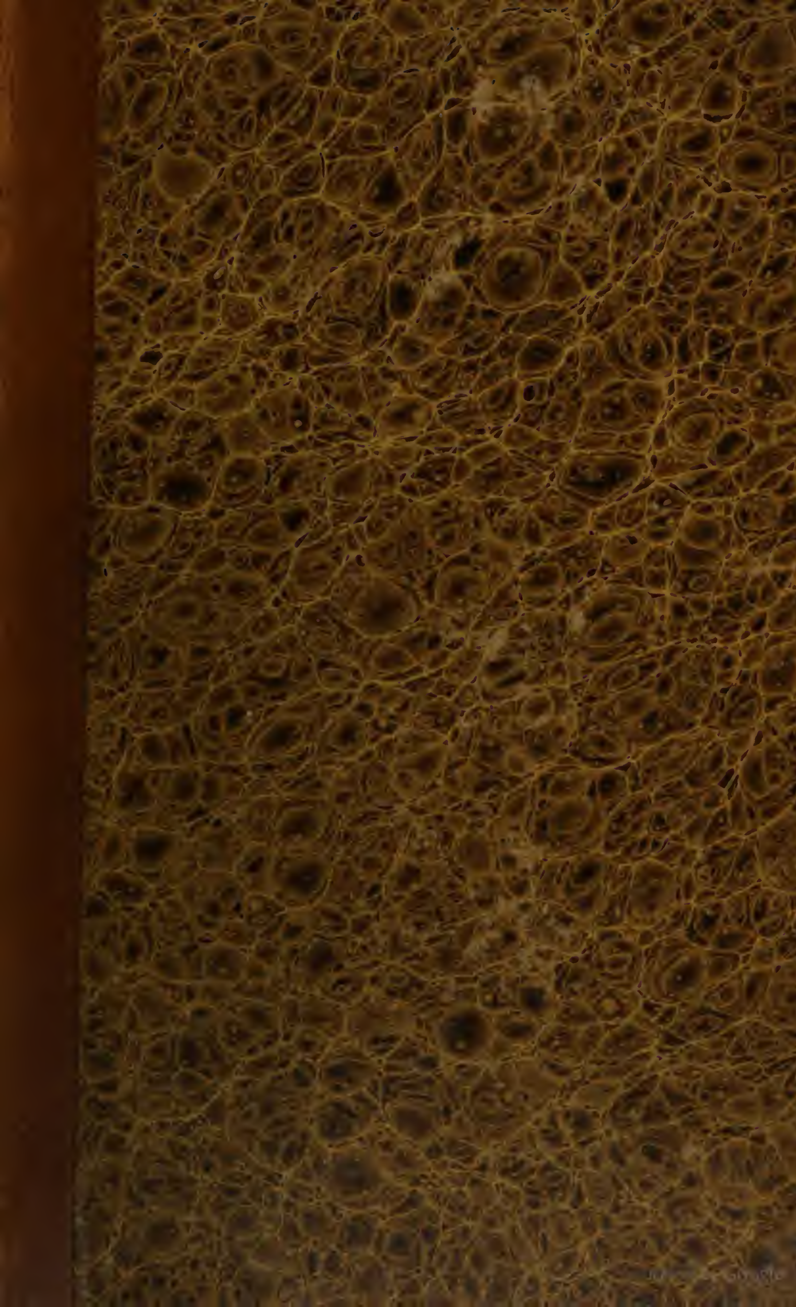

H. Sept. 10th - 1857 Annaler

ANNALER

FOR

NORDISK OLDKYNDIGHED

OG HISTORIE,

UDGIVNE

AF

DET KONGELIGE

NORDISKE OLDSKRIFT-SELSKAB.

1857.

KJØBENHAVN.

TRYKT I L. LEVINS BOGTRYKKERI.

FREMSTILLING AF DE ISLAMITISKE FOLKS ALMINDELIGE GEOGRAPHISKE KUNDSKABER,

MED SÆRLIGT HENSYN TIL DE NORDLIGE OG SYDLIGE KYSTLANDE AF DEN DEM BEKJENDTE JORDENS HALVKUGLE, VED A. F. MEHREN.

Paa en Tid, da det Videnskabens Lys, der havde udbredt sin Glands over Grækenland og Rom, var nærved at slukkes, bevaredes dets sidste Straaler i Begyndelsen af Middelalderen ved et indtil da overseet Folk, Araberne, der efter ved Muhammeds skabende Geni at have modtaget en begeistret Tro og en ordnet Statsforfatning igjennem flere Aarhundreder ligesaa meget ved Vaabenmagt som ved en omhyggelig og ædel Pleie af Videnskaben indtoge den fornemste Plads iblandt Jordens Folkeslag og for en Tid gik forud for det i Barbari hensygnende Europa. „Söger Kundskab, selv om det var i China"[1] havde Propheten befalet, og troligen see vi dem opfylde dette Bud, idet de næsten i alle Videnskaber som Medicin, Naturlære, Astronomi, Mathematik, Philosophi optoge den af Grækerne tabte Traad, og efter ved en heel Række af Oversættelser fra det Græske at have bragt deres videnskabelige Standpunkt omtrent paa lige Linie med dette Folks, snart i det Mindste i mange Videnskabens Grene hævede sig ud over de saaledes givne Grændser, og ved selvstændige Undersögelser erhvervede sig et velbegrundet Krav paa af senere Tider at regnes med iblandt de Nationer, der ikke have bidraget en uvæsentlig Deel

---

[1] Hagi Ch. I, 122.

til Videnskabernes almindelige Udvikling og Fremme. Efterat den Periode, hvor det arabiske Sprog kun som en philologisk Hjælpe-Disciplin blev dyrket af europæiske Lærde, paa de fleste Steder maa ansees at være forsvunden, er fornemmelig af franske Videnskabsmænd en ny Bane brudt for Studiet af de 3 et Litteraturhele dannende vestasiatiske Sprog: Arabisk, Persisk og Tyrkisk, og Nödvendigheden af at være fortrolig i det Mindste med det förste Sprog gjör sig bestandig mere gjældende, jo oftere vi blive var, at de Huller i mange Videnskabers Udviklingshistorie, der iagttages ved disses Overgang fra Grækerne til deres Gjenopvækkelse ved Reformationen, först passende udfyldes ved Betragtningen af Videnskabens Standpunkt i Islams Stater. Mathematikens, Astronomiens[1] og Lægevidenskabens Historie have enten allerede eller ere ifærd med at modtage en saadan Behandling, og en lignende er bleven Geographien til Deel ved en udmærket Lærds Bestræbelser, Prf. Reinaud i Paris; desuden have to berömte Geographer, Malte Brun og J. Lelewel ved at benytte Oversættelser fra det Arabiske fremstillet Geographiens Udvikling hos Islams Folk[2]. Da det ligger udenfor nærværende Afhandlings Opgave og Omfang at give en lignende Fremstilling af denne hele Videnskabs Udvikling, skulle vi blot indskrænke os til at forudskikke en kort Angivelse og Bedömmelse af de vigtigste arabiske Forfattere, vi senere ville komme til at tage Hensyn til i Löbet af denne Undersögelse, derpaa meddele disses

---

[1] Ved Værker som: histoire de l'Astronomie du moyen age par Delambre; Traité des instruments astronomiques des Arabes par J. Sedillot Paris 1834; Recherches sur l'histoire des sciences mathématiques chez les Arabes par M. Woepcke, Journ. As. T. IV—V 1854—55.

[2] Géographie d'Aboulféda par M. Reinaud, le texte trad. avec l'introduction générale Paris 1848; Géographie du moyen age par J. Lelewel accompagnée d'atlas Breslau 1852 t. I—III; Géographie universelle par Malte-Brun édit. par Huot T. I Paris 1854. Forkortet Udgave af samme Værk ved Lavallée Paris 1855. T. I.

almindelige geographiske Anskuelser om Jordens Form, Udstrækning, dens Begrændsning af Havet, geographiske Inddeling o. l., samt endeligen til Slutningen give en Samling af de forskjellige Beretninger og Anskuelser om de skandinaviske og nærmest tilgrændsende Lande, vi hidtil have fundet ved Gjennemlæsning af arabiske Forfattere.

§ I. *Critisk Oversigt over de vigtigste muhammedanske Geographer.*

1) Geographien fremstod som selvstændig Videnskab hos Araberne imod Slutningen af det 2det Aarh. efter Hegira = 8de Aarh. efter Ch., efterat Islams Udbredelse ved mægtige Erobringer baade i Östen og Vesten langt havde udvidet den efter Grækerne arvede Synskreds i denne Videnskab og bragt de seirende Muhammedanere til at önske en Oversigt og Bekjendtskab med de af dem overvundne Folk og Lande. Vi see snart indledede med fjerntliggende Lande en Mængde Handelsforbindelser, der förte videre til Anlæg af Colonier, hvoriblandt vi blot ville erindre om de paa Vestkysten af den indiske Halvö adspredte vigtige Handelspladser som Kulam-Malai paa Malabarkysten; desuden havde arabiske Colonister fundet Vei til China, nedsat sig paa flere Steder i stor Mængde og befordrede i höi Grad Handelens Livlighed imellem dette Land og de arabiske Handelspladse Basra, Siraf og Oman, indtil en Revolution i China ved Aaret 264 Heg. = 878 Ch. for en lang Tid afbröd Forbindelsen med dette Land, der först gjenaabnedes ved Tartarernes Erobring af Persien og China i det 13de Aarh. I denne Revolution, hvorved den vigtige Handelsstad Kanfu, der var det almindelige Anlöbssted for arabiske Skibe og som saadant beboet af en Mængde Christne, Jöder og Muhammedaner, erobredes og ödelagdes, myrdedes i denne By allerede efter Masudis[1] Beretning et Antal af 200,000

[1] S. el-Masudis meadows of gold and mines of gems by Sprenger, London 1841 T. I p. 324 flg.

Fremmede; de bleve nöiagtigen talte, bemærker Masudi, da der i China paa Keiserens Befaling holdtes nöiagtige Mandtalslister saavel over Fremmede som Indfödte. Denne Stad Kanfu svarer ifölge Klaproths[1] nærmere Undersögelse til det nærværende *Hangtscheu-fu*, som vi i det Fölgende ville faae Leilighed til at omtale. En anden ikke uvigtig Omstændighed gjorde geographiske Kundskaber baade nödvendige og tjente til deres Udbredelse iblandt Islams Bekjendere; nemlig den muhammedanske Religions Bud i det Mindste eengang i Livet endog fra de mest fjerntliggende Lande at foretage den hellige Reise til Mecca [Hagg S. Cor. Sur. II v. 192 flg.]. Det videnskabelige Grundlag i Geographien modtoge Araberne af Grækerne, og vi spore derfor i disses Behandling den samme Forskjel i Anskuelser, der frembyder sig for vor Betragtning ved en Sammenligning af Eratosthenes og Strabo paa den ene Side med Hipparchus og Ptolemæus paa den anden; vi ville saaledes snart komme til at see de arabiske Geographer paa samme Maade som de græske dele sig i deres Mening om den beboede Verdens Udstrækning, Grademaal fra Vest til Öst, om den africanske Kysts Udstrækning syd for Æquator, om det atlantiske Havs Forbindelse med det Indiske o. s. v. Oversættelser og Bearbeidelser efter det Græske foretoges fra *Harûn ar-Raschîds* [† 193 Heg. = 809 Ch.] Tid og fortsattes med overordentlig Iver under dennes Sön *al-Mamûn* [† 218 Heg. = 833 Ch.] og nærmeste Efterfölgere; under *al-Mamûn* see vi Ptolemæus's berömte Værk *μεγάλη σύνταξις* „om Stjernernes Bevægelse og Himmelkuglen", oversat muligen endog anden Gang under Navnet *al Magest* [*μέγιστος*] af Ishaq b. Honein [† 298 Heg.]; en senere Bearbeidelse af dette Værk skyldes Thabit b. Korrah, en berömt zabisk Philosoph og Mathematiker [† 288 Heg.]; omtrent paa samme Tid gjengaves paa

[1] Klaproth tableaux hist. de l'Asie p. 227 flg.

Arabisk sammes Geographi af *Abu-Jusuf al-Kindi*, der udmærkede sig ved astronomiske og philosophiske Værker samt Bearbeidelser fra Græsk under Chalifen *al Mamûn* og dennes Efterfölger *Mutasim billah* [† 227 = 842 Ch.], hvilken Oversættelse paa *Hagi Chalfas* Tid [i det 17de Aarh.] var forsvunden[1]. *Edrisi* fra det 12te Aarh. omtaler imidlertid flere Gange denne Oversættelse under Navnet Ptolemæus's Geographi, hvorimod allerede Abulfeda benytter en arabisk Omarbeidelse, der indeholder betydelige Forbedringer i Ptolemæus's Længdeangivelser og er bekjendt under Navnet rasmu-l-ardhi eller rasm ul-rub-il-mahmuri, „Beskrivelse af Jorden eller den beboede Fjerdedeel", hvis Affattelse tilskrives *Abu-Ga'far Muhammed alchuwaresmi*, berömt Mathematiker og Geograph under Chalifen *al Mamûn*. Da Abulfeda et Sted i Fortalen til sin Geographi (S. p. 97 i Reinauds Overs.) udtrykkelig omtaler dette Arbeide som oversat fra det Græske, kunne vi maaskee antage, at den oprindelig er skreven i dette Sprog af nestorianske Christne, der havde bevaret den alexandrinske Skoles Lærdomme, og hvoraf en Deel stadigen opholdt sig ved Chalifens Hof; fra Græsk, hvor den har Titelen *ὁρισμός τετράδος τῆς οἰκουμένης*, er den da oversat paa Arabisk af Chuwaresmi. Foruden disse Oversættelser og Bearbeidelser af Ptolemæus's Værker, der afgave det vigtigste Grundlag for Araberne i denne Videnskab, existerede ifölge Masudi[2] (fra det 4de Aarh. Heg.) en Oversættelse af Marinus fra Tyrus, Geograph fra det 2det Aarh. Ch., der tilligemed Originalen er fuldkommen forsvunden. Masudis Ord ere: „Jeg har seet de 7 Klimata illuminerede med forskjellige Farver i flere Böger; men det Bedste i denne Art er i Geographien

---

[1] S. Hagi Ch. lexic. encycloped. ed. Flügel. t. II p. 603 og Wenrich de auctorum Græcorum versionibus et comment. Syriacis, Arab. etc. commentatio p. 227—30. [2] Uddrag af Værket „*kitab ut-tenbîh walischraf*"; i not. et extraits des mnscts. T. VIII p. 147.

af Marinus og den Fremstilling af Jorden, der blev udarbeidet for Chalifen *al-Mamûn*, og hvorpaa flere af den Tids Lærde havde arbeidet. Man havde derpaa afbildet Verden med de himmelske Sphærer, Stjernerne, det faste Land, Havet, de beboede Lande, Örkenerne, de store Byer o. s. v. Denne Fremstilling er endnu bedre end de ældre, som findes i Ptolemæus's Geographi, Marinus's og Andres." Et Vidnesbyrd om *al-Mamûns* utrættelige Iver for Astronomiens og Geographiens Studium vare to af ham grundede Observatorier i Bagdad og Damask, hvor berömte Astronomer anstillede Undersögelser med Hensyn til Ecliptikens Skraaning, der bestemtes til 23° 33′ 52″; desuden foretoges en Maalning af Meridiangraden i den östlige Deel af Syrien imellem Racca og Tadmor og i Mesopotamien paa Sletten ved Sindjar[1], hvis Udbytte vi senere ville komme til at omtale i denne Afhandling. I det nævnte Arheide *rasm ul-mahmûri* gives Jorden en Udstrækning fra Öst til Vest af 180°, og den 1ste Meridian regnes fra de lykkelige Öer; med Hensyn til de omtalte Fremstillinger af Jordens Figur ville vi endnu bemærke, at arabiske Kort, dog ikke graduerede, ere bevarede i enkelte Haandskrifter, som af Edrisi og Abulfeda; de have den Eiendommelighed, at Syd er stillet överst, hvorved altsaa Vest er paa höire Haand, og Araberne kunne derfor ved at tælle Længdegraderne fölge den samme Retning som i deres Skrift fra Höire til Venstre. Inden vi forlade *al-Mamûns* Tidsalder have vi endnu at omtale en berömt Geograph:

2) Muhammed b. Ketir al- Fargáni fra Fargana ved Jaxartes [† 830 Ch.], der skrev en mathematisk Geographi og Astronomi under Navn: *kitabu-l-harakât es-semâwieh wagewâmiu i^clmi-l-nugum* ɔ: „Bogen om de himmelske Bevægelser og den samtlige Stjerne-

[1] S. Ab. ann. moslem. T. II p. 241.; Ab. géogr. p. 17; Sprenger Masudi's meadows of gold p. 209; Delambre hist. de l'astronomie du moyen age p. 78, 97.

videnskab"[1]. Jorden gives her som i *rasm* en Udstrækning fra V.—Ö. af 180° og fra Æquator til dens yderste beboede Grændse imod N. af 66°; den inddeles i 7 Klimater eller parallele Belter fra Öst til Vest, hvis forskjellige Lande og Hovedstæder opregnes. Som et, dog maaskee enestaaende, Exempel paa de geographiske Kundskabers Utilstrækkelighed i Almamûns Tidsalder ville vi imidlertid anföre, at en bekjendt Forfatter af naturvidenskabelige Skrifter *Abû-Otman Gâhiz* [255 Heg., S. min Rhetorik der Araber p. 270], der tillige har skrevet et geographisk Arbeide under Titel: *kitâb-ul-amsâr waaʿgaibu-l-buldan*, ɔ: „Bogen om Stæder og Landenes Vidundere"; heri fremsætter den Mening, at Nilen og Indus skulde staae i Forbindelse med hinanden, der bevises ved, at der lever Krokodiller i begge Floder; en Omstændighed, der siges at have ledet Alexander den St. og efter ham flere græske Geographer til den samme Antagelse. Masudi og Albyruni omtale denne Mening af Gâhiz som en besynderlig Uvidenhed[2].

3) Om Handelsforbindelserne og Seiladsen imellem Ægypten, Arabien og Persien paa den ene Side og Indien og China paa den anden have vi en meget vigtig og fuldstændig Beretning fra det 9de Aarh. Ch. i en Reisebeskrivelse af en Kjöbmand Soleyman fra Basra, som foretog en Reise fra denne Stad, anlagt af Chalifen Omar Aar 15 Heg. og senere den vigtigste Havn for Handelen paa Indien, eller rettere fra Siraf, der betragtedes som Basras Havn, til Canfu, det nuværende Hangtscheufu i

---

[1] Oversat efter en hebraisk Version paa Latin under Titel: Muhammedis Alfraganii chronologica et astronomica elementa, scholiis expolita, auct. Jac. Christmanns Francof. 1590; udgiven og oversat af Golius under Titel: Muhammedis Ketiri Ferganensis sive Alfragani elementa astronomica opera Jac. Golii Amstelodami 1669 in 4to, men ikke fuldendt. [2] S. Masudi's meadows of gold by Sprenger p. 233 og fragments Ar. et Pers, relatifs à l'Inde par M. Reinaud p. 111.

China; i dette Arbeide gives en meget levende Skildring af Indernes og Chinesernes Levemaade og Sæder. Det blev skrevet 237 Heg., men foröget og omredigeret af en Samler Abu-Zeid Hassan, der levede en 30 Aar senere, og i denne forandrede og forögede Skikkelse er det bekjendt i Europa ved to Udgaver[1].

4) Arabernes Forbindelser med Indien bragte dem meget snart til at henvende deres Opmærksomhed paa Indernes Behandling af Videnskaberne, og uagtet de vel indrömmede Grækerne Fortrinet, (S. Albyruni citeret af Abulfeda, Reinauds Udgave p. 13) fulgte dog enkelte Geographer, der havde opholdt sig længere Tid i Indien, disses geographiske System. Et saadant Exempel have vi i Astronomen og Geographen Ga'far Abu-Maschar, af Födsel Perser, sædvanlig kaldet i Middelalderen Albumazar, födt 190 Heg. = 805 Ch. i Balkh og död 272 = 884 Ch., der efter Biographen Ibn Challiqan især udmærkede sig som Astrolog og Magiker[2]. Dog er han tillige Forfatter af astronomiske Tavler, hvori han efter Indernes System antager Udgangspunktet for den förste Meridian i det yderste Östen ved det fabelagtige Slot Kangdiz eller Jamokata, hvorom vi senere skulle tale udförligere.

5) Under *al-Mamûns* anden Efterfölger i Chalifatet *Wâtiq billah* (fra 227—32 Heg. = 842—47), foretoges en mærkværdig og saavidt os bekjendt den förste videnskabe-

---

[1] Oversat förste Gang af Renaudot 1719 i anciennes relations des Indes et de la Chine de deux voyageurs Mahométans, qui y allèrent dans le IXme siècle. Texten udgiven af Langlès 1811 og gjennemseet, samt forsynet med Oversættelse, Anmærkninger og Indledning af Reinaud i relation des voyages faits par les Arabes et les Persans dans l'Inde et à la Chine dans le IXme siècle Paris 1845, og herefter gjengivet i Værket: Voyageurs anciens et modernes par E. Charton T. II Paris 1855.

[2] En Indledning til hans Astrologi er udgiven under Titel „opus introductorium in astronomiam Albumazaris abalachi 1506 Venetiis."

lige Undersögelsesreise af de nordlige Lande. Disse tænktes nemlig ifölge et hos semitiske Folkeslag almindeligen udbredt Sagn beboede af vilde og raae Stammer, kaldede *Gog* og *Magog* (jfr. Ezechiel Cap. 38—39), der ved en Muur, hvis Opförelse efter Koranen tilskrives en mythisk Person kaldet *Du-l-qarnain*, som af Mange ansees for Alexander den St., af Andre for en himjaritisk Fyrste, vare adskilte fra den övrige civiliserede Verden. I Begyndelsen tænkte man sig uden Tvivl ved denne Muur Caucasus; men altsom de geographiske Kundskaber tiltoge, var man nödt til at flytte dette Grændseskjel for det Ubekjendte, saa at Caucasus afløstes af Ural, og hos senere Geographer blandedes denne Muur sammen med den chinesiske, idet *Gog* og *Magog* henflyttedes til de nordöstlige Egne af Asien ved det östlige Ocean. Som et Tegn, der skulde gaae forud for den sidste Dag, betragtedes disse Folks Gjennembrud af den omtalte Muur og Udströmning over Verden. Da derfor Chalifen foruroliget ved en Dröm, hvori han havde seet en Aabning i hiin Muur, frygtede for sig og sit Riges Sikkerhed, lod han en med udbredte Sprogkundskaber begavet Mand ved Navn Sallâm-at-targeman (Tolken) foretage Reisen til disse Folk for at undersöge Murens Tilstand. Udrustet med alt Fornödent og ledsaget af 50 Personer foretog Sallam den befalede Reise, hvorom en kort Beskrivelse, vi senere skulle meddele, findes i Edrisis Geographi under 6te Klima 9de Afdeling[1].

6) Omtrent ved denne Tid levede en meget berömt Geograph og Historiker ʿUbeid-allah ibn-Chordadbeh, Vizir hos Chalifen Muʿtamid (256—79 Heg.) og död omtrent 300 H. = 912 Ch., hvis Værker benyttes af Masudi, Ibn Hauqal, Edrisi, Jaqut, Abulfeda o. a. Hans fornemste geographiske Værk omtales under Titelen *kitabu-l-*

[1] Edrisi par A. Jaubert t. II p. 416 og d'Ohson les peuples du Caucase et des pays au nord de la mèr noire et de la mèr caspienne dans le Xme siècle, Paris 1828.

mesâlik walmemâlik ɔ: Bogen om Reiser og Kongeriger, der roses af Masudi som et udmærket Kildeskrift. Et meget vigtigt Vidnedsbyrd, der findes i dette Værk, om Europas og Orientens Handelsforbindelser skulle vi tillade os at gjengive efter Reinauds Oversættelse heraf meddelt i Oversættelsen til Abulfeda T. I p. LVIII: „Jöderne, som tale Persisk, Græsk, Arabisk, frankiske Sprog, Spansk og Slavisk, reise fra Vesten til Östen og omvendt, til Lands og Vands. De bringe fra Vesten Eunucher, qvindelige Slaver, Silke, Pelsværk og Kaarder, indskibe sig i frankiske Havne paa det vestlige Hav ɔ: Middelhavet, og seile til Farama (nær det gamle Pelusium); derfra begive de sig til Lands med Karavaner til Kolzum ved Spidsen af det röde Hav, en Reise paa 5 Dage eller 20 Parasanger. De indskibe sig da paa det östlige Hav ɔ: det röde Hav og begive sig fra Kolzum til Hedjaz og Djidda; derfra til Sind, Indien og China. Paa Tilbagereisen före de med sig Muscus, Aloe, Campher, Canel og andre Producter fra de östlige Egne, vende tilbage til Kolzom og Farama, hvor de paany indskibe sig paa Middelhavet. Nogle seile da til Constantinopel for at sælge deres Varer, Andre til frankiske Lande. Undertiden seile de paa Middelhavet til Antiochien; naae herfra efter 3 Dages Reise Euphrats Bredder og ankomme til Bagdad. Der indskibe de sig paa Tigris, seile ned til Obollah og herfra til Oman, Sind, Indien og China. Denne Reise gjöres uden Afbrydelse. Russerne, som höre til den slaviske Race, begive sig fra de meest bortfjernede Slavestater til Kysterne af Middelhavet og sælge der Kastor- og Ræveskind. Den græske Keiser lader sig nöie med at hæve en Afgift af Varerne. Russerne seile ogsaa ned ad Volga, passere den Arm, der gaaer igjennem Khozarernes Stad (ved det nuværende Astrachan), hvor Landets Fyrste hæver en Afgift; derpaa gaae de ind i det caspiske Hav og styre hen til de forskjellige Steder, de ville anlöbe. Undertiden föres ogsaa russiske Varer paa

Kameler fra Byen Gorgan til Bagdad. Disse Reiser kunne ogsaa gjöres til Lands; idet Kjöbmænd, som reise fra Spanien og Frankernes Lande, begive sig til Tanger, hvorfra de reise igjennem Provindsen Africa og Ægypten. Derfra gaae de til Ramlah, Damask, Kufa, Bagdad og Basra, passere Ahwâz, Fars, Kerman og Sind og komme til Indien og China. Endelig kan man ogsaa reise gjennem de Slaviske Folks Stater til Khozarernes Stad; man indskiber sig paa det caspiske Hav, kommer til Balkh, Transoxanien og naaer gjennem Tagazgaz (ɔ: en Tyrkestamme, Ouigour, boende i Mongoliet) China."

7) Begyndelsen af det 10de Aarh. frembragte en udmærket Astronom og Geograph Muhammed b. Gâbir, kaldet efter sin Födeby Battân i Mesopotamien nær Harran *al-Battâni* eller med europæisk Udtale Albategni, af Religion en Zabier [† 929 i Racca]. Han skrev astronomiske Tavler, der bleve oversatte i Middelalderen af Plato fra Tivoli og senere udgivne[1]; et Stykke af Indledningen til dette Værk er meddelt af Reinaud paa Arabisk som Anhang til Oversættelsen af Abulfeda, og da den giver et anskueligt Billede af den Tids geographiske Forestillinger, ville vi tillade os her at meddele det Vigtigste heraf. „Med Hensyn til Længde- og Bredeangivelserne for de bekjendte og beboede Egne paa Jorden er det Paalideligste, hvad Ptolemæus beretter; med ham stemme de fleste overeens i, at Jorden er rund, og at dens Centrum ligger midt i Universet, idet Luften omgiver den fra alle Sider; i Ecliptica er den at betragte som et Punkt med Hensyn til sin Störrelse. Grændserne for den beboede Jord antages at begynde med de evige Øer, der ligge i det vestlige Ocean og ere 6 i Tallet, og

[1] Muhammed al-Bategnii scientia stellarum Norimbergæ 1537; Mahometis Albatenii de scientia stellarum liber cum additionibus Joh. Regiomontani Bononiæ 1645, S. det meddelte Stykke p. 23 flg. og p. 11 flg. i den frg. Udg.

at ende i det yderste China; denne Strækning har man fundet at udgjöre 12 Timer; naar Solen nemlig gaaer ned i det yderste China, gaaer den op over de omtalte Öer i det vestlige Ocean, og naar den gaaer ned paa disse Öer, gaaer den op i den yderste Deel af China. Denne Strækning er en Halvcirkel og udgjör Længden for den beboede Deel af Jorden; dens Længdemaal er 13,500 sædvanlige Miil. Med Hensyn til Breden strækker den beboede Jord sig fra Æquator imod Nord til Öen Thule som ligger ved Brittanien, hvor den længste Dag tæller 20 Timer. Man siger, at Æquator bliver gjennemskaaret imellem Indien og Habessinien paa en Ö af en Linie, der gaaer fra Nord til Syd og danner Grændseskjellet imellem disse to Himmelegne, saaledes at denne Linie er i lige Afstand fra de omtalte evige Öer og den östligste Grændse af China. Der er den saakaldte Jordens Kuppel eller Midtpunkt, idet her de to Cirkler skjære hinanden. Breden fra Æquator til Thule er omtrent 60°, som udgjör $^1/_6$ Deel af Jordens Peripheri; naar denne $^1/_6$ Deel, som er Jordens Brede, multipliceres med $^1/_2$ Deel, der er dens Længde, bliver den beboede Jords Fladeudstrækning fra dens nordlige Grændse $^1/_{12}$ Deel. Man har bestemt det Indiske Havs Udstrækning og fundet dets Længde fra den vestlige Grændse ved Habessinien til den östlige ved det yderste Indien 8000 Miil med en Brede af 2700 Miil. Det strækker sig syd for Æquator indtil 1900 Miil. Det danner en Bugt ved Habessinien nær ved Landet Berbera, den saa kaldte Bugt ved Berbera, hvis Længde er 500 Miil med en Brede af 100. En anden Bugt gaaer op ved Ela, der kaldes Havet ved Colzum ɔ: det arab. Hav, hvis Længde er 1400 Miil og Brede, hvor det kaldes det grönne Hav[1] 200 Miil, dens yderste

---

[1] Det grönne Hav = det græske πρασώδης, idet det erythræiske Hav regnes med til den arab. Havbugt.

Deel 700 Miil. Imod Fars gaaer en anden Bugt op, der kaldes det persiske Hav eller Havet ved Basra, hvis Længde er 1400 Miil og Brede af den ydre Deel 500 Miil, ellers 150 Miil. Imellem disse to Bugter: Bugten ved Ela og Fars ligge Hegâz og Jemen, Afstanden mellem begge Have er 1500 Miil. En anden Bugt gaaer ud fra det indiske Hav, hvor det har sin störste Udstrækning, henimod den yderste Deel af Indien, som har Navnet den grönne Kanal; dens Brede er 1500 Miil. I dette Hav, nemlig det Indiske og Chinesiske, findes 1370 beboede Öer, hvoraf en Ö, beliggende i den yderste Deel af dette Hav ved Sina, kaldes Thaberbâne (Taprobane) eller Serendib (Ceylon). Den har en Omkreds af 3000 Miil og ligger ligefor Indien imod Öst; den har store Bjerge, mange Floder, og der udföres herfra Rubiner og himmelblaa Stene (Hyacinther); omkring denne Ö ligge 59 beboede Öer med mange Stæder og Landsbyer. Hvad det vestlige Ocean angaaer, kjender man kun dets Kyster imod Vest og Nord fra det yderste Punkt ved Habessinien [1] til Brittanien; det er et usikkert Hav. De 6 Öer, der ligge ligefor Habessinien og ere beboede, kaldes ogsaa de lykkelige Öer; en anden Ö ligger ligefor Spanien og kaldes Gadira (Cadix) beliggende ved et Stræde, hvis Brede er 7 Miil imellem Andalus og Tanger, og som förer til *Bahr-er-Rum* ɔ: Middelhavet. Imod Nord ligge i dette Hav de brittaniske Öer, der ere 12 i Tallet; efter dem fjerner man sig fra den beboede Verden, og Ingen kjender disse Egne. Middelhavet eller Havet ved Rum og Misr gaaer ud fra det omtalte Stræde ved Cadix ligefor Andalus og strækker sig henimod Tyrus og Sidon imod Öst; dets Længde er 5000 Miil og Bredde paa enkelte Steder 600 Mile, paa andre 800 Mile; fra det ud-

---

[1] Albategni synes at antage, at Africa syd for Habessinien böier sig mod Vest, og sætter saaledes det Indiske Hav i Forbindelse med det Atlantiske.

gaaer en Bugt imod Nord, nær ved Rom, der kaldes Adria ɔ: det adriatiske Hav, hvis Længde er 500 Mile; en anden Bugt gaaer ud ved Narbonne, hvis Længde er 200 Mile ɔ: Bugten ved Lyon. I dette Hav tælles 162 Öer, der ere bebyggede, hvoraf 5 store, nemlig Corsica 200 Mile i Omkreds, Sardinien 300 Mile, Cypern 350, Sicilien 500 og Creta 300 Mile. *Bahr-Nitasch* ɔ: Pontus, strækker sig fra Lazica til Constantinopel med en Længde af 1060 Mile og en Bredde af 300 Mile; i den falder en Flod, kaldet Tanais, der löber fra Nord igjennem Söen Mæotis, som, skjöndt den kaldes en Sö, dog har en Længde fra Öst til Vest af 300 Mile og en Brede af 100 Miil. Havet Gorgân ɔ: det caspiske Hav, har en Længde fra Vest til Öst af 800 Miil og Brede af 600; deri ligge to Öer ligefor Gorgân, der tilforn vare beboede. Dette er en Udsigt over de beboede Dele af Jorden. Jorden deles i 3 Dele: den förste fra det grönne Hav[1] imod Nord indtil den Kanal, der udgaaer fra Pontus til det nordlige Hav; denne Deels Grændser ere imod Nord og Vest det vestlige Ocean, imod Syd Havet ved Misr og Rum, imod Öst Tanais og Mæotis; den er liig en Ö og kaldes Europa; den anden Deel strækker sig imod Syd fra Havet ved Misr til Havet ved Habesch; dens Grændser ere mod Vest det grönne Hav, imod Nord Havet ved Misr og Rum, imod Öst *el-Arisch* (det arab. Hav) og mod Syd Havet ved Habesch, og den har Navnet Lybia; den 3die Deel er hele den övrige Strækning af den beboede Jord og grændser imod Vest til Tanais, Strömmen ɔ: Strædet ved Constantinopel med Marmorhavet, Kanalen, som fören fra Pontus til det nordlige Ocean, *el-Arisch* og Ela; imod Syd til Havet ved Jemen og Indien; imod Öst til den östlige Deel af China og China selv. Denne Deel kaldes Stor-Asien. Disse 3 Dele indbefatte Klimater, Lande og beboede Stæder. Det, som man ikke veed,

[1] Hermed menes formodentlig det Atlantiske Ocean.

om det er beboet eller öde, udgjör 11 Dele af de 12; den beboede Del strækker sig fra Æquator og indeholder tillige Have og Örkener. Naar Nogen skulde spörge, om der i disse 11 Dele findes Planter, Dyr og Boliger, kunne vi kun give et Svar, der stötter sig til Analogi og Fornuftgrunde. Den beboede Jord overskrider ikke de Grændser, som vi have omtalt; og fra det hinsides liggende Land er Ingen kommen til os, men Fornuften og en rimelig Formodning lede til et Resultat, som Ingen vil kunne benegte. Idet Solen, Maanen og Stjernerne gaae op over os, frembringe ved deres Bevægelser, Afstand og Nærhed Sommer og Vinter, samt opholde Dyr og Planter, er det muligt, at naar Solen og Stjernerne gaae op over de övrige Dele af Jorden som hos os, der ogsaa paa disse Steder findes Planter og Dyr, Have og Bjerge som hos os, ja det maa sandsynlig være saaledes. Störrelsen af en Grad, beregnet efter de anförte Miil, er 75 Miil (i Texten læses falsk 65), der omtrent udgjör 2 Dages Reise. Med Hensyn til Stædernes Længde og Brede, saaledes som de findes angivne i Bogen *Suratu-l-ardhi* (ɔ: Jordbeskrivelse, uden Tvivl den samme som vi have omtalt under Navnet *Rasmu-l-ardhi*), da regnes Længdegraderne, hvorved Beliggenheden imellem Vest og Öst angives, fra de lykkelige Öer i det vestlige Ocean indtil det yderste Östen; de findes især ved Iagttagelse af Maaneformörkelser, eftersom disse indtræde för det ene Sted end paa det andet. Heraf veed man, at hvert Steds Middag er tidligere end et andet Steds Middag, der har en vestligere Beliggenhed i Forhold til Grader regnede paa Æquator. Den samme Tidsforskjel finder Sted ved Iagttagelsen af en Maaneformörkelse paa to forskjellige Steder, og dette har man optegnet efter Reisendes Beretninger. Med Hensyn til Stedernes Brede, da regnes den efter Solens Stilling, naar den gaaer gjennem Stedets Meridian; Solens Afstand og Nærhed ved Zenith beregnes paa den tidligere i dette Værk beskrevne Maade, hvoraf man kjender hvert Steds

Afstand fra Æquator i nordlig og sydlig Retning. Man bemærker altsaa ved hver By dens Afstand fra de evige Öer eller dens Længde, og fra Æquator eller dens Brede. Alt dette have vi angivet, saaledes som vi have fundet det i Bogen *Surat-ul-ardhi*, bekjendt under Navnet Geographi; vi have ogsaa angivet Middelbeliggenheden for de bekjendte Lande og Egne særskilt paa samme Maade som Ptolemæus; disse saaledes bestemte Steder ere 94 i Tal. Der findes i det omtalte Værk en Del Feil i Angivelserne af Længden og Breden, hvoraf vi nærmere skulle omtale det Fornödne i Löbet af dette Skrift". — En Del Bemærkninger, der skulle tjene til Oplysning af flere Punkter i dette Afsnit, forbigaae vi her, da det Fornödne vil blive meddelt i sammenhængende Fremstilling i det Fölgende af denne Afhandling, og idet vi fortsætte vor foreløbige Oversigt over arabiske Geographer, komme vi til en af de berömteste Forfattere,

8) Orientens Herodot, nemlig Abu-l-Hassan Ali, bekjendt under Navnet Masudi [† 345 Heg. = 956 Ch.], hvis Virksomhed falder under Califen *Muttaqi billah*. Han forbandt geographiske Studier med historiske og foretog meget lange Reiser til Persien, Indien, Africa og Armenien, det Caspiske Havs Kyster, Spanien, ja rimelig til China, hvorfor han med Rette synes at have anvendt en Digters Vers paa sig: „Vi gjennemflakkede forskjellige Dele „af Jorden, befandt os lig Solen snart i Öst, snart i Vest; „vor usvækkede Aands Higen er utilfredsstillet, indtil den „naaer det Land, hvortil man ikke kan nærme sig ved „Reiser"[1]. To meget store historiske Værker *achbâr ezzemân* ɔ: „Tidens Begivenheder" og *kitab-ulawsat* ɔ: „Bogen der holder Middelveien" ere tabte, men vi besidde et udmærket Udtog af disse to Værker, der skyldes Forfatteren selv, under Navn *mûrûg eddseheb wa-maâdinu-l-gawhari* ɔ: „de gyldne Enge og Diamantminer", hvoraf 1ste Bind

[1] S. Sprenger al-Masudis meadows of gold T. I p. 4, 263.

er oversat af Sprenger, og hele Værkets Udgivelse forberedes af det asiatiske Selskab i Paris[1] ved Derenbourg. Dette Værk omfatter foruden de fleste Folks ældste Historie, som Arabernes, Jödernes, Indernes, Persernes, Chinesernes, ogsaa en almindelig Jordbeskrivelse, der behandler de forskjellige Have, Floder, Bjerge, Jordens Udmaalning o. s. v. Han bekjender sig til Ptolemæus's falske Anskuelse om den africanske Kysts Udstrækning imod Öst, der kommer til at löbe paralell med den sydlige Kyst af Asien, hvorved det Indiske Hav bliver en Art Indsö, der ved den af al-Batteni saakaldte grönne Kanal staaer i Forbindelse i det yderste Östen med Oceanet. Det indeholder en utallig Mængde Öer, hvoraf, som vi skulle senere see, en Del hörer til Fastlandet eller ere Halvöer; i dette Hav findes Öen, der danner Jordens Midtpunkt *(qubbet el-ardhi)*; dets Udstrækning er i Længden 8000 Mile, og Brede paa nogle Steder 2700, paa andre 1900 Mile. Længdegraderne regnes af Masudi fra den yderste Vestgrændse ved de evige Öer i det atlantiske Ocean, og den östligste Grændse er Chinas Östkyst, bag hvilken kun findes de meget sjelden besögte Öer Silah, formodentlig Japan. Det caspiske Hav er ifölge Masudi et isoleret Hav, undtagen forsaavidt det ved en Kanal mellem Floderne Itil (Volga) og Don staaer i Forbindelse med Mæotis; hvorimod Nitasch, ɔ: det sorte Hav, staaer i Forbindelse ved en Kanal med det nordlige Ocean[2]. Da vi senere ville gjengive disse Masudis Anskuelser udförligere, tilföie vi endnu kun angaaende hans Forfattervirksomhed, at det seneste af denne udmærkede Forfatter i Aaret 344 Heg. skrevne Arbeide indeholder under Titelen

---

[1] 1ste Bind er allerede næsten færdigt til Udgivelse, s. Journ. As. T. VI Juli 1855 p. 15; et Brudstykke om Indien er meddelt af Gildemeister i scriptorum Arabum de rebus Indicis loci et opuscula inedita, Bonnæ 1838 p. 1—25. [2] S. Sprenger Masudi p. 260, 298, 342, 374.

kitâb ut-tenbîh walischrâf, ɔ: „Paamindelses og Angivelses Bog", et endnu kortere Sammendrag af hans tidligere Værker. Dette er os bevaret og udförligen beskrevet af de Sacy[1], hvilken Afhandling vi allerede tidligere have citeret i dette Afsnit.

9) Samtidig med Masudi skrev Abu Abdallah Muhammed med Tilnavnet Gaihâni fra Byen Gaihan i Chorasan, Vezir hos den samanidiske Fyrste Abu-l-Hasan Nasr, et under Navnet *kitabu-l-mesâlik fi maʿrifati-l-memâlik*, ɔ: „Bogen om Reiser for at kjende Landene", bekjendt Værk, der benyttes af Masudi, Edrisi[2] og Abulfeda; det er især Indien og Landene om Indus, der beskrives heri med stor Nöiagtighed for at henvende Muhammedanernes Opmærksomhed paa disse Landes Erobring. Da Döden afbrød ham i Fuldförelsen af dette Værk, blev det senere omarbeidet og udgivet af Abu-Bekr Ahmed Ibn ul-Faqih, under hvilken Form det har vundet störst Udbredelse[3].

10) En just ikke meget paalidelig Beskrivelse over en Landreise fra Bochara til China igjennem Tartariet og Indien besidde vi i et Arbeide fra denne Tid af en Forfatter ved Navn Abu-Dolaf b. Mohalhel, der 331 Heg. = 942 Ch. ledsagede et chinesisk Gesandtskab tilbage til China fra Bochara, hvorhen det var kommet for at underhandle i et Anliggende med den samanidiske Fyrste. Brudstykker af dette Arbeide findes hos Jaqut og Qazwini, og ere samlede i en Udgave af K. Schloezer[4].

11) Omtrent paa samme Tid eller noget för end Abu Dolafs Reiser udrustedes et Gesandtskab af Califen Muqtadir billah [295—319 Heg. = 908—933] til Bulgarernes Konge, der herskede over Landene ved övre Volgas Bredder og nylig havde antaget Islam. En udmærket

---

[1] Not. et extraits des mnscrts t. VIII p. 132—199. [2] S. Edrisi par Jaubert préface de l'auteur p. XIX og Not. et extr. T. VIII p. 156. [3] S. Abulféda par Reinaud T. II p. 101. [4] Abu Dolaf Misaris b. Mohalhel de itinere Asiatico comment. Berolini 1845.

Iagttager ved Navn Ahmed b. Fozzlan sluttede sig til dette Tog, der foretoges i Aaret 309 = 921 Ch., og det videnskabelige Udbytte af denne Reise var en höist interessant Beskrivelse af Russernes Sæder og religieuse Forestillinger. Skjöndt det fuldstændige Værk rimeligen er gaaet tabt, er et vigtigt Brudstykke dog bevaret af en Forfatter, vi snart skulle omtale, nemlig Jaqut, i dennes geographiske Lexicon *Muaᶜggem el-buldân.* Da den Tids Russere vare af scandinavisk Herkomst, gjenkjende vi i denne Beretning en Mængde nordiske Sæder og Skikke f. Ex. Træbilleder eller rettere Blokke, brugte som Afgudsbilleder, Anvendelsen af Guldsmykker som Prydelser for Qvinder, Slavers levende Begravelse med deres Herrer o. s. v., hvorfor en höitagtet Formand i det orientalske Professorat har gjengivet dette Brudstykke i en Afhandling om Norden[1]. Et udmærket lærd Arbeide skyldes Frähn om samme Gjenstand, der optog heri efter Jaqut hele Ibn Fozzlans Beskrivelse[2].

12) Vi komme nu til to berömte Navne i den geographiske Literatur nemlig Abu-Ishâq al-Isztachri og Muhammed b. Hauqal, hvis Værker ere os bevarede og tilgjængelige ved Udgaver. Den förste fra Byen Isztachar, det gamle Persepolis, foretog sine Reiser A. 340 Heg. = 951 Ch. eller henimod Midten af det 10de Aarh., hvilke strakte sig udover Arabien, Chusistan, Dilem og Transoxanien. I sit Værk, der har Titelen *kitabu-l-akalim,* ɔ: „Bogen om Klimaterne", beskriver han fornemmelig Islams Stater, hvoraf han begynder med Arabien, og

---

[1] De orientis commercio cum Russia et Scandinavia ved Rasmussen Hauniæ 1825; ogsaa aftrykt tidligere i Molbechs Athene B. II 1814 paa Dansk. [2] Ibn Fozzlans und anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit St. Petersburg 1823; udgiven paa Fransk med Tillæg af d'Ohsson: les peuples du Caucase et des pays au nord de la mèr noire etc. Paris 1828.

gjennemgaaer derpaa i sin Beskrivelse de tilgrændsende Have, hvert Lands Floder, Bjerge og Stæder uden dog at tage strængt Hensyn til den geographiske Inddeling i de 7 Klimater og uden Angivelse af Længde- og Bredegrader. Rigerne paa Jorden deles i 4 Hoveddele: de östlige, der tilhöre Kongen af China, de vestlige, som staae under Keiseren i Constantinopel, de islamitiske, hvis Fyrste residerer i Bagdad og de indiske, hvis Hovedstad er Kannudsch. Jordens yderste Udstrækning fra Öst til Vest, fra den östligste Grændse af China til den vestligste af Magreb regnes for omtrent 400 Stationer; dens Brede fra det yderste Nord, d. e. fra Oceanet igjennem Jagog og Magog, Slavonien, Bulgarernes Land, Rum, Syrien, Ægypten, Nubien, Sudan og Sindsch indtil det sydlige eller Indiske Hav, angives til 220 Stationer. Imidlertid bemærker han, at Landet imellem Jagog med Magog og Oceanet imod Nord, samt det imellem Sudan og Oceanet imod Syd er öde og ukjendt; ligesom ogsaa Afstanden imellem Britannien og Oceanet er ganske ubestemt, da begge Strækninger imod Nord og Syd formedelst den umaadelige Kulde og Hede ikke bereises. Længdemaalet Station (*marhalah* paa Arabisk) betegner et saa langt Stykke Vei, man kan tilbagelægge, inden man behöver at overnatte, og regnes sædvanlig til 8 à 9 Parasanger, saa at en Grad, der har omtrent 19 Parasanger, indeholder noget over 2 Marhalat; Isztachris Anskuelse af Jordens Störrelse svarer altsaa omtrent til hans Forgjængeres. Af europæiske Lande omtales kun Spanien med Grændselandet Afrandge (Frankrig), hvis Fyrste kaldes Kaule (Carl); Chazarernes Stad, ved Floden Itil (Volga) og de tilgrændsende Folk Bertas og Serir, desuden Russere, hvis Hovedstad kaldes Kuthaba eller Kujawa ɔ: Kiew. Isztachri forsynede sit Arbeide med 19 geographiske Kort, som Moeller nöiagtigen har gjengivet efter et Gothaer Haandskrift i en lithographeret

Udgave[1], desuden har Mordtmann meddelt 6 af disse i sin tydske Oversættelse[2]. De ere de ældste orientalske Kort, man har, og efter det Peutingerske Kort, der iflölge Mannerts Undersögelser stammer fra det 3die Chr. Aarh.[3], overhovedet de ældste, der ere bevarede.

13) Den anden, Muhammed Abu-l-Qâsim Ibn-Hauqal var samtidig med Isztachri og gjennemreiste paa en Tid, da Califatets Anseelse betydelig var sunket og ifærd med at gaae over til de saakaldte *Emir-ul-Umerah* fra Aar 331—58 Heg. [943—68 Ch.] næsten alle Islams Lande. I Fortalen til sit Værk[4], der har den for Böger af geographisk Indhold meget almindelige Titel *kitabu-l-mesâlik walmemâlik*, ɔ: „Bogen om Reiser og Riger", lover han „at give en nöiagtig Beskrivelse over alle Isla„mitiske Stater og Byer, dog saaledes, at han ikke fölger „den almindelige Inddeling af Jorden i 7 Klimaer, efter„som denne er ren mathematisk og frembyder flere Vanske„ligheder, men derimod foretrækker at omtale hvert en„kelt Land for sig efter dets Beliggenhed og Grændser. „Han vil ligeledes behandle hvert Folks Sæder, dets Re„gjeringsart, Landets Indkomster, Skatte o. s. v. Dels for i „Tidernes Elendighed og under Herskernes Uretfærdighed „at redde en Del af sin Formue, dels for at erhverve „sig sit Livs Underhold, har han foretaget disse Reiser, „som han tiltraadte i Maaneden *Ramadhan* 331, da han „forlod Bagdad". Iblandt sine Kilder nævner han som den vigtigste Ibn Chordadbeh. Efter en Beskrivelse af

---

[1] Liber climatum autore Abu-Ishaqo el-Faresi vulgo el-Istachri ed. J. H. Moeller Gothæ 1839 in 4to. [2] Das Buch der Länder von Abu-Ishaq el-Farsi el-Isztachri übers. von Mordtmann Hamburg 1845. [3] Malte Brun géographie univ. edit. par Huot. Paris 1854 T. I p. 147. [4] Iracæ Persicæ descriptio ed. Uylenbrock. Præmissa est disputatio de Ibn Hauqalo geographo Lugduni Bat. 1822 in 4to. Et andet Stykke, handlende om Indien, af Ibn Hauqals Værk er udgivet af Gildemeister i scriptorum Arab. de rebus Indicis oci etc. Bonnæ 1837 p. 163—182.

Jordens Figur fölge de enkelte Lande, hvoraf Arabien udgjör det förste Afsnit, i samme Orden som hos Isztachri. Kun meget kort omtales de Lande, hvortil Islam ikke var trængt hen, nemlig imod Nord Rum, der omfatter Slaver, Russer, Serber, Alaner og Armener, imod Öst China og Thibet, imod Syd Sind og Kaschmir. „Hvorledes, siger han, skulde jeg vel omtale lignende Folk, undtagen ganske kort, eller skjænke dem nogen Opmærksomhed i dette Arbeide, da jeg naturligvis elsker Visdom, Adel i Fölelser, Religion og regelmæssig Regjering". Idet han, som anfört, var samtidig med Isztachri og traf sammen med denne paa sine Reiser, meddelte begge hinanden gjensidig deres videnskabelige Undersögelser, hvorved der er opstaaet en betydelig Lighed mellem Begges Arbeider, og det synes, som om Ibn Hauqal for den störste Del har lagt Isztachris Arbeide til Grund for sit Værk, hvilket sidste dog er noget vidtlöftigere og affattet i et mere rhetorisk Sprog. Edrisi og Abulfeda have meget ofte benyttet Ibn-Hauqal (S. Edrisi par Jaubert p. XIX og Abulfeda p. Reinaud T. II p. 1); den sidste omtaler som en Mangel ved Ibn Hauqals Arbeide, at han ikke nöiagtigen har gjengivet Stædernes Udtale, samt deres Længde- og Bredegrader. Da vi allerede have meddelt de vigtigste af Isztachris Anskuelser om Jordens Udstrækning og Figur, skulle vi kun endnu tilföie, at begge Forfattere hylde Ptolemæus's Mening om den africanske Kysts Udstrækning imod Öst, hvorved det Indiske Hav forvandledes til en Indsö, der ved en Kanal i det yderste Öst var forbundet med Oceanet; efter begge forbandt ogsaa en Kanal det sorte Hav med det nordlige Ocean. Begge disse Arbeider bleve senere blandede sammen og forenede til et eneste Udtog; et saadant have vi i en persisk Oversættelse, hvis Udgave paa Engelsk skyldes W. Ouseley[1].

[1] The oriental geography of Ibn-Hauqal London 1800. Moeller og Mordtmann mene om dette Arbeide, at det næsten udelukkende

14) Paa samme Tid som det östlige Chalifat tabte sin Glands og begyndte at nærme sig sin Oplösning, see vi et nyt Dynasti hæve sig i Vesten nemlig Fathemidernes i Ægypten fra 968 Ch., og snart gjorde dettes Hovedstad Cahira Videnskabernes gamle Sæde, Bagdad, Rangen stridig. Chalifen Azîz billah (975—996 Ch.) beskyttede i höi Grad Videnskaberne, og et geographisk Værk, kaldet til Ære for ham Azizi, forfattedes paa denne Tid af Hassan b. Ahmed al-Mohalleby. Dette Arbeide, der er gaaet tabt, er oftere benyttet af Abulfeda (S. t. II p. 26, 192 trad. par Reinaud). Noget senere fremstod under den berygtede Chalif Hâkim [996—1020] den berömte Astronom og mathematiske Geograph Abu-l-Hassan ʿAli, sædvanlig kaldet Ibn Junus, der foretog sine Observationer i Cahira og dedicerede sin astronomiske Tavle under Navn eg-zîg alkabir eller hâkimi til denne Chalif; han döde 399 Heg. = 1008. Som sine Forgjængere regnede han Jordens Udstrækning til 180° og bestemte Cahiras Længdegrad til 55° og Brede til 30°; i dette Steds Nærhed, paa Bjerget Mocattam, havde han sit Observatorium og beregnede henimod 277 Steders Beliggenhed, hvis Fortegnelse vi finde meddelt hos Lelewel efter det 7de Kapitel af Ibn Junus's Værk[1].

15) Vi komme nu til en af Arabernes berömteste Geographer, hvis Arbeider have dannet en Epoche i denne Videnskab, nemlig Abu-Rihân al-Byrûni, saaledes kaldet efter Byen Byrun ved Indus. Han var samtidig med Avicenna og sluttede sig til den gaznevidiske Sulthan Mahmud paa dennes Tog i Indien, hvor han tilbragte en

---

er en Oversættelse af Isztachri, der paa enkelte Steder er foröget af den persiske Oversætter. Ved en falsk Critik gjöres af Uylenbrock Isztachri og Ibn Chordadbeh til samme Person. S. Gildemeister l. c. p. 124 sq. [1] Et stort Brudstykke af dette Værk, indeholdende 4de, 5te og 6te Cap., er meddelt af Caussin i Not. et extr. t. VII p. 16—240.

Del Aar og studerede Indernes Skrifter, ligesom han ogsaa gjorde Inderne bekjendte med Arabernes Literatur. Frugten af disse Reiser var en meget stor Beskrivelse af Indien i historisk og geographisk Henseende, hvor han gjennemgaaer hele Landet imellem Indus og Ganges, undersöger disse Floders Löb og angiver Afstanden imellem de fleste bekjendte Stæder [1]; desuden har han forfattet et stort geographisk Arbeide, der dediceredes til Mahmuds Sön, Sulthan Masud, og derfor er bekjendt under Navnet *al-canun-al-Masudi*, et Værk, der meget ofte anföres af Abulfeda, som sædvanlig med Udmærkelse benævner dets Forfatter *el-Ustad*, ɔ: Læreren, paa lignende Maade som han ogsaa kaldes *al-mohaqqik*, ɔ: den Nöiagtige. Af dette Værk findes kun den 1ste Deel, der i 6 Böger indeholder en Indledning til den mathematiske Geographi, paa Bibliotheket i Oxford [2]. Vi ville meddele nogle af Albyrunis Hovedanskuelser efter et allerede tidligere anfört Citat af dette sidste Værk hos Abulfeda (S. 12 flgg. Reinauds Overs.). „Efter Indernes Forestilling er Halvdelen af Jorden Vand, Halvdelen fast Land; der gives 4 Hovedpunkter paa Æquator: Jamokata i Öst, Romaka i Vest, Lanka, som er Jordens Kuppel midt imellem begge, og Lankas Antipode Siddapur. Albyruni antager Grækernes Forestilling som den rimeligste, at den beboede Deel af Jorden kun optager $^1/_2$ af den nordlige Hemisphære, med en större Længde end Brede, idet Jorden ophörer at være beboet paa Grund af Kulde imod Nord. Det vestlige Hav, Oceanet, begynder imod Syd ved Negerstaterne, strækker sig imod Nord forbi Slavestaterne og gaaer imod Öst ad ukjendte Veie, indtil det forener sig med det östlige Hav. Dette er kun lidt bekjendt i sin Udstrækning imod Nord og

---

[1] Brudstykker af dette Arbeide, der sædvanlig benævnes *ta'richi Hind*, ɔ: „Indiens Beskrivelse", ere meddelte af Reinaud i fragm. Ar. et Pers. relatifs à l'Inde Paris 1845 og mémoire sur l'Inde i mém. de l'Instit. 1849 p. 343 flg. [2] S. Catalogus cdd. biblioth. Bodleyanæ ed. Nicols t. II p. 360.

Syd; imod Nord gaaer det ud fra ubekjendte og ubeboede Isbjerge. Det store Hav syd for den beboede Deel af Jorden staaer i Forbindelse med det östlige Ocean og har forskjellige Navne efter de Lande, det gaaer forbi; det stræker sig fra China til Zanguebar; dets Kyster imod Syd ere ukjendte. De vigtigste Bugter, det danner, ere det persiske Hav, det röde Hav eller Havet ved Colzum og Bugten ved Berbera. Det sydligste Punkt, der kjendes af dette Havs Kyster, er Sofala i Negerstaterne, der strække sig syd for Æquator indtil Nilens Kilder ved Maanebjergene med 11 Grader sydlig Brede; Africas Östkyst tænkes at strække sig i en lang Strimmel imod Öst til henimod China, hvilket dog ikke hindrer al-Byruni, lig Albattani, i at antage en Forbindelse imellem det sydlige Ocean og det Atlantiske Hav, da man, skjöndt Forbindelsesveien er ukjendt, dog har sikkre Beviser herfor. Paa denne Maade er altsaa hele Verden omgiven af Hav; men foruden dette Verdenshav findes adskillige mindre Have paa Jorden som Nitasch, ɔ: Pontus, bahr-er-Rum, ɔ: Middelhavet og Khazarerhavet, ɔ: det Caspiske. Albyruni fölger endelig ogsaa Jordens Inddeling i 7 Klimater, hvis Forskjel frembringes ved Dagens og Nattens Længde. Bjergene danne en sammenhængende Masse paa Jorden, der ere at betragte som Rygraden hos Mennesket; de gaae fra Öst til Vest igjennem China, Thibet, Cabul, Khorasan, Armenien, Romerstaterne, Frankernes Lande og Galicien; danne Höisletter og Dale, og ere for en Del beboede"[1]. Albyruni döde i Gazna 1031 Ch. [422 Heg.].

16) Idet vi vende Blikket imod Vesten, finde vi i Toledo et meget berömt Observatorium, begrundet af christne Fyrster i Castilien, der som oftest havde muhammedanske Astronomer i deres Tjeneste. Iblandt disse indtog paa denne Tid Abu-Ishaq Ibn-az-Zarqalah[2] en udmærket

---

[1] Det sidste er taget af Indiens Beskrivelse. S. fragm. Ar. et Pers. par Reinaud p. 96—98. [2] Om az-Zarchel, s. Gayangos hist.

Plads, og hans astronomiske Tavler (Zig), affattede ved Aaret 1070—75, vare meget benyttede i Middelalderen. Med Hensyn til Jordens Udstrækning mod Öst og Vest fandt han, at den længe efter Ptolemæus antagne Mening, hvorefter man regnede den beboede Jords Længde til 180°, var falsk, idet dette Maal var for stort; for imidlertid at bevare det engang antagne Tal 180° skjelnede han imellem Jordens beboede Vestgrændse og den virkelige Vestgrændse, og paa samme Maade i Öst, saa at man erholdt 2 Vestgrændser og 2 Östgrændser. Den sande Vestgrændse laa saaledes 17½° længere imod Vest end Jordens beboede Vestgrændse, der antoges at være et Punkt paa Africas Vestkyst eller de lykkelige Öer. Azzarchel antager derfor, at Toledo ligger $4^1/_{10}$ Time eller 61½° fra Jordens Midtpunkt (Arin), har altsaa en Længdegrad af 28½°, imedens den tilforn angives til en Længdegrad af 11° fra Africas Vestkyst, eller 21° fra de lykkelige Öer; vi faae paa denne Maade en fast Variant af 17½°. En vigtig Fölge af denne rigtigere Anskuelse af Jordens Udstrækning var en Berigtigelse med Hensyn til Middelhavets Længde; denne, der af Ptolemæus var angiven henimod 20° for höit, til 62°, blev af Geographerne under Almamun forandret til 54° og endelig af Azzarchel bragt noget nær det rette Maal 42°. Imidlertid indförtes denne Forandring först sent paa de arabiske Kort, der vedbleve at holde fast ved Anskuelserne fra Almamuns Tid.

17) Samtidig med Az-Zarchel levede Abdallah ben ʿAbd el-aʿziz, sædvanlig kaldet al-Bekri, ligeledes en Spanier af Födsel († 487 Heg. = 1094 Ch.), der forfattede et geographisk Værk under Titel *al-mesâlik*

---

of Mah. dynastys in Spain T. I p. 82, hvor han tillige omtales som Opfinder af to berömte Vanduhre i Toledo, der fandtes der indtil Byens Erobring af de Christne 1134. Efter d'Herbelot er han ogsaa Opfinder af det astronomiske Instrument, Zarcallah.

wa-l-memâlik, „Veie og Riger", der især behandler Spanien og Africa, men dog ogsaa tager Hensyn til de övrige Lande [1].

18) En tredie spansk Araber, der levede lidt senere end disse to foregaaende, ville vi ikke undlade at omtale: Abû-Abdallah Hamid b. Muhammed fra Granada, födt 473 Heg. = 1080 Ch. Han tiltraadte sine Reiser 511, opholdt sig de fölgende Aar i Ægypten og gik derfra til Bagdad 516; 526 indskibede han sig paa det Caspiske Hav, besögte Volgas Bredder, Chazarernes og Bulgarernes Lande, og var paa det sidste Sted Vidne til den eiendommelige Handel, der dreves med Fossilier. A. 555 besögte han igjen Bagdad og 2 Aar senere Mosul, hvor han skrev et geographisk Arbeide under Titel: *tuhfet el-albâb wanuchbet ela^cgâib* ɔ: „Gave til de Forstandige og Udvalg af vidunderlige Ting", hvoraf der findes et Haandskrift paa det st. kgl. Bibliothek [2]. Det er inddelt i 4 Capitler af fölgende Indhold: 1. Cap. Beskrivelse af Jorden og dens Beboere, af Mennesker og Genier; 2. Cap. om Vidundere i Landene og forunderlige Bygninger; 3. Cap. en Beskrivelse af Havene og mærkværdige Dyr heri, om Ambra og Beg, der findes i disse; om Havets Öer og hvad de indeholde som Naphta og Ild. 4. Cap. om Huler og Grave samt de Oldtidsminder, man finder i disse. Desværre er denne Forfatters Fremstilling i höi Grad blandet med det Fabelagtige og har derfor ikke nogen synderlig videnskabelig Værd; som Exempel ville vi i Korthed meddele det vigtigste Indhold af 1ste Capitel: „Den beboede Del af Verden siges at omfatte en Strækning af 100 Aars Reise, idet kun den nordlige Halvdel med det nærmest Tilgrændsende er beboelig; det Övrige

---

[1] S. en Beskrivelse af dette Arbeide i Not. et extr. t. XII ved Quatremère og Gayangos history of Mah. dynastys in Spain T. I p. 313. [2] Cat. cdd. Hebr. et Arab. Bibl. reg. Hauniens. 1851 No. XCII.

er öde paa Grund af den brændende Hede. Nordens Temperatur er nemlig tör og kold, Vesten kold og fugtig, Östen hed og tör; men idet disse tre Temperaturer forene sig i den nordlige Hemisphære, fremkommer derved det rette Forhold for Mennesker, Dyr og Planter. Imod Nord ved det nordlige eller mörke Hav boe Jagog og Magog, Jafets Börn, der ere adskilte fra Sems Efterkommere ved den af Dul-Qarnain opförte Mur. De ere som vilde Dyr uden Forstand, men begavede med physisk Styrke; deres Land har en Udstrækning 80 Aars Reise. Af de övrige 20 Aar indtage Negerfolkene 14 Aar, der ere udbredte fra det nordvestlige Africa imod Syd langs Oceanet, og hvoraf nogle Stammer have antaget Islam. Til disse hörer Gana, hvorhen arabiske Kjöbmænd foretage Handelsreiser gjennem Örkener og Bjerge for at hente Guld; de ere de mest dannede blandt Negerfolkene og foretage den hellige Reise til Mecca; Gana ligger efter Abulfeda ved Nigeren og maa söges ikke langt fra Timbuctu[1]. De ondskabsfuldeste iblandt Negrene ere de saakaldte Koukou, der ikke engang som de andre Negre kunne anvendes til Slavearbeide; de ere korthalsede, have Braknæser, röde Öine og Uldhaar; de bruge forgiftede Pile som Vaaben, og spise Slanger og Ögler uden at skades af Giften; de fange Slangerne ved at pibe dem sammen, idet disse ved denne Lyd löbe hen til dem, hvorpaa de for Penge gjöre alle Slags Kunster med dem[2]. Iblandt Negerfolkene opregnes endvidere Tekrur i den nordlige Deel af Sudan, og paa Africas Östkyst endelig Zeila[3], hvis Indbyggere siges at være meget fromme, idet de iagttage Bön, Faste og den hellige Pillegrimsreise[3].

---

[1] S. Ralfs Beiträge zur Geschichte und Geographie Sudans p. 48 (særskilt Aftryk af Zeitschr. der deutsch-Morgenl. Gesells. IX B. Heft. III p. 518—594. [2] Kuku eller Kaukau svarer til Garo, Hovedstaden i Sonray, s. d. c. V. p. 45; om Tekrur s. ibd. S. 46 flg. [3] Om Zeyla, s. Ab. trd. par Reinaud T. II p. 231.

Hele Strækningen indtil Zeng (Zanguebar), der beboes af Negerfolk, angives til 14 Aar; af de 100 Aar have vi endnu 6 Aar tilbage, en Udstrækning, der optages af alle de övrige Folk, nemlig Habesch, Hind, Sin, Fars, Tyrker, Chazar, Slaver, Rum, Afreng (Franker), Araber, Jemen, Irâk, Schâm (Syrien), Misr, Andalus og Staden Rom med alle de övrige vantroe Stammer. Iblandt denne Forfatters fabelagtige Fortællinger ville vi blot anföre som Exempel hans Mening om en Art Mennesker i Sanaa i det sydlige Arabien, der kun have et halvt menneskeligt Legeme, Halvdelen af Hovedet, een Haand, een Fod o. s. v. De leve i Skove ved Kysterne af det Indiske Hav og ere Brödre til Ad og Themud, de to gamle forhistoriske Kjæmpefolk i Arabien; de tale Hebraisk(!). I Sudan leve Skabninger uden Hoved, der have Öine paa deres Skuldre og Munden paa Brystet o. s. v. Inderne beskrives som de i Videnskaberne, navnlig Lægevidenskab, Astronomi, Mathematik kyndigste Folk; paa de omliggende Öer voxe Aloe, Kamphertræet, alle Slags Krydderier som Kryddernelliker, Sandal, Muskat, Kanel, Kubebe, alle Arter Rögelse og Lægemidler; her lever Moskusdyret og Zibethkatten, der bringes til alle vestlige Stater; ogsaa findes alle Slags Ædelstene, især paa Ceylon (Serendip). China beskrives som en vel ordnet Stat, meget större end Indien, hvis Indbyggere især udmærke sig ved industrielle Kunster, som Porcellainsfabriker og Silkemanufacturer; de ere Afgudsdyrkere som Inderne, men ansee dog ikke, lig disse, Kjöd og animalske' Frembringelser, som Honning og Mælk, for utilladelige Spiser; de drive Handel med Muselmændene uden at hæve nogen Afgift, og Retssikkerheden er saa fuldkommen, at den kunde gjelde som Mönster for islamitiske Fyrster. Herefter fölger en fabelagtig Beskrivelse over Geniernes Skabelse af Herren, som vi ansee for rigtigst her at lade uberört. Efter Abu-ʿAbdallah eller Abu-Hamîd er Jorden omgivet af Hav, og dette begrændset af Bjerget Qaf, bag hvilket Herren

har skabt ukjendte Lande og Folk. Dette tjene til en Prøve af dette Arbeides Indhold, hvoraf vi haabe senere at meddele nogle Uddrag angaaende Muhammedanernes Handel med de nordlige Folkeslag. Hamid döde i Damasq 565 Heg. = 1170.

19) Vi komme nu til et Hovedværk og et af de vigtigste i den hele arabiske Literatur, nemlig Edrisis Geographi fra det 12te Aarh. Denne Forfatters fulde Navn var Abu Abdallah Muhammed med Tilnavnet Edrisi, fordi han nedstammede fra en fyrstelig Familie, der herskede i Malaga efter Chalifatets Undergang i Cordova; paa Grund af hans adelige Herkomst fra ʿAli benævnes han ogsaa Scherif. Han var födt i Ceuta 493 Heg. = 1099 Ch., havde studeret i Cordova og paa sine Reiser besögt Lissabon, hvoraf han meddeler som Öienvidne en Beskrivelse[1], Frankrigs og Engellands Kyster[2] og beseet Qviksölvminerne i Nærheden af Cordova[3], opholdt sig desuden nogen Tid i Marocco[4] og lille Asien. Paa disse sine Reiser kom han til Roger IIs Hof, siden 1130 udnævnt til Konge af begge Sicilierne, og forfattede for denne Videnskaber og Kunster elskende Fyrste det geographiske Værk, der er bekjendt under Navnet *nuzhet-el-muschtâq fî ichtiraqi el-afâq*, ɔ: „Adspredelse for den, som længes efter at gjennemvandre Landene"; fordi Arbeidet var dediceret Roger, kaldes det ogsaa efter ham al-Rogari. Idet Sicilien, tilforn tilhörende Muhammedanerne, endnu dengang talte en Mængde af disse blandt sin Befolkning, og desuden paa Korstogenes Tid var en Samlingsplads for normanniske Erobrere, Græker og Franker, kunde intet Sted i Verden være et mere passende Sæde for geographiske Studier, end i denne Öes Hovedstad Palermo, hvor den orientalske og occidentalske Videnskab forenede sine Kræfter. Roger II, der

[1] Jauberts Overs. t. II p. 26. [2] Reinaud Abulfeda t. II p. 32. [3] S. Jauberts Overs. t. II p. 66. [4] Ibd. t. I p. 212.

forenede en Fyrstes Magt med en inderlig Begeistring for Videnskaben, havde fattet det Forsæt at faae udarbeidet en Beskrivelse over Jorden, og samlede i 15 Aar 1130—54 af Reisende og berömte Videnskabsmænd alle Slags Oplysninger, som han derpaa underkastede en Critik; desuden lod han forfærdige en Tegneplade *(luh ettersim* [1]*)*, hvor alle Jordens Steder skulde betegnes efter deres Brede, saavidt man var enig om deres Beliggenhed; og lod tillige stöbe en Planisphære af Sölv *(Dâirah)* til en Vægt af 450 romerske Pund, hvorpaa alle Jordens 7 Klimater, de enkelte Lande, Strömme, Havbugter o. s. v. skulde tegnes nöiagtigen efter den omtalte Tegneplade. Denne geographiske Fremstilling af Jorden lod han da udförligen beskrive i Forbindelse med en Angivelse af de enkelte Landes Natur- og Industri-Frembringelser, og overdrog dette Arbeide til Edrisi, der fuldförte sin Opgave i det allerede omtalte Værk. Vi finde heri ikke alene en temmelig nöiagtig Beskrivelse over europæiske Lande, der hidtil kun vare meget overfladisk behandlede, som Sicilien, Italien, Frankerig, Tydskland, Rusland, over Negerstaterne, men ogsaa, hvad der maa vække Forundring, over de skandinaviske Lande, Danmark, Sverrig og Norge, Engelland, Skotland og Irland. De sidste Stykker haabe vi at kunne meddele fuldstændigen imod Slutningen af denne Afhandling. Edrisis oprindelige, for Roger II forfærdigede geographiske Afbildninger ere tabte, men i enkelte Haandskrifter, tilhörende Bibliothekerne i Oxford og Paris, finde vi Copier af det saakaldte runde Bord eller Planisphæren; efter disse have Reinaud og Lelewel udkastet en Fremstilling [2]. Desuden forsynede Edrisi selv sit Arbeide, for at erstatte dets Mangel paa Angivelser af Stædernes Længde og Brede, med 70 Kaart, hvoraf

[1] S. Edrisis Fortale hos Jaubert p. XX. [2] S. Reinauds Overs. til Abulfeda t. I p. CXX; Lelewel géographie du moyen âge t. I.

vi have tre Pröver i Jauberts Oversættelse 1ste Bind, fremstillende en Del af det indre Africa eller Sudan. Den berömte Geograph Jomard forbereder en Fremstilling af alle disse 70 Kaart, der skulle sammenarbeides til et eneste Hovedkaart. Efter Edrisi er Jorden kugledannet og omgiven af Havet; det Hele er ubevægeligt og svævende i Luften, der omgiver det paa alle Sider. Jorden deles fra Öst til Vest i to lige Dele ved Æquator, der deles i 360°, idet hver Grad paa Æquator har 25 Parasanger, hvorefter altsaa Jordens Omkreds bliver 9000 Parasanger. Efter Eratosthenes, siger Edrisi, har hver Grad 100 Mile, og Jordens Omkreds bliver da 36000 Mile eller 12000 Parasanger; vi see heraf, at Edrisi fölger en ganske egen Angivelse af Gradens Störrelse, idet andre arabiske Geographer antage den enten med Ptolemæus for lidt over 22 Parasanger eller efter den senere Gradmaaling under Almamun for 18⁸/₉ Paras. Imod Nord naae den beboede Jords Grændser til 64°, og den övrige Del er öde formedelst Kulde og Sne. Det er kun den nordlige Hemisphære, der er beboet, idet Egnene syd for Æquator ere ubeboelige paa Grund af den for stærke Hede, som udtörrer Vandet og tilintetgjör Luftens Friskhed, uden hvilke Intet kan trives. Hele den beboede Hemisphære er omgiven af Oceanet, omtrent som vi tænke os et Æg dyppet ned i en Kop Vand; denne beboede Del deles i 7 Klimater fra Vest til Öst, og disse indeholde 7 Have, hvoraf 6 staae i indbyrdes Forbindelse med hverandre, det 7de er isoleret. Disse 7 Have, et Tal, der er fremstaaet, som vi senere skulle see Exempler paa, ved Muhammedanernes Forkjærlighed for Syvtallet, ere: det sydlige Ocean, der strækker sig fra den 13de° n. B. fra Öst til Vest henimod Bab-el-Mandeb med en Længde af 4500 Parasanger og indeslutter henved 300 Öer; 2) det persiske eller saakaldte grönne Hav; 3) Havet ved Colzum eller det röde Hav; 4) Bahr esch-Schâm eller Middelhavet, det næststörste

Hav, der strækker sig fra Zaqâq i det 4de Klima, ɔ: Strædet ved Gibraltar til Kysten af Syrien med en Udstrækning af 1136 Parasanger, hvorefter altsaa dette Hav, saafremt vi regne Graderne paa Æquator til 25 Paras. paa en Grad, faaer en Udstrækning af 45° 26′ (jvf. p. 27); 5) Havet ved Venedig og 6) Pontus ere begge afledede fra Middelhavet; endelig det 7de Hav er Havet ved Gorgan og Deilem, ɔ: det Caspiske Hav, der er isoleret, og i hvilket falder Floden Itil, ɔ: Volga. Edrisi gjennemgaaer derpaa de enkelte Lande, der indeholdes i hvert af de 7 Klimater, saaledes, at disse 7 Hovedafsnit deles hvert i 10 Afdelinger, og hele Værket altsaa kommer til at bestaae af 70 Afsnit, der svare til de 70 omtrent ligestore geographiske Kort, der ledsagede Edrisis Arbeide, og hvoraf de 69 ere bevarede i Haandskrifter i Oxford og Paris; 10 saadanne Firkanter danne altsaa et Klima, og efter Edrisis Bestemmelse var hans Værk forsynet baade med det mathematiske Kort, udkastet efter „det runde Bord" og dette Itinirarie, hvor Længde- og Bredeangivelserne vare forbigaaede. Edrisi begynder sin Beskrivelse med det vestlige Africa, hvis Kyst var Araberne bekjendt omtrent indtil Cap Blanco, der paa Arabisk kaldes *el g'ebel-ellamaʿ*, ɔ: det lysende Bjerg; der nævnes her som det yderste Punkt Öen Outil med den eneste Saline i Negerstaterne; vi maae söge denne Ö i Nærheden af Bugten ved Arguin, eller med Reinaud ved Mundingen af Floden Senegal, hvor der gives en meget berömt Saltmine, Gandiola[1]. Herfra föres Saltet, en meget vigtig Handelsartikel for disse Egne, til det Indre af Landet, hvor der iblandt Negerstaterne nævnes Gana, Schala,

[1] S. om denne Ö Outils Beliggenhed Santarem recherches sur la priorité de la découverte des pays situés sur la cote occidentale d'Afrique au delà du cap Bojador. Paris 1842 p XIV. Antage vi denne Ö beliggende ved Udlöbet af Senegal, der forvexles af Araberne med Nigeren, er dog denne Del af Kysten fra Cap Blanco Araberne kun bekjendt ved Landreiser.

Kaugha, Timbuctu; vi see altsaa, at det Indre af Landet var Araberne bekjendt indtil Nigeren og Tschad Söen. Den sidste Flod kaldes af Araberne Nilen, hvoraf man tænkte sig 3 Hovedarme: Nilen i Ægypten, der löber imod Nord, Nilen ved Macdaschu imod Öst, en lille Flod, der löber ud i Oceanet ved Magadoxo, og Nilen ved Gana imod Vest, der svarer til den Flod, der falder i Bugten ved Benin, vel ogsaa undertiden forvexles med Senegal, og som tænktes at staae i Forbindelse med Tschad Söen, hos Araberne Söen Kourah, paa fölgende Maade: Nilen udspringer fra det saakaldte Gebel-Qomor (Maane-Bjergene) gjennem 10 smaae Strömme; 5 af disse forene sig og löbe i en stor Sö, ligesom de 5 andre i en anden Sö; fra hver af disse 2 Söer udgaae 3 Strömme, der igjen alle löbe sammen til en stor Sö, og fra denne udgaae da de tre nævnte saakaldte Nilarme imod Nord, Öst og Vest. Denne store Sö benævnes Kourah og svarer til Tschad Söen, hvis Bredder först i den seneste Tid ere undersögte af Dr. Barth, og som af Araberne tænktes at danne en stor Vandbeholdning for Africas vigtigste Floder. Idet vi fölge Edrisi i förste Klima imod Öst, komme vi til Östkysten af Africa, der var Araberne bedre bekjendt; vi finde saaledes syd for Ægypten Nubien og Habesch, dernæst Zeng eller Zanguebar og Sofala med Guld- og Jernminer; af Stæder have vi hos Edrisi Melinda og Mombaza, den sidste Hovedstaden i Zanguebar. Fra disse Egne drives Söhandel med Arabien, Persien og Öerne i det Indiske Hav, Sumatra og Java (Zâbeg), idet der fornemmelig fra Sofala udföres en Mængde Jern og noget Guld og Kobber. Vi maae imidlertid bemærke, at Edrisi gjör sig skyldig i den samme Feiltagelse som Isztachri og Ibn Hauqal med Hensyn til sin Anskuelse om Africas Östkyst; han antager nemlig Ptolemæus's System, hvorefter den sydlige Kyst af Africa fra Forbjerget Kafuni, der svarer omtrent til Cap Guardarfui, böier sig imod Öst og löber parallel med Asiens Sydkyst, indtil begge

Kyster i det yderste Öst kun adskilles ved et smalt Stræde, der danner Indlöbet til det Indiske Hav fra det östlige Ocean, hvilket saaledes forvandles til en stor Indsö som Middelhavet. Det yderste bekjendte Punkt paa Africas Sydkyst, der altsaa efter dette kommer til at ligge imod Öst omtrent syd for Halvöen Malacca, er Dagnta ved en stor Bugt; den er efter Ibn Said[1] beliggende under den 109° Længde og 12° s. Brede. Hovedstaden i Sofala er Seyuna, 99° Længde og $2^1/_2$° s. Brede, der efter Hartmann[2] maaskee kan svare til Sena ved Zambeses Udlöb. Af samme Grund tænker ogsaa Edrisi sig China at naae temmelig langt ned imod Æquator, idet Byen Chanfu, svarende til det nuværende Hangtscheufu ved Floden Jangse-kiang, er den sydligste Havn i China og ligger omtrent paa den 15° n. B. De östligste Egne paa Jorden ere de saakaldte Waqwaq Öer, der ere ubeboede og kun sjælden besöges undtagen af Chinesere. Da vi nærmere i det andet Afsnit af denne Afhandling skulle gjennemgaae det Indiske Havs forskjellige Dele, og omtale de vigtigste af den store Mængde Öer, det ansaaes at indeholde, maa denne Pröve være tilstrækkelig til et forelöbigt Bekjendtskab med en Forfatter, der i mange Henseender, baade i grove Feiltagelser og i Fortrin, indtager en lignende Plads som Ptolemæus og gjelder for en Autoritet iblandt de efterfölgende Geographer; hans Forestillinger om de nordlige Landes gjensidige Beliggenhed haabe vi at meddele udförligere i det sidste Afsnit, og idet vi fortsætte vort Overblik over islamitiske Geographer, skulle vi blot endnu tilföie, at Edrisis Værk længe kun var bekjendt ved en latinsk Oversættelse af et senere forfattet Udtog, der förte Titelen geographia Nubiensis[3]. Ved en Misforstaaelse af et Sted, der om-

[1] S. Abulfeda Overs. ved Reinaud t. II p. 209. [2] Edrisii Africa p. 113. [3] Geographia Nubiensis versa a Gabr. Sionita et Joan. Hesronita Maronitis Parisiis 1619.

taler Nilens Löb, og hvor der om denne Flod siges: „secat terram nostram ɔ: Nubiam", antages Nubien at være Edrisis Födeland, skjöndt Ordene, saafremt de ellers ere ægte, meget simpelt forklares ved et muhammedansk Land. Texten til dette Udtog er trykt i Rom 1592 i det mediceiske Bogtrykkeri, men sjelden at erholde. Edrisis oprindelige Arbeide blev oversat efter Haandskrifter i Oxford og Paris af Jaubert[1]; tidligere vare enkelte Stykker særskilt udgivne, hvoriblandt Africas Beskrivelse ved Hartmann, og Spaniens ved Conde[2] höre til de vigtigste.

20) Det fölgende Aarhundrede (det 13de) har frembragt en vigtig og berömt Geograph, Jaqût b. ʿAbdallah med Tilnavnet Schihâb-ed-din. Han var födt af christne Forældre Aar 574 eller 75 Heg. = 1178—80, blev som Barn gjort til Fange og kjöbt af en Kjöbmand i Bagdad, som opdrog ham i den muhammedanske Religion og gav ham Navnet Ibn-Abdallah; senere forandrede han Navnet Jaqut, der betyder en Rubin og er et almindeligt Slavenavn, for at udslette Erindringen om denne sin tidligere Slavestand, til Jaqub, under hvilket Navn han dog trods sit Önske ikke er bleven bekjendt. Desuden förte han Tilnavnene al-Rumi, Bagdadi og Hamawi, de to sidste efter sin forrige Herre og Lærer, efter hvis Död Jaqut ernærede sig ved Boghandel og Afskrivning, erhvervede sig mange Kundskaber og foretog flere Reiser. Paa en saadan opholdt han sig A. 615 Heg. i Merw esch-schâhgan, en By i Chorasan, hos Imamen Fachr ed-din Abu-l-Muzaffer og havde der en litterair Strid om Ordet Habaschas Udtale og Betydning (Navnet paa et Torv, hvor i Hedenskabets Tid Araberne kom sammen), om nemlig den förste Stavelse enten skulde ud-

---

[1] Géographie d'Edrisi traduite de l'Arabe en français par Am. Jaubert. Paris 1836—40 2 vll. in 4to. [2] Edrisii descriptio Africæ ed. Hartmann Göttingae 1796 og descripcion de Espana de Xerif Al-Edris, conocido por el-Nubiense, con traduccion y notas de Don Jos. Ant. Conde Madrid 1799.

tales med u eller a. Da denne Undersögelse optog en lang Tid, besluttede han for at imödekomme lignende Tilfælde i Fremtiden at forfatte et Værk, hvori alle Steders Navne vare lexicalsk ordnede, og den appellativiske Betydning angiven; til dette Öiemed benyttede han sine Forgjængeres Værker, Ibn-Chordadbeh, Isztachri, Ibn-Hauqal, Geihâni, Ibn-ul-Faqîh, al-Muhallebi, Abu Obeid al-Bakri, Albyruni, gav det Titelen „*muʿag'g'em el-buldân*", ɔ: „Landenes Alphabet" og dedicerede det til Qadien Abu-l-Hasan ʿAli esch-Scheibani, en af hans fornemste Velgjörere. Han angiver heri hvert Egennavns Bogstavering, dets Derivation, naar det er arabisk, tilligemed dets appellativiske Betydning, i hvilket Klima Stedet ligger, hvilke Stjerner der befinde sig over dets Horizont, hvo der har anlagt Byen, Afstanden fra de nærmeste Byer, hvilke Mærkværdigheder det indeholder, om der findes hellige Mænd begravede der, de Digte, der ere skrevne om dets Beliggenhed, naar det blev undertvunget af Muhammedanerne, dets ældste Historie o. s. v. Som Indledning til det egentlige Lexicon tilföiede han 5 Kapitler: 1) om Jordens Figur, 2) om dens Inddeling i 7 Klimater og dette Ords Betydning, 3) forskjellige geographiske Udtryks Forklaring, som Parasange, Mil o. l. 4) om de forskjellige Landes Regjering og disses Underkastelse under Islam, 5) Traditoner om Landenes almindelige Character. Vi tillade os at meddele nogle af de vigtigste heri indeholdte almindelige Anskuelser: „De ældste Forfattere, siger Jaqut, ere uenige om Jordens Skikkelse, idet Nogle paastaae, den er firkantet, Andre, at den er dannet som et Skjold, eller som et Bord, Andre som en Tambourin, Andre som en Halvkugle, hvorover den hvælvede Himmel befinder sig; Andre, at Himmelhvælvingens Bevægelse kun er tilsyneladende, idet det egentlig er Jorden, der bevæger sig. Den almindelige Mening er imidlertid, at den er kugledannet, omgiven af Luften, som Blommen af Hviden i et Æg; Luften trækker det Lette til sig, som Jorden det

Tunge, idet denne er magnetisk. Ved en Storcirkel, der lodret skjærer Æquator, deles Jordens 2 lige Halvdele hver i 2 lige Dele, saa at der fremkommer 2 nordlige og 2 sydlige, hvoraf kun de 2 nordlige Dele ere bekjendte. Den beboede Del af Jorden, der som en Ö er omgiven af Havet og indeholder Bjerge, Öer, Floder o. s. v., kaldes den beboede Fjerdedel; den yderste Del om Nordpolen er ubeboet formedelst Kulde. Som Bevis paa, at Jorden er kugledannet, paastaae Mathematikerne, at, hvis man grov i Jorden i tilstrækkelig Dybde, vilde man komme ud paa den anden Side. Jordens Omfang angives efter Muhammed b. Musa el-Chowaresmi til 9000 Paras. eller 25 Paras. til en Grad, hvoraf kun $^1/_{12}$ Del udgjör den bebyggede Del; efter Albyruni er Længden af Jordens Diameter $2163^1/_3$ Paras., og dens Omkreds 6800 Paras.; hvorved altsaa Graden bliver $18^8/_9$ Paras. under Æquator; den förste Beregning antager Jaqut. Den os modsatte Halvdel af Jorden er ubeboet; de 2 andre Fjerdedele deles i 14 Klimater, hvoraf kun 7 ere beboede, de 7 andre ubeboede formedelst Heden; Andre derimod mene, at den beboede Del af den nordlige Hemisphære er större end den tilsvarende i den sydlige; idet nemlig hver Hemisphære deles i to Fjerdedele, en vestlig og en östlig, strækker den vestlige-nordlige Fjerdedel sig fra Irâq over Syrien, Ægypten, Frankerstaterne, Rom, Sus el-aqsa (Marocco) og de lykkelige Öer; den östlige-nordlige fra Irâq over Ahwâz, Chorasan, China og Öerne Wâqwâq; paa samme Maade indeholder den sydlige Halvdel 2 Fjerdedele, den östlige, der omfatter Habesch, Zeng og Nubien, og den vestlige, som endnu Ingen har betraadt, der grændser til Sûdan eller Negerstaterne, der igjen grændse til Berberstaterne. Denne Del kaldes den brændte eller den öde Fjerdedel. Efter Ptolemæus, der ved at iagttage Tidsforskjellen paa to Steder ved en indtrædende Sol- og Maaneformörkelse bestemte en Grads Störrelse til 75 Mile eller 25 Paras., er Jordens Omkreds 27000

Mile; den beboede Dels Længde fra de lykkelige Öer til den yderste Grændse i China 13500, sammes Brede fra det Sted under Æquator, hvor Nat og Dag ere lige lange, en Ö imellem Indien og Habessinien (det för omtalte Arin eller Azin) indtil det Sted, hvor den længste Dag om Sommeren er 20 Timer og Natten 4, udgjör 60° lig 4500 Mile; da altsaa den beboede Dels Længde er $^1/_2$ og dens Brede $^1/_6$, udgjör den beboede Jord kun $^1/_{12}$ Del af den hele Jord. Efter en Beretning skulde Jordens Udstrækning i det Hele, fra den yderste Grændse til den modsatte, belöbe sig til 500 Aars Reise; en Strækning af 200 Aar indtager Vandet, en lignende paa 200 Aar er ubeboet; af de övrige 100 Aar optage Gog og Magog 80 Aar, og kun 20 Aar ere tilbage for de övrige bekjendte Lande paa Jorden[1]. Jaqut beskriver dernæst, hvorledes Havet omgiver hele Jorden: 1) Det vestlige Hav eller Oceanet begynder ved Tanger og strækker sig imod Nord til op imod Slavestaterne; her danner det en Bugt, kaldet Varengerhavet, der gaaer imod Öst forbi Bulgarernes Lande og beskyller derpaa ukjendte Lande og Bjerge, der ligge imellem dets Kyster og Tyrkerne; imod Syd böier Oceanet sig forbi de vestlige Negerstater bagved Nilens Kilder ved de saakaldte Maanebjerge. Det kan ikke beseiles undtagen langs med Kysterne. 2) Det östlige Ocean, der gaaer omkring det östlige China, beseiles heller ikke; herfra udgaaer en stor Havbugt, hvis enkelte Dele faae Navn efter de tilgrændsende Lande, som Havet ved China, Indien o. s. v. (nemlig det Indiske Hav). De vigtigste Bugter, dette Hav danner, ere den persiske Havbugt, Havet ved Kolzum ɔ: det röde Hav og Bugten ved Berbera, der strækker sig fra Aden til Sofala i Zenglandet og er meget farlig at beseile; syd for denne Bugt forener det Indiske Hav sig med det vestlige

[1] Denne Mening er allerede omtalt ved Abû-Abdallah Muhammed al-Garnati p. 29—30.

Ocean. En Mængde Öer findes i den östlige Del af dette Hav som Öerne Zabeg, Ribahat, Qomor og den vigtigste Serendib, eller som den kaldes paa Indisk Senkeldip, hvorfra der udföres Rubiner. 3) I Slavestaterne og Rusland findes Havet Nitasch (Pontus), som ogsaa kaldes Havet ved Trapezunt, en vigtig Havn, beliggende ved det; fra dette Hav udgaaer en Bugt, der gaaer forbi Constantinopel og falder i bahr esch-Scham (Middelhavet), som forener sig med det vestlige Ocean ved Heracles Strædet, der sædvanlig kaldes Zaqâq (Sækken). 4) Endelig omtaler Jaqut det Caspiske Hav under Navnet Havet ved Abeskun, en ved samme beliggende vigtig Havn; dette kaldes sædvanlig Chazarerhavet og staaer ikke i Forbindelse med noget andet Hav. Jorden deles af Jaqut i de bekjendte 7 Klimater, hvis Grændser fastsattes efter den længste Dags Tiltagen med ½ Time; den östligste Grændse for det 1ste Klima er Chinas Östkyst, den vestligste Gana i Sudan paa Kysten af det grönne Hav. Hvert af de 7 Klimater er, ifölge Persernes Forestilling, helliget en af de 7 Planeter i fölgende Orden: Saturnus, Jupiter, Mars, Solen, Venus, Mercur, Maanen, saa at det 7de Klima tildeles Maanen. Oprindelsen til denne Inddeling angives at stamme fra Perserne, som antoge deres Land for det midterste, omgiven af de 6 övrige saakaldte Kischwer. Man antog vel Muligheden af, at den sydlige Halvkugle kunde omfatte lignende 7 Klimater, men da man ikke kunde stötte denne Formodning paa noget sikkert Bevis, og man desuden saae, at de sydlige bekjendte Egne ikke vare saa beboelige som de nordlige, opgav man efterhaanden ganske denne Mening. I det 3die Capitel, hvor forskjellige geographiske Udtryk forklares, bemærkes om Begrebet et Steds Længde Fölgende efter Albyruni: „Dette Udtryk, Længde, tilhörer Astronomernes „Terminologi, idet man herved forstaaer et Steds Afstand „fra den yderste Grændse af den beboede Del af Jorden „beregnet paa Æquator eller den parallele Meridian; da

„denne Videnskab er laant fra Grækerne, og disse regnede „fra den af Jordens to yderste Grændser, der laa dem „nærmest, nemlig den vestlige, forstaaes ved et Steds „Længde sædvanlig dets Afstand fra Jordens yderste „Vestgrændse. Imidlertid har dog en Forskjel gjort „sig gjældende heri, idet Nogle regne fra Kysten af det „vestlige Ocean, Andre derimod fra de 6 saakaldte lykke- „lige eller evige Öer, der ligge omtrent 200 Farsanger „fjernede fra Kysten; man finder derfor i geographiske „Værker ofte en Forskjel af 10° ved Angivelsen af et og „samme Steds Beliggenhed og maa derfor i saadanne „Tilfælde anvende Kritik". Renskriften af dette Arbeide, hvoraf vi her have tilladt os forelöbig at give en kort Indholdsangivelse efter et, det st. kgl. Bibliothek tilhörende, Haandskrift[1], angives at være begyndt A. 625 Heg. = 1227 Ch.; for Öieblikket er af dette Værk kun den för omtalte Beskrivelse af Russerne bekjendt ved Fraehns Afhandling. Uagtet Jaquts Ulyst til selv at efterkomme Fleres Önske, at skrive et Udtog af denne Bog, og den i Fortalen indeholdte Forbandelse over alle lignende Forkortelser, findes dog et Uddrag af dette Værk ved en ubekjendt Forfatter, der har udeladt alle etymologiske Afledninger ved Stednavne, historiske og biographiske Anmærkninger, Angivelserne af Længde og Brede, der for det Meste, ifölge denne Forfatters Mening, dog ere unöiagtige, m. m.; dette Arbeide har Titelen *merasid-el-ittilâ' alâ asmâi-l-amkinati walbeqai*, ɔ: Iagttagelse til Undervisning om Navne paa Steder og Dale", og er udgiven af Juynboll[2]. Foruden dette större geographiske Lexicon er Jaqut desuden Forfatter til et mindre, der kun omfatter saadanne Steder, der have samme Navn, men ere forskjellige af Beliggenhed; det har Titelen *kitab-ul-muschtarik wada'n walmuftariq saqa'n*, ɔ: „Bogen

[1] No. XCIX et C Catal. cdd. Arab. bibl. reg. Hafniens. [2] Lexicon geographicum Lugduni Bat. 1852.

om Navne, der ere enslydende men forskjellige i Beliggenhed" og er udgiven af Wüstenfeld[1]. Jaqut döde i 627 Heg. = 1229 Ch.

21) Vi have allerede för seet, at Perserne kappedes med Araberne i Dyrkelse af Videnskaberne, og at de fleste videnskabelige Værker, der vare skrevne i det persiske Sprog, oversattes paa Arabisk som ogsaa omvendt; allerede have vi nævnt Astronomen Abu-Maschar i det 9de Aarh., der trak den förste Meridian gjennem Kangdiz eller Jamocata i det yderste Östen; et Observatorium var allerede længe begrundet i Schiraz, hvorfra berömte Astronomer udgik. Idet vi nærme os den Periode, da Chalifatets Magt begyndte at gaae sin Undergang imöde, see vi, at de efterhaanden opstaaende Dynastier ydede Videnskaberne deres Beskyttelse; under de to berömte buidiske Fyrster Adhad ed-daula og Scharf ed-daulah levede en Række berömte Astronomer, hvoraf vi blot i Forbigaaende ville nævne Abderrahman i det 10de Aarh. Ch., Forfatter til en endnu bevaret Stjernebeskrivelse[2] og Abu-l-Wefa (937—998), der har efterladt astronomiske Tavler, hvortil den med Ulug Bey samtidige Ali Kuschgi skrev en Commentar. Med Abu-l-Wefa tabte Bagdad efterhaanden sin gamle Anseelse som Videnskabernes Sæde; det aflöses, som vi have seet, i Vesten af Câhira og Cordova, medens i Östen den gaznevidiske Sulthan Mahmud og senere Seldjukerne söge at samle de berömteste Videnskabsmænd om sig. Korstogene og de kort derpaa fölgende Erobringer af Mongolerne bidroge til at bringe Orientens Tilstand i en næsten fuldstændig Forvirring; imidlertid see vi dog Hulacu, Chalifatets Ödelægger 1258, yde Videnskaberne sin Beskyttelse, idet han paa den berömte Astronom og Geograph Nasir ed-din Tusis Anmodning begrundede et Observatorium i Meragha 657

---

[1] Jaquts moschtariq Göttingen 1846 in 8vo. [2] S. Cat. cdd. Arab. bibl. reg. Hafniens. No. LXXXIII.

Heg. = 1259 Ch. Denne berömte Lærde, födt i Thus i Chorasan 1201, var bleven uenig med Musta'sem, den sidste Chalif i Bagdad, og havde derfor sluttet sig til Tatarerne. Han havde studeret Philosophi, Naturhistorie, Geographi og mathematiske Videnskaber, forstod det græske Sprog og gav en Bearbeidelse af Euclides's Elementer; hans store Lærdomme skaffede ham Tilnavnet Chodja ɔ: Læreren. Som Astronom forfattede han geographiske Kort tilligemed Tavler over Længde- og Bredeangivelser, der danne et Afsnit af hans berömte astronomiske Tavler; disse havde han dediceret til Hulagu Ilchan og udgav dem under Titelen *zig-Ilchani.* Han benyttede, som han i Fortalen erklærer, til dette Arbeide sine Forgjængeres Angivelser, hvoraf især Ibn Junis er hans vigtigste Kilde, der levede lidt over 200 Aar tidligere. I disse Tavler, der ere udgivne af Gravius[1], finde vi Længden og Breden angivne for 254 forskjellige Steder; Udgangspunktet for den förste Meridian er de lykkelige Öer; han regner som sædvanlig 7 Klimater, og lader det 1ste begynde med den 12° n. B.; Öen Serendib (Ceylon) ligger saaledes udenfor det förste Klima under 10° Brede og 130° Længde; det östligste Punkt paa Jorden er Kankdiz eller Kankdir med 180° Længde og 0° Brede. Til disse Tavler skrev Schah Cholgi, den fyrstelige Astronom Ulug Beys Samtidige, i Aaret 1461 en Commentar eller Indledning, der indeholder en persisk Forklaring over en Mængde astronomiske og mathematiske Udtryk, som vare optagne fra det Persiske i det Arabiske; et Stykke af dette Arbeide er meddelt af Gravius[2]. Nasir ed-din döde 672 Heg. = 1274 Ch.

---

[1] Binae tabulae geographicæ una Nasir ed-dini Persæ, altera Ulug-Beigi Tatari ed. Joh. Gravius Oxonii 1711; vol. III geographiæ vet. scriptores Græci minores, Oxoniæ 1712 En nærmere Beskrivelse af Observatoriet i Meragha og dettes Begrundelse findes i det af v. Hammer-Purgstall nyligen udgivne Værk om Mongolerne „Geschichte Wassafs" t. I p. 96. [2] Astronomica quædam ex traditione Schah Cholgii Persae ed. Gravius Londini 1642.

22) Inden vi gaae videre, maa vi vende Blikket tilbage til Vesten og have her at nævne en berömt Geograph Abu-l-Hasan Nur ed-dîn Ali, sædvanlig kaldet Ibn Saʿîd, födt i Granada A. Heg. 610 = 1214 Ch., hvorfor han har Tilnavnet Garnati og Magrebi. Han var opdragen i Sevilla, hvor hans Fader var Statholder, og foretog, ifölge dennes Raad for at uddanne sig i Videnskaberne, en Reise til de vigtigste Stæder i Orienten, Cahira, Bagdad, Damask og Halep. I Bagdad benyttede han de rige Bibliotheker, gjorde i Halep, hvor han opholdt sig fra 634—58 (1236—60), den derværende Fyrstes Bekjendtskab, en Efterkommer af den store Saladin, og udgav paa dennes Opmuntring to historiske Værker om de vestlige og östlige muhammedanske Stater. Senere udgav han en Geographi, der egentligen kun var en forkortet Bearbeidelse af Edrisi, men hvor Angivelsen af Længde- og Bredegraden til hvert Sted var tilföiet. Han benytter dog Opdagelser, der vare senere end Edrisi, og anförer oftere en Person ved Navn Ibn-Fathima, der havde beseilet Vestkysten af Africa indtil Cap Blanco og Östkysten til Daguta i Sofala[1]. Vi finde ham meget ofte citeret af Abulfeda, der synes at skjænke ham en ubetinget Tillid med Hensyn til Africa og Europa, skjöndt han dog i en senere Redaction af sit Arbeide igjen har udslettet som uvigtig en Del tidligere anförte Steder[2]. Det af Abulfeda benyttede Haandskrift af Ibn Saʿids Geographi findes endnu i det k. Bibliothek i Paris, undertiden forsynet med Abulfedas Rettelser. Ibn Saʿid behandler Europa med större Opmærksomhed end de fleste andre arabiske Geographer, hvis Beskrivelse sjelden omfatter andre end muhammedanske Lande; Grændsen for den beboede Del af Jorden begynder desuden ved den 17° syd for Æquator og strækker sig til den 63° imod

[1] S. Ab. trad. par Reinaud t. II p. 208, 215. [2] S. Fortalen til Abulfeda p. CXLI.

Nord, i Alt altsaa 80°, der inddeles i 9 Klimater. Det förste Klima ligger imellem 17° og Æquator, det andet naaer til 16° 27′, det 3die indtil 24° 31′, det 9de Klima omfatter Landene imellem 49° og 63° n. B. Ligesom Edrisi antager han Östkysten af Africa for at indeslutte det Indiske Hav imod Syd, der saaledes lig Middelhavet bliver en Indsö, hvis Indlöb fra det östlige Ocean dannes ved et Stræde beliggende under 164° 31′ Længde; ud over hvilken Grændse imod Öst Alt er ubekjendt. Den förste Meridian gaaer efter Ibn Saʿid gjennem de evige Öer, der adskilles fra de lykkelige; de sidste ere 24 i Tallet og beliggende imellem Vestkysten af Africa og de evige Öer, der kun ere 6, mellem den 16° og 30° n. B. Ibn Saʿid döde i Tunis 673 Heg. = 1274 Ch.

23) Samtidig med Ibn Saʿid fremstod Abu-l-Hassan fra Marocco, der fornemmelig ved sine Berigtigelser af Længdegraderne i Africa og Spanien næsten kunde siges at have frembragt en Reform i de geographiske Kundskaber blandt Araberne, saafremt hans Efterfölgere blot havde været istand til at fölge ham paa den betraadte Vei. Han havde gjennemreist Spanien og den störste Del af det nordlige Africa fra Byen Ifrane paa Maroccos Vestkyst til Ægyptens Hovedstad, en Strækning af henved 900 Mile fra Öst til Vest, og er Forfatter til et Hovedværk om astronomiske Instrumenter, bekjendt under Titelen *Gâmiu-l-mebâdi walgâ,ati*, „Forening af Begyndelse og Ende", hvoraf den störste Del er oversat paa Fransk af den ældre Sedillot og udgiven efter dennes Död af L. Am. Sedillot[1]. Dette Arbeide synes at være skrevet omtrent 630 Heg. = 1234 – 35 Ch. Den förste Del handler om Astronomiens Elementer, Kosmographi, Chronologi; de 3 förste Böger af 2den Del omtale Instrumenter, der bruges til Tidsmaaling, og de 4 fölgende

[1] Traité des instruments astronomiques des Arabes comparés au XIII siècle par Abu-l-Hassan ʿAli de Maroc Paris 1833—34.

astronomiske Instrumenter[1]; iblandt hans Kilder nævner han selv i Fortalen til sit Værk Albategni, Albyruni, Alfargâni, Abu-l-Wefa, Azzarchel o. a. I det 2det Cap. af förste Del beskriver han Universet: Himmelen er sphærisk og bevæger sig om en fast Axe; den indeholder 9 concentriske Cirkler, som löbe den ene i den anden omkring Jorden; disse 9 Sphærer (*felek*) tilhöre fölgende Planeter: Maanen, Mercur, Venus, Solen, Mars, Jupiter og Saturn; efter disse fölger Fixstjernehimmelen og dernæst den höieste Himmel. De have alle en Bevægelse fra Öst til Vest, hvorved Dag og Nat fremkomme; desuden hver enkelt en særskilt fra Vest til Öst, der frembringer Aarstidernes Vexel. Jorden er kugledannet, idet dens Bjerge og Dale ere forsvindende Ujævnheder; og er stillet midt i Himmelrummet, saa at dettes Centrum bliver Jordens Centrum. Den er en forsvindende Störrelse i Forhold til Fixstjernerne, thi, dersom disse ikke vare större end Jorden, vilde de være usynlige; i Forhold til Solen er Jordens Masse vel mærkelig, men meget ubetydelig. Jorden er ubevægelig, og paa hvert Sted see vi kun Halvdelen af Himmelen, den anden Halvdel er skjult. I det XXVI Cap. indeholdes en Fortegnelse over Breden for 135 Steder, hvoraf Abu-l-Hassan selv har observeret Breden af 41, ved de övrige ere Forgjængeres Observationer benyttede. Mange Stæder, siger han, ere ikke omtalte af Mangel paa sikkre Angivelser om deres Beliggenhed, hvad fornemmelig gjælder om Indien, Khazarernes Lande og Slavestaterne. Som Exempel paa hans Mening om de sidste Landes Beliggenhed ville vi anföre Constantinopel, hvis Brede sættes til 47°, og Bulgar til 51°. I det LXVI Cap. angives paa samme Maade Længdegraden for 131 Steder, beregnet efter den 90° fra Khobbet Arin eller Jordens imaginære Midtpunkt, der be-

[1] Disse 4 Böger ere ikke oversatte i nævnte Værk, men udgivne i Brudstykker særskilt.

stemmes til 10° öst for Bagdad, hvis Beliggenhed er nöiagtig paa den 80°. Vi have seet i det Foregaaende den samme Beregningsmaade foretagen af Azzarchel, der satte Toledos Længdegrad til $28^{1}/_{2}$° eller $17^{1}/_{2}$° over den sædvanlige Angivelse af 11° fra Meridianen gjennem Africas Vestkyst. Ved denne Operation gjengav Abu-l-Hassan temmelig nöiagtig den africanske Vestkyst og Spaniens Beliggenhed, der af hans Forgjængere vare givne en meget for stor vestlig Udstrækning, hvilket ogsaa gjælder om Middelhavet, hvis vest-östlige Udstrækning af Abu-l-Hassan fastsættes til 44° istedetfor 51°. Af de 131 Stæder, hvis Længde er angivet, har Abu-l-Hassan imidlertid selv kun taget Længdegraderne for de samme 41 Byer, hvis Bredegrad ogsaa er angiven; kun ved disse kunne vi altsaa bemærke hans Forbedringer, idet han sædvanligen beholder Ptolemæus's Længdeangivelse for andre Stæder ved blot at tilföie Constanten 17° 30′, der var Maalet for Vestgrændsens Udvidelse over den ældre förste Meridian gjennem Africas Vestkyst; denne nye Meridian for Khobbet Arin kommer omtrent til at svare til en Meridian gjennem Azorerne, hvilke Öer vare Araberne ubekjendte. I det östlige Asiens Geographi er Abu-l-Hassan hildet i Ptolemæus's Vildfarelser, men vi maae indrömme ham Fortjenesten af at være den Förste og Eneste, der fulgte Azzarchels rigtigere Mening om den beboede Jords Udstrækning, og herved fjernede en Del grove Vildfarelser, hvori alle hans Forgjængere have gjort sig skyldige angaaende Vesten. L. Am. Sedillot har i en vel skreven Afhandling om Meridianen Khobbet Arin angivet en Række Sammenligninger imellem Abu-l-Hassans, Ptolemæus's og de nyeste Geographers Anskuelser af forskjellige Steders Længde- og Bredegrader, og desuden meddelt 2 sammenlignende Kort[1].

[1] Mémoire sur les systèmes géographiques des Grecs et des Arabes et en particulier sur Khobbet Arine. Paris 1842.

24) Samtidig eller maaske noget senere end Abu-l-Hassan fra Marocco fremstod en Forfatter i Orienten, der, om end ikke ved stræng videnskabelig Nöiagtighed, dog ved Fremstillingens Livlighed, hvormed han giver os et Billede af Orientens Kundskaber i næsten samtlige Naturvidenskaber, ikke med Urette har erhvervet sig Tilnavnet Orientens Plinius, nemlig Zacharjah b. Muhammed b. Mahmud al-Qazwini fra Byen Qazwin i Persien. Han synes at være födt i Begyndelsen af det 13de Aarh., men forlod snart sin Födeby, for at begive sig til Chalifatets Hovedstad Bagdad; under den sidste Chalif, Mustazim, beklædte han et Embede som Qâdi i Wasit og Hilla og skal være död 682 Heg. = 1283 Ch. Han har efterladt to Hovedværker, hvori han giver en encyclopædisk Oversigt over Orientens Kundskaber i de forskjellige Naturvidenskaber; det förste har Titelen Agâib-ul-machluqati wagarâibu-l-mawg'udâti, „Vidundere blandt de skabte Ting og Besynderligheder i det Existerende". Det deles i to Hovedafsnit, hvoraf det förste behandler de saakaldte himmelske Gjenstande, det andet de jordiske; i det förste omtales meget udförligen Læren om de himmelske Sphærer, nemlig de 7 Planetsphærer for Maanen, Mercur, Venus Solen, Mars, Jupiter og Saturnus, Fixstjernehimmelen og den höieste Himmel; om Himmelbeboerne og de forskjellige Tidsinddelinger paa Jorden. I det andet behandles de 4 Elementer, Ilden Luften, Vandet og Jorden, samt deres forskjellige Frembringelser, Vinde, Meteorer o. s. v., Vandets Oprindelse og Inddeling i det salte og ferske Vand; Oceanet og dets forskjellige Dele. Efter Nogles Mening skulde Jorden være omsluttet af 7 concentriske Have, hvoraf Oceanet er det Jorden nærmeste; egentligen kaldes kun det vestlige Hav saaledes, der gaaer imod Nord, hvor det danner Pontus, der staaer i Forbindelse med Middelhavet (man seer her Forestillingen af en Forbindelse mellem det sorte Hav og det nordlige Ocean gjen-

tagen); det gaaer derpaa höiere imod Nord forbi Slavernes og Bulgarernes Lande, hvor det danner Varengerhavet; tager derpaa en nordöstlig Retning for ved det nordlige Chinas Grændse at forene sig med det östlige Ocean. Dette sidste danner Havet ved China og Indien, det persiske Hav, Havet ved Qolzum og Berbera, hvilket sidste strækker sig fra Aden til Sofala; gaaer derpaa imod Syd omkring de saakaldte Maanebjerge, hvor Nilens Kilder ere, og forener sig med det vestlige Ocean; dog kjender Ingen begge Haves Forening. Det vestlige Ocean danner Middelhavet, der kaldes det vestlige Hav, *bahr el-Magreb*, og deles i *Bahr esch-Schâm* og *bahr Costantinia* eller *Rum* og *Ferenk*, ɔ: Havet ved Syrien og Constantinopel; det er egentligen opstaaet ved et stort Gjennembrud af Oceanet; Chazarerhavet, ɔ: det Caspiske, er uden Forbindelse med noget andet Hav. Ved hvert af disse Have angives de forskjellige deri liggende Öer og de Dyr, det frembringer. Herpaa gaaer han over til Beskrivelsen af Jorden; den er kugledannet, hvilket vises ved Solens og Maanens Op- og Nedgang til forskjellige Tider efter Stedernes Beliggenhed. Efter Qazwini har en Grad 19 Parasanger, en Mening, hvori han fölger Albyruni, efter hvem Jordens Omkreds er 6800 Pars. Den ældre Beregning meddeles efter Ptolemæus, der antog Graden til 75 Mile = 25 Pars., og Jordens Omkreds 27000 Mile = 9000 Pars. Kun $^1/_{12}$ af Jorden er beboet; dennes Brede er 60°, regnet fra Jordens Midtpunkt, hvor Dag og Nat ere lige lange, paa en Ö imellem Habesch og Indien, indtil et Sted, hvor Nattens Længde om Vinteren bliver 20 Timer, Dagens 4 Timer. Dens Længde regnes fra de lykkelige Öer indtil Chinas Östkyst = 13,500 Mile eller Halvdelen af Jordens Omkreds. Den deles i 7 Klimater, der strække sig i parallele Zoner fra Öst til Vest, hvoraf det förste Klima er det störste, der har en Længde af 3000 Pars. og en Brede af 150; det 7de, det mindste, med en Længde af 1600 Pars.; den

nordligste og sydligste Del af Jorden ere ubeboede formedelst den utaalelige Kulde og Hede. Dernæst fölger et Afsnit om Jordens Bjerge, hvoraf de vigtigste anföres i alphabetisk Orden; Bjerget Qaf omgiver efter Nogles Mening hele Jorden, og bagved dette ere ukjendte Egne og Skabninger. Qazwini behandler paa samme Maade Floderne og Kilderne, hvorefter han gaaer over til at betragte de forskjellige Frembringelser og Skabninger, der fremstaae af de 4 Elementer; paa det förste Trin i denne Formations Kjæde staae Metaller og Mineraler, derpaa Planterne; de sidste adskille sig fra de förste derved, at de have Evne til at voxe; herpaa fölger Dyret, Mennesket og Englene, hvilke sidstes Tilværelse kun er bekjendt iftölge Traditionen; der udhæves tilsyneladende Overgangsled imellem disse forskjellige Rækker af Skabninger; de ufuldkomneste Dyr som Snegle og Blöddyr staae Planterne nær, idet de ikke have en vilkaarlig Bevægelse; de fuldkomneste Dyr som Hesten og Elefanten have en Art menneskelig Forstand, ligesom omvendt det i Sandselighed fortabte Menneske staaer Dyret nær, og kun ved at hæve sig i Aandens Verden og uddanne de indre klartskuende Sandser, der ikke ere afhængige af de ydre Sandseredskaber, opnaaer Mennesket Lighed med Englene. De forskjellige Mineraler, Metaller og Planter anföres inddelte i forskjellige Klasser efter alphabetisk Orden; dernæst begynder Beskrivelsen af Dyreriget med Mennesket som den fuldkomneste Skabning, der har sit væsentlige Fortrin for Dyrene i den selvbevidste evige Aand; Menneskets aandelige og legemlige Natur beskrives paa det Nöiagtigste, den sidste med anatomisk Udförlighed; herefter fölge de forskjellige Meninger om Dæmoner; Dyrene beskrives herpaa ordnede efter deres större og mindre Fuldkommenhed, först Lastdyrene, Hesten, Æslet, Kamelen o. s. v., derpaa de vilde Dyr, Fuglene, Insecter og Reptilier, til hvilke sidste, besynderlig nok, Musen henföres; dette Værk, hvis Affattelses-

tid angives af Forfatteren selv til Aar 675 Heg. = 1277 Ch., slutter endelig med en Fortegnelse af Monstruositeter, der skulle findes i forskjellige Egne af Jorden. Foruden Aristoteles og andre græske Forfattere anföres i dette Værk temmelig hyppig Ibn-ul-Faqih, Albyruni, Ibn-Fozlan, Isztachri, Masudi og især Abu-Hâmid el-Andalûsi. Omtrent paa samme Tid forfattede Qazwini et Tillæg til dette Arbeide af mere udelukkende geographisk Indhold, der har Titelen *kitabu atsâr êl-beladi*, ɔ: „Bogen om Landenes Mindesmærker"; det indeholder et geographisk Lexicon, hvor dog hvert af de 7 Klimater danner en Afdeling for sig, indenfor hvilke Stederne findes anförte i alphabetisk Orden. I 6te og 7de Klimat findes en Del Efterretninger om Folkeslag i det yderste Norden, hvilke vi savne hos mange andre Geographer; der omtales saaledes forskjellige Tyrkestammer, slaviske Folk, Russerne, ved hvis Beskrivelse Ibn-Fozlan anföres, Byen Sleswig som beliggende ved Verdenshavet, de fabelagtige Jagog og Magog tilligemed Folket Jura ved det nordlige Ocean, der leve af Hvalfiskefangst. Da vi agte senere i denne Afhandling at gjengive udförligere disse forskjellige Beskrivelser, ville vi blot endnu bemærke om denne geographiske Afhandling, at man aldeles savner enhver mathematisk Nöiagtighed med Hensyn til Stædernes Beliggenhed, og at Fremstillingen ofte har en eventyrlig Character. Begge disse Arbeider ere fuldstændigen udgivne af F. Wüstenfeld[1], og en persisk Oversættelse findes

---

[1] Zacharjah b. Muhammed el-Qazwinis Kosmographie 1ster Theil, die Wunder der Schöpfung herausgegeb. von F. Wüstenfeld. Göttingen 1849. 2ter Theil, die Denkmäler der Länder. Göttingen 1847. Indiens Beskrivelse findes hos Gildemeister script. Arab. de rebus Indicis loci etc., og Djebals hos Uylenbroek Iracæ persicæ descriptio. En lille Afhandling med Titelen „specimen ex Alkazwini regionum mirabilibus Hafniæ 1790, gav den förste, men kun ufuldkomne Pröve af denne Forfatters Arbeider.

paa det st. kgl. Bibliothek, forsynet med en stor Mængde Billeder[1].

25) Denne Geographiens Behandling, hvori den strængere mathematiske Nöiagtighed maatte vige for en undertiden eventyrlig Fremstilling, blev i dette Tidsrum almindeligere, og vi skulle nu fremhæve to saadanne Exempler, hvoraf det förste skyldes Schems ed-dîn b. Abu Tâlib el-Ansari fra Damasq og derfor bekjendt under Tilnavnet Dimasqi, död 727 Heg. = 1327 Ch. Hans Arbeide förer Titelen nuchbet ed-dahr (eller efter en anden Skrivemaade ez-zahr) fî aʿgâibi-l-birri wal bahr, ɔ: „det Mærkværdigste i Tiden om Vidundere paa det faste Land og i Havet eller den udvalgte Blomst o. s. v." Det er inddelt i 9 Capitler, hvis Indhold vi i Korthed her skulle meddele efter et paa det store kongl. Bibliothek bevaret Haandskrift af dette Arbeide[2].

Det 1ste Kapitel, delt i 10 Afsnit, om Jordens Skikkelse, Længde, Brede, de forskjellige Meninger om den beboede Dels Udstrækning, Inddeling i 7 Klimater, Aarstidernes Forskjellighed, Klimaternes Indvirkning paa Dyr, Planter og Mineraler, mærkværdige Bygninger paa Jorden, Zabiernes Templer[3].

Det 2det Kap. i 11 Afsnit om de 7 Hovedmetaller Guld, Sölv, Kobber, Jern, Bly, Zink og Tin, deres Eiendommeligheder, hvorledes de atter dannes af Qviksölvet, om Umuligheden af at frembringe Guld, om

---

[1] S. No. XVIIII Cat. codd. Pers. descript. ab A. F. Mehren Hafniæ 1857. [2] S. Catal. codd. Arab. No. 39 in 4to = XCVI. Frähn begyndte 1820 Udgivelsen af dette Arbeide, hvoraf der blev trykt indtil 9de Cap. af 7de Bog; men det Övrige blev ufuldendt. Denne trykte Del befinder sig i St. Petersborg, men er aldrig kommen i Boghandelen. S. Dorn As. Museum p. 36. [3] Af dette Afsnit har Norberg i nogle Disputatser givet Brudstykker om Solens, Maanens og Saturnus's Templer hos Zabierne. Lund 1798—99; de samme ere benyttede af Chwolsohn i hans Værk: die Zabier und der Zabismus. St. Petersburg 1856 II B. p. 380—414.

de forskjellige Arter Ædelstene, disses Dannelse og Egenskaber, om Magnetstenen, Perler, om andre Stenarter, Bjergenes og Sandets Dannelse o. s. v.

Det 3die Kap. i 6 Afsnit, om de 4 Hovedfloder, som udgaae fra Paradiset: Nilen, Tigris, Gihun og Sihun, om andre större og mindre Floder paa Jorden, om Nilen ved Gana (Nigeren), Floden ved Magadoxo, Spaniens Floder, om de forskjellige Kilder paa Jorden, Indsöer med salt og fersk Vand og disses Sammenhæng med Verdenshavet.

Det 4de Kap. i 6 Afsnit om Havet og dets Eiendommeligheder, dets Adskillelse i det salte og ferske Vand samt Grunden hertil, om det östlige Ocean ved Chinas Kyst, kaldet Beghavet, dets Öer og de Dyr, der leve i det; om det vestlige Ocean, Ambraen, der findes i dette Hav, dets Öer langs med Kysterne.

Det 5te Kap. i 6 Afsnit om Havet ved Rum (Middelhavet), her ogsaa kaldet Pontus eller Nitasch, Strædet ved Gibraltar kaldet Zaqâq, om Middelhavets Öer og de Dyr, der findes heri, Bugten ved Venedig og Strædet ved Istambul, Havet ved Trapezunt eller det sorte Hav.

Det 6te Kap. i 8 Afsnit om det sydlige Ocean, der strækker sig fra China til Zanguebar og deles i Havet ved China, Indien og Zeng; disse Haves forskjellige Öer; Havet ved Jemen, Qolzum ɔ: det røde Hav, det persiske Hav og disse Haves Öer.

Det 7de Kap. i 14 Afsnit om de östlige Lande i det yderste Indien, Sind, Fars, Irâq, Aderbeigân, Armenien, Rum, Palæstina og Syrien indtil Middelhavets Kyster, Arabien o. s. v.

Det 8de Kap. i 6 Afsnit om de vestlige Lande og disses vigtigste Byer, Ægypten, Provinsen Africa, de indre Lande af Africa, Indien og Negerstaterne o. s. v.

Det 9de Kap. om Folkeslagenes Nedstammelse fra Sem, Cham og Japhet; til den förste henregnes Araber, Perser og Græker; til Japhet: Tyrker, Slaver, Jagog og

Magog; til Cham: Kopter, Negere og Berberfolkene; om disse Folks forskjellige Tidsregning, om de Christnes Fester og Oprindelsen til den christelige Tro, om de enkelte Landes Eiendommeligheder og Menneskets Fortrin for alle Skabninger paa Jorden. Hermed slutter dette Arbeide, der i Forbindelse med mange Unöiagtigheder dog frembyder et meget vigtigt Indhold, hvorfor jeg ved Forberedelsen af en Udgave med Oversættelse haaber at gjöre det bekjendt for en större Læsekreds. Forfatteren omtaler i Fortalen, at han har ladet medfölge et geographisk Kort, hvor Længde- og Bredegraderne desuden vare angivne, og hvor Havet, Indsöer, Floder, Bjerge, Byer o. s. v. vare betegnede med forskjellige Farver; det findes ikke i det omtalte Haandskrift paa det kgl. Bibliothek og nævnes heller ikke som bevaret i andre Exemplarer, der ere paa Bibliothekerne i Paris, St. Petersborg og Leyden. Da vi agte at lægge dette Arbeide til Grund paa mange Steder af vor Behandling i næste Afsnit om Arabernes almindelige geographiske Kundskaber, ville vi for Öieblikket ikke meddele videre om Forfatterens Anskuelser, men henvise til det Fölgende.

26) Det andet Arbeide, vi skulle omtale, staaer langt under dette og skyldes Forfatteren Abû-Hafs Omar, Zein ed-dîn, bekjendt under Navnet Ibn ul-Wardi, der var samtidig med Abulfeda og döde omtrent 60 Aar gammel i Haleb A. 749 Heg. = 1349 Ch. Foruden en Del Bearbeidelser af mindre Betydning forfattede han en beskrivende Geographi under Titel Cheridet el-a'gâib ɔ: „Vidundernes Perle", hvori han tilfredsstillede den sunkne Tids Smag ved eventyrlige Fortællinger, og som derfor vandt en ikke fortjent Udbredelse. Af dette Arbeide, som deles i 14 Capitler, findes en Mængde Haandskrifter i Europa [1], og Brudstykker ere meddelte af Hy-

---

[1] Paa det st. kgl. Bibliothek findes 3 Exemplarer af dette Arbeide s. Cat. cdd. Arab. No. XCIII, XCIV, XCV.

lander og Tornberg[1], desuden har Deguignes givet en omstændelig Beskrivelse i Not. et extr. t. II; vi tillade os at fremstille i Korthed dette Arbeides vigtigste Indhold, hvortil Forfatteren siges at have benyttet Skrifter af Nasir ed-dîn Thusi, Masudi, Qazwini o. a. Efterat have givet et Kort af Jordens Halvdel meddeler han först en sammentrængt Beskrivelse heraf; Bjerget Kâf, der efter Nogles Mening er af Smaragd, löber rundt omkring Oceanet, der omgiver Jordens Halvkugle; paa det sydostligste Punkt ude i Havet er Iblis's (Djævelens) Throne, og imod Sydvest Livets Kilde, hvorhen Chidr ledsagede Alexander den Store. Fra det östlige Ocean skjærer sig ind imellem Fastlandet som en uhyre Indsö det indiske Hav, der af Ibn al-Wardi kaldes det chinesiske, thibetanske, indiske og persiske eller grönne Hav, og strækker sig fra China til Havet ved Qolzum eller Bab el-Mandeb 4500 Pars.; fra det vestlige Ocean udgaaer i modsat Retning bahr-er Rum, ɔ: Middelhavet, der forener sig med Strædet ved Constantinopel og strækker sig til Syrien med en Længde af 1166 Parasanger[2]. Det sorte Hav faaer nemlig paa Kortet Udseende af en Kanal, der löber forbi Constantinopel imod Nord og sætter Middelhavet i Forbindelse med det nordlige Ocean; ganske isoleret ligger Chazarerhavet, ɔ: det caspiske Hav, omgivet af Khazar, Dilem, Thabaristan og Gorgân, idet det kun ved Floder tænkes at staae i Forbindelse med Strædet ved Constantinopel eller det sorte Hav; det næste Hav, der anföres, er Havet ved Chowaresm, ɔ: Aralsöen, der ligeledes er sondret fra al Forbindelse med Oceanet. Disse ere de 4 störste Have paa Jorden efter Ibn ul-Wardi, der desuden udhæver den allerede berörte For-

---

[1] Operis cosmographici Ibn el-Vardi cap. Ium de regionibus et oris ed. Hylander Lundae 1823; fragmentum libri margarita mirabilium auct. Ibn el-Verdi, prooemium, cap. II—V continens ed. C. Tornberg Upsaliae 1835—36. [2] Smlgn. p. 35.

bindelse mellem det nordlige Ocean og det sorte Hav ved en Kanal eller Havbugt, der strækker sig to Maaneders Reise bagved Slavernes Lande til Strædet ved Constantinopel. Paa den sydlige og ukjendte Kyst af Havet ved Zeng, en Del af det indiske Hav, sees Maanebjergene, hvorfra Nilen udspringer, der först löber en lang Strækning imod Vest, derpaa böier af i en ret Vinkel imod Nord, og fortsætter sit Löb ud i Middelhavet; af andre Floder sees Diglet (Tigris) og Frat at löbe fra Nordvest imod Sydost og Sind (Indus) i modsat Retning fra Öst til Vest i det persiske Hav; Floderne Itil (Volga), al-Ras (Araxes) og Kerk (Cyrusfloden) synes at löbe sammen för deres Munding i Chazarerhavet, desuden angives Sihun (Oxus) paa Kortet med Udlöb i Aralsöen. Jordens största Udstrækning i Længde fra den yderste Öst- til Vestgrændse udgjör 400 Marhalet, i Brede fra det nordlige Ocean over Jagog og Magog, Slaver og Bulgarerstaterne, Rum, Scham, Misr, Nubien, Sudan og Zeng indtil det sydlige Ocean 210 Marhalet, en Angivelse, der omtrent stemmer med den för efter Isztachri meddelte (p. 22). De nordligste Lande imellem Magog og det nordlige Ocean, ligesom de sydlige imellem Sudan og det sydlige Ocean, ere ubeboede. Ibn ul-Wardi meddeler i Indledningen til sit Værk endvidere forskjellige Meninger om Jordens Form, om de 7 forskjellige Himle og Jorde, hvoraf hver, efter Nogles Antagelse, skal være befolket med sin eiendommelige Art af Skabninger, om Jordens Udstrækning, der efter en os ubekjendt Forfatter ved Navn Makhul skal være 500 Aars Reise i Omfang ;200 Aar indtager Havet, 200 Aar de ubeboede Strækninger, af de 100 tilbageblevne omfatter Jagog og Magog 80 Aar, og 20 Aars Udstrækning tilhörer de övrige Folkeslag[1]. Efter Ptolemæus's Almagest er Jordens Omkreds 180,000 Usterabus (Stadier) = 24,000 Mile eller 8000 Parasanger,

[1] S. den samme Mening hos Abu-l-Hamid p. 30 og Jaqut p. 41.

hvorved altsaa en Grad bliver lig 500 St. = $66^{2}/_{3}$ Mile eller $22^{2}/_{9}$ Parasanger; dernæst fölge forskjellige Meninger om Havet og Adskillelsen imellem det salte og ferske Vand, om Ebbe og Flod, om Bjerget Qâf, bag hvilket der siges at boe ukjendte Folkeslag og om Maaden, hvorpaa Jorden fastholdes i Universet. Da vi i næste Afsnit ville komme til nærmere at omtale en Del af disse Forestillinger, gaae vi nu over til i Korthed at meddele hans Fremstilling og Beskrivelse af Landene paa Jorden, hvilken indeholdes i 1ste Cap.: Först behandler han de midt imellem Nord og Syd beliggende Lande, idet han udgaaer fra Vest imod Öst, derpaa fölge de sydlige eller Negerlandene, tilsidst de nordlige. Magreb eller Vesten, der grændser til „det mörke Ocean" (bahr al-muzlim), et useilbart Hav, ved hvis Kyst de lykkelige Öer ligge, deles i 3 Dele: Sus-al-aqsâ (det fjernestliggende Sus) ɔ: det maroccanske Rige, Sus al-awsat (det i Midten liggende), der omfatter Spanien og Portugal, og Sus el-adnâ (det nærmeste) imellem Oaserne og Alexandrien, dernæst fölger Beskrivelsen af Ægypten, Schâm eller Syrien, Armenien, al-Gezirah eller Mesopotamien; Persien og de övrige östlige Lande indtil China ere meget kort behandlede; ved det caspiske Hav omtales Alanerne med deres Hovedstad Berdaah; imellem Thibet og China Tyrkestammen Tagazgaz, der svarer til Ouigourerne; China har en Udstrækning fra Öst til Vest af 3 Maaneder, og dens Brede fra Nord til Syd gaaer over alle 7 Klimater; paa Östkysten ligge de saakaldte 12 Chinas Porte, der ere Klipper i Havet og maae passeres af Skibe, der ville anlöbe de forskjellige Havne. Dets Folk berömmes for deres Kunstfærdighed, navnlig i Broderier og Malerkunsten, og de drive ogsaa vigtig Handel med Porcellain; iblandt dets Stæder omtales som den vigtigste Stad i Verden Sin es-Sinia, Chanku eller Chanfu ved Mundingen af en Flod, der er större end Euphrat (ɔ: Hangtscheufu ved Jangtschekiang) og Hoved-

staden Chamdan. Forfatteren gaaer herpaa over til det 2det Jordbælte med Negerstaterne og begynder fra Vest med Staden Magzara, hvor, paa en Ö[1], Hovedstaden Outil findes med vigtige Saltminer, herefter fölge Tekrur, Lemlem, Gana ved Nilen, ɔ: Nigeren, der har Rigdom paa Guldstöv, og hvis Fyrste siges at være Muhammedaner; paa Africas Östkyst nævnes blandt Negerstaterne Nubien, Habesch ligeoverfor Heg'âz med christen Befolkning, Badgia imellem Nubien og Habessinien, Berbera ligefor Jemen; Zeng eller Zanguebar ligefor Indien, fra hvilket det kun skilles ved det persiske Hav, strækker sig til Sofala og Waqwaq; herfra udföres der til Oman Elphenben, Parderhuder og Jern; Demadem, hvis Befolkning kaldes Negrenes Barbarer formedelst deres Stridbarhed; endelig Sofalah öst for Zanguebar, idet vi maa tænke os Africas hele Sydkyst böiet imod Öst parallel med Sydkysten af Indien, der har rige Guld- og Jernminer. Herpaa fölger Arabien, Sind med Staden Manzura (ɔ: Egnen omkring Indus), Hind ligeoverfor Zanguebar paa den africanske Kyst, i hvilket de vigtigste Stater ere Balhur (Balhara eller Malva), Mankir, Kanoge i Mellemindien, Komar med Staden Seimur, ɔ: den sydlige Del, der, som vi skulle nærmere udvikle i næste Afsnit, tillige omfatter en Del af Öerne i det indiske Hav. Endelig fölger den 3die og sidste Del, der omfatter de nordlige Lande, idet Forfatteren igjen udgaaer fra Vesten. Först omtales Frankrig med flere Öer i Middelhavet, som Sicilien og Cypern; Galicien (Gelâkah), Baschkard, der beboes af Alemannerne, Rum, ɔ: Grækenland, med Hovedstaden Constantinopel, Rumah, ɔ: Rom, Slavernes Land, Genua, Venedig, Landet Bergân, rimeligen Burgund, Derbend eller Bab-el-abwâb ved det caspiske Hav, i hvis Nærhed ligger Bjerget Qabk (Caucasus), der siges at omfatte 300 Folkeslag med forskjellige Sprog; herpaa gaaer han over til de nordligste

[1] S. tilforn p. 35 om denne Öes Beliggenhed.

Lande, hvoraf Rus (Rusland) udhæves som det störste; den vestligste Del heraf udgjör Öen Darmuscha (rimelig Danmark), der er bekjendt ved sine gamle og store Skove; Chazarernes Land med Hovedstaden Itil ved en Flod af samme Navn (Volga), hvorfra en Arm löber ud i det sorte Hav; til disse grændse Folkene Bertas og Bulgar, hvoraf de sidste have en stor og mægtig Stad kaldet Bulgar, som vi maa söge ved Bredderne af den övre Volga nord for Chazarerne, der boe ved Volgas Udlöb; en Del Tyrkestammer anföres herpaa som Adkasch, Charchir (Kirgiz), Tagazkaz, der adskilles fra Jagog og Magog ved den af Du-l-Qarnain opförte store Mur, til hvis Undersögelse Sallam el-targeman, som allerede omtalt, hensendtes af Chalifen Wâtiq-billah. Med en kort Beskrivelse af denne Reise slutter dette Capitel, hvorefter Forfatteren i det Fölgende behandler Havene og de i samme liggende Öer. Da vi ved Beskrivelsen af Kortet allerede have meddelt Hovedindholdet heraf, skulle vi ikke opholde os videre herved, idet vi her blot bemærke, at den eventyrlige Fremstilling især træder frem ved Beskrivelsen af Öerne i det vestlige Ocean og sydlige eller chinesiske Hav; i det förste Hav siges 17 Öer at være Muhammedanerne bekjendte; af det sidstes Öer, der angives at belöbe sig til 12000, og hvoraf henimod 15 nævnes, kan kun en ringe Del virkelig bestemmes efter den vedföiede Beskrivelse, som Zâbeg, Rami (Java og Sumatra), Serendib (Ceylon), der gjöres til en hel Ögruppe; andre ere derimod omtalte paa en saa forvirret og fabelagtig Maade, at enhver Bestemmelse bliver umulig; endnu værre forholder det sig med Öerne i det indiske Hav, der siges at belöbe sig til 20,000, men hvoraf kun 10 nærmere omtales, deriblandt Öen Djabeh, et andet Navn for Jave. Den sydligste Del af dette Hav kaldes Havet ved Zeng, i hvilket ligger Öen Muhtaraqah, ɔ: den brændte, fordi hvert 30te Aar, naar en vis Stjerne viser sig paa Horizonten, Alt, hvad der befinder sig paa

Öen, fortæres af Ild. Indholdet af de fölgende Capitler er i Korthed: 5) om de betydeligste Floder, 6) Kilder og Brönde, 7) om de vigtigste Bjerge, 8—9) om Stene, Ædelstene og deres Eiendommeligheder, Bjergminer o. s. v., 10—13) om Planter, Frugter, Sædarter o. s. v., 14) om Dyr og Fugle. Et Slutningsafsnit er endelig tilföiet i mange Haandskrifter, der indeholder forskjellige historiske Brudstykker, hvoraf det sidste handler om de Tegn, der skulle gaae forud for Opstandelsens Dag.

27) Den encyclopædiske Behandling af Videnskaberne blev paa denne Tid almindelig, da kun faa selvstændige Forfattere optraadte, og man benyttede derfor de Ældres Værker. En saadan stor Encyclopædi, der omfatter Geographi, Historie og de vigtigste Dele af Naturvidenskaberne, besidde vi i et Værk af Schems ed-dîn Ahmed el-Nowayri, födt i Nuwayreh, en lille By i Ægypten, 1284, död 1332 Ch.; det förer Titelen nehâjet-ul-ʿArabi fi funûni -l-Adabi, ɔ: „Arabernes yderste Maal i Videnskabens Grene", og omfattede 21 Bind, delte i 5 Hovedafsnit (fann), hvoraf det förste behandler Geographien. Vi tillade os efter Reiske[1] at meddele Indholdet af förste Afsnit, der inddeles i 5 Capitler: det 1ste Cap. om Himmelens Skabelse, dens Form, Englene, de 7 Planeter og Fixstjernerne; 2det Cap. om Skyerne, Kulde og Sne, Lyn og Torden, Luften og Ilden; 3die Cap. om Dage, Maaneder, Aar, Aarstider, Fiske; 4de Cap. om Jordens Skabelse, dens Udstrækning i Længde og Brede, de 7 Klimater, om Bjerge, Söer, Öer, Floder, Kilder; 5te Cap. om Landenes og Folkenes Eiendommeligheder, gamle Bygninger, Slotte. Af de 4 övrige Hovedafsnit handler det 2det om Mennesket og dets forskjellige

---

[1] S. Cod. Reiskian. excerpt. ex Nuwairii Encyclopædia No. CXXIX Catalog. codd. Arab. bibl. Hafniensis og Abulfedæ tabula Syriæ ed. Koehler Lipsiæ 1786 i Tillæget: Reiskii prodidagmata ad Hagi Chalfæ tabulas p. 232.

Arter af aandelig Udvikling i Litteraturen; det 3die om Dyrene; det 4de om Planterne; det 5te indeholder en almindelig Verdenshistorie. Samtidig med de to foregaaende Forfattere have vi endnu at anföre en persisk Geograph ved Navn Hamd-allah al-Qazwini (vel at adskille fra den för omtalte Qazwini), der levede i Midten af det 14de Aarh. († 750 Heg. = 1349) og skrev foruden en bekjendt Verdenshistorie et geographisk Værk under Titelen Nozhet al-Qulub, ɔ: „Hjerternes Vederqvægelse". Da vi ikke selv have havt Leilighed til at see noget Haandskrift af dette Arbeide, meddele vi efter Reinaud, at Værket bestaaer af en Indledning, 3 Capitler og en Slutning. Indledningen handler om Himmelen, Stjernerne, Aarstiderne, almindelig Beskrivelse af Jorden, og dens Inddeling i 7 Klimater; 1ste Cap. om Mineraler, Planter og Dyr; 2det om Mennesket, idet her gives en vidtlöftig Anatomi; 3die Cap. indeholder en Beskrivelse af de vigtigste Byer i Persien med Angivelse af deres Længde og Brede. Vi ville senere faae Leilighed til at anföre efter Frähns Citater nogle Steder af denne Forfatter om Varengerhavet og de nordlige Lande.

28) Vi ere endelig naaede hen til en Forfatter, der, skjöndt han rigtignok kun for det Meste stötter sig til sine Forgjængeres Arbeider, dog benytter disse med videnskabelig Critik og desuden selv i höi Grad er begavet med Geni og Lærdom, nemlig ʿImâd ed-dîn Ismael Abulfeda, födt 672 Heg. = 1273 Ch. i Damasq, död 1331. Nedstammende fra Ejubidernes Hus og den store Saladin tog han, neppe 12 Aar gammel, paa Korstogenes Tid Del i Krigen mod de Christne, der endte med disses Fordrivelse fra Orienten, udnævntes i en Alder af 20 Aar til Emir; Aar 1310 af Sulthanen i Ægypten Muhammed b. Kelaun til Statholder, og to Aar efter til Fyrste af Hamath, en Titel, han endelig Aar 1319 ombyttede med det höieste Maal af Æresbevisning, Navnet Sulthan. Han besad en stor Lærdom i forskjellige Videnskaber,

som Philologi, Grammatik, Historie, Medicin, Astronomi, forenede hermed Regjeringsdygtighed og politisk Klogskab, og var desuden bekjendt som Digter; foruden en meget udbredt Verdenshistorie[1] har han forfattet en Geographi kaldet taqwîm-el-buldân, ɔ: „Landenes Register", et Arbeide, paa hvilket han lagde den sidste Haand A. 1321 Ch., og som er udgivet med Oversættelse af Reinaud og de Slane[2]. Abulfeda har som Reisende selv kun besögt Syrien, Ægypten, en Del af Lille-Asien og Arabien, men benytter med Critik og Smag sine Forgjængeres Arbeider, hvoriblandt fornemmelig Ibn Hauqal, Ibn Cordâdbeh, Nasîr ed-dîn Thûsi, Hassan b. Ahmed el-Muhallebi, Edrisi o. a.; hos en Del af disse fandt han den væsentlige Feil, at i deres Værker Angivelsen af Stædernes Længde og Brede var forsömt, hvorved deres Beliggenhed bliver aldeles ubestemt; han har derfor forsynet sit Arbeide med geographiske Tavler, der anföre Stædernes Navne, deres nöiagtige Udtale, og endelig meddele korte Beskrivelser af hver enkelt Stad. Ved Angivelsen af Længde- og Bredegraderne meddeles bestandig hans Kilder, der fornemmelig ere Ibn-Saîd, Rasm-al-rubh af Chowaresmi, Abu-Rihân al-Biruni samt nogle anonyme Arbeider, som Bogen om Længder (al-athwâl) og andre, der sjeldnere forekomme. Undertiden beregner han ogsaa selv Graderne efter Itinerarier, idet en Dagsreise, det sædvanlige i disse angivne Maal, er lig 8 Parasanger, eller $2^1/_2$ Dag = 20 Parasanger omtrent 1°; imidlertid fradrages dog $^1/_5$ som Afvigelse fra den lige Linie, foraarsaget ved Bjerge og Veiens Krumninger, saa at en Afstand af 50 Paras. bliver lig 40. Uden at ville omfatte i sin Beskrivelse alle Jordens Lande, idet han erklærer, at China, Indien,

[1] Den forislamske Historie er udgiven af H. L. Fleischer under Titel Abulfedæ historia Anteislamica Lipsiæ 1831; den övrige Del, oversat af Reiske, er udgiven af Adler under Titel annales Moslemici Hauniæ 1783. [2] Géographie d'Abulféda par Reinaud et de Slane Paris 1840; traduite par Reinaud Paris 1848.

Negerstaterne, de nordlige Lande, som Bulgar, Rus, Serbien, Landene imellem Strædet ved Constantinopel og det vestlige Ocean ikke ere ham tilstrækkelig bekjendte, har han det Formaal at forene i eet Arbeide det Vigtigste af sin Tids geographiske Kundskaber. I en Indledning behandles först de almindelige geographiske Læresætninger om Jordens Skikkelse, om den beboede Dels Udstrækning, der fra Öst til Vest eller i Længden belöber sig til 180°, fra Syd til Nord eller i Breden gaaer fra den 3die Grad sydlig Brede indtil $66^1/_2{}^0$ nordlig Brede; den beboede Del er rundt omgiven af Havet, hvis Kyster man kjender imod Nordvest og Sydost, derimod ikke imod Nordost eller Sydvest. Egnene om Nord- og Sydpolen ere nemlig ubeboede formedelst Kulde, og syd for Æquator tænker Abulfeda sig en lignende tempereret Zone, som nord for denne, men ubeboet, fordi den er bedækket med Vand. Længdegraderne regnes af Abulfeda fra Vestkysten af Africa, hvorved der opstaaer en Forskjel af omtrent 10° fra dem, der ere beregnede som hos Andre fra de lykkelige Öer; imellem Jordens yderste Öst- og Vestpunkt omtales den saakaldte Jordens Kuppel (Arin), hvis Sted imidlertid angives forskjelligt efter de forskjellige Udgangspunkter fra Vest. Abulfeda inddeler Jorden i 7 Klimater, hvoraf det förste begynder med $12^2/_3{}^0$ n. B. og det 7de ender men $50^1/_3{}^0$, men foretrækker dog at ordne Landene efter det politiske og sproglige System; der omtales af Abulfeda to Grademaalinger, den ældre, der beregner Graden til $66^2/_3$ Mile eller $22^2/_9$ Parasanger, hvorefter Jordens Omkreds bliver 8000 Pars., og den nyere fra Almamuns Tid, hvorefter Graden angives til $56^2/_3$ eller lige 56 Mile = $18^8/_9$ Pars. og en Storcirkel om Jorden til 6800 Pars.; denne sidste Beregning fölger Albyruni undertiden, og efter ham Abulfeda, skjöndt den förste dog endnu hyppigere bruges i praktisk Beregning. Herefter fölger en vidtlöftig Beskrivelse af Havene paa Jorden, der udledes fra det Alt omgivende Ocean; saa-

ledes benævnes egentligen kun det vestlige Hav, der strækker sig fra Magreb imod Syd bag Maanebjergene eller Nilens Kilder og forener sig med det östlige Verdenshav, der fortsætter sin Retning imod Nord forbi China, Jagog og Magog og forener sig i det yderste Norden, ad ukjendte Veie, igjen med det vestlige Ocean; syd for Æquator kan Havet ikke beseiles, fordi dets Vand ved Solens heftige Straaler beröves dets flygtige Bestanddele og derved bliyer tykt og salt. Vi see her en væsentlig Forskjel imellem Edrisi og Abulfeda, idet denne sidste, ledet af en rigtigere Forudfölelse, ikke antager Havet ved China og Indien at være indesluttet imod Syd af Africas Östkyst, men at derimod dette Land, i Overensstemmelse med Strabo og Eratosthenes, er omgivet af Hav og kan omseiles. Havet ved China og Indien, der strækker sig til Havet ved Qolzum, har en Længde af 124°; det sidste kaldes ogsaa det grönne Hav og danner som Havbugter det persiske Hav, Havet ved Qolzum og Berberbugten. Fra det vestlige Ocean udgaae Middelhavet, Havet ved Bardil (Bourdeaux) og Varengerhavet (Östersöen), hvilket sidste anföres efter Albyruni og Nasir-ed-din. Abulfeda taler Intet om den för berörte Canal imellem det sorte Hav og det nordlige Ocean; ligeledes er Chazarerhavet eller det caspiske Hav aldeles isoleret. I Aralsöen (Havet ved Charism) have Floderne Gyhun eller Syhun (Oxus) og Schasch (Jaxartes), som begge komme fra Sydost, deres Udlöb; med Hensyn til den förste Flods Udmunding stemmer Abulfeda overens med Ibn-Hauqal, Isztachri og Ibn-ul-Wardi, skjöndt Oxus tilforn löb ud i det caspiske Hav ad en Arm, hvoraf de seneste Reisende have opdaget endnu tilstedeværende Spor. Efter en Beskrivelse af de vigtigste Indsöer, Floder og Bjerge, blandt hvilke sidste Pyrenæerne omtales under Navnet Gebel albort (af det latinske portus „Gjennemgang", fordi de danne Veien fra Spanien til det övrige Europa) og Cau-

casus under Navnet Caitac eller „Sprogenes Bjerg", begynder de enkelte Landes Beskrivelse med Arabien, idet Abulfeda omtrent fölger den samme Orden, som Ibn-Hauqal; herefter kommer da Magreb, Negerstaterne, Andalus, Öerne i Middelhavet, de nordlige Lande, Syrien og Landene i Mellem- og Syd-Asien indtil China, Öerne i det sydlige og östlige Ocean, Grækenland og Landene i det nordlige Asien, hvoraf det sidst behandlede er Mawaralnahr, ɔ: Transoxanien. Efter en forelöbig Beskrivelse af hvert enkelt Land fölge de allerede beskrevne Tavler med Længde- og Bredeangivelserne for de enkelte Stæder. Kort efter Abulfedas Död blev et Udtog af hans Geographi udgiven af Dehebi, en bekjendt Samler, der döde 673 Heg. = 1275 Ch.

29) Med Abulfeda slutter Rækken af de strængt videnskabelige Behandlinger af Geographien, og den fölgende Tid see vi for det Meste kun frembringe Udtog og matte Bearbeidelser af de ældre selvstændige Arbeider; imidlertid maae vi dog endnu undtage fra denne Art et Værk af största Betydning, nemlig Ibn Bathutas Reisebeskrivelse. Denne berömte Reisende, hvis fuldstændige Navn var Abu-ʿAbdallah Muhammed b. Abdallah, var födt i Tanger 703 Heg. = 1304 Ch. og forlod sin Födeby 22 Aar gammel for at foretage den hellige Reise til Mecca og besöge Prophetens Grav; i denne Hensigt gjennemreiste han hele det nordlige Africa: Marocco, Algir, Tunis, Tripolis, Ægypten og en Del af Arabien, men hans Videbegjerlighed og Reiselyst förte ham imidlertid langt videre, saa at han flere Gange fik Leilighed til at besöge Mecca, gjennemreiste Arabien, Syrien, Persien, Iraq, Lille-Asien, Zanguebar, det sydlige Rusland, der dengang regjeredes af en Efterkommer af Djingischan, gjorde herfra en Udflugt til Constantinopel og begav sig til Tartariet og Transoxanien, naaede over Chorasan og Turkistan Indus-Dalen, besögte Multan og Dehli, Hovedstaden for Muhammedanernes

Magt i Indien, blev af den der regjerende Fyrste betroet en Sendelse til China, naaede Malabar og Calicut, den vigtigste Handelstad i Indien, men blev opholdt $1^1/_2$ Aar paa Malediverne, hvor han beklædte et Dommer-Embede, begav sig derpaa til Ceylon, det indiske Archipelag og China. Efter 24 Aars Fraværelse, fra 1325—49, vendte han endelig tilbage til sit Fædreland, men forlod det snart efter for at besöge Granada, hvor der endnu herskede en muhammedansk Fyrste. Sin sidste Reise, der maaske er den interessanteste, foretog han endelig A. 1351 fra Fez til Sudan og besögte de to Hovedstæder Melli og Timbuctu, hvorved han er bleven den förste Reisende, der har efterladt en Beskrivelse om det Indre af Africa, som stötter sig paa Selvanskuelse, og næsten i alle Punkter stemmer overens med de nyeste Undersögelser. Efter 3 Aars Fraværelse vendte han endelig tilbage til Fez, der regjeredes af Abu-ʿInân Fâris, Sulthan i Marocco, en for sin Kjærlighed til Videnskaberne bekjendt Fyrste, ved hvis Hof han blev indtil sin Död 1377. Denne udviste ham den störste Opmærksomhed, og da Ibn Bathuta selv havde Ulyst til at udgive sine Reiser, befalede han en ved sit Hof levende Skribent, Muhammed b. Guzai al-Kalbi fra Granada, at nedskrive Ibn-Bathutas Dictater og omredigere det til et samlet og velordnet Hele, dog saaledes, at ingen væsentlige Forandringer foretoges i Forfatterens oprindelige Udtryk. Vi skylde saaledes Ibn Bathuta en temmelig nöiagtig Beskrivelse af den hele Muhammedanerne bekjendte Verden; undertiden kunne vi vel paavise enkelte Unöiagtigheder og en Tilböielighed hos Forfatteren til eventyrlige Fortællinger, hvilket dog ikke i betydelig Grad nedsætter det Heles Vigtighed og Paalidelighed, og til hans Undskyldning i mange Tilfælde maae vi desuden bemærke, at han dicterede den störste Del af dette Arbeide efter Hukommelsen, idet han paa Reisen fra Calicut til China led Skibbrud, tabte alle sine Papirer og kun reddede sin Person. Seetzen og Burck-

hardt vare de förste, der gjorde opmærksomme paa dette Arbeides store Vigtighed, og en forkortet Bearbeidelse heraf, der skyldes Muhammed-el-Beiluni, naaede ved disse Lærdes Bestræbelser til Bibliothekerne i Cambridge og Gotha; efter Haandskrifter i det förstnævnte Bibliothek udgav Sam. Lee en engelsk Oversættelse af dette Uddrag, der imidlertid staaer langt tilbage for Originalen, idet en stor Mængde historiske Beretninger ere udeladte. Allerede tidligere var et Par Brudstykker af det samme eller et lignende Udtog meddelt af Kosegarten og Apetz[2]; en portugisisk Oversættelse, hvoraf dog kun 1ste Bind er udkommet, skyldes Munken Antonio Moura[3], og efterat flere Brudstykker af Ibn Bathutas fuldstændige Arbeide, hvoraf Haandskrifter ved Constantines Indtagelse vare komne til Paris, have været meddelte i Journal Asiatique ved de Slane, Dulaurier og Defremery, er endeligen paa det Asiatiske Selskabs Bekostning i Paris en Udgave af det hele Værk med Oversættelse, begyndt af Defremery og Sanguinetti[4]; de 3 förste Bind ere færdige, hvoraf Slutningen af 3die Bind handler om Ibn-Bathutas Ophold i Dehli og Forberedelsen af hans Sendelse til China. Idet vi oftere ville faae Leilighed til at benytte dette vigtige Værk, især naar vi meddele Arabernes Kundskaber om Öerne i det indiske Hav, China og Egnene om det caspiske Hav, undlade vi for Öieblikket nærmere at gaae ind paa dets Indhold, og af de faae Forfattere, vi endnu have tilbage at omtale, komme vi da til en Epitomator fra det 15de Aarhundrede ved Navn ʿAbd ar-

[1] The travels of Ibn Bathuta, translated from the abridged Arabic manusc. copies. London 1829 in 4to. [2] De Mohammede Ibn Batuta commentatio Academica ed. Kosegarten Jenae 1818, og Descriptio terræ Malabar ex arabico Ibn Batutae itinerario edita per Apetz. Jenae. [3] Viagens extensas e dilatadas de celebre Arabe Abu-Abdallah Ben Batuta Lisboa 1840. [4] Voyages d'Ibn Batoutah, texte arabe accompagné d'une traduction par Defremery et Sanguinetti. Paris 1853.

Raschid b. Saleh, bekjendt under Navnet Baquwi, idet Staden Baqu ved det caspiske Hav var hans Födeby. Hans Bog, der förer Titelen *telchis elatsâr waaʿg'âib el melik el qahhâr*, „Udtog om Mærkværdigheder og den almægtige Herres Vidundere", er kun et Uddrag af Qazwinis för omtalte Arbeide „*atsar ul-belâd*" med Undtagelse af, at Længden og Breden er angiven ved 133 Stæder, formodentlig efter Nasir-ed-din. Indholdet af dette ubetydelige Arbeide, der i Alt fölger samme Orden som Qazwinis „*atsar ul-belâdi*", er meddelt af de Guignes i not. et extr.[1].

30) Vi have i dette Tidsrum fremdeles at omtale en berömt Astronom Tamerlans Sönnesön Ulug-Beg, Sön af Schah-Rokh, der begrundede Observatoriet i Samarqand og forfattede fornemmelig ved Hjælp af ʿAli Quschgi 1437 Ch. astronomiske Tavler over Fixstjernernes Stilling paa Himmelen, hvilke endnu i dette Öieblik benyttes i Orienten; til disse föiede han desuden et Kort over Verden og benyttede ved begge Arbeider, der ere udgivne af Hyde[2] og Gravius[3], de för omtalte Ilchaniske Tavler af Nasîr ed-dîn Thusi. Under Ulug-Beg levede den (p. 44) omtalte Schah Cholgi, af hvem vi besidde en Indledning til de Ilchaniske Tavler, og ʿAli Quschgi († 1474 Ch.), der foretog en Gradmaaling og bestemte Storcirklens Omkreds til 8000 Parasanger; Jordens Diameter angives til 2545 Paras., og hver Paras. er 3 Mile, fuldkommen de samme Talangivelser, der af de ældste Geographer henföres til Ptolemæus[4], og som synes at antyde, at Geographiens Stadium var i en stagnerende Tilstand.

---

[1] Not. et extr. t. II p. 386—544. [2] Tabulæ longitudinis ac latitudinis stellarum fixarum ex observatione Ulugh Beighi ed. Th. Hyde Oxonii 1665. [3] Tabulæ binæ geographicæ Nasir eddini et Ulug Beigi ed. Gravius in opere Geograph. veteris scriptores Græci minores t. III Oxoniæ 1712. [4] S. Astronomica quædam ex traditione Schah Cholgii ed. Gravius Londini 1642 p. 94 og Delambre hist. de l'astronomie du moyen âge p. 198.

31) Denne vor Dom bekræftes end mere ved Betragtningen af et senere Arbeide, affattet 922 Heg. = 1516 Ch. af Muhammed b. Ahmed b. Aijâs fra Circassien, under Titelen *naschq el azhâr fi a'g'âibi-l-aqtâr*, ɔ: „Blomsterduft om Vidundere i Landene". Han behandler heri meget vidtlöftigen Ægyptens Geographi og ældste Historie, beskriver Pyramiderne og meddeler i en Indledning Astronomiens almindelige System og Grundtrækkene af den mathematiske Geographi. Uagtet han, som sees, levede, efterat Vasco de Gama havde omseilet Africa, og en ny Verden var opdaget af Columbus, har dette dog havt saa liden Indvirkning paa ham, at han kalder det vestlige Hav med det sædvanlige Navn, det mörke Hav, fordi dets Vand er oprört, og Ingen vover at beseile det. Blandt dets utallige Öer, hvoraf nogle ere beboede, andre öde, udhæver han de to saakaldte lykkelige Öer; paa hver af disse befinder sig en Statue af Kobber, som ved sin Stilling antyder, at Ingen tör vove sig videre. Ligesom Ibn ul-Wardi (s. p. 56) begynder han sin Beskrivelse med Vesten, som deles i de samme 3 Dele Sus al-aqsa (det fjerne), al-awsat (det mellemste) og al-adnâ (det nærmeste). Ved at omtale Middelhavet i Forbindelse med Spanien anförer han den engang för i dette Afsnit meddelte Mening, at dette Hav er opstaaet ved et frygteligt Gjennembrud af Oceanet, der foranledigedes ved en af Du-l-Qarnain gravet Kanal imellem Tanger og Spanien, som skulde forhindre Indbyggerne paa den africanske Kyst i at angribe Andalusien; dets Længde angives til 5 à 6000 Mile med en Brede af 700 Mile. Det caspiske Hav (Havet ved Gorgân) antages at staae i Forbindelse ad ukjendte Veie med Verdenshavet; det saakaldte Slavehav gaaer fra Vest imellem det 6te og 7de Clima og har en Mængde Öer og Halvöer, hvoraf nogle hænge sammen med det store Fastland; dette Hav svarer til det hos Abulfeda og andre Geographer omtalte Varengerhav. Desuden

omtales Havet ved Jâgog og Mâgog, hvis Vand er fersk. Under Sus el-adnâ gives en ret interessant Beskrivelse af Oaserne, der ere adskilte fra Nubien tre Dages Reise igjennem Örkener og deles i de ydre og indre, hvorefter fölger en Beskrivelse af Alexandrien og Ægyptens ældste Bygninger, der for en Del henföres til antidiluvianske Fyrster; en Fremstilling af Skattevæsenet i Ægypten under dets forskjellige Fyrster og en meget vidtlöftig Tabel over Nilhöiderne fra Aar 23 Heg. til 922 slutte dette Arbeide, hvoraf Langlès har meddelt temmelig store Brudstykher i Not. et extr.[1].

32) Vi ere nu komne til en Tid, da det af Forsynet Araberne tildelte Hverv, at bevare Videnskabens Lys under det over christelige Stater i Middelalderen udbredte Mörke, var opfyldt, og det Folk, der endnu for en Tid var bestemt til at bevare Levningerne af muhammedansk Magt og Cultur, Tyrkerne, havde hævet sig til en stedse tiltagende politisk Indflydelse. Imedens den store Soliman i det 16de Aarh. truede Europa med Wiens Beleiring, sögte han at hævde sit Herredömme paa det indiske Hav og paa Kysterne af det persiske og röde Hav imod Portugiserne. En Flaade, der var udsendt imod disse, strandede paa Kysten af Indien, og den tyrkiske Admiral Sidi Ali Tschelebi benyttede Opholdet i Ahmedabad i Guzerat for at samle alle de arabiske, persiske og tyrkiske Skrifter om Navigationen, han kunde opdrive. Efterat være vendt tilbage over Land til Constantinopel udgav han en Beskrivelse af denne Expedition under Navnet *miraet-el-memâlik*, „Landenes Speil", et Værk, der er oversat paa Tydsk af Dietz, og et andet Værk om Seilladsen paa det indiske Hav indtil Strædet ved Malacca under Navn af *Muhît*, hvoraf Brudstykker ere meddelte paa Engelsk af v. Hammer[2] og paa Fransk af Reinaud[3]. Da disse

[1] Not. et extraits t. VIII p. 1—120. [2] Journal of the asiat. society of Bengal t. III, V—VIII. [3] Reinaud géographie d'Abulféda, l'introduction p. 436 suiv.

Arbeider imidlertid kun indeholde specielle Undersögelser, der mindre komme i Betragtning ved nærværende Afhandling, skulle vi lade det være tilstrækkeligt at have omtalt deres Navne. Et Arbeide af större Betydning for Geographiens Studium er den af den berömte Encyclopædist Hagi Chalifa eller Chalfa skrevne Geographi *Gihân nûma*, ɔ: „Verdens Speil". Forfatteren, hvis egentlige Navn er Mustafa, antog Titelen Hagi (Pilegrimen), efter at have foretaget den hellige Reise til Mecca og benævnedes Chalfa, en Sammentrækning af Chalifa, paa Grund af sit Embede som Regnskabsförer i Constantinopel. Aar 1629 traadte han i Statstjenesten, men lagde sig med största Iver efter flere forskjellige Videnskabsfag og opgav senere sin Embedsstilling for udelukkende at hellige sin Tid til disse; Frugten af hans Studier var foruden et meget omfattende bibliographisk Lexicon, hvis fuldstændige Udgivelse og Oversættelse giver os et Overblik over den hele muhammedanske Litteratur, den omtalte Geographi, skreven i Aaret 1648, hvori han har benyttet en Del europæiske Böger, og som omfatter en Beskrivelse af de 4 Verdensdele Asien, Europa, Africa og America. Dette Arbeide er oprindelig skrevet paa Arabisk, men senere oversat paa Tyrkisk af en ungarsk Renegat; af denne sidste Bearbeidelse, der har fortrængt den ældre arabiske Udgave, er kun 1ste Bind, der indeholder en Indledning og Beskrivelse af Asien, udkommen i Constantinopel 1145 Heg. = 1732, forsynet med 39 Kort; en forkortet Oversættelse heraf skyldes Norberg[1], og Beskrivelsen af Rumili og Bosna er udgiven af v. Hammer[2]. Hagi Chalfa oversatte desuden paa Tyrkisk Mercators Atlas minor, som han benyttede ved det nyligen omtalte större Arbeide, og hvormed en i det Latinske kyndig Munk, der var traadt over til Islam, Muhammed

---

[1] Gihan numa geographia orientalis. Lund 1818. [2] Rumili und Bosna geographisch beschrieben von Hagi Chalfa, übers. von J. v. Hammer. Wien 1812.

Ichlassi havde været ham behjælpelig. Hagi Chalifa döde 1658[1]. Inden vi slutte denne Oversigt, der vilde have erholdt et större Omfang, saafremt vi ikke havde indskrænket os til blot at omtale saadanne Værker, der enten fuldstændig eller i det Mindste af Brudstykker vare os bekjendte, have vi at omtale et historisk geographisk Arbeide fra det 17de Aarhundrede over Indien, kaldet efter den mongolske Sultan Akber, Ajini Akberi (1555—1602). Forfatteren Abu Fazl var denne Fyrstes Minister og skrev hans Historie indtil hans Regjerings 47de Aar i et stort Værk kaldet Akber nameh; et Tillæg til dette Arbeide danner det nærværende Arbeide kaldet Ajini Acberi, hvori gives en nöiagtig Beskrivelse af alle Landets Institutioner, dets geographiske Inddeling i de 16 Provinser (Subahs) og disses Produkter, og endelig en Fremstilling af den brahminske Religion, Philosophi og Behandling af forskjellige Videnskaber, som Geographi, Tidsregning o. a. Vi ville i det Fölgende faae Leilighed til at benytte dette sidste Afsnit. F. Gladwin har af dette Arbeide givet en forkortet Oversættelse paa Engelsk[2], der imidlertid lider af en Del Unöiagtigheder.

Efter at have fremstillet for vore Læsere de vigtigste Værker, der tjene til Oplysning om Muhammedanernes Behandling af Geographien, og hvoraf især ved franske Lærdes Bestræbelser i de sidste 50 Aar en stor Del allerede er almindelig tilgjængelig ved gode Udgaver og Oversættelser, gaae vi over til i det næste Afsnit at meddele de almindelige Grundtræk af den mathematiske Geographi og slutte med en kort Udsigt over den

---

[1] En Levnetsbeskrivelse, forfattet af ham selv, findes i M. Wickerhauser deutsch-türkische Chrestomathie S. 166—75. [2] Ayeen Akbery or the institutes of the emperor Akbar translat. by Fr. Gladwin, Calcutta 1772—91. Det hele Værk, baade Akbar nameh og Ayini-Akberi, findes paa det st. kgl. Bibliothek iblandt de persiske Haandskrifter No. LII, LIII, LIV, LV. S. Cat. cdd. Pers. descript. ab A. F. Mehren, Hafniæ 1857.

beskrivende, der vil, ifölge det af arabiske Geographer sædvanlig antagne Havsystem, give et Omrids af den Araberne för Amerikas Opdagelse bekjendte Del af Jorden.

§ II. *1) De ældste uvidenskabelige Forestillinger om Universet.*

Forud for en stræng videnskabelig Opfattelse af Universet og dets Skabninger findes hos ethvert Folk en Samling af löse Meninger, der for en Tid kunne tilfredsstille en endnu ikke moden Udvikling, og som, stöttende sig til den religieuse Opfattelse og Phantasien, undertiden kunne træde den uhildede Forskning fjendtlig imöde, og hvoraf endelig enkelte Anskuelser ere blevne saa indgroede hos Folket, at selv dets oplyste Forfattere slæbe dem med sig som Levninger af en svunden Tids forlængst opklarede Vildfarelser. Idet de semitiske Folk ifölge deres Naturgrund have en medfödt Tilböielighed til Monotheismen og derfor fastholde Tanken om en eneste Gud og Skaber, som höit hævet ved sin uendelige Almagt over Verden, der er hans Værk, finde vi just af denne Grund hverken hos Hebræer eller Araber nogen udviklet Cosmogoni og Mythologi; Naturen og Verden opfattedes nemlig ikke som saa selvstændigen virkende Kræfter, at de kunne tillægges en i Verdensordenen med fri Villie begavet indgribende Personlighed. Forgjæves söge vi i denne Henseende Analogier hentede fra Oldtidens andre Folk, som Inder, Perser og Ægypter, hvoraf især de förste have frembragt en Mængde med yppig Phantasi og philosophiske Gisninger blandede cosmogoniske Theorier. Desuagtet findes dog enkelte tydelige Spor af en Art Stjernedyrkelse hos de ældste Araber[1], idet endog i Koranen Afgudsbillederne Alat, Uzzâ og Menat, der sandsyn-

[1] Angaaende Arabernes forislamitiske Religion og Cultus s. en Afhandling af E. Osiander Zeitschr. d. d. morg. Gesells. B. VII p. 463—505.

ligen betegne Maanen, Solen og Venus, omtales som Gjenstande for de hedenske Arabers Tilbedelse; som en Levning af denne ældste Cultus maae vi ogsaa ansee det, at hos senere Geographer hvert af de 7 Klimater siges at staae under en af de 7 Planeters Herredömme. Fra samme Tid og Oprindelse, eller muligen laante fra nærtilgrændsende og beslægtede Folk, stamme uden Tvivl en Del phantastiske Anskuelser om Universets indre Sammenhæng (f. Ex. naar Stjerneskud endnu i den senere Tid betragtes som Pile, der afskydes imod onde Engle, som ville trænge ind i den överste Himmel), hvilke leilighedsvis ere mer eller mindre klart fremsatte og optagne af Muhammed i Koranen. Da denne Bog imidlertid ifölge sin egen Paastand ikke maa betragtes som et Menneskeværk, men som det för Verdens Skabelse og fra Evighed existerende guddommelige Ord, der stykkeviis blev meddelt Propheten gjennem Engelen Gabriel af Herren, og hvoraf hvert enkelt Vers og Ord indeholder et for menneskelige Kræfter uefterligneligt Mirakel, ere ogsaa saadanne i denne Bog forekommende Meninger, især da den antages at indeholde Spiren til al menneskelig Viden og hver enkelt Videnskab, sjelden af nogen geographisk Forfatter aldeles forbigaaede, men have, skjöndt rigtignok i Virkeligheden uden nogensomhelst Betydning og Indvirkning paa Videnskabens Udvikling, holdt sig som en Art overflödig Tilgift i flere geographiske Værker; saadanne ville vi derfor i al Korthed meddele. Ifölge Koranen, der efter det Foregaaende ligesaa lidt som det gl. Testamente indeholder nogensomhelst cosmogonisk Anskuelse, men hvor blot sporadisk Universets Skabelse omtales som et Vidnesbyrd om Herrens uendelige Almagt, er Jorden Centrum i hele Skabelsen, til hvilken Himmelhvælvingen og alle Himmellegemerne sættes i et bestemt Afhængighedsforhold. Af disse sidste udhævedes, ifölge en vis Forkjærlighed hos de semitiske Folk til 7 Tallet, fremfor alle andre de 7 saakaldte omvankende Stjerner

eller Planeter, hvortil, vel at mærke, Solen og Maanen henregnes; efter deres Afstand fra Jorden ere de fölgende: Maanen, Mercur, Venus, Solen, Mars, Jupiter og Saturn[1]. Hver af disse bevæger sig i en selvstændig Kreds eller Himmel, og alle disse 7 Himle dreie sig igjen omkring Jorden; herefter fölger den egentlige Stjernehimmel, over hvilken Herren igjen har opfört 7 Himle, hvorpaa endelig fölge Paradisets Boliger. Efter en tyrkisk Samling af Traditioner[2], kaldet de 40 Spörgsmaal, idet nemlig Muhammed heri siges at have besvaret 40 Spörgsmaal, der bleve rettede til ham af en jödisk Stamme angaaende Verdens Skabelse, Englene, den guddommelige Throne o. s. v., er af disse 7 den Jorden nærmeste Himmel af Smaragd, den anden af Sölv, den tredie af Rubin, den fjerde af Perler, den femte af Guld, den sjette af Topaz og den syvende af Ild. Denne Forestilling om de 7 Planetbaner og Himle er allerede begrundet paa flere Steder i Koranen: Sur. 23 v. 17 siger Herren: „vi skabte oven over Eder 7 Veie, og vi forsömme ikke, hvad vi have skabt"; Sur. 41 v. 8—11, hvor hele Skabelsen ganske kort er fremsat saaledes: „Ville I ikke troe paa ham, der har skabt Jorden i 2 Dage; ville I sætte ham Ligemænd, denne Verdens Herre? Han satte Bjerge paa den og velsignede den og fordelte paa den Födemidler i 4 Dage i ligeligt Maal for dem, der bede. Dernæst steg han op til Himmelen, der endnu var en Damp, og sagde til den og Jorden: kommer frem, lydige eller ulydige! Derpaa delte han Himmelen i 7 Himle i to Dage og aabenbarede

[1] Et mærkværdigt Exempel paa de ældste Folkeslags Overensstemmelse i Anskuelse er Ugedagenes Navne og Fölge, der afhænger af disse Planeters Orden. S. Örsteds samlede Skrifter B. V p. 197 Anm. Om det ældste astronomiske System s. Descript. des monum. musulmans du cabinet de M. Le duc de Blacas p. Reinaud t. II p. 374 flg. [2] Udgivne under Titel Quarante Questions addressées par les Docteurs Juifs au prophète Mahomet par J. Th. Zenker Vienne 1851 p. 8.

hver Himmel sin Befaling. Vi forsynede den nærmeste Himmel med Fakler o. s. v." Sur. 71 v. 14: „Have I ikke seet, hvorledes Herren har skabt de 7 Himle, den ene over den anden, og har sat Maanen som Lys paa dem og skabt Solen som en Fakkel"? Sur. 78 v. 6—7. „Have vi ikke skabt Jorden som en Seng og Bjergene som dens Söiler?" V. 12, og vi have bygget over Eder 7 faste Himle og have sat en skinnende Fakkel". I Overensstemmelse med den bibelske Forestilling ere Bjergene Jordens Grundpiller, og Himmelen et hvælvet Tag, der svæver over Jorden alene ved den guddommelige Almagt; det hedder saaledes Sur. 13 v. 2: „Gud er den, som hævede Himmelen uden synlig Stötte, derpaa satte han sig paa sin Throne og tvang Solen og Maanen til Tjeneste"; Sur. 22 v. 64: „See I ikke, at Herren har underkastet Eder Alt, hvad Jorden indeholder? . . . han holder Himmelen oppe, at den ikke synker ned paa Jorden undtagen med hans Tilladelse". Paa samme Maade som Himmelen opad indeholder 7 Dele, er ogsaa Jorden nedad inddelt i ligesaa mange Lag; efter Sur. 65 v. 12: „Herren har skabt 7 Himle og ligesaa mange Jorde", under hvilke Helvede befinder sig. I den omtalte Afhandling, „de 40 Spörgsmaal", besvarer Propheten Jödernes Spörgsmaal om de 7 Jorde saaledes: „Herren skabte de 7 Jorde, „den ene under den anden, og lod Luft være imellem dem. „Den 1ste gjorde han til en Bolig for Menneskene, den „2den til et Gjemme for Vindene, paa den 3die boer en „Art Engle med Hundehoveder, Menneskehænder og Oxe-„ören, paa den 4de bevares Svovl, bestemt til at nære Hel-„vedes Ild, paa den 5te ere Skorpioner, saa store som Ka-„meler, paa den 6te befinde sig de Menneskers Sjele, der „ere bestemte til Helvede, og som her forelöbig lide deres „Straf indtil Opstandelsen. Dette Steds Navn er Siggin, „der omtales i Koranen Sur. 83 v. 8; paa den 7de er endelig „Iblis's Throne, omgiven af Engle, der berette ham „Menneskenes Misgjerninger paa Jorden. Under alle disse

„befinder sig det egentlige Helvede med 7 Afdelinger efter „de forskjellige Synder. Dette Verdenshele, der altsaa skulde bestaae af 7 Planetbaner, 7 Himle med Paradiset og syv Jorde med Helvede[1], holdes i Veiret ifölge en Forestilling, der har vedligeholdt sig i Traditionssamlinger, af en Engel, paa hvis Nakke det hviler; dennes Födder stötte sig paa en Rubin, der blev taget fra Paradiset, og som hviler paa en uhyre Oxe, der igjen har Fodfæste paa en stor Sandhöi. Da denne ogsaa maatte have et Underlag, tænkte man sig en umaadelig Fisk kaldet Lebuna (maaske en Fordreining af Bibelens Söuhyre Livjathan), efter Andre Behmut (Behemôt), svömmende i Havet, paa hvis Ryg den hvilede. For at denne Fisk bestandig kunde holdes i Ave og ikke fristes af Djævlen til at vælte hele Verden ned af sig, skabte Herren en Myg, efter Andre en lille Fisk, der bestandig plagede den og saaledes bragte den fra disse Tanker. Hos Ibn-ul-Wardi finde vi en ret udförlig Udvikling af disse Sagn, skjöndt de af Andre meget ofte aldeles forbigaaes, som af Edrisi og Abulfeda; af Andre, som Qazwini, beröres de netop af en vis Ærbödighed for Koranen og Sunnah. Hvor lidt de overhovedet have havt Indflydelse paa den videnskabelige Behandling af Jordbeskrivelsen, bevise endog en saa ucritisk Forfatters Udtryk som Ibn ul-Wardis, idet han siger: „Dette er den Art Fortællinger, hvorefter Folk ere meget begjærlige, og de tjene sandelig ogsaa til at styrke Troen og Tanken paa Guds Almagt; thi saafremt de ere sande, ere disse Tings Skabelse ikke noget Vidunderligt for Herren, og er det kun Opdigtelser, indeholde de i al Fald Lignelser og Billeder, der ikke ere

[1] Efter Kor. Sur. 31 v. 26: „Om alle Jordens Træer vare Penne, og Herren föiede til Havet 7 andre Have af Blæk, da vilde det ikke være tilstrækkeligt til at skrive alle Guds Ord med", skulde Jorden ifölge nogle Fortolkeres Opfattelse ogsaa være omgiven af 7 forskjellige Have eller Oceaner. S. de Sacy Ch. Ar. t. II p. 254 og Qazwîni, die Wunder der Schöpfung Arab. Text. t. I p. 104.

moralsk forkastelige. Gud alene veed Sammenhængen bedst". Vi have her kun ganske korteligen villet fremstille enkelte Træk af en cosmogonisk Anskuelse, der hos adskillige Forfattere findes udmalet med endnu flere phantastiske Paafund, og gaae derfor nu over til at omtale de mere videnskabelige Meninger, vi finde hos Araberne om Jordens Form, dens Grændser og Inddeling.

2) Jordens Form. Vi have allerede seet, at ifölge Koranen (s. Sur. 78 v. 6—7) tænkte Muhammed sig Jorden som en Flade, der havde Himmelhvælvingen til Tag, og hvor Solen, Maanen og de övrige Himmellegemer vare hensatte for at oplyse denne. Hvor hellig end Koranen holdes som den Bog, der indeholder i Spiren enhver Videnskab, har den dog lykkeligvis ikke kunnet tilbageholde den menneskelige Aands selvstændige Forskning, og vi see meget snart, at Videnskaben enstemmig opstiller den modsatte Lære om Jordens Kugleform, idet det da bliver Fortolkernes Sag, omtrent som ved en falsk Anskuelse af det gl. Testamentes Betydning i den nærværende Bibelfortolkning, at aflempe paa bedst mulige Maade Betydningen af Koranversene efter den sandere Anskuelse. Allerede al Fargâni[1] beskriver meget klart Jordens og Himmelens Form, idet omtrent de samme Beviser herfor anföres, som vi endnu for Öieblikket finde i vore Læreböger: „Ligesom med Hensyn til Himmelen", siger han, „de Lærde ere enige om, at den er en Kugle, „saaledes antage de ogsaa om Jordens Dannelse, at den „med alle sine Dele, baade det faste Land og Vandet, er „kugledannet. Dette bevises derved, at Solen, Maanen „og Stjernerne gaae ikke op og ned til samme Tid paa „alle Steder af Jorden, idet de nemlig gaae op og ned „för paa de östlige end paa de vestlige Steder. Dette „iagttages ogsaa ved andre himmelske Phænomener som

[1] S. Elementa astronomica ed. Golius, Amstelodami 1669 p. 11 flg.

„en Maaneformörkelse, der sees paa to i östlig og vestlig „Afstand for hinanden liggende Steder; iagttages Formör- „kelsen f. Ex. i den 3die Time af Natten paa det östlige „Sted, sees den paa det vestlige noget för denne Tid i „Forhold til Afstanden imellem begge Steder, hvilket tyder „hen paa, at Solen gaaer för ned paa det östlige end det „vestlige Sted". Jorden er efter samme Forfatter et forsvindende Punkt i Universet, hvilket bevises ved Fixstjernernes Afstand, idet hverenkelt af disse sees i samme Afstand fra alle Punkter af Jorden, hvoraf fölger, at Afstanden imellem Himmelen og Jorden er paa alle Steder den samme. Jordens Kugleform anskueliggjöres ved fölgende Tankeexperiment af Schems ed-din Muhammed fra Damasq[1]: „Hvis man paa den ene Side af Jor- „den gravede en Brönd, og vedblev at grave indtil Jor- „dens Centrum, og det samme skete paa den modsatte „Side af Jorden, indtil begge Bröndene stödte sammen, „og der fremkom eet Vand, saa vilde man fra hver Side „nedsænke sin Spand, og Bunden af den ene Spand vilde „staae imod Bunden af den anden, og dog vilde begge „Parter være overbeviste om, at de trak Spanden fra den „nederste Del af Brönden opad"; som Antipoder anföres China og Spanien ifölge den Antagelse, at de ligge hver paa de yderste Kanter af den beboede Jord, hvis Længde er 180°. Ibn ul-Wardi[2] beskriver omtrent paa lignende Maade Jordens Figur, efter at have opregnet adskillige ældre og usandsynlige Anskuelser: „De Fleste antage, at „Jorden er rund som en Kugle, og at Himmelen rundt „omkring omgiver den, ligesom Hviden i et Æg Blommen; „Blommen bliver da i denne Sammenligning Jorden, Hvi- „den Vandet og Skallen Himmelen; dog er Universets Form „ikke aflang som Æggets, men rund; derfor sige Mathe- „matikerne, at hvis man tænkte sig Jorden gjennemgravet,

---

[1] Cod. Arab. XCVI fol. 17. [2] S. Tornberg fragmentum libri margarita mirabilium auct. Ibn-ul-Wardi p. 25.

„vilde man naae hen til den anden Side af den; hvis „man f. Ex. gravede i Spanien, vilde Hullet ende i China.

3) Jordens mathematiske Inddeling. Vi ville nu betragte Jordens mathematiske Inddeling efter de arabiske Geographer. Idet Jordens Centrum ogsaa er Himmelens Centrum, skjærer en Storcirkel, der deler Himmelen i to lige Dele, ogsaa Jorden paa samme Maade; denne Storcirkel kaldes Æquator og deler Jorden i den nordlige og sydlige Halvkugle; i hin er den beboede og bekjendte Del af Jorden beliggende, og dens största Udstrækning fra Öst til Vest overstiger ikke 12 Timer, altsaa 180°, idet hver Time udgjör 15°; denne Tid af 12 Timer er nemlig den största Forskjel, man har fundet ved Iagttagelse af en og samme Maaneformörkelse for de östligste og vestligste Steder paa Jorden. Tænke vi os endvidere en Storcirkel, der deler Æquator i to Halvdele og staaer lodret paa denne, idet den skjærer den i den yderste Del af det beboede Öst og Vest, da deles Jorden ved disse 2 Cirkler i 4 Dele, to nordlige og to sydlige; den ene nordlige af disse indbefatter hele den bekjendte og beboede Jord, hvorfor ogsaa Jorden meget ofte kaldes den beboede Fjerdedel. Dens Udstrækning fra Öst til Vest eller Længde er en Halvcirkel eller 180°; fra Syd til Nord eller Brede er Afstanden fra Æquator indtil det Ubeboede, hvis Grændse er ved den 60 til 66°; da saaledes Længden er $^1/_2$, Breden $^1/_6$ Del af den hele Jord, siges den beboede Del ogsaa at indeholde $^1/_{12}$ Del af denne. Ptolemæus forandrede uden nogensomhelst Kritik den af Marinus fra Tyrus antagne Afstand af 225° imellem Meridianen gjennem de lykkelige Öer og den gjennem Thinae til 180°, og dette antoge de arabiske Geographer som et ufeilbarligt Dogme; med Hensyn til Angivelsen af et Steds Længde og Brede beholdtes Inddelingen af Cirkelen som hos Grækerne i 360°, en Grad i 60′, en Minut i 60″, og disse Navne oversættes ganske ligefrem paa Arabisk. Som bekjendt er et

Steds geographiske Brede lig dets Polhöide, idet under Æquator Polerne begrændse Horizonten og hæve sig over denne, eftersom man fjerner sig herfra; dens Bestemmelse er temmelig simpel, idet hertil sædvanlig anvendtes en Gnomon, hvorved Solens Skygge, naar den passerer Meridianen, iagttages, skjöndt man paa denne Maade ikke var fritagen for at begaae en lille Feil i Beregningen. Vanskeligere er derimod Angivelsen af Længdegraderne, idet man for det Förste maa blive enig om et bestemt Udgangspunkt, hvorfra Graderne regnes imod Öst eller Vest, og dernæst om et Phænomen paa Himmelen, hvis Iagttagelse er mulig for de forskjellige Steder; til det sidste anvendtes Maaneformörkelser, hvorover Araberne havde temmelig nöiagtigen udarbeidede Tabeller, der i Forbindelse med Solhöidetabeller ved astronomisk Beregning afgive det Nödvendige til Stedets Længdebestemmelse i Forhold til andre Steder. En langt ufuldkomnere Maade fremböde Arabernes Itinerarier, hvor Afstanden angives i Længdemaal, der da, saafremt de vedkommende Steder laae i vest-östlig Retning, kunde overföres til Grader. Med Hensyn til Udgangspunktet for den förste Meridian antoge Araberne, efterlignende ogsaa heri Grækerne, dette for beliggende paa Jordens yderste Vestgrændse, hvor man henlagde de saakaldte evige eller lykkelige Öer, der efter Sagnet skulle være rige paa herlige Frugter og have et bestandigt Foraar; andre Geographer, som Abulfeda, antage et yderste Punkt paa Africas Vestkyst, beliggende östligere end de omtalte Öer, hvad der frembringer en Forskjel af 10° imellem begge Beregninger. Med Hensyn til disse Öers virkelige Beliggenhed synes de at svare til de canariske Öer og muligen tillige de azoriske, idet begge Navne ofte sammenblandes af arabiske Geographer, skjöndt Nogle, som Ibn Saʿid, gjöre en Forskjel imellem de evige og lykkelige Öer; de sidste siges at ligge imellem Vestkysten af Africa og de förste, ere 24 i Tallet og adspredte i det 1ste, 2det og 3die

Klima. Edrisi omtaler kun de evige Öer som 6 i Tallet, hvorved vi maaske kunne tænke paa de Capoverdiske; paa hver af disse findes en Broncestatue, opstillet paa Toppen af en Art Stentaarn, der ved en truende Mine advarer enhver Söfarende imod at gaae ud over denne Grændse. Cadix, der hörer til disse Öer, har en saadan Stötte. Efter det orientalske Sagn skal en Hero, kaldet Du-l-Qarnain (ɔ: den som har to Horn, idet Verdens Grændser symboliseres ved Horn, Billeder paa den op- og nedgaaende Sol), der sædvanlig forklares ved Alexander den Store eller efter Andre en himjaritisk Fyrste, have oprettet disse Statuer som Minde om sine Seire og Erobringer indtil Jordens yderste Grændser. Man seer let, at Du-l-Qarnain i denne Mythe indtager den samme Plads som Hercules hos Grækerne, og at de omtalte Statuer træde istedetfor Herculessöilerne[1]. Det Punkt paa Africas Vestkyst, hvorfra Abulfeda regner den 1ste Meridian synes at svare til Cap Verdo; fra dette eller de omtalte Öer have de fleste arabiske Geographer ladet den 1ste Meridian udgaae. At imidlertid dette var ganske vilkaarligt, fremgaaer af den Omstændighed, at enkelte, især persiske, Astronomer og Geographer, som Abu-Maschar i det IXde Aarh., valgte et Sted paa Jordens Östgrændse som Udgangspunkt. Dette Sted, der sættes i Forbindelse med de ældste Myther, skulde være beliggende under Æquator paa den östlige Grændse af China, og kaldtes Kankdiz eller Kankder, et Ord, der rimeligen har sin Oprindelse i det ældste persiske Sprog, og er en Betegnelse for det jordiske Paradis; her laa et Slot, bygget af Kai-Kavus, en af de ældste persiske Konger, hvilket tænktes at være et Opholdsted for Feer og Genier. Dette

[1] Om Alexandersagnet hos Orientalerne see Spiegel die Alexandersage bey den Orientalen Leipzig 1851, og Graf über den Zweigehörnten des Koran i Zeitschrift der deutsch-morg. Gesellsch. B. VIII p. 442.

Sted, der efter Indernes Forestilling falder sammen med Jamoqata, hvorom vi hos Abulfeda[1] læse fölgende Bemærkning: „Jamkut i det yderste Öst ligesom de evige Öer i Vesten, bag hvilket intet östligere beboet Sted gives, ligger under Æquator og har ingen Brede", forvexles undertiden med Betegnelsen for Jordens Midtpunkt, Lanka eller Qobbet Arin, hvorfra enkelte arabiske Geographer fra det 12te eller 13de Aarh. regnede Udgangspunktet for den 1ste Meridian. Da denne Anskuelse efter stor Rimelighed synes at have en indisk Oprindelse, tillade vi os at anföre efter Abulfedas Citat den berömte Geograph Albyrunis Mening herom[2]: „Man læser i indiske Böger, „siger Albyruni, at Halvdelen af Jordkuglen er Vand, „Halvdelen Ler, ɔ: Halvdelen er Hav, og Halvdelen „Land. Paa Æquator er der 4 Punkter, nemlig Djam-„kut imod Öst, Rom imod Vest, Lanka, som er Ver-„dens Kuppel og dennes Antipode. Heraf fremgaaer, at „den beboede Del af Jorden ligger fuldstændig i den „nordlige Halvkugle" o. s. v. Vi ville sammenligne dette Sted med en lignende Beskrivelse i det i foregaaende Afsnit omtalte Værk Ayini Akberi[3]: „Midt i det salte Hav „under Æquator paa Jordens 4 Hjörner henlægge Inderne „4 Stæder med guldtækkede Slotte: 1) Djamkut, 2) Lanka, „hvorfra Inderne regne Længdegraderne, og som Grækerne „benævne Langdessa, uden at man kan angive Grunden „hertil; 3) Siddahpur og 4) Romaka. Hver af disse „Stæder er 90° fjernet fra den nærmeste og 180° fra „sin Antipode. Bjerget Sumeru er 90° nord for hver. „Disse 4 Byer ligge under Æquator, som Inderne kalde „bikhvatbird. Æquator befinder sig i Zenith for Be-„boerne af alle 4 Steder, og Solen kaster 2 Gange om

[1] S. Geogr. Text. 366. [2] S. Oversættelse p. 13 og Reinaud mémoire sur l'Inde p. 341. [3] Oversat i Udtog af Gladwin t. II p. 341; og Texten paa Persisk meddelt i en Anmærkning i Udgaven af Abulfeda p. 376.

„Aaret sine Straaler herfra; Dag og Nat ere hele Aaret „omtrent lige lange. Solens största Höide er 90°; den „gaaer fra Lanka til Romaka, herfra til Siddapur, herfra til Jamkut, og naar den om Middagen er i Jamkut, gaaer „den op i Lanka; naar den gaaer ned i Siddahpur, er „det Midnat i Romaka". Af största Vigtighed for nærværende Undersögelse bliver det nu at bestemme Öen Lankas virkelige Beliggenhed, hvad Albyruni allerede har forsögt, idet han sammenligner Navnet Lanka med Lavanka, der paa Indisk betyder Kryddernelliker, og antager det ene opstaaet af det andet. Med dette Produkt drives en vigtig Handel; men den Ö, hvorpaa den voxer, er beboet af vilde Mennesker og derfor utilgjængelig for Fremmede. Da just dette berettes om en Ö Lankabalus, der ligger hinsides Indien, synes Albyruni rigtignok at henlægge Lanka længere imod Sydost og at gjöre Lanka identisk med den i Soleymans Reiser[1] beskrevne Ö Landjebalus, iblandt hvis Produkter der dog ikke nævnes Kryddernelliker, og som efter Edrisi[2] ligger 10 Dages Reiser fjernet fra Serendib. Da imidlertid Albyruni paa et andet Sted omtaler Lanka som det Sted, hvorhen efter det indiske Digt Ramayana den onde Aand Ravana flygtede, efter at have bortfört Ramas Hustru; at den er skilt fra Fastlandet ved et Stræde, der er 80 Parasanger bredt, og da dette synes at passe temmelig vel paa Ceylon, have vi Grund til at fastholde dens Identitet med Ceylon, i hvis umiddelbare Nærhed Abulfeda ogsaa henlægger Lanka, idet han under Artikelen Serendib omtaler Öen Lanka, skjöndt han rigtignok lader til at have forvexlet Navnet med Kank og Floden Ganges, og tilföier, at den ansees for Jordens Kuppel eller Midtpunkt. At Inderne paastaae, at Lanka ligger under Æquator, hvorimod Ceylon, som bekjendt, er flere Grader nordligere, maae vi

---

[1] S. Rélation des voyages des Arabes et des Persans par Reinaud p. 8, 16. [2] S. Oversættelsen af Jaubert t. 1 p. 76.

tilskrive en lignende Feiltagelse i deres geographiske Kundskaber, som naar Ptolemæus tildeler denne Ö, som han kalder Taprobane, en tilsvarende Beliggenhed, hvilket af Marco Polo forsvares ved den Bemærkning[1], at Öen, skjöndt paa hans Tid 2400 Mile i Omkreds, tilforn havde 3600 Mile, men at en Del var bleven bortskyllet ved de heftige Nordenvinde og den deraf foraarsagede Ström. Idet vi i det Fölgende ved Beskrivelsen af Öerne i Sydhavet komme udförligere til at omtale denne Ö, kunne vi dog af det Meddelte fastholde, at efter Indernes Forestilling virkelig Lanka eller Ceylon betragtedes som Jordens Midtpunkt, og da fölgelig Inderne ansaae deres Land paa samme Maade, som Jöderne ifölge Ez. 38 v. 12 Jerusalem, Chaldæerne Babylon, Grækerne Delphi, for at ligge omtrent midt paa Jorden, i lige Afstand fra det yderste Öst, Jamokata ɔ: formodentlig Japan, og Vest, Romaka ɔ: Grækenland, maatte den Meridian, der tænktes at gaae fra Æquators Midtpunkt til Norden, hvor de forestillede sig Bjerget Meru eller Sumeru, gaae tversigjennem Indien. Efter Albyruni[2], der har öst af indiske Kilder, gaaer den igjennem Odjein, Hovedstaden i Malva, forbi Slottet Rohitaka, der ligger paa Grændsen af Multan, Korokter eller Tanasser, igjennem Landet Madhyadessa (nord for Delhi), gjennemskjærer Strömmen Djomna

---

[1] S. Narrative of the travels of Marco Polo by Murray, London 1849 p. 289. Navnet Lanka har en aldeles uvis Oprindelse. Taprobane kommer af det indiske „Tamraparna", ɔ: „den kobberfarvede By", enten fordi Jorden et Sted paa Östkysten, rimelig ved Trinconomale, var kobberfarvet, eller fordi en Art Træer (Sandeltræet) bar Blade af denne Farve (tamba kobberfarvet, parna Blad); et tredie Navn, Sinkala Dwipa, ɔ: „Löveöen", blev givet denne Ö, idet en Fyrsteslægt, der efter Sagnet nedstammede fra en Löve, var indvandret i det 6te Aarh. f. Ch. fra Bengalen. Fra dette Navn ere de senere Benævnelser Serendip, Silam, Syla, Salike, Ceylon afledede, s. Journ. As. Janvier 1857, Recherches sur la géographie ancienne du Ceylon par E. Bournouf. p. 1—116. [2] Reinaud mémoire sur l'Inde p. 370 flg. i mémoires de l'académie, t. XVIII.

og Bjerget Himamant (Himalaya) og naaer endelig Meru. Da Odjein var en Hovedstad og Sædet for Videnskaber og astronomiske Iagttagelser, benævnes derfor denne Meridian ogsaa Odjeins Meridian, og fra denne beregne de indiske og enkelte arabiske Geographer Længdegraderne i östlig og vestlig Retning. Det indiske Navn Odjein skrives paa Arabisk أزين (Azin), og da kun et diakritisk Punkt adskiller dette Navn fra Arín, opstod meget snart en Sammenblanding af begge Benævnelser, hvis oprindelige Betydning forlængst var glemt, og Ordet Arin eller Azín anvendtes i det arabiske Sprog for at betegne et Sted, hvor Dag og Nat vare lige lange, med en Middeltemperatur i lige Afstand fra begge Poler. I en Ordbog over techniske Udtryk, kaldet *kitab-ul-ta'rifat*, ɔ: „Forklaringernes Bog" af Gorgâni læses fölgende Forklaring af Ordet Azin[1] eller Arín: „Middelpunktet blandt de skabte „Ting, et Sted paa Jorden i lige Afstand fra begge Poler, „saaledes at Nattens Længde ikke overgaaer Dagens, og „Dagens ikke Nattens. Det er gaaet over i det almindelige Sprog til at betegne et Sted med en Middeltempera„tur". Vi tillade os endnu at anföre Forfatteren Schems ed-din b. Abu Talib fra det 13de Aarh., efter et paa det st. kgl. Bibliothek opbevaret Haandskrift[2]: „Denne Linie, „ɔ: Æquator, gjennemskjæres af en anden Linie, der maa „tænkes dragen fra Nord til Syd, og som deler Jorden i „to lige Halvdele, en östlig og en vestlig. Paa denne „Linie er et Punkt, der er Centrum for alle de gjennem„skaarne Dele, beliggende midt paa Jorden uden at have „nogen Brede til nogen Side, i en Afstand af 90° fra „alle Jordens Kanter (Nord, Syd, Öst, Vest); paa dette „Punkt er et Sted, kaldet Azins Kuppel (skreven med z, „efter Andre med r „Arin"), hvor der er bygget et stort „og höit Slot. Efter Ibn-ul-ᶜArabi er det et Opholdsted

---

[1] Liber definitionum ed. Flügel Leipzig 1846 p. 16. [2] S. Cod. Arab. bibl. Hafn. No. XCVI fol. 20 v.

„for onde Aander, og der er Iblis's Throne (ɔ: Djævelens). „Perserne og Dualisterne paastaae, at det er Forenings-„punktet for alle skabte Ting og deres Modsætninger, og „forbinde i deres Tale om Beboerne af dette Sted en „Del Urimeligheder og Vantro o. s. v. Inderne berette „lignende Urimeligheder om dette Sted, der er Forenings-„punktet for de 4 Jordens Hjörner, og kan sammenlignes „med en Knap, der sammenholder Stykkerne af en Hoved-„bedækning". Efterat Araberne imidlertid ved at optage denne Theori, hvis förste Udbredelse fornemmelig skyldes Abu-l-Hassan ʿAli fra Marocco, havde indset, at hverken Byen Odjein, eller overhovedet Indien var Jordens Midtpunkt, beholdt man dog Læren om en Midtmeridian som hensigtsmæssig for Videnskaben, og regnede 90° fra Jordens Vestgrændse, igjennem hvilket Punkt man da lagde denne Meridian, men dog saaledes, at Lanka efter den gamle Vane beholdtes som sydligt Udgangspunkt. Alt eftersom man antog Jordens Vestgrændse ved de evige Öer, eller et Punkt paa Africas Vestkyst, forflyttedes da Gjennemgangspunktet, det oprindelige Arin eller Azin, længere imod Nord-Vest, enten til Nisapur i Chorasan eller Schaburkan, en Stad ved Oxus. Endelig opgaves ogsaa Lanka som Udgangspunkt, og Azin eller Jordens Kuppel antoges at være en Ö imellem Africas Östkyst og Indien, eller et Sted paa Östkysten af Zanguebar, alt eftersom man enten holdt sig til Eratosthenes's og Strabos Anskuelse, at Africa var omgiven af Hav, eller at dettes Östkyst indesluttede imod Syd det indiske Ocean, ifölge Hipparchus's og Ptolemæus's Mening. Vi finde derfor hos Masudi fölgende Bemærkning om Azin[1]: „Der an-„tages at være et Punkt paa Æquator imellem Öst og „Vest, som falder sammen med en Ö imellem Indien og „Habessinien, noget syd for disse to Egne; som det ligger „midt imellem Nord og Syd, ligger det ogsaa midt imellem

[1] S. Sprengers Oversættelse t. I p. 196.

de lykkelige Öer og den yderste Grændse af China. Det „er bekjendt under Navnet Jordens Kuppel og har de „nys omtalte Egenskaber". Et lignende Sted om Azins Forflyttelse til den nævnte Ö have vi allerede omtalt i det p. 14 meddelte Brudstykke af Albattani. Inden vi forlade dette Punkt, skulle vi endelig bemærke, at Araberne senere meget vel indsaae, at den Strækning af 180°, hvortil de regnede den beboede Jords Udstrækning fra Vest til Öst, var for stor; for imidlertid at bevare den engang antagne Theori flyttede man Jordens Vest- og Östgrændse under Æquator udenfor de bekjendte Grændser og skjælnede ved Angivelsen af Længdegrader, om man regnede fra den beboede og bekjendte Vestgrændse eller den sande men ukjendte. Den sande Vestgrændse afviger saaledes efter Azzarchel, den spansk-arabiske Geograph, 17° 30′ fra den bekjendte og beboede, hvoraf fölger, at Arin kun er i en Afstand af 72° 30′ fra denne sidste. Fra denne berigtigede Azins vestlige Horizont, der omtrent kommer til at svare i Beliggenhed til Azorerne, beregnede Abu-l-Hassan Ali fra Marocco maaske med en ringe Forandring en Del Stæders Længdegrader, beliggende ved Middelhavets nordlige Kyst og Vestkysten af Africa, og opnaaede herved en rigtigere Anskuelse om Middelhavets Udstrækning (s. S. 48). Idet Ptolemæus i sin Geographi omtaler et Sted paa Kysten af Zanguebar, kaldet Essina, der i Beliggenhed kan passe paa det Sted, hvorhen Araberne henlagde deres Azin, har denne tilfældige Lighed i Navnet bragt Middelalderens Geographer til at sammenblande det med et tredie Navn Syene, der ligger i Ægypten nærved Krebsens Vendekreds, og vi finde derfor i geographiske Værker omtalt 2 Syener, et under Vendekredsen, et andet under Æquator. Endnu i det 15de Aarh. var denne Theori om Jordens Midtpunkt saa rodfæstet, at, idet dette antoges at ligge ved Indlöbet til den persiske Havbugt,

efter Nogle Bahrein Öerne[1], Colombus ansaae Egnen om Orinoco for at være en Forlængelse af Chinas Östkyst, det Sted i det yderste Öst, hvor, efter det persiske Sagn, Slottet Kankdir og det jordiske Paradis henlagdes. Idet vi her have fremstillet Theorien om en Centralmeridian, som udgaaet fra Indien, have vi sluttet os til Reinauds udmærkede Behandling af denne Sag i Indledningen til Abulfedas Geographi, efterat dette Begrebs egentlige Betydning og videnskabelige Oprindelse endnu, da Sedillot 1833—34 udgav Abu-l-Hasan Alis Værk om astronomiske Instrumenter, var fuldkommen dunkel. Senere har denne sidste höitfortjente Orientalist udgivet en speciel Undersögelse[2] om denne Gjenstand, hvori han fuldkommen negter den indiske Oprindelse af Theorien om en Midtmeridian, men antager den for de vestlige Araberes eget Værk, rimeligen udgaaet fra Skolen i Toledo, efterat de havde erkjendt, at de 180° som Maal for den bekjendte Del af Jorden var for stort, og Azorerne, som Udgangspunktet for den förste Meridian, endnu ikke vare opdagne. Navnene Arin, Kanka, Lanka og Kankader tilskrives en ren systematisk Betydning, hvis Identificering med et bestemt Punkt paa Jorden er umulig; det förstes Oprindelse kan muligen komme fra det græske ἀέριον, Οὐρανὸς eller μεσουράνησις, og Lanka er efter denne Anskuelse ikke nogen Betegnelse hos Inderne for Ceylon.

4) Gradmaaling hos Araberne. For at have en Forestilling om Jordens Omfang er Bestemmelsen af en Grads Störrelse paa Æquator en af de förste og vigtigste Hovedfordringer i den mathematiske Geographi, og skjöndt Araberne, som vi have set, antoge umiddelbart

---

[1] Efter denne Antagelse mener A. v. Humboldt, at Arin kan være en Fordreining af Bahrein, og Kankder af Ptolemæus's Kattigara, s. l'Asie centrale t. III p. 593 flg. [2] Mémoire sur les systèmes géographiques des Grecs et des Arabes et en particulier sur Khobbet Arine et Kankader par S. Am. Sedillot, Paris 1842.

efter Ptolemæus Jordens vest-östlige Udstrækning under Æquator for 180°, foretoge de dog meget tidlig selvstændige Opmaalinger for at bestemme Gradens Störrelse, idet de græske Stadiers Ubestemthed, hvorefter Nogle, som Eratosthenes og Hipparchus, regnede 694$^4/_9$ Stadier eller med et rundt Tal 700, og Andre, som Posidonius fra Apamea, Marinus og Ptolemæus, 500 St., ikke afgav nogen sikker Rettesnor i dette Punkt. Under Chalifen al-Mamun foretoges, som allerede i det Foregaaende berört, paa Sletten Sindjar den förste Gradmaaling, der beskrives paa fölgende Maade af Abulfeda[1]: „De ældste „Geographer, Ptolemæus, Forfatter til Almagest, og Andre, „sögte at bestemme en Grads Störrelse, og have fundet, „at denne af en Storcirkel om Jorden er lig 66$^2/_3$ Mile. „Senere under Chalifen Almamun vilde nogle Lærde berigtige denne Angivelse; de begave sig derfor paa Chalifens Ordre til Sletten ved Sindjar, og efterat have taget „Polhöiden paa det Sted, hvor de vare komne sammen, „delte de sig i to Dele. Den ene Del gik imod Nord, „den anden imod Syd i en saa lige Linie, som det var „dem muligt at reise frem paa, indtil Polen havde hævet „sig een Grad for dem, der reiste imod Nord, og sænket „sig een Grad for dem, der toge sydlig Retning. Derpaa „kom de sammen igjen paa det Sted, hvorfra de vare „gaaede ud, og efterat have sammenlignet det Maal, de „havde fundet for begge Strækninger, viste det sig, at „den ene Del havde fundet en Grads Störrelse lig 56$^2/_3$ „Mile, den anden lig 56 arabiske Mile". Denne Angivelse afviger altsaa henved 10° fra den ældre[2], men denne sidste anvendes dog ifölge Abulfeda meget ofte i Beregninger, da de ældste Opgaver ere udförte efter den.

---

[1] Géographie d'Aboulféda par Reinaud t. I p. 17. [2] Denne samme Beskrivelse findes noget udförligere i Caussins Udtog af Ibn Junis Not. et extr. t. VII p. 94—96. Her nævnes foruden Sletten Sindjar desuden Stederne Wamia og Tadmor.

Masudi omtaler paa samme Maade i sit Værk *murug-ed-deheb*[1] denne Gradmaaling under Almamun, hvorefter en Grad fandtes lig 56 Mile, og hele Jordens Omkreds altsaa er 56 × 360 = 20160 Mile = 6720 Parasanger; heraf findes Jordens Diameter ved, efter den arabiske Methode, at multiplicere med 7 og dividere Produktet med 22 altsaa $\frac{20160 \times 7}{22} = \frac{141120}{22} = 6414^6/_{11}$ Mile. Paa et andet Sted[2] omtaler Masudi, at Ptolemæus fandt Jordens Omkreds lig 24000 Mile og dens Diameter 7636, hvorefter vi erholde den ældre Angivelse for en Grads Störrelse, nemlig $66^2/_3$. Endvidere, fortsætter Masudi, foretoges en Gradmaaling imellem Tadmor og Rakka, hvoraf den förste har $35^1/_3{}^0$ n. B., den anden 34^0, saa at disse Steder altsaa ere adskilte fra hinanden $1^1/_3{}^0$; denne Afstand fandtes ved Opmaaling lig 67 Mile, hvorved vi erholde en ny Angivelse, saafremt ellers Tallet 67 er den rette Læsemaade, nemlig $50^1/_4$ Mile for Graden. Texten eller Oversættelsen af Masudi synes nemlig at lide af en Mangel, idet vi lades i Uvished, om Masudi antager, at denne Maaling gik for sig paa Ptolemæus's Tid, i hvilket Tilfælde de 67 Mile, der skulde være lige $1^1/_3{}^0$, aldeles ikke passer, eller hermed skal være ment den under Almamun foretagne Maaling, hvorved vi erholde et, som det synes, for lidet Tal. Vi ville endnu anföre Albyrunis Angivelse efter Jaquts *Mu'aggem el-buldân*[3], der regner Jordens Diameter til $2163^2/_3$ Parasange = 6491 Mile, og dens Omkreds 6800 Pars., hvorved altsaa Graden bliver overensstemmende med den nyere Beregning lidt over 56 Mile eller henved 19 Parasanger; ogsaa Schems ed-din Damasqi omtaler paa samme Maade som Abulfeda Gradmaalingen under Almamun paa Sletten ved Sindjar,

---

[1] S. Sprengers Oversættelse p. 200. [2] P. 209. [3] S. Cod. Arab. XCIX fol. 12 v. og Qazwini Agâib el-machl. ed. Wüstenfeld t. I p. 146.

og angiver Gradens Störrelse til $56^2/_3$ Mile, hver Mil beregnet til 4000 Dira'h, og en Dira'h til 32 Tommer; Jordens Omkreds angives da tillige ifölge denne Beregning til $56^2/_3 \times 360 = 20{,}400$ Mile[1]. Uagtet der i de forskjellige Beretninger om denne Gradmaaling under Almamun forekomme ikke faa Afvigelser, baade med Hensyn til de Steder, hvor den foregik, og dens endelige Resultater, maae vi dog fastholde som et historisk Factum, at Araberne herved have sögt at skaffe sig en sandere Forestilling om Jordens Störrelse. Spörge vi imidlertid, hvorfra de havde den ældre Angivelse af $66^2/_3$ Mile efter Ptolemæus's Beregning, da giver os en Bemærkning af Jaqut i det omtalte Værk en Oplysning herom[2]: „Jordens Omkreds er efter Ptolemæus 180,000 Isterabus, ɔ: Stadier, og hver Stadie er 400 Dira' (Alen); overföres de saaledes fremkomne Dira', der belöbe sig til 72,000,000, til Mile, idet efter den ældre Beregning en Mil udgjör 3000 Dira', erholde vi altsaa Störrelsen af Jordens Omkreds = 24000 Mile, der giver os Resultatet af $66^2/_3$ Mile paa en Grad. Gosselin, den berömte franske Geograph, har forklaret dette Tals Fremkomst paa en anden Maade[3], idet han delte de 180,000 Stadier med $7^1/_2$, da den syriske Mil, hvoraf Araberne betjente sig, udgjorde $7^1/_2$ Stadie, og herved erholde vi Jordens Omkreds i Mile lig 24000. Idet en Parasange er henimod $1^1/_2$ lieue eller omtrent $^4/_5$ geogr. Mil, kom Araberne i deres Antagelse af $18^8/_9$ Pars. paa en Grad temmelig nær det sande Forhold, idet vi maae tilskrive omtrent $1^1/_2$ Miles for höie Beregning til de endnu ufuldkomne Observationer og Instrumenter. Ved Siden af disse to Gradmaal, nemlig $22^2/_9$ efter den ældre og $18^8/_9$ Parasanger efter den nyere Angivelse, forekommer endelig hos ganske enkelte Geogra-

---

[1] S. Cod. Arab. XCVI fol. 17v.—18v. [2] Cod. XCIX fol. 14v. [3] S. Gosselin recherches sur le principe, les bases et l'évaluation des différentes systèmes métriques linéares de l'antiquité, p. 132.

pher, hvoraf först hos Edrisi, en ganske eiendommelig Beregning, der ifölge en Tradition hos Jaqut[1] henföres til en Konge ved Navn Ptolemæus, ganske forskjellig fra Forfatteren til Almagist; ved Hjælp af Sol- og Maaneformörkelser bestemte han to Byers Afstand fra hinanden og fandt paa denne Maade, at en Grad udgjorde 75 Mile = 25 Parasanger; hele Jordens Omkreds udgjorde efter denne Beregning 27000 Mile eller 9000 Pars., og den beboede Dels Udstrækning fra Vest til Öst 13500 Mile. Denne samme Tradition findes hos Qazwini[2], og Masudi synes i al Fald at have kjendt den, idet han angiver den halve Jords Udstrækning i Længdemaal til 13500 Mile = 180°[3]. Vi slutte endelig dette Afsnit med at anföre de vigtigste Længdemaal hos Araberne, hvoraf vi allerede forelöbig ere blevne bekjendte med adskillige. Det arabiske Grundmaal er et Haar af en Hestehale; 6 saadanne udgjöre et Bygkorn, og 6 Bygkorn 1 Tomme; en Dira'h, ɔ: Afstanden fra Albuen til Spidsen af Mellemfingeren, har efter den ældre Beregning 32 Tommer og kaldes maleki (den kongelige) og haschemi, efter den nyere 24; 3000 Dira'h gaae efter den ældre Beregning paa en Mil, der efter den nyere tæller 4000; en Mil og Parasange ere uforandrede efter begge Beregninger, idet en Parasange indeholder 3 Mile; kun sjelden regnes 4 Mile, hvilket formodentlig er opstaaet ved at sammenblande ældre og nyere Dira'h, naar efter de sidste en Paras. regnes for 12000 Dira'h. Endnu have vi at omtale det temmelig ubestemte Maal marhala ɔ: Station eller Strækning, man tilbagelægger uden Ophold paa en Kamel eller tilhest; af saadanne regnes sædvanligen 3 paa en Grad, eller en Marhalat har 8 Parasanger = 24 Mile, dog retter dette Maal sig efter Veiens Beskaffenhed og er

---

[1] S. Cod. XCIX fol. 13 v. [2] Agâib al-machl. ed Wüstenfeld t. I p. 146. [3] Sprengers Oversættelse p. 196 og Edrisi ved Jaubert t. I p. 2 i Fortalen.

derfor ganske ubestemt. Disse Angivelser finde vi aldeles uforandrede hos Hagi Chalfa i Indledningen til hans geographiske Værk *Gihân-numa*[1], og idet vi have bemærket, at, skjöndt Araberne vistnok baade benyttede ældre Kort og selv udkastede saadanne, dog intet gradueret Kort er os bevaret, gaae vi nu over til at betragte, hvorledes de arabiske Geographer inddelte Jorden i 7 Klimater og denne Inddelings Oprindelse.

5) Den beboede Jords Inddeling i 7 Klimater. Af en Forkjærlighed til 7 Tallet, vi ovenfor have seet flere Exempler paa, delte Araberne den beboede Del af Jorden i 7 Klimater, en Inddeling, der oprindeligen stammede fra de ældste Persers 7 Keschwers, men herfra var gaaet over til Grækerne, der havde givet den en videnskabeligere Bearbeidelse; fra disse modtoge Araberne denne Lære, der passede ret vel med en dogmatisk Anskuelse, der ved Fortolkning kunde bringes ud af Koransteder, som Sur. 65 v. 12: „Herren har skabt 7 Himle og ligesaa mange Jorde", og desuden harmonerede saa vel med Læren om de 7 Planeter, at hvert Klima kunde tænkes at henhöre under en af disses Indflydelse. I det oftere omtale Værk *muaʿggem el buldân*[2] forklarer Jaqut denne Inddelings Oprindelse som stammende fra Perserne, idet Zaraduscht (Zoroaster) inddelte Jorden i 7 Klimater, hvoraf det midterste kaldtes Chonneret (هنيرة i Haandskriftet)[3], der efter Masudi var det ældste Navn for Babylon[4]; dette kaldtes ogsaa af de ældste Perser Irânschehr, et Navn, hvis Oprindelse forklares paa forskjellig Maade, idet det enten er saaledes benævnt efter Iredj, en af Feriduns 3 Sönner, imellem hvilke hele Jorden blev delt; eller det er sammensat af „ir", der be-

[1] S. Récueil des voyages et des mémoires publié par la societé de géographie t. II p. 84. [2] Cod. XCIX fol. 20 v. [3] S. mémoire sur l'Inde par Reinaud i mémoires de l'académie p. 339 t. XVIII. [4] S. Sprenger meadows of gold p. 199 og Not. et extr. t. VIII p. 148, Uddrag af Masudis *tanbih al-ischrâf.*

tegner i det ældste Persiske „god" og „Schehr" By, Land, altsaa „det gode Land", eller det samme som Arjan schehr, ɔ: „Lövebyen", fordi de ældste assyriske Konger kaldtes „Löve". Omtrent den samme Forklaring gives af Schems ed-din b. Abi Talib i det oftere omtalte Værk „*nuchbet ed-dahr*"[1], hvor flere andre Inddelinger af Jorden omtales: „Hormus og de fölgende persiske Konger inddelte Jorden i 7 Klimater, hvoraf 3 laae i Midten, over dem tænktes 2, en til Höire og en til Venstre, og under dem 2 beliggende paa samme Maade. Den förste af de Mellemste omfattede Syrien og Magreb; den 2den, som kaldtes Iranscher, Chorasan, Fars og Iraq; den 3die til Venstre Thibet og China; af de to överste omfatter den til Höire Arabien og Jemen, den til Venstre Hind og Sind; af de to underste den til Höire Rum og Slaverne, den til Venstre Chazar og Tyrkerne med deres forskjellige Stammer og de Folk, som boe öst for dem, nemlig Jagog og Magog". Vi finde her ikke særskilt omtalt Habesch, Sudan, Berber og Misr, enten fordi disse ikke hörte til de bekjendte Folkeslag paa den Tid, eller fordi de henförte dem under de allerede omtalte. Fölgende Tavle, der ogsaa findes i Jaquts *muaʿggem el-buldan* fol. 20 v., anskueliggjör denne Inddeling:

Syd.

	Hind og Sind.		*Jemen. Hegâg.*	
Öst.	*Thibet og Sin.*	*Chorasan. Fars. Irâq.*	*Syrien. Magreb.*	*Vest.*
	Chazar og Tyrker.		*Rum og Slaver.*	

Nord.

[1] S. No. XCVI fol. 29 v.

En Historieskriver Hamzah fra Ispahan, der i Aaret 350 Heg. = 961 Ch. har skrevet Annaler, udgivne af Gottwaldt[1], opregner paa en lignende Maade 7 Folkeslag paa Jorden: „Vider, at det Beboede af Jordens Fjerdedel er delt imellem 7 store Folkeslag efter de forskjellige Egne: Chineser, Inder, Negre, Berber, Romer, Tyrker og Arier; Arier eller Perser boe af disse i Midten, rundt omgiven af de 6 Riger, idet nemlig den sydostlige Del af Jorden tilhörer Chineserne, den nordostlige Tyrkerne, midt i Syd er Indien, og paa den modsatte Side i Nord Romerne. Negrene indtage den sydvestlige Del, og paa den modsatte Side i Nordost ere Berberfolkene. Disse 6 Riger ligge altsaa paa Udkanterne af den beboede Jord rundt omkring Ariernes Rige, og Arierne midt imellem disse". Denne Betragtning, hvorefter Jorden tænkes inddelt i 7 Klimater, er bleven saa almindelig i Orienten, at baade persiske og tyrkiske Fyrster ved en hyperbolsk Betegnelse af deres uindskrænkede Herredömme tillægge sig Titelen „Herre over de 7 Klimater"[2]. De arabiske Geographer antoge da efter de ældre græske, som Hipparchus og Marinus Tyrius, skjöndt Ptolemæus rigtignok tæller 22 Klimater, 7 saadanne, idet det græske Navn bevaredes, hvorved man forstaaer et Belte af Jorden, der strækker sig fra den yderste vestlige til den östlige Grændse parallel med Æquator og ikke har en större Brede, end at Forskjellen i Dagens Længde paa de forskjellige Steder af samme Klima ved Sommer-Solhverv belöber sig til en halv Time. Om Udgangspunktet fra Vest og Endepunktet i Öst ere de arabiske Geographer temmelig enige; idet man nemlig ikke var kommen betydelig videre end Grækerne med Hensyn til Jordens vestlige Udstrækning, antog man, efter hvad vi allerede för have omtalt, paa samme Maade som Cadix og fretum

---

[1] Hamzæ Ispahanensis annalium libri X ed. Gottwaldt, Lipsiæ 1844 p. 3 i den arab. Text. [2] Journ. As. 1826 p. 149.

columnarum gjaldt hos Grækerne for Jordens yderste Vestgrændse, der var betegnet med en colossal Statue og et Tempel, helliget Hercules, de saakaldte lykkelige eller evige Öer ved Africas Vestkyst, hvortil ogsaa Cadix regnes, som den yderste Vestgrændse, hvorfra det 1ste Klima skulde begynde. I det yderste Öst angives sædvanligen nogle Öer öst for China, som Grændsen for den bekjendte Verden; de kaldes Besla eller Syla, en Forskjel i Benævnelsen, der rimeligen hidrörer fra en unöiagtig Bestemmelse af de diakritiske Punkter, og disses Indvaanere skulle have en hvid Ansigtsfarve og leve i Fred med China. Det er muligt, at der er ment Japan ved dette Navn, men hvorfra denne Benævnelse stammer, formaae vi ikke at angive. Schems ed-din fra Damasq[1], vi allerede oftere have anfört, angiver disse Öer som 6 i Tallet, beliggende i det saakaldte Beghav, rige paa Perler og Ædelstene i Nærheden af en bjergig Kyst; under Omajaderne skal en Del Flygtninge af Alis Tilhængere være kastet hen til disse Öer og have fæstet Sæde her; i deres Nærhed ligger Landet „ʿAstifun", som er bebygget fra China med en Menneskerace, der tilbeder Solen. En Bjergkjæde af samme Navn adskiller dette Hav (Beghavet) fra det sydostlige Verdenshav, og er rig paa Guldminer og Ædelstene. Hos Edrisi[2] omtales de samme Öer Sila med den Bemærkning, at de ere meget rige paa Guld, saa at Indbyggerne forfærdige heraf Halsbaand til deres Hunde og Aber; nærved befinder sig Ögruppen Wâkwâk, der af andre Geographer gjöres til Jordens Östgrændse. Efter et almindeligt Folkesagn skulle disse Öer være benævnede saaledes paa Grund af, at et Træ, hvis Frugt lignede et menneskeligt Hoved, udstödte et Skrig, naar den var moden. Qazwini angiver disse

---

[1] Fol. 109 r. Cod. XCVI; smlgn. Masudis meadows of gold by Sprenger t. I p. 358 og Qazwinis atsar ul-belâd ed. Wüstenfeld p. 32, hvor de kaldes Schilâ. [2] T. I S. 93 Jauberts Overs.

Öers Antal til 1600, og med Rette antager Stüwe denne Ögruppe for at være Molukkerne[1]. Med Hensyn til Bredegraden for det förste Klimas Begyndelse hersker derimod ikke den samme Enighed iblandt de arabiske Geographer, som ved Længdegraden; Nogle, som Edrisi, have ladet det förste Klima begynde ved Æquator og det 7de ophöre ved den yderste Grændse af den beboede Verden imod Nord, efter Andre derimod, hvoriblandt Alfargâni og Abulfeda, begynder det 1ste Klima med en nordlig Brede af $12^2/_3{}^0$, og det 7de ender med $50^1/_3{}^0$ n. B., eller udtrykt paa en anden Maade: det 1ste Klima har som Middellængde for den længste Dag 13 Timer, det 7de Klima 16 Timer. Man indrömmer vel, at der findes talrige Egne udover disse Grændser, nemlig syd for det 1ste Klima og nord for det 7de, men da de beboes af Folkeslag, der paa Grund af deres Fattigdom og ringe Kultur, saaledes som Jaqut udtrykker sig i Indledningen til sit geographiske Lexicon, næsten ere lige de vilde Dyr, er det mest passende ikke at tage Hensyn til dem. Imidlertid har dog en bekjendt Geograph Ibn Saʿid fra Granada, der henimod Midten af det 13de Aarh. skrev et Udtog af Edrisis Geographi, inddelt Jorden i 9 Klimater, idet det 8de Klima omfatter Egnene syd for Æquator, det 9de de nordlige Egne (s. p. 46 i det foreg.). Angaaende den beboede Del af Jorden meddeler Jaqut i det omtalte Værk[2] fölgende Mening af ældre Geographer: „Syd for Æquator strækker sig den beboede Del af Jorden til den 24de Grad, og det Övrige er bedækket med Vand. Mennesker befinde sig altsaa for störste Delen paa den nordlige Fjerdedel, idet den sydlige er öde; paa den os modsatte Halvdel af Jorden findes ingen Skab-

[1] S. Qazwini *atsâr ul-belâd* ed. Wüstenfeld t. I p. 21 og *ayâib el-machluqat* t. I p. 108; Tornberg fragm. libri Ibn-ul-Wardi p. 70; Stüwe die Handelszüge der Araber, Berlin 1836 p. 328. [2] Cod. Arab. XCIX fol. 12 v.

ninger, men de to for os liggende Fjerdedele indeslutte 14 Klimater, hvoraf 7 ere beboede, 7 ligge öde paa Grund af den for stærke Hede". En anden Forfatter siger: „Den nordlige Del er langt mere beboet end den sydlige, og man paastaaer, at der i den nordlige er 4000 Byer; hver Halvdel, den nordlige og den sydlige, bestaaer af 2 Fjerdedele, en östlig og en vestlig; de to nordlige ere beboede og disse ere: den vestlige Del, der indeslutter Irâk, Arabien, Syrien, Ægypten, Rum, ɔ: Grækenland, Frankrig, Rom, Sus og de evige Öer; den östlige Del, der omfatter Ahwâz, Gebâl, Chorasan, Thibet indtil China og Wâqwâq. Paa samme Maade bestaaer ogsaa Halvdelen af Jorden syd for Æquator af to Halvdele: en östlig, der indbefatter Habesch, Zendj (ɔ: Habessinien og Zanguebar), og Nubien, og en vestlig, der endnu er ganske ubekjendt og som grændser til Sudan, nær Berberstaterne i Central-Africa. Denne vestlige Fjerdedel kaldes „den brændte" eller „den öde Fjerdedel"[1]. Abulfeda lader, som vi have set, det 7de Klima ophöre med $50^1/_3{}^0$ n. B., men antager dog, i Overensstemmelse med Hipparch, der sætter det yderste Norden eller Thule ved den 66^0 n. B., at Jorden först bliver ubeboelig imod Nord, hvor den nordlige Brede overstiger Complementet til Eclipticas Böining imod Æquator eller omtrent ved en Bredegrad af $66^1/_2{}^0$ n. B. Skjöndt Havet omgiver hele Jorden, kjender man dog kun Jordens Kyster imod Nordvest og Sydost, hvorimod Ingen har besögt Grændsen imod Sydvest og kun meget ufuldstændigt den nordostlige Del. Abulfeda omtaler imidlertid Jordens Inddeling efter Temperaturforholdene i 5 Bælter, der ere parallele med Æquator. De to Polarcirkler, den sydlige og nordlige, angive da Grændsen for den Del af Verden, der er ubeboet formedelst Kulde; det imellem disse to Grændser Liggende deles i 3 Dele, hvoraf den mellemste,

---

[1] Det samme Stykke findes hos Qazwînî *Ag. el-machluq* t. I p. 147.

af Æquator gjennemskaarne, for störste Delen er ubeboet formedelst Heden; de to til den grændsende Bælter, det nordlige og det sydlige, ere begge tempererede, men det syd for Æquator er efter Sigende bedækket med Vand. En Tegning i Abulfedas Geographi p. 6 arab. Text anskueliggjör os dette Forhold, hvorved vi maae erindre, at Sydpolen er stillet överst:

Syd.

Ubeb. form. Kulde.

Sydl. temp. bedækket m. Vand.

Æquatorial - Egne.

Nordl. temp. m. de 7 Klim.

Ubeb. form. Kulde.

Nord.

Schems ed-dîn fra Damasq stemmer i sin Anskuelse om den beboede Del af Jorden syd for Æquator og opad imod Nordpolen overens med Jaqut og Abulfeda, idet han herom udtrykker sig saaledes[1]: „Af disse 4 Fjerdedele (der fremkomme, naar Æquator skjæres i en ret Vinkel af en Meridian, der gaaer igjennem Nordpolen i lige Afstand fra Jordens yderste Öst- og Vestgrændse) ere to nordlige og to sydlige; de to nordlige indeholde den beboede Del af Verden; af de to sydlige er der ifölge Ptolemæus kun 11° og en Brök, efter Andre 13°, efter Andre 16° syd for Æquator beboede; det Övrige er bedækket af Vand og öde paa Grund af Solens Hede. Med Hensyn til Grændsen for den beboede Jord imod Nordpolen, da angives den imellem 63° og 66° med en Brök; den længste Dags Længde her er 20 Timer; dens Grændse imod Syd er ved den $12^1/_2$° n. B.; dog kjendtes paa Ptolemæus's Tid 8 store Byer syd for Æquator,

[1] Cod. No. XCVI fol. 20 v.—21.

nemlig Byen Qomar, Agna paa Ceylon, Lemlemeh paa Africas Vestkyst og Koga, Daguta og Sefakis paa Öst-kysten"; Navnene paa de to övrige ere ikke tydelige i Haandskriftet, hvorfor vi forbigaae dem. Om Muligheden af, at der dog kan findes en sydlig tempereret Zone yttres fölgende Mening: „Det er ikke umuligt, at den sydlige Del kan være beboet ligesom den nordlige, idet vi nemlig se, at Grunden til den nordlige Dels Beboelighed er Solens Middelafstand fra Zenith af mindst henimod 12°, hvilket bevirker en Temperatur i Luften, hvorved det bliver muligt for Dyr og Planter at trives. Ligesom Solen altsaa har en Afstand fra Zenith i den nordlige Del, kan den ogsaa have det samme i den sydlige, og det er derfor muligt, at denne kan omfatte 7 Klimater som hin og være beboet; men da vi hverken formaae at komme til disses Beboere, eller de til os formedelst den stærke Hede i de Egne, der ligge i en Afstand af 24° paa begge Sider af Æquator, mangler os enhver tilforladelig Kundskab herom. Vi se heraf, at Meningerne om Jordens Beboelighed syd for Æquator ere omtrent ligesaa forskjellige og ubestemte, som hos Grækerne, idet Polybius i det 2det Aarh. f. Ch. antog den hede Zone og Egnene syd for Æquator beboelige, hvorimod Hipparch opgav denne Mening og satte den beboede Verdens Grændse ved den 12° n. B.[1] Efter samme Forfatter angives altsaa som den almindelige Anskuelse, at det 1ste Klima begynder med $12^1/_2$° n. B., og det sidste ender med $60^1/_2$°; i Vest er Udgangspunktet de lykkelige eller evige Öer, der ligge i det vestlige saakaldte grönne Verdenshav eller Oceanet, og den yderste Grændse i Öst Öerne Sila eller Besla; den hele Længde er en Halvcirkel eller 180°. Man afskjærer ved Jordens Inddeling i 7 Klimater först noget over 12° ($12^3/_4$°) nord for Æquator,

---

[1] S. Gosselin Recherches sur la géographie systématique et positive des anciens t. II p. 5.

som kaldes Æquatorial-Egnen, hvis længste Dags Middellængde er $12^1/_2$ Time; herfra begynder da det 1ste Klima fra Vest imod Öst, og det sidste ender, hvor den længste Dag er 16 Timer. Hvad der ligger udenfor dette imod Nord regnes ikke iblandt Klimaterne, men anses dog beboet indtil lidt over 66°, hvor den længste Dag er 20 Timer; her findes kun ubeboede Strækninger, hvorhen undertiden Stammer af Slavefolk og Tyrker, der mere ligne vilde Dyr og Qvæg end Mennesker, og som tale et uforstaaeligt Sprog, söge deres Tilflugt. Bagved de 66° er Mörkets Region, der strækker sig op ad imod Nordpolen, hvor den længste Dag er imellem 24 Dage og 6 Maaneder. Det Klima, der har den störste Udstrækning baade i Længde og Brede, er det 1ste. Vi skulle nu i Korthed angive de vigtigste Lande, der indeholdes i de 7 Klimater. — Det 1ste Klima begynder, som omtalt, med en nordlig Brede af $12^3/_4$° og ender ved $20^1/_2$°, idet Middellængden for den længste Dag er 13 Timer. Det omfatter fölgende Lande fra Öst til Vest: den sydlige Del af China og Indien, af den arabiske Halvö, nemlig Jemen og Hadramaut, en Del af Habessinien og Nubien, de sydlige Berberstater, indtil det ender med Negerstaterne ved det atlantiske Ocean; dets Midte er omtrent ved Sanaa og Hadramaut, dets sydligste Punkt Aden og nordligste Tehama nærved Mecca; det svarer omtrent til Hipparchs 1ste Klima, der gaaer igjennem Meroe. — Det 2det Klima begynder ved $20^1/_2$° n. B. og ender med $27^1/_2$°, idet den længste Dags Middellængde er $13^1/_2$ Timer; det omfatter fölgende Lande: en Del af China, Sind med Staden Mansuria, en Del af Arabien, nemlig Negd og Tehama, Saʿid eller Overægypten med Staden Asvân (Syene), Berberstaterne og ender ved det atlantiske Ocean; omtrent i Midten ligger Medina, og det svarer temmelig til Hipparchs 2det Klima igjennem Syene. — Det 3die Klima begynder med $27^1/_2$° n. B. og ender omtrent ved $33^1/_2$°; Middellængden for den længste Dag

er 14 Timer, og det indeslutter den nordlige Del af China og Indien, Cabul, Kerman, Segestân, Fars, Ahwâz, en Del af Syrien, Nedreægypten, Barka og Provinsen Africa med Byen Kairowân; det ender ved Tanger i det vestlige Ocean og svarer til Hipparchs 3die igjennem Alexandrien. — Det 4de Klima begynder med lidt over $33^1/_2{}^0$ n. B. og ender ved omtrent 39^0. Middellængden for den længste Dag er $14^1/_2$ Timer, og det omfatter den nordlige Del af China, Thibet, Caschmir, Chorasan, Herat, Balch, Tabaristan, Aderbeidschan, en Del af Öerne i Middelhavet som Cypern, Rhodus, Sicilien og ender lidt nord for Middelhavets Udlöb i Oceanet. Det kaldes paa Persisk Churschâd og svarer omtrent til Hipparchs 4de gjennem Rhodus. — Det 5te Klima begynder ved en n. B. af lidt under 39^0 og ender ved lidt over $43^1/_4{}^0$, med en Middellængde for den længste Dag af 15 Timer. Det omfatter Landene imod Öst, hvor Tyrker og Jagog boe, den nordlige Del af Chorasan, Fergana, Chowaresm, Chazar ved det caspiske Hav, en Del af Armenien, Grækenland, Rom, Andalusien og ender ved det hesperiske Hav. — Det 6te Klima begynder med lidt over $43^1/_4{}^0$ og ender ved $50^1/_2{}^0$ (efter Abulfeda med $47^1/_5{}^0$) med en Middellængde for den længste Dag af $15^1/_2$ Timer. Det omfatter de östlige Tyrkestammer, en Del af Chazar, Allan og Serir imellem det caspiske og sorte Hav, Bulgarernes Land, en Del af Grækenland med Byzantz, Frankrig og det nordlige Spanien og ender ved det vestlige Ocean. — Det 7de Klima begynder omtrent ved $50^1/_2{}^0$ n. B. og ender ved lidt over $60^1/_2{}^0$ n. B. (efter Abulfeda $50^1/_3{}^0$), med en Middellængde for den længste Dag af 16 Timer. I dette Klima er ikke meget beboet Land, idet den östlige Del er Morads eller Bjerge, hvor forskjellige Tyrkestammer boe i en næsten dyrisk Tilstand; det omfatter de nordlige Egne om det caspiske Hav, det sorte Hav med det Asowske og gjennemskjærer Bulgarer-,

Russer- og Slavestaterne[1], Petscheneger, Basckkirer, Jura Wisu og Wareng, indtil det ender ved det vestlige Ocean. Den beboede Del af Jorden har altsaa kun en Brede-udstrækning af omtrent 48°, og anses i Almindelighed at udgjöre $^1/_{19}$ Del af hele Jordkloden.

§ III. *Havsystemet paa Jorden.*

1) Jordens Begrændsning ved Verdenshavet og dettes Inddeling. Jorden er, som vi have set i det Foregaaende, efter de arabiske Geographer, rundt omgiven af Vand, ud af hvilket den hæver sig som en Ö og bliver saaledes ved den guddommelige Naade skikket til Opholdsted for levende Væsner. Det Jorden rundt omgivende Verdenshav benævnes med forskjellige Navne, idet den vestlige Del kaldes med det græske Navn Oceanet eller det grönne Hav; imod Sydost det mörke Hav eller Beghavet, fordi dets Vand er oprört, og der hersker her stærke Storme og næsten bestandigt Mörke; imod Syd det röde Hav (mare Erytræum), mod Nordvest benævnes det ligeledes det mörke Hav og en Del heraf Varengerhavet; alle de övrige Have paa Jorden staae i Forbindelse med det store Verdenshav og udgaae fra dette. Vi ville först angive dettes Grændser rundt omkring Jorden, hvorved vi komme til at gjenkalde os de arabiske Geographers Forestilling om Jordens Udstrækning imod Syd og Nord, og derpaa opregne de vigtigste Have, der omtales som udgaaede fra Verdenshavet. Naar vi, efter Abulfedas Beskrivelse, gaae ud fra det yderste Vest og tænke os Verdenshavet begynde ved Sus al-aqsâ eller den maroccanske Kyst, strækker det sig her-

[1] Hos Schems ed-dîn Dimaschi (s. Cod. XCVI in 4to fol. 25r, cfr. Fraehns Ibn Fozzlan p. 194 og Jaqut Cod. XCIX. fol. 19v.) skrives disse Navne saaledes: سواد, يرى, اسخرت — — — البجفاكيه, ورانك, بوره; vi skulle senere komme tilbage til dette vigtige Sted, der imod Slutningen kunde synes at omtale skandinaviske Folkefærd.

fra imod Syd forbi Örkenen Lamtuna, der ligger imellem Marocco og Sudan, fortsætter derpaa Retningen imod Syd forbi ubeboede Lande, indtil det har passeret Æquator, böier sig derpaa imod Öst bagved Bjergene Qomr, hvor Nilen har sit Udspring, og beskyller den sydlige Del af Jorden; gaaer derpaa i östlig Retning bagved Zenglandene (Zanguebar), derpaa i nordöstlig, indtil det forener sig med Havet ved China, böier sig da imod Nord forbi Chinas Östkyst indtil Grændseskjellet ved Gog og Magog, gjör derpaa en Böining og beskyller ubekjendte Lande imod Vesten, idet det begrændser den nordlige Del af Jorden og omgiver Russernes Lande. Derpaa böier det sig imod Sydvest og omgiver Jorden fra denne Side, idet det beskyller forskjellige af de Vantroes Kyster, indtil det befinder sig ved Vestkysten af det romerske Rige; tager derpaa en sydlig Retning og strækker sig langs med Kysterne imellem det romerske Rige og Spanien (Frankrig og Gallicien); gaaer derpaa forbi Kysten af det vestlige Spanien, indtil det naaer Ceuta, der ligger ligeoverfor det Punkt, hvorfra vi vare gaaede ud. — Vi ville sammenligne denne Beskrivelse af Verdenshavet med en lignende af Albyruni, anført af Abulfeda[1]: „Det vestlige Ocean kaldes af den Grund Verdenshavet eller det omgivende Hav, fordi dets Kyst begynder ved Jordens sydligste Grændse ligefor Negerstaterne, gaaer derpaa imod Nord forbi Kysterne af Audegast, Sûs og Tanger (Sahara og Marocco), Spanien, Gallicien, Slavestaterne, böier sig derpaa om den ubeboede Del af Verden og strækker sig bag ukjendte Bjerge og formedelst Kulde ubeboede Lande i östlig Retning ad en hidtil ukjendt Vei. Hvad det östlige Hav angaaer, der omgiver Jordens yderste Grændse imod Öst, er det ikke beskrevet som det vestlige Ocean paa Grund

[1] S. Texten p. 12—13 og en anden af samme Forfatter i hans Beskrivelse af Indien hos Reinaud fragments Ar. et Pers. rélatifs à l'Inde p. 95.

af dets store Afstand fra os og Vanskeligheden i at erholde nogen Oplysning herom; det strækker sig imod Syd, som det vestlige Ocean imod Nord, og efter Sigende begrændses det imod Nord af Isbjerge. Verdenshavet, der gaaer syd om den beboede Jord og hænger sammen med det östlige Ocean benævnes efter de Lande, der ligge ved dets Kyster, og de Öer, det indeslutter. Det begynder ved China og strækker sig til Indien og Zeng (Zanguebar); dets Kyster imod Nord, nær ved Forbindelsen med det östlige Ocean, ere ikke beboede og imod Syd ubekjendte, idet hverken nogen Söfarende er kommen derhen, eller Beboerne af de nærliggende Öer have bragt os Kundskab herom. Fra dette Havs östlige Del udgaae en Mængde Bugter og Stræder, hvoraf den störste er den persiske Havbugt, dernæst den arabiske og Berberbugten. Hver af disse kaldes et Hav formedest deres Störrelse. Det yderste Punkt, hvorhen de Söfarende komme paa Vestkysten af dette Hav, er Sofala, beboet af Negrene; de komme ikke ud over dette fordi, ligesom Havet skjærer sig ind imod Nordost i Fastlandet, hvorved der her opstaaer en Mængde Öer, Landet omvendt springer frem i Havet imod Sydvest, hvor de vestlige Negere boe. Disse Folkeslag strække sig udover Æquator indtil Maanebjergene (Bjergene Qomr), hvorfra Nilens Kilder have deres Udspring. Havet gaaer her imellem Bjerge og Klöfter, med Afgrunde og Höider, idet det stiger og falder ved Ebbe og Flod, og er i en stærk Bölgegang, der sönderslaaer Skibene og forhindrer Gjennemfarten. Imidlertid frembringes dog en Forening med det atlantiske Hav (det vestlige Ocean) imod Syd bagved disse Bjerge igjennem snevre Kanaler, idet der findes Beviser paa begge Haves Forbindelse, skjöndt denne ikke er opdaget. Paa denne Maade er den beboede Jord rundt omgiven af Havet; men foruden forekomme paa denne flere Vandbeholdninger af forskjellig Störrelse, hvoraf nogle ved deres Udstræk-

ning fortjene Navn af Have, som Nitasch (det sorte Hav), Havet ved Rum (Middelhavet), og Havet ved Chazar (det caspiske Hav)".

Vi maae her erindre, at de arabiske Geographer gjöre sig skyldige i den Vildfarelse, at forlænge Chinas og Indiens sydlige Udstrækning til Æquator, idet de til China henföre Cochinchina, Cambodscha og Siam; det Sted, hvor det indiske Ocean, der strækker sig imod Vest til Africas Östkyst, forener sig med det store Ocean i Sydost, angives at være Floden Chamdâns Munding ved $164^1/_2{}^0$ Længde, hvormed menes den gule Flod. Det östlige Ocean antages at begynde ved den nordostlige Del af China og kommer derfor til at svare til Havet ved Mantschou og Kamschatka, hvorfra det strækker sig imod Syd og kan derfor med Rette siges at være meget lidt kjendt og besögt af Araberne. Med Hensyn til det sydlige Oceans Kyster, bemærker Albyruni, at de imod Nord, nemlig ved Foreningen af dette Hav med det östlige, ere ubeboede og imod Syd ubekjendte; Albyruni antog vel ligesom Abulfeda Muligheden af en Forbindelse imellem det östlige og vestlige Ocean, saaledes at Africa altsaa kunde omseiles, men den sydlige Kyst syd for Cap Blanco paa Vestkysten og Sofala eller Zanguebar paa Östkysten var aldeles ukjendt[1], og de som holdt sig til den rigtigere, allerede iblandt Grækerne af Eratosthenes og Strabo fremsatte Anskuelse, mente kun, at den africanske Kyst böiede sig i en krum Linie syd for Æquator og var omgiven af Havet, eller maaske af en Art Kanal, der skilte Sydkysten af Africa fra et aldeles ukjendt Land. Denne Art Kanal syd om Africa kaldes ogsaa ofte det grönne Hav[2], og det er dette Land imod Syd, hvis Kyster siges at være ubeboede. Denne samme Mening, at Africa rundt omkring er omgiven af Havet, deles

[1] S. p. 35, 36 i det Foreg. [2] S. Udtoget af Albatteni p. 15 i det Foreg.

ogsaa af Albattani, Masudi, Jaqut og Qazwini[1]; hvorimod Hipparchs og Ptolemæus's Anskuelse, hvorefter det africanske Fastland noget syd for den arabiske Bugt strækker sig i Form af en Landtunge ligeoverfor Arabien, Persien, Indien og China, og det indiske Hav saaledes forvandles til en Art stor Indsö i Form af Middelhavet, repræsenteres iblandt de arabiske Geographer af Ibn Hauqal, Isztachri og Edrisi. Efter den förste Anskuelse ere det indiske Hav og Havet ved Zeng (ɔ: Zanguebar) beliggende i Retningen fra Öst til Sydvest for hinanden, hvorimod efter den sidste Anskuelse Zeng som en Landtunge adskiller det indiske Hav fra det ukjendte Verdenshav imod Syd, og ligger imod Syd ligefor Indien. I Udtoget af Jaquts Lexicon, kaldet *merasid el-ittilâh*[2] og hos Qazwini i *Agâib el-machluqât*[3] siges, „at Zenghavet er det samme som det indiske Hav, idet Zeng er beliggende imod Syd, Indien imod Nord"; dets yderste Grændser hænge sammen med det vestlige Ocean. Det indiske Hav kaldes en stor Bugt eller et Stykke af det östlige Ocean, hvori der er mange Öer, og ved hvis Kyster ligge mange Byer; det hænger sammen ved China med det östlige Ocean. Begge Forfattere dele nemlig, ligesom Jaqut, Albyrunis Anskuelse; Isztachri derimod beskriver paa denne Maade Beliggenheden af Zeng[4]: „Fra Nubien kommer man langs med Havet til Zeng, som ligger ligeoverfor ʿAden; dog strækker det sig videre saa langt langs med Havet, at det ligger ligeoverfor alle Islams övrige Lande og selv en Del af Indien". Masudi benævner det indiske Hav Havet ved Habesch eller det habessinske Hav, der strækker sig langs Æquator fra Habesch i Vest indtil det yderste Punkt af China imod Öst og omfatter Havet ved

---

[1] S. en Art Kort over Verdenshavet og dets Bugter hos Qazwini Ag. el machluqât ed. Wüstenfeld p. 105. [2] S. Juynbolls Udgave p. 129, 130. [3] Wüstenfelds Udgave p. 120. [4] S. Mordtmanns Overs. p. 20.

China, Indien, Fars og Jemen[1]. Efter Abulfeda kaldes dette sydlige Verdenshav med forskjellige Navne, idet dets östlige Del kaldes Havet ved China, den derpaa fölgende Del imod Vest det indiske Hav, hvorefter fölge det persiske Hav, Havet ved Berbera og Havet ved Qolzum (det röde Hav). Om Havet ved China siger Abulfeda, at dets Grændser ere ubekjendte; kun saa meget vides med Vished, at Kysten af China strækker sig imod Sydost indtil Æquator, og fra dette Sted udgaaer det chinesiske Hav imod Vest indtil Bjergene Câmrun (Camarou) imellem China og Indien ved 125° Længde og 10° n. Brede. Vi maae nemlig erindre, at, som allerede bemærket, tænktes hele Indien med Halvöen Malacca at strække sig i en lige Linie fra Vest til Öst langs med Æquator. Efter dette Hav fölger imod Vest det indiske Hav, der af Abulfeda ogsaa kaldes det grönne Hav; det grændser imod Nord til Indien, imod Vest til Jemen, dets sydlige Grændse er ukjendt, idet det strækker sig udover Æquator; i dette Hav ligger Öen Serendib, ɔ: Ceylon. Længere imod Vest fölger da det persiske Hav imellem Mekran og Oman, hvorfra det skjærer sig op i Landet imod Nord til Abbadân; det næste Hav er derpaa den arabiske Havbugt kaldet Havet ved Qolzum af Byen Qolzum, det gamle Clysma i Ægypten. Den vestligste Del af det indiske Hav danner Havet ved Berbery, ogsaa kaldet Kanalen ved Berbery, ɔ: *βαρβαρικός κόλπος* = sinus barbaricus, som strækker sig syd for Bjerget Mandeb og Habessinien imod Vest indtil Byen Berbera, der ligger i Zeng-Landet. Ved en Feiltagelse, hvori allerede Ptolemæus gjorde sig skyldig, gives dette Hav en meget for stor Udstrækning, idet det siges at skjære sig 500 Mile ind i vestlig Retning; det beskrives som et af de farligste Have at beseile, idet dets Bölger hæve sig som Bjerge uden at brydes, og Sö-

[5] S. Sprenger meadows of gold t. I p. 260—70.

mændene havde en egen Sang, naar de before dette Hav[1]. Som et af dets farligste Punkter nævnes Bjerget Hafuny eller Chafuny, der synes at svare i Beliggenheden til Cap Guardarfuy[2]; paa dette Hav foretages Seilladsen til Öen Qambalu, hvormed formodentlig menes Madagascar, der hörer til Zenglandet, men hvor der findes Muhammedanere. Zeng benævnes nemlig Landet umiddelbar syd for dette Hav; efter dette fölger det saakaldte Sofâla, skjöndt undertiden hos arabiske Geographer Navnet Zeng omfatter alle tre Egne, Berbera, Zeng og Sofala.

Da Beskrivelsen af det sydlige Ocean paa Grund af de to aldeles forskjellige Anskuelser om den africanske Kysts Udstrækning imod Syd frembyder betydelige Vanskeligheder, som især fremkomme ved den nærmere Bestemmelse af de enkelte Steder, ville vi först meddele et Uddrag af Schems-ed-dîn Dimaschis Beskrivelse af samme[3], hvilken Forfatter i det Væsentlige stemmer i sin Anskuelse om Africas Udstrækning og Omgivelsen af Havet imod Syd overens med Abulfeda; hertil knytte vi da en nöiere Undersögelse af dette Havs Kyster og de vigtigste Öer, det indeholder.

2) Det sydlige Ocean, dettes Kyster og Öer. „Det sydlige Ocean og den herfra udgaaende Bugt, der kaldes det stille Hav (al g'âmid) eller det mörke og Havet ved Astifun, er det störste af de tre Verdenshave (det sydlige, östlige og vestlige) og farligst at beseile; man kjender kun dets Kyster, saavidt de grændse til den yderste Del af den beboede Verden. Dets östlige Kyst er Sinia i det yderste China under en Længdegrad af 174⁰ og en sydlig Brede af 13⁰ omtrent ved Udlöbet af Floden Chamdân; dernæst strækker det sig syd for Öen Comor, der har en Længde-Udstrækning af 4 Maaneders Reise, og hvis sydlige Kyst er ubeboet. Den eneste Ind-

[1] S. Sprengers meadows of gold t. I p. 260 flg. [2] Smlgn. p. 36 i det Foreg. [3] S. Cod. XCVI fol. 122.

gang til dette Hav er bag Bjergkjæden Astifun (Astikun?), der strækker sig henimod 200 Mile ud i Havet henimod Bjergkjæden Comr og Dagutas Begyndelse forbi Jordens Midtpunkt Qobbet Arin og siges at være det Bjerg, hvorhen Propheten Chidr ledsagede Du-l-Qarnain; der findes her en frygtelig Brænding og Bölgegang forbunden med stærk Ebbe og Flod, saa at hverken smaa eller store Skibe kunne passere det, idet Strömmen gaaer stærkt fra Syd imod Nord. Naar Havet har passeret denne Kanal, der er 100 Mile bred, udvider det sig og beskyller den sydlige Kyst af den beboede Jord, indtil det ender i Vesten ved Bjergene Qomr og Daguta (paa Östkysten af Africa); paa det sidste Sted danner det en Bugt, det saakaldte Hav ved Dagûta; det danner desuden to store Kanaler, der gaae om Öst- og Vestkysten af Öen Comor, og en tredie, der adskiller Öen Anfuge og Serira fra Comor; alle tre Kanaler have deres Udlöb i det indiske Hav. Naar Havet har passeret Öen Comor, og udvidet sig, benævnes det med forskjellige Navne efter de Kyster, det beskyller, men alle disse Have danne dog et eneste sammenhængende Hav, hvis störste Udstrækning i Længden er fra Kysten af Maqdaschu (ɔ: Magadoxo), Sofâla og Berbera i Vest, indtil det yderste China, Byen Senf og Maharayas Lande, ved Floden Chamdans Munding syd for Æquator, i Alt 104°, nemlig fra den 76° til 180°; dets störste Brede er at regne fra Chamdans Munding indtil 15° nordlig Brede. Naar vi ville nærmere fölge dette Havs Omkreds og de vigtigste Kyster, det gaaer forbi, begynde vi altsaa fra dets sydligste Grændse og passere da Æquator, komme derpaa til den nederste Del af Öen Qâmrun (formodentlig Assam), derfra til den överste Del af Öen Serira, derpaa til den nederste Del af Öen Anfuge, derpaa forbi Öen Serendip (Ceylon), hvorpaa vi passere Râhun og Landet Arin med Jordens Kuppel; herfra naae vi Kysten af Landet Daguta i Zenglandet, derpaa Sofalah, hvorfra vi komme til Maqdaschu

og Kalba, begge beliggende paa Zengkysten; efter her at have naaet den störste Udstrækning i Længden langs Æquator, bugter Havet sig imod Nord i flere Krumninger og danner Havet ved Berbera, der ogsaa paa Grund af den farlige Seilads kaldes det röde Hav. Dettes nordlige Grændse er Bjerget Chakuny (Chafuny), som sjeldent noget Skib passerer uden at lide Skibbrud; efter at have passeret dette Bjerg beskyller Havet Landet Hâvia, der benævnes saaledes, fordi det ved den utaalelige Hede ligner Helvede, Berberkysten, dernæst en Del af Demdem og Habessinien, Kysten af Zanguebar, Zilah, hvorpaa det ved Aden danner Havet ved Qolzum eller det röde Hav. Herpaa gaaer det langs den sydlige Kyst af Arabien, Akhaf og Hadramaut indtil Oman og danner det persiske Hav, der gaaer op i Landet til Basra, fortsætter herpaa sin Retning imod Öst forbi Siraf henimod Sind og Mehrân indtil Manibar, passerer Cambaya, Sumenat, Sindan, Ma'bar og strækker sig til Sindapulat, Ustulian og Belus, hvorpaa det passerer Bjergene ved China, de saakaldte Chinas Porte, forbi Landet Tâge og strækker sig til Chanku, hvorfra det bugter sig henimod Landet Senf, og befinder sig ligefor Sin el-Sin og Floden Chamdâns Munding, hvorfra vi vare gaaede ud". — „De Ældre", fortsætter Dimasqi sin Beskrivelse, „have delt dette Hav i flere Dele og givet disse Navn efter de nærmeste Kyster: Den Del af Havet, der ligger fjernest Indien og er farligst at beseile, kaldes Herkend eller Havet ved Senf efter Byen Senf i China, eller Havet ved Qaider (?), efter dette fölger Havet ved Sandgi, hvor Maharayas Rige er beliggende, og ad hvilket Skibene seile ad 6 forskjellige Veie forbi de saakaldte Kampherbjerge, der nemlig for störste Delen ere bevoxede med denne Art Træer. Det er ogsaa et farligt Hav at beseile; dets Navn kommer af Byen Sendji, beliggende paa en Ö af samme Navn; efter dette fölger Havet ved Kalat, benævnet efter Byen Kalat, der ligger paa en Ö af samme Navn, som har 4

andre mindre Byer. Det 4de Hav er det ved Sindapulat, der ere de förste Öer ved Indien; man har ikke kunnet finde dette Havs Dybde; derefter fölger Havet ved Indien (Hind), der af alle disse Have er det letteste at beseile; dette grændser til Havet ved Larewi, som imod Nord kaldes Havet ved Zâbeg eller Zâneg, hvor Öer af samme Navn ligge; Zâneg betyder nemlig Kokos. efter dette fölger Havet ved Ma'bar og Seylân, hvoraf den sidste er en By, beliggende paa en Ö; syd for det indiske Hav ligger Havet ved Serendib og Râhûn, et Bjerg, hvor Adam faldt ned fra Paradiset; öst for dette Hav ligger Havet ved Qomor eller Qomrâneh eller Qomâr, nord for hvilket vi komme ttl Havet ved Cambaya, saaledes benævnet efter den ved dette Hav beliggende By Cambaya; herefter fölger Havet ved Manibar, der ligger ved Guzerate og Peberkysten, og er den nordligste Del af Havet ved Hind; til dette grændser Havet ved Sind, der ogsaa kaldes Sindmend og Mend, hvorefter vi komme til Havet ved Fârs, der paa een Side er forbunden med Havet og paa de 3 andre Sider omgiven af Land; efter dette fölger Havet ved Jemen, der begynder ved Forbjerget G'omg'omeh i Landet Mahrat og gaaer til Aden; syd for dette ligger Havet ved Zeng og Berbera, hvis Kyst kaldes Zanguebar. Alle disse Have ere kun et eneste stort Hav og sammenhængende Vand, der har forskjellige Arter Vinde, forskjellig Dybde, og som indeslutter mangfoldige Dyr og Öer; de sidstes Antal siges at overstige 4000".

Vi ville, saavidt det er muligt af denne i flere Henseender forvirrede Beskrivelse, forsöge at bestemme de anförte Steders Beliggenhed, idet vi begynde med det indiske Havs vestlige Grændse. Dagûta siges hos Abulfeda[1] at være den sydligste By i Landet Sofala og den yderste Grændse af den beboede Verden imod Syd; dens

[1] S. Abulfeda, Text p. 152.

Længde angives at være 109°, med en Brede af 12° syd for Æquator; herfra komme vi imod Nord til Landet Maqdaschu og Kalba, der svare til Beliggenheden af Magadoxo. Ibn Saʿid hos Abulfeda[1] beskriver saaledes disse Steder: „Marka 69½° Længde og 1° 10′ nordlig Brede ligger, efter Abulfeda, udenfor det 1ste Klima imod Syd i Landet Berbera öst for Kafouny, en betydelig Söstad; dens Indbyggere ere Muhammedanere. Det er Hovedstaden i Landet Hâwya og ligger ved Bredden af en Flod, der udgaaer fra Nilen ved Maqdaschu[2] og har sit Udlöb 2 Dagsreiser fra Byen; lidt imod Öst ligger den muhammedanske By Maqdaschu, der er almindeligen bekjendt iblandt Reisende". — Berbera ligger efter den samme Forfatter under den 68° Længde og 6½° nordlig Brede, ifölge Abulfeda udenfor det 1ste Klima og er Hovedstaden i Berberlandet; idet Chafouny synes, som vi allerede have antydet, at svare til et Forbjerg, beliggende lidt syd for Cap Guardafuy, have vi endelig tilbage at bestemme Bjergene Qomor og Öen af samme Navn. Udentvivl er Oprindelsen til disse to Navne den samme, og vi finde herom en Efterretning af den störste Vigtighed for Ethnographien hos flere arabiske Geographer. Abulfeda siger, ved at omtale Bjergkjæden Qomr[3]: „Med Hensyn til dette Navns Skrivemaade er man uenig, idet Nogle aflede det fra Qamar, ɔ: Maanen" (en Etymologi, der udentvivl först har været antaget af Ptolemæus ved Benævnelsen ὄρη σεληναῖα og senere er fulgt af Araberne), „men jeg har seet Andre skrive det Alqomr, nemlig Jaqut og Ibn Saʿid". Dette efter Ibn Saʿid anförte Sted lyder omtrent saaledes[4]: „Bjergkjæden Comr, hvorfra Nilen har sit Udspring, er benævnt

---

[1] Reinauds Overs. p. 232. [2] Saaledes kaldes den Flod, der löber imod Öst i Havet ved Magadoxo og tænktes at staae i Forbindelse med Nilen. [3] S. Ab. arab. Text S. 64. [4] Reinauds Overs. af Ab. l'introduction p. CCCXVII.

saaledes af et Folk Comr, som er et Broderfolk til Chineserne, idet begge nedstamme fra ʿAmur, Sön af Japhet. De boede först sammen med Chineserne, men da de bleve uenige, blev Comr nödsaget til at trække sig tilbage til de nærliggende Öer, hvorfra de udbredte sig til det afrikanske Fastland. Öst for Byen Seyunah, Hovedstaden i Sofalah og beliggende under 99° Længde og $2^1/_2$° sydlig Brede, begynder Bjerget Gebel al-Molattham, som strækker sig langs Kysten henimod 260 Mile; Bjergkjæden Comr löber i samme Retning paa den anden Side af Kanalen. Med Hensyn til Öen Comr, da begynder den öst for Seyuna ligeoverfor Gebel al-molattham, idet en Kanal, der gaaer imod Sydost, og ender ved Begyndelsen af Bjerget Gebel-al-nedâm, under den 108° Længde og 16° sydlig Brede, adskiller denne Ö fra Fastlandet; den har en Brede af 200 Mile. Öen Comr er lang og bred, idet man regner den i Længden til 4 Maaneder og 20 Dage i Breden. Ligesom Maqdaschu er den i Muhammedanernes Magt, men befolket af en Blanding Mennesker fra alle Lande. Dens Fyrster eller Scheicher söge at leve i god Forstaaelse med Fyrsten af Byen Malay, som ligger imod Öst. Byen Daghuta ligger ved Foden af Bjerget Gebel al-nedâm ved Kysten af denne Kanal". Vi ville sammenligne denne Beskrivelse med Dimasqis[1]: „Öen Qomor, der ogsaa kaldes Malây, har en Længde af 4 Maaneder med en Brede af 1 Maaned, ligeoverfor Öen Serendib imod Syd; den indbefatter flere Distrikter, hvoraf de vigtigste ere Laqmarâne, Malâi og Qomaryieh, efter hvilket sidste en Art Turtelduer benævnes. Paa denne Ö voxer en Art tört haardt Træ, der kan naae en Höide af 200 Dirâʾ, og hvis Stammes Omkreds kan udgjöre 120 Dirâʾ. Dens sydlige Del grændser til det mörke Hav og bestaaer af Örkener og ubeboede Lande, hvor kun Negerstammer og en Race af Zengfolk opholde sig,

[1] Cod. XCVI fol. 131—32.

der gaae nögne og kun bedække sig med en Art Blade, som kaldes Skriveblade; de ligne nemlig Kocosblade, men ere bredere, blödere og stærkere, og anvendes som Papir til Regnskaber o. a. Efterat denne Ö var bleven for lille for Befolkningen, byggede de Boliger paa Kysten ved Foden af Bjerget, der er opkaldt efter dem, som strækker sig uafbrudt til den yderste Del af Sudan og Nilens Kilder". Trods den store Forvirring i disse Egnes Beliggenhed, der især er opstaaet af den falske Antagelse, at lade Africas Kyst syd for Æquator böie sig i ubestemt Retning imod Öst, vinde vi dog den historiske Oplysning, der desuden bestyrkes af andre arabiske Forfattere, at den malayiske Befolkning, efter Sagnet nedstammende fra Amur, Japhets Sön, havde en tatarisk Oprindelse, idet de, tilhörende en fælleds Nation, Qomr, vare gaaede ud fra Tatariet[1], havde udbredt sig herfra til Öerne i det indiske Archipelag og endog sat sig fast paa Africas Östkyst efter at have fordrevet de der boende Negerstammer[2]. Med Hensyn til Landet Qomor synes det efter den her givne Beskrivelse rimeligt, at den maa omfatte Öen Madagascar, som vi da maae tænke os at strække sig imod Sydost, syd for Ceylon, og tillige at indeslutte en Del af Öerne Sumatra og Java, idet vi paa Java træffe en By Comâra, maaske det nærværende Samarang[3]; maaske er endog Halvöen Malacca ved en geographisk Forvirring med herunder indbefattet. Den ene af de Kanaler, der siges af Dimasqi at löbe ud i det store Ocean, bliver da Kanalen ved Mozambique, der altsaa faaer en sydostlig Retning. Masudi omtaler et Rige Qomâr, hvis Fyrste som Straf for sit Overmod tabte Liv

---

[1] Smlgn. Masudi meadows of gold by Sprenger t. I p. 310 flg. [2] Befolkningen paa Madagascar benævnes derfor meget passende africanske Malayer, og en malakkisk Söret, samlet efter ældre Kilder i det 13de Aarh., er et Vidnesbyrd om dette Folks vidt udstrakte Söreiser. S. Journ. As. 1846 t. VIII p. 142 Artikel af Dulaurier. [3] S. Journ. As. 1847 t. IX p. 230 og 245.

og Rige ved et Angreb af Maharaya, en mægtig Fyrste, som herskede over Öerne Zabeg, Kalah, Serendib og andre; Qomar laa omtrent ligeoverfor dette Rige i en Afstand af 10 til 20 Dage tversover Söen[1], og hermed kan altsaa den sydlige Del af den indiske Halvö være ment. Fyrsten af Qomar havde nemlig yttret det Önske, at see Maharayas Hoved for sig paa et Fad; da denne blev underrettet om den unge Fyrstes Overmod, sögte han at undgaae den truende Fare, udrustede hemmelig en lille Flaade og seilede med denne over Havet og opad Floden til Hovedstaden i Qomar, hvis Fyrste han dræbte og afskjar hans Hoved, som han förte tilbage til sine Stater, efter at have indsat en Efterfölger i Riget. Fra denne Tid, siger Masudi, vendte Fyrsterne i Qomar hver Morgen deres Ansigt imod Landet Zabeg, kastede sig paa Knæ og tilbade Maharaya som Tegn paa deres Ærefrygt[2]. Dette Maharayas Rige svarede i Udstrækning til det senere efter Masudis Tid i det 13de Aarh. begrundede Madjapâhit, hvis Omfang vi kjende temmelig nöie ved et historisk Document fra Slutningen af det 15de Aarh., meddelt af Dulaurier[3], hvilket bekræfter i höi Grad Masudis og Abu Zeids Beskrivelse af det forudgaaende Maharayas Rige; dette tillade vi os her nærmere at beskrive efter de to anförte Forfattere[4]. Dets Beliggenhed er ligeoverfor China i en Afstand af omtrent en Maaned. Hovedsædet for Maharaya, Titelen paa Landets Fyrste ɔ: „den store Raya", er Öen Zâbeg, men hans Rige har en Udstrækning af over 1000 Parasanger, og et hurtigt seilende Skib kan neppe i to Aar gaae omkring de under det hörende Öer. Iblandt hans Besiddelser er at nævne

---

[1] Gildemeister script. Arab. de rebus Indicis p. 156—59 og rel. des voyages ed. Reinaud p. 97—104. [2] S. Sprengers Overs. p. 187—192. [3] Journ. Asiat. 1846 t. VII p. 544—71. [4] See rel. des voyages p. 92 flg. og Masudi meadows of gold by Sprenger p. 187, 355.

Öen Serbezeh, der har en Udstrækning af 400 Paras.; denne Ö (سربزه hos Abu Zeyd), er den samme, der af Abulfeda[1] benævnes Serîra, under hvilket Navn den, som erindres, ogsaa forekommer i det af os meddelte Udtog af Dimasqi. Den siges af Abulfeda at have en Udstrækning fra Nord til Syd af 400 Mile, en Brede fra Öst til Vest af 160 Mile; en By af samme Navn skal ligge i en Bugt ved Udlöbet af en Flod; naar man seiler fra denne Ö til China, passerer man en Bjergkjæde, der strækker sig 10 Dages Reise ud i Havet. Efter Muhalleby, Forfatter af det geographiske Værk Azizi, der oftere anföres af Abulfeda, henhörer den til China. Reinaud antager mindre rigtigen dette Land for Bengalen, da nemlig de omtalte Bjerge ere at söge paa Halvöen Malacca; saafremt vi ikke ville holde det for en Del af Öen Sumatra, forklares det bedre af Dulaurier i den omtalte Afhandling[2] ved en Ö paa Östkysten af Sumatra, maaske Banka, der laa paa Veien til Java fra Halvöen Malacca, hvis Bjergkjæde man passerede for at seile til China. Den omtales i Listen over de Lande, der hörte under Madjapâhit ved dette Riges Ödelæggelse 1475, med dette Navn[3], og desuden forekommer i Værket *Merasid el-ittila'* en Ö, Serbezeh, i Indien under Æquator, hvorfra der udföres Kampher, hvilket bekræfter den her fremsatte Mening om Öens Beliggenhed i Nærheden af Sumatra. Maharayas Rige omfatter fremdeles Öen Alramy eller Alramny, der efter alle Kriterier synes at maatte betegne Sumatra; efter Soleymans Beskrivelse i rel. des voyages er den delt imellem flere Konger og har en Fladeudstrækning af 8 eller 900 Parasanger; der findes her Guldminer, et Skovdistrikt ved Navn Fansûr, hvorfra man faaer den bedste Kampher; desuden frembringer Öen Ramny talrige Elefanter, Brasilietræ (baccam) og Bambus

---

[1] S. arab. Text S. 22, 368. 375. [2] Journ. As. 1846 t. VIII p. 212. [3] S. Journ. As. 1846 t. VII p. 557.

(khaizoran), har en vild Befolkning, som æder Mennesker, og ligger paa Grændsen af to Have: Havet ved Herkend og Schelahet. Reinaud har tilforn antaget med Gildemeister[1], at dette Navn betegnede Landet ligeoverfor Ceylon paa den sydostlige Kyst af Halvöen, hvilket senere benævnedes Ma'bar; efter Gildemeister förer dette Land ogsaa Navnene Komar og Kalah; Navnet Ramni skulde da være taget af den bekjendte By Ramanatha, det nuværende Ramnad ved Ceylon Strædet, der har bevaret dette Navn som Erindring om den indiske Helt Ramas store Bedrifter i disse Egne. Ifölge samme Forfatters Mening kunde muligen ogsaa Öen Manar Nordvest for Ceylon være ment med denne Benævnelse, saafremt vi ville holde paa dens Beliggenhed som Ö; dette synes at bestyrkes ved et Sted hos Albyruny[2], hvor Öerne i det indiske Hav beskrives saaledes: „Til Öerne imod Öst, som ligge nær China, hörer Zâbeg, kaldet af Inderne Surendip, d. e. Guldöen (Souwarnadvipa paa Sanscrit), imod Vest ligge Zeng Öerne (Madagascar o. s. v.), i Midten Alram, Dibâg'ât og Öerne Comayr". Denne Ö er nemlig her, som vi se, benævnt Alram. Imidlertid angives Öen Ramny af andre Geographer, som Qazwini[3] og Baqui[4], at ligge i det chinesiske Hav; i det geographiske Værk *Merasid el-ittila'*[5] forekommer Öen Râmi liggende i Havet Schelâhet ved den yderste Del af Indien, omtrent 800 Parasanger i Udstrækning; Havet Schelahet kan nemlig, som vi strax nærmere skulle udvikle, tænkes at strække sig fra Ceylon imod Syd indtil Sumatra og Malacca, idet Navnet muligen kan være hentet af det

---

[1] Script. Arab. de rebus Indicis p. 58, 59. [2] S. Journ. As. 1844 t. IV p. 265, 235 og fragm. Ar. et Pers. relatifs à l'Inde p. 122. [3] S. Gildemeister p. 194; Atsâr ul-belâdi p. 19 og agâib-ul-machluqât p. 108. [4] S. Not. et extraits t. II p. 397. [5] See Juynbolls Udg. Lugduni Bat. 1852 t. I p. 456 under Ordet Râmi og Cod. XCIX fol. 212r.

malaiske „Selat" (Stræde), hvormed Strædet ved Malacca eller Singapure betegnes[1]; ogsaa Masudi[2] angiver Öen Ramnis Afstand fra Serendib henved 1000 Parasanger, og Edrisis Angivelse[3], at den kun er 3 Dages Reise fra Ceylon, beviser i al Fald, saafremt vi ikke snarere med Lelewel skulle formode her en Skrivfeil for 8 Dages Reise, at den ikke kan söges, efter Reinauds ældre Mening, i umiddelbar Nærhed af denne Ö. En Del andre Omstændigheder, vi nu skulle omtale, tyde derimod hen paa, at dette Navn kun betegner Sumatra, hvad enten vi ville aflede Ramny af Lambry, der efter Marco Polo er Navnet paa et Distrikt paa den nordostlige Kyst af Sumatra, eller sætte det i Forbindelse med Byen Ramorama. Navnet Sumatra, der forekommer förste Gang hos Ibn Bathuta, udtalt Sumutra, tilhörer paa samme Maade oprindeligen kun en By, men er derpaa overfört paa hele Öen. Den Omstændighed, at Kampher eller Kamphertræet (dryobalanops camphora) anföres som Öens fornemste Produkt, lader os nemlig kun Valget imellem Sumatra, Malacca og Borneo; da den förste indeholder Guldminer, og man der finder vilde Elephanter samt en menneskeædende Befolkning, de saakaldte Battas, paa det Indre af Öen, maae vi allerede være tilböielige ved disse Kriterier til at holde fast ved Sumatra, saameget mere som det ikke er ganske vist, om Araberne kjendte Borneo, formedelst dens altfor östlige Beliggenhed. Imidlertid bringes vor Antagelse næsten til Vished, ved at det nævnte Distrikt Fansûr, der ogsaa findes skrevet Faisur, opregnes af Marco Polo iblandt de 8 Landskaber, hvori Öen Java menor, som den kaldes, var inddelt[4]; dette

[1] S. Lelewel géographie du moyen âge t. IV p. 19 not. 15 og bulletin de la société de géographie, Avril 1846 p. 225 i en Afhandling af A. Maury. [2] S. rel. des voyages t. II p. 189 i den arab. Text og meadows of gold by Sprenger t. I p. 352. [3] S. den fr. Overs. T. I p. 76. [4] S. Marco Polo ed. Murray, London 1849 p. 287.

svarer maaske til det af malayiske Forfattere omtalte Land Pasouri. Det omtalte Sted hos Marco Polo lyder efter den ældste franske Udgave saaledes:

„En cette roiame (de Fansour) naist la meillor canfara Fansuri et vaut miel que ne vaut le autre; car je voz dis que se vend atretans or a pois" [1].

Idet vi saaledes have bestemt Öen Alramnis eller Alramis Beliggenhed og Identitet med Sumatra, ville vi endnu omtale en tredie Ö, der angives som hörende til Maharayas Rige, nemlig Öen Kalah, der af Reinaud henlægges paa Ceylon og da skulde være det samme Sted, der nu benævnes Forbjerget Galles, men som vi ere tilböielige til at söge paa Halvöen Malacca. Vi have allerede berört Gildemeisters Mening herom, der antager, at de tre Benævnelser Ramni, Kalah og Comari skulle betegne det samme Land, der senere almindeligen kaldtes Maʾbar og svarer til Coromandelkysten; da vi i det Foregaaende have set, at Ramni neppe kan være andet end Sumatra, og Kumari eller Komar er et ganske ubestemt Navn paa en Del forskjellige Öer, indbefattet muligen Halvöen Malacca, der tænktes næsten som et sammenhængende Land at löbe parallel med Asiens Sydkyst, indesluttende det indiske Hav, og som havde erholdt dette Navn af en indvandret Folkestamme, er altsaa kun tilbage nærmere at betragte de Steder hos arabiske Geographer, der indeholde en Beskrivelse af Landet Kalah. Det omtales af Abulfeda [2] med fölgende Ord: „Öen Kalah er en Havn imellem Oman og Sin; der udföres herfra Bly, som benævnes efter dette Sted alkali, ɔ: det Kalensiske. Ifölge Muhallebis Værk Azizi ligger Öen Kalah i det indiske Hav og er beboet af Muselmænd, Inder og Perser; den har Blyminer, Skove af Bambus og Kampher; imellem den og Maharayas Rige er 20 Dages Reise";

---

[1] Cfr. Udg. Venezia 1508 Cap. CXXVII. [2] S. Géographie d'Abulfeda Text p. 375.

omtrent en lignende Beskrivelse giver Qazwini[1]: „Det er en stor befæstet By i Indien, omgiven med höie Mure, rig paa Skove, og er Samlingsstedet for en Del Brahminer. Efter Musiʿr b. Muhalhil er det den förste By i Indien, naar man kommer fra China, og det sidste Anlöbsted for Skibe, der seile hen til China; de maae nemlig anlöbe den, da de ellers staae i Fare for at omkomme. Ved den ligger Qalaʿt, hvorefter de qalensiske Sværd benævnes, der ere de bedste indiske Sværd og ikke findes andetsteds i Verden. Det staaer under China, og dets Love ere chinesiske, idet de nemlig troe, at Lydighed imod China er dem gavnlig, og at Ulydighed vilde medföre Ulykke. China ligger 300 Parasanger fra den". Paa et andet Sted under förste Klima[2] siger samme Forfatter: „Kalah er en By i Indien imellem Oman og China, hvis Beliggenhed er midt under Æquator; naar det er Middag, findes derfor ingen Skygge; den har Plantager af Bambus, der udföres rundt omkring i Verden". Ogsaa Abu Zeid omtaler dette Sted, paa lignende Maade[3]: „Kongen af Zâbeg besidder ogsaa Öen Kalah, som er beliggende imellem China og Arabien; dens Overflade er 80 Parasanger. Kalah er Hovedsædet for Handelen med Aloe, Kampher, Sandeltræ, Elfenben, Bly, der benævnes herefter det Kalensiske, Ibenholt, Brasilietræ, alle Slags Kryderier og en Mængde andre Gjenstande, hvis Opregning vilde være for vidtlöftig. Man indskiber sig fra Oman til den og fra denne By til Oman. Maharaya har et uindskrænket Herredömme over disse Öer" o. s. v. Edrisi[4], der giver en lignende Beskrivelse af denne Ö, omtaler den beliggende i Havet Sanfi, den östlige Del af

---

[1] S. Gildemeisters Uddrag af Qazwini i det anförte Værk p. 69 Text, og atsâr ul-belâd ed. Wüstenfeld p. 69. [2] S. Wüstenfelds Udg. p. 38 og Bakuwis Udtog i not. et extr. t. II, 405. [3] See rel. des voyages p. 90 i den arab. Text. [4] See 1ste Klima 9de Afdeling og Jauberts Oversættelse p. 79—80.

det indiske Ocean, 5 Dagreiser fjernet fra Öen Lenkebalûs, der svarer til Nicobaröerne; dens vigtigste Produkt er Kampher, og i Nærheden ligge Öerne Djava, Selâhet og Herig, der alle staae under een Konge, der kaldes Djawa. At Ögruppen Lenkebalus svarer til Nicobarerne, fremgaaer baade af Masudis[1] og Soleymans[2] Beskrivelse, idet der umiddelbart efter disse Öer nævnes Andaman, som har bevaret samme Navn indtil Nutiden, og hvis Beboere siges at være en vild og hæslig Negerrace, hvad nöiagtigen svarer til disse Öers nærværende Befolkning. Idet man ogsaa efter Soleymans Beskrivelse kommer fra denne Ögruppe til Landet Kalah ved at seile til China, kunne vi umuligt fölge Reinauds Mening[3], at dette Land skulde være den nærværende Coromandelkyst eller den sydostlige Del af den indiske Halvö, hvorved Skibene havde maattet seile frem og igjen tilbage. En Hovedgrund til denne Antagelse er Ligheden imellem dette Navn og Sydspidsen af Ceylon, Galles eller Gallah, der rigtignok var et meget vigtigt Anlöbsted i Middelalderen for Skibe, der vare bestemte til China og dannede et Oplagsted for mangfoldige chinesiske og ostindiske Varer, saa at dens Handel beskrives omtrent paa samme Maade af Cosmas, som i det meddelte Sted af Abû Zeid. Idet vi imidlertid antage, at disse af Abû Zeid nævnte Handelsartikler: Aloe, Kampher, Sandeltræ, Elfenben, Bly, Ibenholt, Kryderier o. a. ere Landets egne Frembringelser, som kun passe paa et Sted i Bagindien, og da Seiladsens Retning fra de andamanske Öer til China nödvendigen förer os til Halvöen Malacca og ikke tilbage til Coromandelkysten, anse vi det for utvivlsomt, at Landet Kalah kun kan söges paa denne Halvö, der ifölge Masudi og Edrisi stod under Kongen af Zabegs (Java) eller Maharayas Herredömme. Saafremt Coromandelkysten, hvis

[1] S. Sprengers Oversættelse t. I p. 353. [2] Rel. des voyages p. 8, 16. [3] Discours préliminaire p. LXXXV i rel. d. voy.

indiske Navn er Tcholomandalam, udledet af Chola eller Tchola, en indisk Fyrstefamilie i Tangore, virkelig nogensinde har været paa Arabisk benævnt Kolahbar (Kolahs Kyst eller Land), maa i al Fald denne samme Benævnelse for to forskjellige Lande være fuldkommen tilfældig. Efter Walchenaer og A. Maury skulde Kalah være det samme som Distriktet Keydah paa Malacca, hvis Rigdom paa Tin og Bly allerede var bekjendt, da Portugiserne landede her, og muligen kan Navnet ifölge Langlés [1] være afledet af det malayiske kalang, der betegner Tin. Vi maae iövrigt bemærke, at Reinaud ved senere Undersögelser i Indledningen til Abulfedas Geographi [2] synes at indrömme Rigtigheden af denne Antagelse om Kalahs Beliggenhed. En anden Omstændighed, der har fremkaldt denne urigtige Anskuelse om Kalahs Beliggenhed paa Sydkysten af den indiske Halvö, er, at Soleyman angiver som det næste Anlöbsted efter Kalah en By, kaldet Betumah [3], der efter en tilsyneladende ikke urimelig Afledning ifölge Renaudot skulde være det samme som „bêt Thoma", ɔ: Thomas's Grav. Ifölge et meget udbredt Sagn skal nemlig Apostelen Thomas have fundet Martyrdöden i Nærheden af Byen Maylapore ved Madras, hvilket bestyrkes af Marco Polo [4] og de fleste ældre Forfattere til Reisebeskrivelser. Da imidlertid det samme Sted benævnes hos Edrisi [5] Tenuma, og vi i al Fald heller ikke kunne tillægge denne Legende om St. Thomas's Grav i Maylapore nogen synderlig Betydning, maae vi langtfra herefter bestemme Kalahs Beliggenhed, men nödes omvendt til at söge dette Sted, hvad enten dets Navn er Betumah eller Tenumah ved Havet Schelâhet paa Halvöen Malacca, maaske i Omegnen af Sincapore, da dets Produkter angives at være Kampher og Aloe. Vi skulle

---

[1] Voyages de Sindbad p. 156. [2] S. p. CDXV. [3] Rel. des voyages p. 18. [4] S. narrative of the travels of M. Polo by Murray London 1849 p. 302. [5] S. Jauberts Overs. p. 82.

endnu kun bemærke, at Lelewel[1] henlægger Kalah paa Sumatra, der efter hans Mening betegnes med alle disse Navne: Serira, Selahet, Heridj, Mait og Djaba.

Vi have nu betragtet de vigtigste Besiddelser, der hörte under Maharayas Rige, som ved Siden af China og Indien ansaaes for det mægtigste i det östlige Asien, idet det strakte sig over den störste Del af Archipelaget, Malacca og den sydostlige Kyst af Deccan og Ceylon; det var begrundet af Javaneser, hvorfor ogsaa dets Hovedstad, som anfört, henlægges paa Zâbeg (Java), en Benævnelse, der svarer til Zapadiw hos Ptolemæus, og som forklares ganske rigtig efter Sanskrit hos denne Forfatter ved κριθῆς νῆσος „Bygöen" paa Grund af dens store Frugtbarhed; dens senere Navn er hos Ibn Bathuta Mul-Java, idet Mul formodentlig er udledet af Sanskrit og betegner „det Fornemste, Vigtigste" i Modsætning til det saakaldte Java menor hos Marco Polo, hvormed Sumatra betegnes. Til Slutningen anföre vi Abu Zeids Beskrivelse af dette Riges Velstand[2]: „Maharayas Magt strækker sig ud over disse forskjellige Öer; den Ö, paa hvilken han residerer, er overordentlig frugtbar og uden Afbrydelse beboet. Et troværdigt Vidne forsikkrer, at naar Hanerne, som hos os, gale om Morgenen, da svare de hinanden uden Afbrydelse over en Strækning af mere end 100 Parasanger, idet Byerne hænge sammen i regelmæssig Fölge. Der gives ingen Örkener og ubeboede Steder; naar derfor en Reisende i dette Land er til Hest, kan han ride, saa langt han vil, og er han kjed deraf, eller hans Hest er træt, kan han stige af, hvor det behager ham". Som et Bevis paa Öens Rigdom paa Guld, hvoraf udledes dens indiske Navn Suvarna dwipa (Arab. Surendib efter Albyruni) ɔ: Guldöen, anföres den Skik, at hver Konge pleiede daglig at kaste en Barre af Guld

[1] Lelewel, géographie du moyen âge t. IV p. 12. [2] S. rel. des voyages p. 90 arab. Text.

i Form af en Tagsten i en Dam nær ved det kongelige Slot. Disse Barrer bleve da samlede efter Fyrstens Död og omsmeltede, og Pengene delte imellem Fyrstens Familie, Venner og de Fattige. Man beregnede af Barrernes Antal Fyrstens Regjeringstid, og den Fyrste, der havde efterladt flest, var mest anset[1]. Til Maharayas Rige hörte uden Tvivl ogsaa Öen Anfuge, som vi foruden hos Dimasqi kun have fundet omtalt hos Edrisi i 7de Afdeling af 1ste Klima, hvor den henregnes til Ögruppen Zâbeg (hos Edrisi falsk Raneg), der efter denne Geographs Forestilling om den africanske Östkysts parallele Strækning langs med den indiske Kyst, kommer til at ligge ligefor Landet Zeng eller den sydostlige Kyst af Africa. Vi læse hos Edrisi[2] herom Fölgende: „Iblandt Öerne Zaledj (læs Zâbeg) regner man ogsaa Öen el-Angebeh, eller som Navnet findes i den trykte Text af Udtoget el-Akgieh, hvis vigtigste By kaldes i Zâbeg Sproget el-Anfugeh. Skjöndt den har en blandet Befolkning, er dog störste Delen af Indbyggerne for Öieblikket Muselmænd. Afstanden imellem denne Ö og al-Bânes paa Kysten af Zeng er 100 Mile (i Udtoget en Dags Reise); dens Omkreds er 400 Mile, og Indbyggernes fornemste Næring er Bananer, hvoraf der gives 5 forskjellige Arter - - -. Den er meget befolket, har mange Byer og Qvægavl; frembringer megen Ris. Den driver en stor Handel, og man bringer aarligen alle Slags Varer derhen. Man siger, at da China led af en Revolution, og som Fölge heraf Tyranni med Usikkerhed ogsaa tog Overhaand i Indien, henlagde Chineserne deres Handel til Zâbeg og de omliggende Öer, indgik Forbindelser med dem og bosatte sig der. Af denne Grund ere disse Öer saa befolkede og besögte af Fremmede". Hvilken Ö dette

---

[1] Masudis meadows of gold by Sprenger p. 192 og fragm. Ar. et Pers. rel. à l'Inde par Reinaud p. 123. [2] Jauberts Overs. t. I p. 59.

Navn egentligen betegner, er os umuligt at afgjöre; da den imidlertid altid nævnes i Forbindelse med Zâbeg, og der i det Fölgende hos Edrisi omtales en lille Ö, der for största Delen optages af en Vulkan, kunde det synes rimeligt at tænke paa en af Öerne paa Vestkysten af Sumatra, der alle have en vulkansk Natur. Efterat vi nu have gjennemgaaet de vigtigste Öer i den sydlige Del af det indiske Hav, ville vi, for at oplyse det sidste Afsnit af det efter Dimasqi meddelte Udtog, nöiere beskrive den hele Seilads fra den persiske Havbugt indtil China og angive de vigtigste Havne og Handelsstæder, der omtales hos arabiske Forfattere.

a. Det persiske Hav (bahr ul-Fars). Skjöndt den arabiske Havbugt kunde synes den mest passende Vei til at före Orientens Varer over Alexandria til Europa, foretrak man dog som oftest fra den tidligste Tid det persiske Hav, idet dette ikke fremböd de Farer for Seiladsen, som hint; Perserne vare derfor för Araberne i Besiddelse af denne hele Handel, og den vigtigste Handelsplads angives at være Obollah, beliggende ved Tigris og en Kanal af samme ikke langt fra det Sted, hvor senere Basra Aar 14 efter Heg. blev anlagt af Chalifen Omar b. al-Chattab, der ved denne blomstrende Handelsstad sögte at drage Handelen fra Perserne. Foruden Basra have vi endnu at nævne Siraf omtrent paa Midten af Östkysten ved den persiske Havbugt; her indtoges sædvanligen af Skibene Ladninger, der vare bestemte til China, og disse udlossede igjen deres Varer her, der da forsendtes til Basra, Oman, og andre Steder, idet især större Skibe foretrak at anlöbe denne Havn, fordi det persiske Hav paa enkelte Steder ikke er dybt nok og farligt ved Brændinger. Imellem Basra og Siraf er en Afstand af 120 Parasanger tilsöes. Efterat have forsynet sig med Vand seilede de da til Sahâr, paa Soleymans og Masudis Tid Hovedstaden i Oman, men som senere tabte sin Betydning og aflöstes af Masqat, beliggende Sydost for Sa-

hår, og bekjendt for sit gode Drikkevand og fortræffelige Levnetsmidler, hvorfor Hariri[1] omtaler et Ordsprog, man brugte om denne By, nemlig: „Den som har Födemidler fornöden, maa gaae til Oman". Endnu for Öieblikket er Masqat det sædvanlige Forsyningssted for Skibe, der gaae til Indien. Herfra seilede man langs Kysten til Forbjerget Ras-el-Gomgóma, der sandsynligen svarer til det nærværende Raselgate, og benyttede her Passatvinden for at gaae tversover Havet til den bekjendteste Havn paa Malabarkysten, lidt nord for Cap Comorin, kaldet Koulam-Malay. Den hele Strækning af Havet, vi have gjennemgaaet indtil Ras el-Gomgóma, kaldes Bahr el-Fars eller det persiske Hav; fra det nævnte Forbjerg komme vi derimod til det saakaldte Hav Lårewi[2], der altsaa er det andet, hvis Kyster vi nu skulle betragte.

b. Havet ved Lår eller Lårewi. „Dets Dybde, siger Masudi, „er umaalelig, saavelsom dets Udstrækning. Skibe beseile det i 2 og 3 Maaneder, eller i een Maaned, eftersom de have Vind. Denne Sö begrændses imod Syd af Zenglandet (efter den oftere omtalte falske Mening om Africas Östkyst). Efter Soleymans Beretning seilede man i een Maaned fra Masqat til Koulam, idet man sandsynligen gik tversover Bugten til Halvöen Guzerate og derpaa fulgte langs med Kysten imod Syd. Vi ville omtale de vigtigste Stæder paa denne Vei. Landene omkring Bugten ved Cambaya dannede noget för Ch. Tid et mægtigt Rige, hvis störste Konge nævnes Vikramaditya, der residerede i den allerede forhen nævnte Stad Oudyaina, eller som Araberne skreve det, Azin og Azein (Arin). Ved en Revolution, der synes at være omtrent samtidig med Hegiras Begyndelse, oplöstes dette store Rige i mindre Stater; iblandt disse nævnes af Masudi[3] som de fornemste:

---

[1] S. de Sacys Udg. p. 430 og Masudis meadows of gold by Sprenger p. 347. [2] Af Sprenger skrives det urigtigen Lådiwa p. 348. [3] S. Sprengers Oversættelse p. 175.

Sind, Canoge, Kaschmir og det vigtigste af dem alle, kaldet Balharas Rige, der endnu, ifölge Masudi, bestod til hans Tid, 332 Heg. = 945 Ch. Dette Navn er formodentlig afledet af Malva Raya, ɔ: Raya (Konge) over Malva, der tilligemed Guzerate og Cambaya indbefattedes i dette Rige, som saaledes strakte sig langsmed Kysten indtil Distriktet Camkam, hvor det nærværende Bombay var den vigtigste Stad, og ind i Landet imod Nordost[1]. Edrisi[2] beskriver paa lignende Maade de vigtigste Riger i Indien: „Indernes störste Konge er Balhara, som betyder Kongernes Konge, dernæst fölger Camkam, der ogsaa benævnes Såg-Landet". Såg er nemlig Navnet paa det Træ, Engellænderne kalde teaktree (tectona grandis), som endnu for Öieblikket bruges til Skibsbygning. Riget Balhara strakte sig altsaa, som anfört, fra Cambaya til henimod Goa, men omfattede muligen tillige flere Distrikter i det Indre af Landet imod Nordvest, hvad Masudi synes at antyde, idet han nævner som Hovedstad Manekir, om hvis Beliggenhed Intet sikkert er os bekjendt[3]. Inden vi omtale de vigtigste Stæder i dette Rige, ville vi först anföre den bekjendte Handelsstad Daybal i Sind, vest for Udlöbet af Indus og ikke langt fra Bugten ved Tourån, der synes at svare til den nærværende Bugt ved Sonmiani, en af de förste Byer, der erobredes i Indien under den Omajjadiske Chalif Walid omtrent 705. Grunden til dens Erobring fortælles af Beladori, en Historieskriver fra det 3die Aarh. Heg. [† 279 Heg. = 892 Ch.), der beskrev Muhammedanernes Erobringer i Indien, paa fölgende Maade: „Daher, Fyrste af Daybal, havde vægret sig ved at efterkomme Hag'g'ags Opfordring, der var Statholder

---

[1] Efter Gildemeister i d. a. V. p. 43 er Navnet afledet af Valahbi, Hovedstaden paa Guzerate for Öieblikket kaldet Balbhi. [2] S. Jauberts Oversættelse t. I p. 97. [3] S. mémoire sur l'Inde par M. Reinaud i mémoires de l'institut t. XVIII p. 144, hvor Navnet antages ligt det indiske maha-nagara, ɔ: den store By.

i Irâq, om at sætte nogle muhammedanske Qvinder i Frihed, der vare skjænkede Heggâg af Kongen over Rubinöen, formodentlig Ceylon, men paa Veien vare rövede af Sörövere fra Omegnen af Daybal. Muhammed b. Qasim udvalgtes til Feldtherre imod Indien, erobrede först Distriktet Mekran og indtog efter en lang Beleiring Daybal, hvorefter han i kort Tid bemægtigede sig Bahmanabad i Nærheden af det senere under Chalifen Hischâm anlagde Mansurah, der laa nordost for det nærværende Hayderabad og var i lang Tid Hovedstaden for de muhammedanske Statholdere i Indien; derpaa angreb han Multan, et bekjendt Afgudsbilledes Sæde, der efter et frygteligt Blodbad blev erobret, og hvis Tempelskatte, der opbevaredes i det saakaldte Guldkammer, bleve prisgivne til Plyndring"[1]. Vi see af denne Beretning, at Muhammedanerne allerede meget tidligen maae have sat sig fast paa Ceylon, eftersom de omtalte muhammedanske Qvinder vare födte paa denne Ö. Vi komme nu tilbage til Riget Balhâra og udhæve her 3 vigtige Stæder, beliggende paa Kysten, nemlig Sumenat, Cambaya og Barog; den förste, Sumenat (af Soma nâtha, ɔ: Maanens Herre), laa paa Vestkysten af Halvöen Guzerate, i det saakaldte Bewârig (af Ordet beira, et Söröverskib), og var tidlig berömt som Handelsstad. Senere blev det Sædet for en bekjendt Siwadyrkelse og anset som en af Halvöens hellige Stæder, men erobredes tilligemed Hovedstaden i Indien, Canoge, af den gaznevidiske Sulthan Mahmud 1025 Ch., der anrettede et frygteligt Blodbad iblandt dens Indvaanere, efterat disse forgjæves i al Tryghed havde ventet Hjælp af deres Afgud. I en Afstand af 14 Parasanger fra denne Stad laa Cambaya, der af Abulfeda og Ibn Bathuta omtales som en af de prægtigste Byer med de

---

[1] S. Weil, Gesch. des Chalifats t. I p. 505 flg., og fragm. Ar. et Pers. rel. à l'Inde par Reinaud p. 189 flg., og Mémoire sur l'Inde par M. Reinaud i mémoires de l'Académie t. XVIII p. 154.

smukkeste Moscheer i Indien; den störste Del af Indbyggerne vare nemlig fremmede Kjöbmænd. Barug, der allerede omtales af Ptolemæus under Navnet *βαρύγαζα ἐμπόριον*, og svarer til det nuværende Baroach, laa nord for Surate ved Nerbuddas Udlöb i Bugten ved Cambaya. Den omtales af Edrisi[1] som en rig og blomstrende By, hvis Kjöbmænd gjerne gave sig af med store Handelsspeculationer; desuden var den et Anlöbssted for Skibe fra Sind og China. Vi komme nu til en By, Sufara eller Sofala, der aldeles er gaaet til Grunde, saa at man ikke engang kan bestemme dens Beliggenhed; den omtales af Edrisi, Abulfeda og Ibn-Bathuta og skal have ligget 5 Dages Reise nord for Sindan. Edrisi[2] beskriver den som en vigtig og anset Handelsstad, der driver Perlefiskeri, og den er beliggende nær en lille Ö Bâra, hvor der voxer Cocostræer og Costus (en vellugtende Plante). Navnet Sofala, der paa Arabisk egentligen betyder Lavland, finde vi desuden givet to andre Byer eller Distrikter, det ene i Zeng paa Östkysten af Africa, det andet i Bagindien; det coptiske ⲥⲟϥⲓⲣ er vistnok udledet heraf, og Bibelens Ophir, hvorfra man hentede Guld, Ædelstene og Sandeltræ, ere vi maaske berettigede til at anse for denne i Indien beliggende By. Sindan eller Sindapure, beliggende syd for Sufara ved en Bugt, efter Abulfeda 3 Dages Reise fra Tana, var den sidste By i Guzerata paa Grændsen af Malabarkysten, paa Arabisk Manibâr, og drev vigtig Handel med costus Indicus, calamus odoratus og Bambus[3]. Tana laa omtrent, hvor det nuværende Bombay ligger, efter Andre derimod paa en Ö, og svarer derfor maaske til det nuværende Taima paa Öen Salsette; Abulfeda siger, at Befolkningen bestod af Afgudsdyrkere og Muhammedanere. Ikke langt herfra, maaske lidt inde i

---

[1] S. Jauberts Oversættelse t. I p. 175. [2] S. Oversættelse t. I p. 171. [3] S. Abulfeda Geogr. p. 359.

Landet, laa Seymur, der omtales af Ibn Hauqal[1] og Masudi[2]; iblandt dens Befolkning taltes 10,000 Muselmænd, der havde deres egen Jurisdiction, indsat af Kongen af Balhara; efter Ibn Hauqal strakte sig nemlig Balharas Rige fra Cambaya til denne By, og Landet regjeredes af indiske Fyrster, der dog gave Muhammedanere Tilladelse til at boe i deres Stater og anlægge Moscheer. Goa forekommer förste Gang omtalt hos Ibn Bathuta, hvorefter vi træffe Staden Hinnawr eller Hannour, svarende til det nuværende Onore paa Malabarkysten. Abulfeda omtaler nemlig som en Inddeling, der iagttages af mange Geographer, fölgende 3 Dele af Indien[3]: den 1ste længst imod Vest, grændsende til Sind og Kermân og kaldet Guzerate; den 2den öst for Guzerate, nemlig Manibar, ogsaa kaldet Peberlandet formedelst dets vigtigste Produkt; den 3die, Ma'bar, begynder 3 eller 4 Dage öst for Kulam og strækker sig i östlig Retning for Manibar; denne sidste Kyst er, som vi snart nærmere skulle beskrive, den nærværende Coromandel. Vi se tillige heraf, at Abulfeda tænker sig Forindien at strække sig i en temmelig lige Linie fra Vest til Öst. Efter Hannour komme vi paa Malabarkysten til Basarur, af Ibn Bathuta kaldet Abi-Serour, der formodentlig svarer til det nærværende Barcelore, derfra til Mangarur, en af de vigtigste Handelsstæder paa Malabarkysten og en Samlingsplads for arabiske og persiske Kjöbmænd; den talte henimod 4000 Muhammedanere iblandt sine Indvaanere og svarer til det nærværende Mangalore. 3 Dages Reise fra Mangarur ligger, efter Abulfeda, Forbjerget Haili med en Stad af samme Navn, svarende til det nærværende Cap Illi eller Dilli lidt nord for Byen Cananor; af Ibn Bathuta omtales derpaa 3 mindre Stæder, Gorfattan, Deh-

[1] S. Gildemeister d. a. V. p. 165 og Mordtmann, das Buch der Länder von Isztachri p. 83. [2] Masudi by Sprenger p. 388. [3] Géographie d'Abulféde p. 353 flg.

fattan og Budfattan med en hedensk eller brahminsk Befolkning, skjöndt Muhammedanerne dog havde Tilladelse til at have Moscheer ganske nær ved disse Byer; disses Beliggenhed formaae vi ikke nöiere at bestemme og bemærke blot, at Endelsen fattan er indisk og betegner en By. Efter disse naae vi hen til Fandaraina, for störste Delen beboet af Muhammedanere, der her havde opbygget en prægtig Moschee; den omtales af Edrisi[1] som beliggende 8 Dages Reise fra Sindapore ved Mundingen af en Flod og er et Anlöbssted for Skibe fra Öerne i det indiske Hav og Sind. Dens Indbyggere ere rige, og dens Handel blomstrende. Fra denne By til Djerabatan, der vistnok er den samme som den ovenfor nævnte Gorfattan angives 5 Dages Reise. Efter Kalicut, der har bevaret sit Navn indtil Nutiden, og omtales af Ibn Bathuta som den vigtigste Havn paa Malabarkysten og et Anlöbssted for Skibe fra China, Java, Ceylon, Jemen og Fars, komme vi endelig til den sidste Havn paa denne Kyst, Kulam eller Kulam-Meli, der efter Abulfeda havde et eget Quarter eller Gade beboet af Muhammedanere og en Moschee; den drev en meget levende Handel med Aden. Efter Edrisi[2] ligger en Ö, Meli, 5 Mile fra denne By ude i Havet, der tilligemed Fandaraina og Gorfattan (Djerbattan) frembringer Peber, som kun findes paa disse tre Steder. Vi have saaledes endt Beskrivelsen af Havet Larewis Kyster, hvilket Navn er afledet af Provinsen Lar (Larice), det nærværende Guzerate; meget ofte findes Navnet fordreiet paa forskjellig Maade, saaledes f. Ex. til Delarowi og Delarawi, der er gjengivet i Spruners historiske Atlas, og Ladewi, som læses i Sprengers Oversættelse af Masudi.

c. Havet Herkend. Vi komme nu til det 3die Hav, Herkend, et Navn, hvis Oprindelse endnu er al-

---

[1] S. Overs. t. I p. 179. [2] T. I p. 172.

deles dunkel[1], og hvis Grændser vi nærmere skulle söge at bestemme, hvorved vi imidlertid maae erindre, at vi fra nu af komme til Egne, der vare Araberne mere ubekjendte, og om hvis geographiske Beliggenhed, uagtet de vel beseilede disse Have, kun havdes forvirrede Forestillinger, idet de ikke kjendte synderligen til Kysten af Bengalen, men tænkte sig Bagindien og China at strække sig i en næsten lige Linie imod Öst. Efter Masudi og Soleyman[2] passerer man, for at komme til dette Hav, en stor Mængde Öer ved Navn Dibagât, der danne Grændsen imellem dette og Havet Larewi. Navnet Dibagât er en arabisk Pluralis af Dip, der i det Indiske betegner en Ö, og hvoraf de nærværende Navne paa disse Öer, Lakadiver og Malediver ogsaa ere udledede, idet Lak paa Indisk og Persisk udtrykker et meget stort Antal, Mal er formodentlig Navnet paa den ligefor liggende Kyst Malabar. Efter Albyruni[3] gives dette Navn Diwah til en Art Öer, der dannes i Havet som Sandbanker, bestaae en Tidlang og ofte igjen oplöses og forsvinde. Disse Öer deles efter deres vigtigste Frembringelser i to Grupper; den ene kaldes Diwah Couza, ɔ: Cauris Öerne, fordi man her samler en stor Mængde af de saakaldte Cauris, der anvendes som en Art Penge; den anden Diwah-kanbar af en Slags Traad, kaldet kanbar, der frembringes af Cocosskallens Trevler, og hvormed man sammenföiede Skibstömmer for at undgaae Brugen af Söm. De omtales af Edrisi[4] under det falske Navn Roibahat, der er opstaaet ved en meget let Sammenblanding af de arabiske Bogstaver د og ر. Som den sidste af disse Öer nævnes

---

[1] Reinaud har foreslaaet at forklare Navnet ved en Skrive- eller Læsefeil af Navnet Tamrâlipdi, skreven med arabiske Bogstaver, hvad imidlertid synes noget vilkaarligt. [2] S. Masudi by Sprenger t. I p. 350 og rel. des voyages p. 5. [3] S. Fragments Arab. et Pers. relatifs à l'Inde par Reinaud p. 123. [4] S. Jauberts Overs. t. I p. 68.

Serendib eller, som den af Abulfeda rigtigere skrives, Sinkâdîb med Angivelse af dette Navns indiske Oprindelse (det betegner nemlig „Löveöen"); paa denne er især at mærke det hellige Bjerg Ràhun, hvor Adam faldt ned, efterat være udjaget af Paradiset, og efterlod et endnu synligt Spor af sin Fod, indtrykt i Bjerget; det er derfor blevet et almindeligt Valfartssted for Muhammedaner, saavelsom allerede langt tidligere for Buddhister[1]. I det geographiske Værk *merasid el-ittilah*[2] læses fölgende Beskrivelse af denne Ö: „Det er en stor Ö i Havet Herkend i den yderste Del af Indien, efter Sigende 80 Parasanger i Udstrækning; paa den ligger et Bjerg, hvorhen Adam blev nedstyrtet, og som kaldes Rahun; det hæver sig höit op imod Himmelen, saa at det kan sees af Söfarende i en Afstand af flere Dage; paa dette befinder sig Adams Fodspor, der bestaaer i hans Fod, som er nedtrykt i Stenen, 70 Alen lang; man siger, at han satte den anden Fod i Havet en Dagreise herfra. Paa denne Ö findes Rubiner (hvorfor den, som vi have set, tilforn ogsaa kaldtes Rubinöen) og Diamanter, som nedskylles af Strömmen i Dalen og der opsamles; desuden frembringer den alle Arter Rögelser". Seilan[3], der er blevet det senere Navn paa denne Ö, og under hvilket den forekommer hos Ibn Bathuta, siges hos denne Forfatter og Qazwini under 2det Klima[4] at indbefatte Serendib; som Öens vigtigste Produkter nævnes Sandel, Nardus, Kanelbark, Krydernelliker, Brasilietræ og andre Kryderier; den siges at ligge i Havet Schelâhet, der er det 4de Hav, som vi snart skulle omtale. Idet denne Ö altsaa af nogle Geographer henföres til Havet Herkend, idet f. Ex.

---

[1] S. Weil, Bibl. Legenden der Musulm, p. 28. [2] S. Lexicon geographicum ed. Juynboll t. II p. 27 og Qazwini atsâr-ul-belâd under förste Klima t. I p. 28. [3] Om de forskjellige Navne paa Ceylon, s. p. 87 Anm. 3 i det Foreg. [4] S. Gildemeister p. 203 og Atsâr-ul-belâd ed. Wüstenfeld t. I p. 55.

Abu Zeid lader Havet og Landet Herkend begynde ved Mundingen af Strædet imellem Ceylon og Indien, hvilket benævnes gobb ved Serendib, og til hvis Gjennemfart der anvendes henved 2 Maaneder, af Andre til Schelâhet, eller som det ogsaa kaldes Kalahbar, kunne vi med Rimelighed antage, at den ansaaes for at ligge paa Grændsen imellem begge Have, saaledes at dens sydlige Del efter Nogle beskylledes af Havet Schelahet. Havet Herkend maae vi da tænke os at strække sig fra Kulam Malai, den sydligste Havn paa Malabarkysten, omkring Cap Comorin, der paa Arabisk kaldes Komheri, indbefatte sig i Bugten ved Manar og Strædet ved Palk og beskylle den östlige Kyst af Halvöen eller Coromandel, et Navn, der, som vi have set, formodentlig kommer af det indiske Tcholamandalam, ɔ: Tcholas Land, Navnet paa en indisk Fyrstefamilie. Denne Kyst kaldes paa Arabisk Ma'bar, ɔ: „Overfartssted", idet en Række Klipper, benævnede paa Indisk Sitou-Bandah eller Ramas Bro[1], strække sig ud i Havet og danne en Art Forbindelse imellem Östkysten og Ceylon; Rama skal nemlig have bygget denne Bro, der senere overskylledes af Havet, for at bane sig en Vei til Slottet Lanka. Den tilfældige Lighed imellem Ma'bar og Malibar har bragt flere nyere Geographer, hvoriblandt Ritter[2], til at söge Ma'bar paa Vestkysten; at dette umuligen kan være Tilfældet, beviser Abulfeda[3], der angiver Begyndelsen af denne Kyst 3 eller 4 Dage öst for Kulam, idet den derpaa strækker sig öst for Manibar, hvilken sidste Yttring vi maae, som allerede tilforn omtalt, forklare ved Arabernes falske Forestilling om den indiske Kysts Udstrækning i en næsten lige östlig Retning. De arabiske Geographer synes ogsaa at have givet Havet ved Herkend, der, som vi have set, omfatter en stor Del af Bugten ved Bengalen, saavidt denne var be-

---

[1] S. Reinaud, fragm. Ar. et Pers rel. à l'Inde p. 122. [2] Asien t. V. p. 564, 583. [3] S. Géogr. d'Ab. Text p. 354.

seilet af Araberne, en Udstrækning syd for Ceylon, idet de nemlig ansaae flere Öer beliggende i det, nemlig Ramny, hvis Identitet med Sumatra vi allerede have godtgjort i det Foregaaende, og Öen al-Neyan, hvorom Soleyman beretter, at den har rige Guldminer og frembringer Cocostræer. Edrisi[1], der skriver dens Navn al-Binan ved en meget let Forvexling af de diakritiske Punkter, angiver dens Beliggenhed i en Afstand af 3 Dages Reise syd for Ceylon; han omtaler ogsaa dens Rigdom paa Cocostræer, Brasilietræ og Sukkerrör. Efter Dulaurier og A. Maury, der uafhængigen af hinanden ere komne til samme Antagelse, svarer dette Navn til Öen Poulo-Nias, som efter vore Kort ligger paa den nordvestlige Side af Sumatra[2]. Den yderste Grændse for dette Hav angives af Soleyman, Masudi[3] og Edrisi at være Öerne Lengebalus og Andaman; de förstes Beboere, der gaae aldeles nögne, tilhandle sig af Söfarende Jern for Ambra, Bethel og Cocos; de sidste ere beboede af Negre, der ere Menneskeædere. Efter denne Beskrivelse erkjendes let, at vi her have Nicobar Öerne og Andaman, hvis Navne næsten ere bevarede uforandrede; de beskrives omtrent paa samme Maade af Marco Polo, og den af Edrisi angivne Afstand imellem disse Öer og Ceylon af 10 Dages Reise svarer omtrent til Virkeligheden. Efter Soleyman seilede man i een Maaned fra Kulam, den sidste Havn paa Malabarkysten, til Kalah, eller Kalahbar, saafremt ikke dette sidste Navn er opstaaet ved en Forvexling med Kolahbar lig Coromandelkysten; hins Beliggenhed paa Halvöen Malacca have vi fremstillet som den sandsynligste Mening, og saaledes naae vi da til det 4de Hav, kaldet Kalahbar eller Schelåhet.

d. Havet Kalahbar eller Schelåhet. Navnet

---

[1] S. Jauberts Overs. t. I p. 76. [2] S. Lelewel, géogr. du moyen âge t. IV p. 19 og bulletin de la societé de géographie Avril 1846 p. 215. [3] S. Sprengers Overs. p. 353 og rel. des voyag. p. 2.

Schelâhet kunde muligen være afledet af det malayiske „selat", der betegner et Stræde, hvormed da Havet omkring Strædet ved Malacca skulde være ment. Idet det foregaaende Hav, Herkend, indbefatter Strædet ved Ceylon, den af Araberne kjendte Del af Bugten ved Bengalen, imod Syd begrændses af Sumatra og imod Öst af Andaman og Nicobar, indesluttes dette Hav imod Vest af Andaman og Nicobar Öerne, imod Öst af Halvöen Malacca, imod Syd af Sumatra, Java og Borneo. Masudi[1] bemærker, at dette Hav er paa mange Steder lavt, og Seiladsen derfor farlig; man finder der en stor Mængde Öer, adskilte ved Stræder. Denne Beskrivelse passer aldeles paa den Udstrækning, vi have tildelt dette Hav. Af Soleyman omtales et Forbjerg, kaldet Choschnâmy, der ligger udenfor den almindelige Route, og hvorhen tilfældig et Skib blev henkastet, og fandt her meget rige Sölvminer. Da imidlertid Skibet snart efter blev omtumlet af Storme, formaaede man ikke senere at finde disse Bjerge, et tydeligt Bevis paa den höist ufuldkomne Kundskab, man endnu dengang havde til disse Egne. Efter Dulaurier er dette Forbjerg at söge paa den store Andaman, der har et temmelig stort Bjerg paa 2400 Fod i lodret Höide, synligt i en Afstand af henimod 20 Mile; nyere Geographer bekræfte dets Rigdom paa ædle Metaller. Vi maae imidlertid her gjöre opmærksom paa en ikke ringe, allerede p. 126 af os berört Vanskelighed, der kunde opvække Tvivl med Hensyn til den her fremsatte Bestemmelse af Havet Schelâhet eller Kalâhbar. Soleyman omtaler nemlig som den næste Havn, der anlöbes efter Kulam-Meli, Stedet Kalahbar, hvortil anvendtes een Maaned; efter Kalahbar fölger da Havnen Betuma, der naaes efter 10 Dages Seilads, og den samme Tid bruger

---

[1] S. Sprengers Oversættelse p. 354; smlgn. A Maury i bulletin de la société de géogr. p. 224.

man for at komme til Stedet Kedreng, hvorefter det 5te Hav benævnes

e. Havet ved Kedreng. Navnet Betumah er, som anfört, forklaret allerede af Renaudot ved det syriske bêt-toma (ɔ: Thomas's Grav), idet efter et almindeligen udbredt Sagn Apostelen Thomas skulde være begraven i Nærheden af Staden Meliapure eller Mailapore, ikke langt fra Madras, hvor han siges at have lidt Martyrdöden[1]. Kedreng skulde da være 10 Dages Reise herfra og vilde muligen svare til Mundingen af Floden Kistna, Moesolus hos Ptolemæus, hvorefter Byen Masulipatnam endnu er benævnt, og hvorfra man allerede paa Ptolemæi Tid seilede tversover Bugten til Halvöen Malacca. Soleyman kunde synes at antyde den samme Seilads, idet han lader Skibene seile i 10 Dage fra Kedreng til Senef eller Senf, hvorefter det 6te Hav er benævnt Sanfy. Holde vi os til denne Mening, der fornemmelig stötter sig til Kalahbars og Betumas Beliggenhed paa Coromandelkysten, erholde vi en forandret Bestemmelse af Havene Schelahet eller Kalahbar og Kedreng, idet det förste vilde omfatte Strædet ved Palks og muligen strække sig imod Syd ned til Sumatra, og i Kalahbar vilde vi da kunne finde Navnet paa den indiske Kongefamilie Kolah, hvorefter Coromandelkysten er benævnt (s. p. 126), det andet Kedreng være lig den nordlige Del af den bengalske Bugt. Imidlertid strider imod denne Antagelse en vigtig Autoritet, nemlig Masudi, hvis Beskrivelse af Havet Kedreng vi her skulle meddele[2]: „Det 5te Hav er bekjendt under Navnet Kerda (et andet Sted p. 346 skrevet Kerdebing), som er et lavt Vand, hvor det næsten bestandigen regner, fuldt af Bjerge og Öer, der frembringe Kampher og Kampher-Olie. Disse Öer ere beboede af forskjellige

---

[1] S. Kritische Untersuchungen über die Entdeckung der neuen Welt von Humboldt, deutsche Uebers. von Ideler 3. B. p. 57. [2] S. Sprengers Overs. p. 354 og rel. des voyages Text p. 192.

Nationer, hvoraf en Race kaldes Fungub, som have uldent Haar og underlige Træk; de komme ud til de forbiseilende Skibe i smaa Baade og kaste efter dem med en Art forgiftede Pile. Imellem disse Folk og Egnen ved Kalah ere Tinminer og Bjerge, rige paa Sölv, Guld og Bly; men Guldet kan ikke let blive skilt ud". Vi nödes efter denne Beskrivelse, til at söge Kedreng paa den östlige Side af Halvöen Malacca, idet de paa Tin, Bly, Guld og Sölv rige Bjerge, der adskille Kedreng fra Kalah paa Vestkysten af Halvöen, er den Bjergkjæde, der strækker sig igjennem Malacca. At man allerede paa Jaquts Tid i det 13de Aarh. har havt forskjellige Meninger om Kalahs sande Beliggenhed, beviser fölgende Sted under Ordet قلعة, vi her ville oversætte efter det paa det kgl. Bibliothek opbevarede Haandskrift af dette Værk, og hvori det af os allerede S. 124 meddelte Citat af Musir gjentages: Digteren Musir b. Muhalhil siger i Beskrivelsen af sin Reise til China: „Efterat jeg var vendt tilbage fra China, kom jeg til Kala (كلة), som er den förste By i Indien, naar man kommer fra China, og hvor alle Skibe anlöbe; der er en stor Mine, hvorfra man henter det calensiske Bly, som kun findes der; paa dette Sted forarbeides ogsaa de calensiske Sværde, der ere de bedste i Indien. Befolkningen paa dette Sted er deres Fyrste lydig og ulydig efter Behag; imellem dette Sted og Sindapul i China er 300 Parasanger, og omkring den ere mange Byer og Distrikter. Abu-Rihân (al-Byruni) siger, at det calensiske Bly hentes fra Serendib, en Ö i det indiske Hav; i Spanien er ogsaa et Sted Qala't[2], der hörer til Cordova, og jeg troer, det calensiske Bly er benævnt herefter, idet denne Vare hentes fra Spanien; det er da enten benævnt efter denne By eller en anden af samme Navn". Da det er os umuligt, endnu at frembringe et

[1] No. C. Cod. Arab. fol. 139v. [2] S. Reinaud, Géogr. d'Aboulféde p. 168 og Overs. p. 239.

fuldkomment bevisende Sted for Kalahs og Kedrengs sande Beliggenhed, nödes vi altsaa til at fölge, hvad der forekommer os sandsynligst, og vi bestemme os da for Masudis og Musir b. Muhalhils Antagelse, hvorefter Kalah er at söge paa Vestkysten af Malacca, Kedreng derimod paa Östkysten eller muligen paa Halvöen Cambodja, idet Havet Kedreng kommer til at omfatte den sydlige Del af Bugten ved Siam eller maaske denne hele Bugt, kaldet hos Ptolemæus magnus sinus. Med Hensyn til Stedet Kedreng bemærker Reinaud, at Chineserne benævne Öen Poulo Condor Kouenlun og give Havet syd for denne Ö det samme Navn; de omtale ogsaa en Race Negre, der beboe dette Havs Kyster[1]. A. Maury tænker paa Öen Poulo Oby, lidt syd for Sydspidsen af Camboya, der har et höit Bjerg og tjener, i Overensstemmelse med Soleymans Beskrivelse, til Tilflugtsted for Flygtninge fra Fastlandet[2]. Den af Soleyman angivne Tid af een Maaneds Seilads fra Kulam til Kalahbar og fra dette Sted til Kedreng i 20 Dage synes at være ret passende for en Strækning fra den sydlige Del af Malabarkysten til Vest- og Östkysten af Halvöen Malacca. Som et fuldkomment dunkelt Sted bliver os imidlertid efter denne Forklaring Stedet Betuma, saavidt det skulde ligge imellem Kalahbar og Kedreng; at vi tillige aldeles komme til at forbigaae den nordlige Del af Bugten ved Bengalen, synes mindre betænkeligt, da den næsten aldrig beseiledes af Araberne, der derfor ikke engang antoge dens Tilstedeværelse, men mente, at den indiske Kyst, som oftere bemærket, strakte sig i en næsten lige Linie imod Öst til China; den sydlige Del af denne Bugt indbefattedes, som erindret, i Havet Herkend. Om Landene nord for Bugten ved Bengalen, Kysterne af Orissa, Ben-

---

[1] S. Reinaud, l'Introduction p. CDXV og Journ. As. Septbr. 1833 p. 232. [2] Bulletin de la societé de géographie Avril 1846 p. 226.

galen og Arracan havdes kun meget ubestemte Forestillinger og sjeldent saadanne, der hentedes fra Folk, der havde bereist disse Egne. Soleyman og Masudi omtale iblandt Riger, beliggende öst for det allerede omtalte Balhara, Riget Gorz, der synes at være det samme som Kanoge, hvis Omfang strakte sig fra Pengab til Mundingen af Ganges. Dets Konge, siges der, hader Araberne og Islam, og Landet, som danner en Landtunge, er rigt paa Guld- og Sölvminer. Fölge vi Ganges's Löb fra Hovedstaden Kanoge, der laa paa den vestlige Bredde af denne Flod, finde vi hos Albyruni[1] adskillige Steder nævnte, hvis Navne endnu ere bevarede: saaledes Ayodhya = Aude, Benares, Patalypotra, ɔ: det gamle Palibotra; Ganges's Udlöb benævnes Ganga Sayara. Som grændsende til Riget Gorz eller Kanoge, nævnes af Soleyman og Masudi[2] Riget Tâkin eller, som det rigtigere skrives, Thâfec, berömt for dets smukke Qvinder, hvormed der drives en betydelig Handel. Da Ibn Bathuta omtaler denne Egenskab ved Byen Deoguir eller Dauletabad, foreslaaer Reinaud[3] at identificere disse to Steder, hvorved altsaa Thâfec vilde være at söge ved det nærværende Aurengabad, eller i Landet Konkan, der efter Albyruni ogsaa förer Navnet Danaka. I lige östlig Retning for Canoge nævnes af Albyruni et Land Tihut eller Tirhut, hvis Indbyggere ere sorte med en Braknæse; det strækker sig til Bjergene Camaru, der naae til Havet. Disse Bjerge ligge i Landet Assam, som kaldes af Inderne Camaroupa, paa Chinesisk Kia-mo-liu-po og ere allerede för engang forekomne i vort Citat af Dimasqi p. 113. Efter Tâfec nævnes fremdeles[4] et Rige Râmi eller Rohmy,

---

[1] S. Fragm. Ar. et Pers. rel. à l'Inde par Reinaud p. 104. [2] S. Sprengers Overs. p. 390. [3] S. rel. des voyages, l'introduction p. XCIX, 27 og mémoire sur l'Inde p. 206. [4] S. rel. des voyages p. 27 og Sprengers Overs. p. 390 flg., hvor Navnet Gorz er gjort til det meningslöse Chazar, hvormed det imidlertid let kan forvexles i den arabiske Skrift.

vel at adskille fra Öen Ramni, hvis Beliggenhed efter det Foregaaende svarer til Sumatra. Râmi er tillige Navnet paa Fyrsten over dette Land, der bestandig fører Krig med Gorg og Balhara, og har flere Elephanter end disse to Konger; han har en saa stor Hær, at Antallet af de Folk, der ledsage denne for at valke og vadske Klæder, belöber sig til imellem 10 og 15000 Mand. Man fabrikerer her saa fine Bomuldstöier, at en Kjole af dette Stof kan trækkes igjennem en Fingerring; der bruges Cauris istedetfor Penge, skjöndt Landet ogsaa er rigt paa Sölv, Guld og Aloe. Man fabrikerer ogsaa i dette Land af Thibetoxens Hale en Art Flueskjerme og Parasoller kaldet „Samara", idet man danner Skaftet af Elfenben eller Sölv; en saadan holdes af en Tjener over Kongens Hoved. I dette Land lever et Dyr kaldet Boschân eller Kerkedenn, ɔ: Rhinoceros, der har midt i Panden et Horn, i hvis Gjennemsnit man finder en Tegning, der ligner et Menneske; Hornet er sort, men Tegningen i Midten er hvid. Dyret er mindre end en Elephant, sortagtigt af Farve og meget stærkt, saa at Elephanten flygter for det. Dets Ben ere ikke delte ved Ledemod, og det kan derfor ikke böie dem; det lever i Skove, og naar det sover, læner det sig til et Træ. Hinduer og Muselmænd spise dets Kjöd, da det er en tilladt Spise. Man finder det ogsaa i andre Dele af Indien, men Hornet her er smukkere, idet det oftere har Tegninger af en menneskelig Skikkelse, en Paafugl, Fisk og lignende. Chineserne forfærdige af dette Horn Prydelser til Livbælter, hvis Pris efter den Tegning, de have, kan belöbe sig til 2 og 4000 Dinarer. Alle disse Horn kjöbes i dette Rige, Rahmy, for Cauris, som er Landets Mynt. Albyruni, der har en lignende Beskrivelse af dette Dyr, lader dets Opholdssted være omkring Floden Ganges[1],

---

[1] S. fragm. Ar. et Pers. rel. à l'Inde p. 109; Voyages d'Ibn Bathutah t. III p. 100.

og Ibn Bathuta siger, at han har truffet det i Pendjáb. Efter Reinaud i rel. des voyages[1] skulde dette Rige svare til det gamle Visapur, en Mening, vi af Mangel paa tilstrækkelige Bevissteder ville lade være uafgjort, uagtet vi dog ere tilböieligere til at söge det ved Ganges's Udlöb eller öst for denne Flod. Efter dette anföres af Soleyman og Masudi et Land, der grændser til Rahmy, men som ikke naaer til Havet, der kaldes Kaschibyn eller hos Sprenger el-Kas; dets Indvaanere ere hvide med gjennemborede Ören, d. e. de bære Ringe i Örene, og udmærke sig ved deres Skjönhed. De have Elephanter, Kameler og Heste. Dette Lands Nabostat er Kireng, hos Sprenger Fireng eller Farbich (Kamirus), hvilke Former alle let opstaae ved Forvexling af de diakritiske Punkter; det sande Navn maa være Kireng eller Kedreng, da det siges af Soleyman at ligge ved et herefter benævnt Hav; efter Masudi omfatter det baade Kysten og det Indre af Landet, da det ligger paa en Halvö, der efter vor Mening er den, der dannes imellem Bugten ved Martaban og Siam, eller muligen Halvöen Cambodja, og Havet ved Kedreng bliver da det nærmest denne Stat beliggende eller Bugten ved Siam. Söen opkaster her Ambra, og Egnen frembringer Peber, dog ikke i Mængde. I Overensstemmelse med Beliggenheden af de forrige Steder antog tilforn Reinaud, vistnok med Urette[2], dette beliggende i Omegnen af Madras, hvor et Distrikt, kaldet Coringa, ved Mundingen af Godavery eller Kalinge, der efter Sanscrit Skrifter ligger nord for Kistna, da skulde indeholde Oprindelsen til det arabiske Navn. Idet vi fortsætte Rækken af disse mindre bekjendte Lande, komme vi efter Masudi til Landet Mug'ah, hvis Indbyggere have hvid Ansigtsfarve og ligne Chineserne i Ydre; deres Land er rigt paa Muschus. Landet forsvares ved Bjerge, hvis Toppe ere hvide, og som ere de höieste i Indien; Mo-

[1] S. p. 102. [2] S. Indledningen til rel. des voyages p. CII og p. 141 i d. Foreg.

schusen herfra er berömt og benævnes efter Landet af Söfolk og Kjöbmænd. Vi maae nödvendigen efter den hele Beskrivelse söge dette Land i Bagindien, og formodentligen er Landet Birman og Tonquin ment hermed. Som grændsende umiddelbart til dette Land nævnes derpaa Mâbed eller, som det af Edrisi og Masudi[1] kaldes efter en anden Læsemaade, Mâjid, der er 4 Dages Reise fjernet fra China; imellem begge Lande reise bestandig Gesandter, der gjensidigen bringe Gaver fra begge Landes Hoffer. Det er til Lands adskilt fra China ved höie Bjerge; dets Grændser strække sig til det foregaaende Rige Mug'a, men det tæller langt flere og större Stæder, og dets Indbyggere nærme sig mere til Chineserne; paa samme Maade, som hos disse, ere de betydeligste Embeder i Hænderne paa Eunucher[2]. Efter denne Beskrivelse synes det utvivlsomt, at Anam og Cochinchina er betegnet hermed; det vilde da være det samme Land, der af Ibn Bathutha benævnes Thawalisy, der har en Söstad ved Navn Kayloukary[3].

f. Havet ved Senf eller Senfi. Dette Rige ligger ved det 6te Hav, kaldet Senf, der efter Edrisi er en Ö eller maaske en Halvö (begge Begreber betegnes nemlig med samme Navn i det Arabiske), hvorefter Havet benævnes; vi troe at kunne angive dette Navns Oprindelse af Tshiampa, et Distrikt, der paa Kortene findes paa den sydligste Spidse af Cochinchina eller Anam og af Marco Polo omtales som overordentligen rigt paa Aloetræ (Aloëxylum agallochum)[4]. Efter Soleyman bruger man for at seile fra Kedreng til Senf 10 Dage, en passende Tid, naar vi antage, at Kireng laa ved Bugten af Siam, og Senf da danner den yderste Spidse af Cochin-

[1] S. Edrisi Overs. ved Jaubert p. 89 og Masudi ved Sprenger p. 394. [2] S. rel. des voyages S. 31. [3] Journ. As. 1847 t. IX p. 240. [4] S. travels af Marco Polo p. 278 og Gildemeister de reb. Indicis p. 69.

china eller Anam, idet man formodentlig seilede langs Kysten og kun om Dagen. Man faaer fra dette Sted den bedste Aloe, der benævnes herefter Senfi. Hos Edrisi i Udtoget[1] benævnes dette Hav bahr es sini og sandgi, der af de Fleste gjöres til det sidste Hav, som beseiles paa denne Reise; det siges at udgaae fra den Del af Oceanet, der paa Grund af de hyppige Storme og oprörte Vande benævnes Beghavet; det har regelmæssige Vinde (Passater), der kun vexle to Gange om Aaret, idet hver blæser 6 Maaneder. Iblandt dette Havs Öer forekommer en ved Navn Soborma, 2 Dages Reise fra Mug'a; den er meget stor og frugtbar paa Korn; desuden findes en Mængde spiselige Fugle, der ikke forekomme andetsteds, og Cocostræer; den er omgiven af en stor Mængde mindre Öer, der alle ere beboede, og paa denne Öes Bjerge findes den bedste Kampher. Efter denne Beskrivelse er det muligt, at Borneo er betegnet herved, og vi bestemme altsaa Havet Senfs Beliggenhed imellem Kysten af Cochinchina eller Anam og Borneo, idet det naaede ned til Maharayas Lande eller Riget Zabeg. Masudi[2] og omtrent paa samme Maade Edrisi, omtale Havet ved Senf som Sædet for Maharayas Magt, der, som vi have set, var saa stort, at det hurtigst seilende Skib ikke formaaede at seile om disse Öer i to Aar, og som af alle Lande i Indien frembringer de kostbareste Produkter i rigelig Mængde til Udförsel. Til disse höre Kampher, Aloe, Krydernelliker, Sandeltræ, Betelnöd, Muskat, Kardemomme o. s. v. Denne Söes Grændser, der strække sig henimod China og det chinesiske Hav, ere ubekjendte, og dets Udstrækning uvis; paa en Mængde af Öerne findes Vulkaner, der udkaste Ild Dag og Nat. Fra Senf passere Skibene for at komme ind i Havet ved China, det sidste af de 7 Have, en Ö, kaldet Sinderfulat, hvorhen man ifölge Edrisi og Soleyman naaer i Löbet af 10 Dage;

---

[1] S. 1ste Klim 10de Afd. [2] S. Sprengers Overs. p. 355.

herfra seilede man da ind i Havet ved China eller, som det kaldes, Sandgi, löb igjennem de saakaldte Chinas Porte, en af Havet skjult Række Klipper, og naaede efter en Maaneds Reise fra Sinderfulat China, efter at have brugt af denne Tid 7 Dage til at passere de omtalte af Klipper dannede Stræder[1].

g. Havet ved China eller Sandgi. Det beskrives af Masudi som et paa Grund af Klipper farligt Hav, et Udsagn, hvis Rigtighed er indlysende, naar vi erindre, at de seilede langs med Kysterne; naar et Uveir truer, ser man sorte Figurer stige op af Vandet, 4 à 5 Spand lange; de ligne smaae Habessiner, stige op paa Skibet, men gjöre det ingen videre Skade, undtagen at de bebude et sikkert Uveir. Naar dette da er i Aftagende, iagttages ofte et stærkt lysende Legeme lig en Fugl, der sætter sig paa Toppen af Masten (ɔ: St. Elms Ild), hvorefter Söen snart bliver rolig og lægger sig. Öen Sendifulat, thi med dette Navn omtales den af Edrisi[2], siges at være en meget stor Ö, som har ferskt Vand, Ris og Cocostræer; den er omgiven af höie Bjerge, der ere vanskelige at bestige, og hvor der blæser voldsomme Storme; denne Ö er en af Chinas Porte, hvorfra man har 4 Dages Reise til Khanfu. I det geographiske Lexicon *Merasid-el-ittilah* forekommer en By Sindapul i China, der muligen er den samme som Sendafulat eller Sinderpulat, idet den sidste Stavelse pul eller pula er det malayiske Ord for en Ö. Da Skibene fulgte langs Kysten, og den omtalte Ö regnes af Edrisi iblandt Chinas Porte, antage vi som rimeligt, at Ögruppen Condur eller Sondur hos Marco Polo, det nuværende Pulo Condore[3] paa Kysten af Camboya, kan være ment hermed. Skibene passerede da Strædet imellem denne Ö og Fastlandet, og gik der-

[1] S. rel. des voyages t. I p. 19. [2] S. Jauberts Oversættelse t. I p. 90. [3] Narrative of the travels of Marco Polo by Murray p. 279.

paa fra Öen Formosa til Tshusan langs med den hele Række af Klipper, som benævnes Chinas Porte. Imidlertid maae vi antage, at Angivelsen hos Edrisi af 4 Dages Reise fra denne Ö til Khanfu i China, der, som vi snart skulle see, svarer til Staden Hangtscheu-fu syd for den gule Flod, er for lille og beroer paa en Feiltagelse, hvorimod den rigtige Afstand fastsættes af Soleyman til en Maaned[1]. Havet Sandgi, der maaske er en Fordreielse af Mantschi, hvormed den sydlige Del af China benævnes, er da Havet fra den östlige Del af Anam, eller fra Bugten af Anam op imod Nord langs med Kysten af China. Vi ville her endnu bemærke, at Öen Senderfulat antoges tilforn af Reinaud[2] at ligge i Nærheden af Strædet ved Malacca; rigtigere forekommer os derimod Stüves Antagelse[3], hvorefter den, som omtalt, bestemmes til Öen Pulo Condore; kun er Havet Kireng aldeles forbigaaet af denne Forfatter, og i dets Sted Havet Senf gjort til Bugten ved Siam. Inden vi gaae videre i vor Undersögelse af de Havne, der sædvanligen anlöbes af Araberne i China, have vi kun at tilföie, at Ibn Bathuta[4], der beskriver en Reise fra Java til Khanfu, omtaler et Hav, der benævnes af ham al-kâhil, ɔ: det stille Hav, hvorhen han naaede efter 34 Dages Seilads fra Java, og som synes identisk med det af Dimasqi omtalte Hav „alg'âmid", (det stille) s. p. 112. Dets Vande have en rödagtig Farve, der skal komme fra det omliggende Lands Jordbund, og ere ganske stille uden Bölgegang, hvorfor sædvanligen de chinesiske Skibe eller Jonker, slæbes af tre Fartöier, der roes af henimod 20 Roerkarle; til denne Seilads hengaae

---

[1] Edrisi angiver (p. 84 Jauberts Overs.) Afstanden imellem Senfi og Lukin til 3 Dage, imellem Lukin og Khanfu 4 Dage; denne sidste Afstand angives ogsaa p. 90 imellem Sendifulat og Khanfu; hos Qazwini omtales ogsaa en By Sindâpulat i China, som Hovedstad. [2] S. rel. des voyages p. CVIII. [3] S. die Handelszüge der Araber von F. Stüwe, Berlin 1836, S. 321. [4] S. Journ. As. 1847 t. IX p. 234.

idetmindste 40 Dage, hvorefter man lander ved Landet Thawâlisi, hvis Beliggenhed vi have angivet rimeligen at være ved Tonquin og altsaa at svare til Edrisis Ma'bed. Dette Hav er formodentligen det samme, der allerede af Magellan benævnedes saaledes, og kunde altsaa være Havet ved Celebes; da Skibene fra Java imidlertid kun ad en stor Omvei maatte synes at beseile dette Hav, antage vi det dog rimeligere, at hermed er ment Havet fra Java til den chinesiske Kyst. Som et Exempel paa Seiladsens Usikkerhed i disse Have skulle vi anföre, at paa Tilbagereisen fra China omtrent paa Höiden af Landet Thawâlisi overfaldtes Skibet af en Storm, der kastede det i et ukjendt Hav, og at de befandt sig i 42 Dage uden at vide, hvor de vare. I dette Hav viste sig da for de frygtsomme Söfolk den fabelagtige Fugl, Rock, stor som et Bjerg midt ude i Havet, hvilken de kun undslap ved en særdeles guddommelig Redning; to Maaneder efter den Dag, da denne Fugl havde vist sig for dem, ankom de til Java. Dette sidste Hav, Sandgi, strækker sig i en ubestemt Retning imod Öst og forener sig med det store Verdenshav; östligere end China kjendes kun Öen Silah og de omliggende Öer[1], hvis Indbyggere ere hvide af Ansigtsfarve og leve i Fred med China: disse Öer have et behageligt Klima, godt Vand og en frugtbar Jordbund, frembringe desuden kostbare Ædelstene, hvorfor sjelden Nogen af Indbyggerne forlader sit Fædreland; hverken Kjöbmænd fra Irak eller nogen anden vestlig Havn besöge dem. Vi kunne med stor Rimelighed antage, at disse Öer ere den japanesiske Ögruppe. Foruden disse nævnes endnu de fabelagtige Öer Waqwaq i det yderste Öst, hvilke omtales af Edrisi og siges at besöges af Kjöbmænd paa Grund af deres Rigdom paa Guld, hvoraf der udföres en Del i Barrer; der findes ogsaa her Guldstöv, og Landet frembringer desuden Elfenben af stor Skjönhed.

---

[1] Masudi by Sprenger p. 358.

Naar vi ikke skulle tilskrive alene Phantasien Tilstedeværelsen af dette Land eller Ö Waqwaq, hvis formentlige Produkter, især Guld, nemlig havde kunnet indkjöbes ved Mellemhandel af arabiske Kjöbmænd, der da tænkte sig et saadant Guld frembringende Land i det yderste Öst, maae vi vel nærmest tænke paa Mulukkerne[1], da det maa anses höist usikkert, om Araberne nogensinde have landet paa N. Guinea og endnu mindre paa N. Holland. Vi ville nu vende tilbage til Undersögelsen af den chinesiske Kyst og Bestemmelsen af de vigtigste Araberne her bekjendte Stæder. — Den för omtalte Havn Khanfu, der af M. Polo kaldes Gampou, er Landingsstedet og Havnen for Byen Hangtcheu-fou, der forekommer hos M. Polo under Navnet Quinsai, og hos Abulfeda under Navnet al-Chansa; begge ere beliggende ved Floden Tsien-tang-Kiang, men den förste nær dens Udlöb. Man kunde muligen med Renaudot og Deguignes tænke paa Canton, af Chineserne kaldet Thsing-hai, saafremt ikke dens Beliggenhed i den sydlige Del af Riget, adskilt ved höie Bjerge fra det övrige Land, gjorde den mindre skikket til Anlöbssted for Skibe, der hentede Varer fra de övrige Egne i Landet. Klaproth har derfor meget rigtigen bestemt denne Byes Beliggenhed som ovenfor beskrevet. Den siges af Abulfeda at være den störste Havn i China, der anlöbes af arabiske Skibe, beliggende efter Nogle, men falsk, sydost for Byen Zaitun, ved en Flod kaldet Chamdan, ad hvilken man seiler ind i den störste Del af den chinesiske Keisers Lande; dennes Navn er efter Edrisi Bagbugh[2] eller Baghbur, rimeligen en persisk Oversættelse af det chinesiske thian-tseu, „Himmelens Gave eller Sön"[3]. Omtrent paa lignende Maade beskrives denne By af Masudi[4], hvor dens Navn skrives Chaniku, og be-

---

[1] S. Stüwe die Handelszüge der Arab. p. 328. [2] S. Jauberts Overs. t. I p. 99. [3] S. Journ. As. Juin 1830 p 409; Klaproth tableaux histor. de l'Asie p. 227 flg. [4] S. Sprengers Overs. p. 324.

tragtes af Sprenger urigtigen som identisk med Canton. Den er en stor Stad, beliggende ved en Ström, der er större end Tigris, og som falder ud i Havet ved China, 6 eller 7 Dages Reise herfra. Skibe fra Basrah, Siraf, Oman, forskjellige indiske Havne, Sind, Öerne om Zabeg, Senf og andre Stæder löbe op ad Floden til denne Stad, der er beboet af Muselmænd, Christne, Jöder, Negre og Chineser. Efter Marco Polo ligger Quinsai 25 Mile fra Havet, men en stor Flod, der löber forbi Byen, förer lige til dette, hvor Havnen Gampu ligger. Vi maae derfor antage, at de store Oplagsteder for Varer befandt sig i Hovedstaden, det nærværende Hangtscheufu, og at Khanfu hos Masudi og Abu Zeid[1], efter hvilken sidste Staden ligger nogle Dages Reise fra Havet og har 20 andre Byer under sig, ikke er den egentlige Havn Khanfu, men Staden Hangtscheufu, der ligger oppe i Landet ved Floden Tsien-tang-Kiang. Af denne Grund omtaler ogsaa Abulfeda begge Byer som een under Navnene Chinsa og Khanfu, idet Havnen maaske paa Abulfedas Tid allerede havde tabt sin Betydning og var nær ved at aflöses af den senere fremstaaede Handelsplads Zeytun. Hovedstaden i China var paa Masudis og Abu Zeids Tid, i det 4de Aarh. Heg., Staden Singanfu, der sædvanligen af Araberne kaldtes Chamdan, formodentligen en Fordreining af det chinesiske Tchang-ngan, ɔ: „det vestlige Hof", beliggende ved en Biflod til den gule Flod, kaldet Wei; af Masudi benævnes derimod Hovedstaden Anmu, maaske den samme, der af Abulfeda omtales under Navnet Janju og antages at svare til det nærværende Nanking, i en Afstand af 5 Dages Reise nordvest for al-Chansa. Begge disse Hovedstæder, Khanfu og Chamdan, lede betydeligen under et Oprör, opvakt af en Eventyrer Huang-tchao, der af Masudi[2] omtales under Navnet Bauschu eller Baischu ved

---

[1] S. rel. des voyages p. 63. [2] S. Masudi by Sprenger p. 319, 323, 327, 333.

Aaret 264 = 877 Ch.; ved Khanfus Erobring 879 Ch. siges han at have nedhugget 200,000 Muselmænd, Christne og Jöder foruden Chineser, og da Keiseren af China, understöttet af Tatarer og Tyrker, endelig beseirede Opröret, befandt hele Riget sig i en lovlös Tilstand, der for en lang Tid standsede al directe Handel paa China, saa at endnu paa Masudis Tid, A. 332 Heg. = 944 Ch., mödtes Chineser og Araber paa Halvveien ved det allerede beskrevne Kalah og dreve paa denne Maade Tuskhandel, uden at bringe Varerne directe til de forskjellige Havne [1]. Omtrent i det 13de Aarh. fremstod istedetfor Khanfu en anden Havn, der omtales af Abulfeda under Navnet Zeitun, en Fordreielse af det chinesiske Tseu-thoung i Provindsen Foukien, eller Schingu og uden Tvivl svarer til den nærværende Stad Jangtscheufu med Havnen Amoy [2]. Den siges at ligge lidt fra Havet ved en Bugt, der afgiver en god Havn for Skibe; den samme beskrives af Ibn Bathuta, der besögte denne By henimod Midten af det 14de Aarh. og nævner som en vigtig Söstad foruden denne Havnen Syngalan (Canton), hvorfra der udrustedes store Handelsskibe; begge ere de vigtigste Fabrikstæder for det chinesiske Porcellain [3]. Vi maa imidlertid erindre, at der hos de arabiske Geographer hersker en fuldkommen Forvirring i deres Anskuelse om Chinas Beliggenhed, idet de Fleste, som Dimasqi, antage, at det strækker sig syd for Æquator; efter denne Geograph [4] ligger saaledes Distriktet Chamdan, der er begrændset af Floden Chamdan, Beghavet og Havet ved Senf, syd for Senf, men nord for Sinia, der er det östligste Punkt af China syd for Æquator, beliggende ved Senfhavet, som strækker sig ned til Java. Khanfu, der, som vi have set, svarer til Hangtscheufu, siges endvidere at ligge ved Floden Chamdan, hvis Udlöb dog antages at være ved

[1] Rel. des voyages p. 63—68 [2] S. travels of Marco Polo p. 202. [3] S. rel. des voyages t. II p. 24. [4] S. Cod. Arab. XCVI fol. 137.

den 13° syd for Æquator; efter Abulfeda derimod ligger Chansa eller Chanfu under den 164° 40′ Længde og 25° 20′ n. Brede, hvilket med Hensyn til Breden omtrent er 5° sydligere end Hangtscheufus Beliggenhed. Angaaende Sinia eller, som den kaldes af Edrisi, Sinia es-sin (ɔ: Sins Sinia), ville vi endnu tilföie, at den ifölge denne Geograph er en af Chinas störste og vigtigste Handelsstæder, idet den tillige er Residents for en Prinds, der staaer under Keiseren eller Bagbug. Efter Lelewel skulde hermed være ment Byen Hang nærved Kanfou, der tilforn havde Navnet Tsian[1].

2) Det östlige Ocean. Efter Dimasqi[2] begynder det östlige Ocean, ogsaa kaldet Beghavet, nord for det indiske Havs Forening med dette ved Floden Chamdans, ɔ: den gule Flods Munding og danner en stor Havbugt, der strækker sig imod Nord til Bjergene Balhara, hvormed formodentligen menes den store Bjergkjæde Belut-tagh, der strækker sig nord for Indien imellem China og Bochariet. Ved dette Havs nordlige Grændse nævnes en stor Indsö kaldet Tehâma, der ogsaa omtales af Edrisi[3] i 5te Klima 9de Afd. beliggende i Ghozzernes Land, som grændser til Jagog og Magog; den har et Omfang af 250 Mile, og optager 4 större Floder, hvorefter man maa antage, at Aral- eller maaske ved en Forvexling Baiqalsöen er ment hermed, idet vi da maae forklare Dimasqis Ord saaledes, at han tænkte sig fra Aral- eller Baiqalsöen imod Öst en Parallel, der naaede det östlige Havs nordlige Grændse. Denne Havbugt kan neppe være nogen anden end Havet ved Mantschu, idet den end tydeligere beskrives ved en Bjergkjæde, ɔ: paa Korea, som er rig paa Svovl og Ammoniac. Alle Skibe, der fra China ville ind i denne Havbugt, maae passere meget farlige Stræder gjennem Skjær og Klipper, som kaldes ahwâz es-sin, ɔ:

[1] Lelewel géogr. t. IV p. 16. [2] Cod. XCVI fol. 107—108.
[3] S. Jauberts Overs. t. II p. 344.

„Chinas Grændse". I dette Hav ligger den allerede omtalte Ögruppe Silah, 6 i Tallet, der efter det Foregaaende have et yndigt Klima og ere rige paa Ædelstene. Paa dette Havs nordlige Kyst befinde sig 3 Statuer, ligesom ved de lykkelige Öer og ved Cadix i det yderste Vest, hvilke med truende Stilling advare de Söfarende at vove sig videre imod Nord. Har man passeret denne Havbugt, strækker Kysten sig imod Nord forbi den yderste Grændse af Bjergkjæden Balhara henimod Kirgisernes Land, hvor Havet danner en ny Bugt, der har en Længde af 1½ Maaneds Reise med en Brede af 20 Dage, og indeslutter flere Öer, der have en Befolkning lig den, der findes paa Thule. Denne Bugt synes at svare til det japanske Hav. Havet strækker sig endnu imod Nord bagved Bjergkjæden, der indeslutter Jagog og Magog, hvormed mènes hele Længden af Altai, danner her en ny Bugt, der benævnes Bugten ved Jagog og Magog og taber sig for videre Efterforskning efter at have passeret Bjergkjæden Fâfuna, muligen den samme, der af Edrisi kaldes Farghana eller Far'an[1], idet det gaaer ind i Mörkets Egne omkring Nordpolen, hvorhen Ingen kan trænge frem. I dette Hav forekommer en regelmæssig Ebbe og Flod, der er meget stærk og finder Sted 4 Gange i Dögnet. Vi have her gjengivet det Vigtigste af Dimasqis Beskrivelse over denne Del af Verdenshavet og gaae nu over til paa samme Maade at fölge Kysterne af det vestlige Ocean, hvorved vi da komme til at ende vor Beskrivelse med at omtale de Öer, der tænktes adspredte imod Nordvest, hvortil höre de skandinaviske Lande, Island og de britiske Öer.

3) Det vestlige Ocean og de med dette forbundne Have. „Det vestlige Ocean begynder, efter Dimasqi[2], syd for Æquator, med en Havbugt kaldet Sefâqis, der beskyller Negerstaterne; dennes Længde er omtrent en

---

[1] S. Jauberts Overs. t. II p. 348. [2] S. Cod. XCVI fol. 109v.

Maaned med en Brede af 10 Dages Reise[1]. Herpaa gaaer Havet langs Kysten imod Nord, indtil det danner en ny, noget mindre Bugt, kaldet Bugten ved Kûga, hvor Floden Gana ɔ: Nigeren har sit Udlöb; denne Bugts Længde er 15 Dage og Brede 10 Dage. Derpaa strækker det sig imod Nord, indtil det danner en tredie Bugt, kaldet Bugten ved Lebaleb eller Lemlem, hvorfra imod Öst udgaaer Indlöbet til Bahr er-Rum eller Middelhavet; denne Bugt strækker sig fra Sus al-Aqsa sydvest for Marocco indtil Tartosa i Spanien, og i denne ligge de saakaldte evige Öer, hvorfra i Almindelighed den bekjendte Verdens Grændser regnes; derpaa dannes ved Cadix en ny Bugt, der imod Nord grændser til Spanien, og som har en Længde af en Maaned og Brede af omtrent 4 Dage. I denne Bugt ligger Öen Cadix, der har en Statue af forgyldt Kobber. Havet gaaer derpaa videre imod Nord og danner et smalt Stræde, hvis störste Brede er 3 Dage, og som kaldes Havet ved Nikterra, ɔ: Engelland; herpaa böier det sig imod Nordvest og danner da en stor Bugt, kaldet Havet ved Wareng eller Warzek (ɔ: Östersöen) efter et vildt Folk Wareng, der ikke kjender noget Sprog og hörer til Slavefolkene[2]; dette Hav er det nordlige mörke Hav, ved hvis Kyster findes 5 Öer. Det store Ocean strækker sig derpaa videre imod Nordvest, indtil det ender i Mörkets Land, hvorom man ingen Kundskab har. Dette vestlige Ocean har den samme Ebbe og Flod som det östlige, og paa dets Kyster findes

[1] Dette Stykke findes ogsaa hos Fraehn, Ibn Fozzlan p. 189. Om dette Hav og Stedet Sefâqîs have vi ikke hos nogen anden Geograph fundet nærmere Beskrivelse; en meget bekjendt By Sefaqes ligger i Provindsen Africa ved Middelhavet nær Kairowan (det nærværende Sfax), men kan naturligen ikke være ment hermed. Denne Bugt maae vi söge syd for Bugten ved Benin; dog formaae vi ikke at bestemme dens Beliggenhed nærmere, smlgn. p. 36 i det Foreg. [2] S. not. et extr. t. VIII p. 13, hvor dette Hav af Ibn Aijâs benævnes Slavehavet imellem det 6te og 7de Klima.

Ambra, især i Stræder og Havbugter. Ambrå fremkommer nemlig fra Kilder og Bjerge paa Bunden af Havet, navnlig i det persiske, röde Hav, Havet ved China, Indien, Habesch og det vestlige Ocean, og dannes i smaa Masser; naar det kommer frem, er det flydende og varmt, men styrkner som Vox ved Beröring med det kolde Vand og former sig i smaa og store Klumper. Det ligger paa Bunden af Havet, indtil dette om Vinteren opröres af Storme, og kastes da om paa Kysten, hvor det bliver opsamlet. Det bedste er det, som findes paa Kysten af det indiske Hav ved Schihr i Provindsen Mahrat (Sydkysten af Arabien, see Ab. Overs. t. II p. 124). Undertiden sluges det af Hvalfiske, hvis Bug paa Grund af den i Ambraen indeholdte Hede revner, og det tages da ud heraf; dette kaldes den nedslugte i Modsætning til det andet, som kaldes den raa Ambra. Ethvert Dyr, der æder af den Ambra, som findes paa Kysterne af Havet, döer heraf, og heller ikke nogen Fugl kan pille med Næbet i det, uden at dette brister; naar den sætter Foden paa det, sammenklæbes dens Klöer, og æder den deraf, döer den. Andre paastaae, at Ambra er Excrementerne af denne Hval". — Med Hensyn til dette sidste Afsnit om Ambra, der især findes i det indiske og chinesiske Hav, er Fremstillingen i det Hele rigtig; kun vidste man dengang endnu ikke Ambraens Oprindelse, som först er bleven bekjendt i den nyere Tid: at den nemlig frembringes i Kaskelottens Mave ved en ufuldkommen Fordöielse af nedslugte Fisk, hvilket gav Anledning til den Mening, at Hvalen eller Kaskelotten nedslugte Ambraen, der svömmede om paa Havet, hvorefter dens Bug revnede. Ambraen omtales omtrent paa samme Maade hos Masudi og i Soleymans og Abu Zeids Reiser[1]. Marco Polo har den samme Bemærkning om Ambraens Mængde i de syd-

[1] Relat. des voyages t. I p. 4, 144; t. II p. 8 og Masudi by Sprenger t. I p. 349.

lige Have uden at man dog af hans Ord kan see, om dens sande Oprindelse var ham bekjendt; disse ere efter den ældste Udgave[1]: „Ils (Beboerne af Kysten ved Madagascar) ont anbre asez; por ce que en cel mer a balène en grant abondance, et encore a cap d'oille et por ce que ils prennent de ceste baleine et de ceste cap dol asez, ont de l'ambre en grant quantité, et vos savèz, que la balène fait l'ambre". — Inden vi gaae over til at omtale de efter Arabernes Forestilling i den nordvestlige Del af Oceanet adspredte Öer, ville vi betragte det System af Have, der staae, eller i al Fald af Flere tænktes at staae i Forbindelse med Middelhavet, idet vi lægge Dimasqis Fremstilling til Grund.

a. Middelhavet eller bahr er-rum og det sorte Hav eller Russer- og Bulgarerhavet. Strædet ved Gibraltar, kaldet ez-zaqâq, benævnes ogsaa efter Alexander (Iskander) den Store, idet han ifölge Sagnet[2] paa en Tid, da Middelhavet var en Indsö som det caspiske Hav, snart siges at have gravet en Canal, for at adskille Spanien fra det africanske Fastland og herved forebygge Krige mellem de paa begge Sider boende Folkeslag, snart at have bygget en Bro over denne og forsynet de overfor hinanden liggende Kyster med Dæmninger, der imidlertid forstyrredes, men hvoraf Levninger sees af Söfarende i stille Veir. Efter Dimasqi[3] er dets Udstrækning imod Öst fra Strædet ved Gibraltar henimod 58°, der udgjör 1026 Parasanger; dets störste Brede fra Nord til Syd regnes fra den 30°—43° n. B. eller 237 Parasanger; dets störste Dybde udgjör 300 Favne باع. „I dette

[1] Udg. Venezia 1508 Cap. CXXXIIX, smlgn. Udg. Paris 1556 p. 114. [2] S. Udtoget af Ibn Aijas i Not. et extr. t. VIII p. 11—12 og Maqqari Analectes sur l'histoire des Arabes d'Espagne t. I par Wright p. 87, 92; Edrisi t. II p. 2. [3] S. Cod. Arab. No. XCVI, in 4to fol. 114r. Smlgn. Slutningen hos Fraehn l. c. p. 193; om Middelhavets Udstrækning smlgn. S. 27.

Hav, bemærker Dimasqi, forekommer Ebbe og Flod ved Fuldmaane og Nymaane, desuden hver Dag og Nat saaledes som i Verdenshavet. Med Hensyn til den Kanal, der udgaaer fra det ved Constantinopel, da gives der forskjellige Meninger, idet Nogle antage, at denne Kanal förer fra det sorte Hav, der ogsaa kaldes Russerhavet, ind i Middelhavet, og at det sorte Hav igjen er forenet med Warenger- og Slavehavet eller det nordlige Ocean. Andre derimod mene, at det er Middelhavet, der löber ud i det sorte Hav igjennem denne Kanal, og at det sorte Hav ikke er forbundet med det nordlige Ocean formedelst den store Udstrækning af Fastlandet fra Spanien til Transoxanien og Sletterne ved Kapschaq, hvilket kun gjennemskjæres af nogle Floder. Kanalen ved Constantinopel, fortsætter Dimasqi[1], har ved sit Indlöb (ɔ: Strædet ved Dardanellerne) kun en Brede af et Pileskud, saa at man siger, at Gjennemfarten kan spærres ved at trække en Kjæde imellem to overfor hinanden liggende Taarne[2]; den strækker sig fra Indlöbet ved Dardanellerne til Constantinopel i en Længde af 250 Mile og löber som anfört ud i det sorte Hav, der ogsaa kaldes Havet ved Trapezunt og Russerhavet; ved Constantinopel har den en Brede af 3 Mile og udvider sig ved Udlöbet til 6 Mile. Ibn Hauqal antager den omtalte Forbindelse mellem det nordlige Verdenshav og det sorte Hav ved en Kanal, der skulde gaae igjennem Slavestaterne nær de muhammedanske Bulgarer imod Öst og fortsættes imod Nord igjennem ukjendte Lande, hvorimod vi have som væsentlig Indvending anfört den store Udstrækning af Fastlandet, der ikke tillader Havet at skjære sig saa dybt ind". Paa et andet Sted[3] ved Beskrivelsen af det sorte Hav, omtaler Dimasqi

---

[1] S. fol. 117v. [2] S. den samme Bemærkning af Isztachri, „das Buch der Länder" übersetzt von Mordtmann, Hamburg 1845 p. 43 og Anm. p. 152. [3] Cod. fol. 120r.

omtrent paa samme Maade denne Kanal: „Nogle paastaae, at det er et for sig afsluttet Hav, der kun staaer i Forbindelse med Middelhavet gjennem Strædet ved Constantinopel; Andre derimod mene, at der udgaaer en Kanal fra det nordlige Verdenshav bagved Slavestaterne, Alamania, de forskjellige Tyrkestammer, Bergan (ɔ: rimeligen Bulgarer ved Donau), Avarer og Serber, Alan, hvilke alle ere Christne, og at denne forbinder Oceanet med det sorte Hav". — Vi maae her strax bemærke, at Kanalen ved Constantinopel[1] omfatter baade Strædet ved Dardanellerne, Marmorhavet og det egentlige Stræde ved Constantinopel. Ibn Hauqals Forgænger Masudi antog ligeledes en saadan Forbindelse imellem det sorte Hav og det nordlige Ocean, hvilket uden Tvivl har sin Oprindelse fra Grækerne[2], og efter Ibn ul-Wardi forbinder en Kanal umiddelbart Middelhavet med det nordlige Ocean, hvorved det sorte Hav næsten aldeles forsvinder paa Kortet, der sædvanlig ledsager Haandskrifter af dette Arbeide (see Tornberg, fragmenta Ibn ul-Wardi). Vi ville anföre nogle af de vigtigste Steder hos de arabiske Geographer om denne Forbindelses-Kanal, der ogsaa af Andre tænktes at strække sig til det caspiske Hav: Abu-Zeid, som omtrent var samtidig med Masudi og skrev 920 Ch., omtaler dette paa fölgende Maade[3]; „Man fortæller en Sag, hvorom vore Forfædre ikke havde nogen Forestilling; Ingen havde nemlig för antaget, at det chinesiske og indiske Hav stode i Forbindelse med Middelhavet, og dog have vi hört sige, at man i dette sidste Hav har fundet Stykker af et arabisk Skib, der vare sammensyede med Cocosbast, saaledes som det bruges i det indiske Hav. Dette Skib var nemlig strandet og sönderslaaet af Bölgerne, der havde kastet Levningerne heraf ind i Chazarer-

[1] S. Lelewel, géogr. t. III p. 138. [2] S. Malte Brun édition par Huot t. I p. 31, 36, 111. [3] Rel. des voyages t. I p. 90—92 og Masudi by Sprenger p. 374 flg.

Havet, ɔ: det caspiske Hav eller maaske her det sorte Hav; herfra vare Stykker kastede ind i Kanalen ved Constantinopel, hvorfra de vare ankomne i Middelhavet. Denne Sag beviser, at Havet gaaer omkring China, Öerne Syla, Tyrkernes og Chazarernes Lande, gaaer derpaa ind i Kanalen ved Constantinopel og staaer i Forbindelse med Middelhavet". En lignende Forklaring meddeles af den samme om Maaden, hvorpaa et Stykke Ambra, der ansaaes af denne Forfatter blot at kunne findes i de sydlige Have, kunde være kommen ind i Middelhavet. „Man har fortalt, at der er fundet Ambra i Middelhavet, skjöndt det synes utroligt og er uhört. Man skulde nemlig nærmest antage, at den omtalte Ambra var kommen fra det röde Hav ind i Middelhavet; men har ikke Herren sagt i Koranen, at han har opfört en Grændse mellem de to Have (Landtungen ved Suez)[1]? Man maa altsaa antage, at denne Ambra hörer til det, som det indiske Hav kaster ind i andre Have, saaledes at det föres fra et Hav til et andet og endelig kommer til Middelhavet". — Vi skulle strax omtale Forestillingerne om det caspiske Hav, efterat vi först nærmere have betragtet de forskjellige Meninger om det sorte Hav; kun ville vi her bemærke, at Masudi, der har de samme to Fortællinger, ikke antager det caspiske Hav for at staae i Forbindelse med noget andet Hav, men lader Skibsstumperne fra det indiske Hav gjöre hele Touren nord om Asien og Europa og derpaa kastes ind i Middelhavet gjennem Strædet ved Gibraltar. Med Hensyn til Ambraen, bemærker desuden Masudi, behöver man ikke at tænke den omkastet saa lang en Reise, da den findes paa Kysterne af Spanien og Portugal[2]. En Forbindelses-Kanal imellem det sorte Hav og det nordlige Ocean antages derimod af

---

[1] S. Sur. XXVII v. 62. [2] S. Lelewel, Géographie du moyen âge Tome I p. 38, 39. Breslau 1852, og Ab. Géographie Overs. ved Reinaud t. II p. 242.

Masudi, hvilket fremgaaer af fölgende Sted[1]: „För Aaret 300 Heg. = 911 Ch. gjorde Sörövere et Anfald paa Kysterne af Spanien, idet de kom over Oceanet. Disse Sörövere vare efter de spanske Muselmænds Forestilling en magisk Nation, som passerede en Kanal, der gaaer fra Oceanet, men er forskjellig fra Strædet ved Gibraltar, og som pleiede at besöge disse Egne hvert andet Aarh. Jeg antager, at denne Kanal staaer i Forbindelse med palus Mæotis og Nitasch (ɔ: Pontus), og at der her maa forstaaes Russere, idet disse ere de eneste, som beseile disse Kyster". Disse Sörövere ere uden Tvivl Normanner, der for at komme til Engelland, Frankrig og Spanien maatte passere Öresund; men da Araberne kun kjendte Lidt til Norden, antoge de, at dette Sund gik tvers igjennem Rusland fra Nord til Syd, og da Russerne vare det nordligste dem bekjendte Folkeslag, benævnede Masudi dem Russer[2].

b. Det caspiske Hav. Med Hensyn til det caspiske Hav antog vel Masudi ingen directe Forbindelse imellem dette og noget andet Hav, men at derimod en Arm af Volga, som paa Arabisk kaldes Itil, löb ud i det Azowske Hav, eller at en Kanal förte fra Itil ind i Don, saa at man paa denne Maade kunde komme fra det caspiske Hav ind i det sorte Hav. Anledningen til denne Feiltagelse er formodentlig, at Floden Don paa et enkelt Sted löber meget nær Volga, saa at endog Kosakkerne slæbe deres Baade over det mellemliggende Land, som paa Russisk kaldes Perevoloka, fra den ene Flod til den

---

[1] Masudi by Sprenger p. 373. [2] Om Benævnelsen Mager, ɔ: Stjerne- og Ildtilbedere, see Reinaud Géogr. Oversættelse t. II p. 314. I et Haandskrift, der indeholder en Beskrivelse af Africa, oversat af Quatremère i Udtog, omtales et normannisk Tog til Byen Asila paa Berberkysten i Nordafrica ved Aar 229 Heg. = 844 Ch.; et derpaa fölgende gav Anledning til, at Havnen ved Asila benævnedes „bâb-el-magûs" idet en Del normanniske Skibe strandede her. S. not. et extr. t. XII p. 569.

anden. Ved Volgas Sammenlöb med Kama havde dengang Russerne og Bulgarerne begrundet et Herredömme; og ved dens Munding i det caspiske Hav herskede et vigtigt Handelsfolk Chazarerne, der under Harun ar-Raschid havde antaget den jödiske Religion og stiftet et mægtigt Rige. Det sorte Hav[1] benævnes derfor foruden Russer- og Bulgarer-Havet ogsaa undertiden Chazarer-Havet, hvormed sædvanlig ellers det caspiske Hav betegnes, paa samme Maade som Volga kaldes Chazarernes Flod. Vi ville anföre Masudis Beskrivelse af dette Hav[2]: „Flere have ment, at Chazarerhavet stod i Forbindelse med det sorte Hav, men med Urette. Ingen iblandt de Handlende, som have reist i Chazarernes Lande eller seilet paa det azowske og sorte Hav for at komme til Russernes og Bulgarernes Lande, har sagt, at Chazarernes Hav stod i Forbindelse med noget andet Hav ved en Kanal, Stræde eller paa nogen anden Maade end ved Chazarernes Flod (ↄ: Volga). En stor Del af ældre og nyere Forfattere, som have handlet om Havene paa Jorden, har rigtignok paastaaet, at Kanalen ved Constantinopel skulde gaae tvers igjennem det azowske Hav og staae i Forbindelse med det caspiske Hav. Jeg veed ikke, hvorledes denne Forestilling er kommen til dem, om den enten stötter sig paa Iagttagelse, eller logisk Induction; maaske have de sammenblandet Chazarer med Russer og andre Folk, som boe omkring det azowske Hav. Hvad mig angaaer, har jeg indskibet mig i Aboskun paa det caspiske Hav, og begivet mig til Thaberistan og de omliggende Kyster; desuden har jeg spurgt enhver Kjöbmand og Skibsförer, jeg mödte i disse Egne, og som syntes at have nogen geographisk Kundskab, men Alle

[1] Benævnelsen „det sorte Hav" er omtrent fra det 10de Aarh., idet det kaldes saaledes med Hensyn til den farlige Seilads; fra det byzantinske Rige modtoge Tyrkerne dette Navn (Kara-Deniz) og fra disse Araberne. [2] Masudi by Sprenger p. 298 flg.

have været enige i deres Erklæring, at der ikke var nogen Indgang til Vands i det caspiske Hav undtagen ad Floden Itils (Volgas) Munding". — Paa et andet Sted beskriver Masudi Volgas Löb saaledes[1]: „Staden Itil, Chazarernes Hovedstad, bestaaer af 3 Dele, som ere adskilte ved en stor Flod; denne Flod kommer fra de længst bortliggende Tyrkerlande, og afsætter en Arm, der vender sig imod Bulgarernes Land og löber ud i Mæotis"; endvidere omtales paa et andet Sted en Arm, der löber ud i det sorte Hav: „Fra de nordlige Dele af Chazarernes Flod gaaer der en Arm ud, der staaer i Forbindelse med en Kanal, som löber ud i det sorte Hav eller Russerhavet". Endelig omtaler Masudi en Expedition der foretoges paa denne Kanal af Russerne ind i det caspiske Hav omtrent ved Aaret 300 Heg. eller 912 Ch.[2]: „Noget efter 300 Heg. (912 Ch.) kom omtrent 500 Skibe, hvert bemandet med 100 Mand, ned til Udlöbet af Don, der ved en Kanal er i Forbindelse med det caspiske Hav. Russerne fandt paa dette Sted (nemlig det saakaldte Perevoloka) Chazarernes Tropper beredte til at afvise Angreb fra den Side af hvilkensomhelst Fjende, der maatte være kommen til Vands eller til Lands over den Landstrimmel, som löber ud fra Chazarer Floden til det sorte Hav. De nomadiske Tyrker, som kaldes Gozz, leire sig nemlig om Vinteren ved Don, og naar Kanalen, der forbinder Chazarer Floden med Nitasch, er frossen, gaae de over Isen med deres Heste og ödelægge Landet. Chazarernes Konge er da undertiden nödt til at drage ud i egen Person for at fordrive disse Gozz; om Sommeren derimod har Landet Intet at frygte, idet Overgangen er umulig. Da Russerne vare komne til Chazarernes Tropper, bade de Kongen om Tilladelse til at seile ned ad Floden, foregivende, at de vilde plyndre Kysterne af det caspiske Hav, og til-

---

[1] S. Sprengers Oversættelse p. 406, 412 flg. [2] 416 flg. og Ibn Fozzlans Berichte von Fraehn p. 60, 242.

böde Halvdelen af Byttet. Efterat Kongen havde givet sit Samtykke, gik de ind i Kanalen og naaede dennes Udlöb i Strömmen, gik da op ad denne Arm, indtil de kom ind i Chazarer Floden, seilede ned ad denne, passerede Byen Itil og trængte ind i det caspiske Hav. Gilan, Dilem, Thaberistan, Aboskun, Baku, Ardebil og Kysterne indtil tre Dages Reise ind i Landet bleve plyndrede af Russerne; Mændene bleve nedhuggede, Kvinder og Börn gjorte til Slaver. Man havde saa meget mere at lide af dette Indfald, som det var uden al Exempel, og man derfor ikke havde tænkt paa Forsvar; hidtil havde der nemlig kun seilet Handelsskibe og Fiskerbaade paa dette Hav. Russerne havde imidlertid sat sig fast paa nogle Öer, beliggende i Omegnen af Baku, og deres Ophold her varede nogle Maaneder; efterat have gjort et tilstrækkeligt Bytte, toge de derpaa Coursen tilbage mod Mundingen af Chazarernes Flod og gave Kongen den lovede Andel i Byttet. Chazarernes Konge havde ingen Sömagt, ellers vilde Beboerne af de muhammedanske Lande ikke have nydt Sikkerhed i disse Egne. De kongelige Tropper, som bekjendte sig til Islam, og de andre Landes Muhammedanere havde med Smerte set dette paa deres Troesfæller anrettede Blodbad; de grebe til Vaaben, seilede ned ad Floden og anfaldt Russerne, som ved deres Nærmelse stege ud af Skibene og stillede sig i Slagorden. Muselmændene vare tilligemed de Christne i Byen Itil, som forenede sig med dem, henimod 15000 Mand, vel udrustede med Heste og Vaaben, og Striden varede i tre Dage, hvori Herren kom Muselmændene til Hjælp, og Russerne bleve dræbte eller druknede. 5000 Mennesker, som vare undslupne dette Nederlag, indskibede sig igjen og begave sig til Grændsefolket Berthas; Andre, som kom ind paa de muhammedanske Bulgarers Gebet, faldt for Sværdet. Man talte omtrent 30000 Mænd faldne ved Chazarer-Flodens Bredder, og Russerne foretog siden intet lignende Tog. Jeg har, siger Masudi, fortalt denne Begivenhed

for at bevise Grundlösheden af den Mening, at det caspiske Hav skulde staae i Forbindelse med det sorte Hav. Dersom denne Forbindelse nemlig havde existeret, vilde Russerne ad denne være trængte ind i det caspiske Hav uden at have behövet at bede Chazarerne om Tilladelse til Gjennemgang. Det er en ganske almindelig Antagelse paa disse Kyster, at det caspiske Hav ikke staaer i Forbindelse med noget andet Hav, idet dette Hav desuden kun har en ringe Udstrækning, og man kjender alle dets Kyster. Maaske, tilföier Masudi, er den Mening, at det caspiske Hav skulde være forbundet med Strædet ved Constantinopel, opstaaet ved en Forvexling af dette Hav med Mæotis eller Pontus, som er Russernes Sö". — Masudi bemærker en lignende Vildfarelse i sit andet Værk *kitâb-attenbîh*, nemlig, at eftersom det sorte Hav ved en Kanal og Floder staaer i Forbindelse med det caspiske, da anse nogle Geographer begge Have i Forening med det azowske Hav for et eneste Hav[1]. Den samme Mening, som vi nu have fremsat efter Masudi, at en Arm af Volga löber ud i det sorte Hav, gjenfinde vi hos Edrisi[2]: „Denne Flod (Itil) udspringer i Tyrkernes Lande og löber mod Östen, indtil den naaer Bulgarerne; her deler den sig i to Arme, hvoraf den ene löber i Derbend Havet (det caspiske Hav); den anden derimod böier sig imod Vest og löber ud i Pontus, som begynder ved Constantinopel og staaer i Forbindelse med Oceanet ved Strædet Zaqâq, ɔ: Gibraltarstrædet". Forresten er det caspiske Hav efter Edrisi et for sig afsluttet Hav uden videre Forbindelse med noget andet. Abulfeda og Schems ed-din Dimasqi antage heller ikke en saadan Kanal fra det nordlige Ocean til det sorte eller det caspiske Hav; det sidste er efter begge et for

[1] S. Not. et extraits t. VIII p. 155 og Reinaud Ab. l'Introduction p. CCXCVI not. 3. [2] Jauberts Overs. t. II p. 332, smlgn. Asie centrale par A. de Humboldt t. II p. 292 flg.

sig isoleret Hav; men efter Ibn Aijâs staaer det caspiske Hav i Forbindelse med Verdenshavet ved en Kanal, der förer igjennem et meget höit Bjergland[1]. Vi skulle her gjengive Dimasqis Beskrivelse af dette Hav[2]: „Kyndige Folk sige, at det caspiske Hav ikke er forbundet med noget andet Hav og har en aflang Form, hvis Længde er fra Syd til Nord og Brede fra Öst til Vest. Naar Nogen vil gaae omkring dets Kyster, stöder man ikke paa nogen Hindring undtagen de Floder, som löbe i det, saa at man kan vende tilbage fra det Sted, man gik ud fra. Det er et stort Hav, der er vanskeligt og farefuldt at beseile; de Floder, der falde i det, belöbe sig til 20 i Tallet. Dets Omkreds er omtrent 1580 Parasanger, og dets Brede 200". — Vi skulle endnu tilföie et Par Citater af Abu-Abdallah Hamid fra Granada fra det 11te Aarh., af hvis Værk *tuhfet el-albâb* det st. kgl. Bibliothek besidder et ret godt Haandskrift[3]; vi læse heri fölgende Beskrivelse af det caspiske Hav: „Det caspiske Hav eller Chazarerhavet, ved hvilket Thabaristan ligger, strækker sig henimod Gorgân, Tyrkernes Lande, Chazar indtil Bâb al-abwâb (Derbend) og er kun et lille Hav, hvis Omkreds regnes for 300 Parasanger, og som faaer sit Tillöb fra store Floder; der findes i det en Del Öer. I dette Hav falder en stor Flod, som kaldes Itil; den udspringer nord for Bulgar fra Mörkets Egne og er over 100 Gange större end Tigris; ved dens Udlöb i Havet deler den sig i 70 Arme, hvoraf hver er som Tigris; ved Saqsin danner den en stor Sö. Jeg kom herhen om Vinteren, da den var tilfrossen, saa at Heste og alle Slags Qvæg kunde gaae paa den; dens

---

[1] S. Not. et extr. t. VIII p. 13. Denne Forbindelse af det caspiske Hav med det nordlige Ocean finde vi hos Aithikos, s. die Cosmographie des Aithikos herausg. von H. Wuttke, Leipzig 1853 p. XLIII. [2] S. Cod. XCVI fol. 121r. [3] No. XCII fol. 22v. l. 6, smlgn. p. 29 i d. Foreg.

Brede er over 1840 Skridt, og der findes alle Slags Fisk i den, hvoriblandt en, der er over 100 Alen lang og har en Art Snabel; dens Mund er derimod lille, neppe en Fingers Brede og uden Tænder og Ben; af dens Mave faaes Husblas, der föres over hele Verden; den bliver stegt sammen med Ris til Pilau paa samme Maade, som andet Kjöd tillaves, og bliver herved mere velsmagende end alt andet Kjöd i Verden; ogsaa Risen, der bliver stegt sammen med dette, bliver södere end Ris, der koges sammen med Hönsekjöd. Dens Fedt og Kjöd indeholde ingen Urenhed, og have ingen Lugt. Efterat jeg var kommen til Saqsin A. 525 (= 1132 Ch.), hörte jeg tale om Bulgar, der er en By ved Islams yderste Grændse, beliggende 40 Dages Reise nord for Saqsin. Om Sommeren er Dagens Længde her 20 Timer og Nattens 4, om Vinteren omvendt; og da er Kulden hos dem saa stærk, at man ikke formaaer at begrave en Död i 6 Maaneder, fordi Jorden er som Jern og kan ikke bearbeides med Spade. Tilfældig döde min Tjener i Slutningen af Vinteren, og da jeg ikke kunde begrave ham, blev han staaende i mit Hus i 3 Maaneder ubegravet. Bulgarer Kjöbmænd reise herfra til et Land, beboet af Vantroe, der kaldes Iswi اسوى, til hvem de bringe Sværdklinger, som forfærdiges i Aderbeig'an, have intet Greb og ingen Prydelse og sælges der, 4 for en Dinar. De hærde dem som Staal, saa at naar man hænger en saadan Klinge op ved en Traad og slaaer paa den, da klinger den som en Klokke; de sælges derpaa igjen for en god Pris til Folket Iswi[1]. Disse gaae derpaa med Klingerne til et Land, der ligger nær Mörkets Grændser imod Nord ved det store Ocean („det sorte Hav", saaledes kaldes nemlig ogsaa Oceanet), og sælge

[1] Den sidste Del af dette Sted er anfört af Frähn i Ibn Fozzlan's u. a. Arab. Berichte p. 211 Anm.; og Qazwini Atsâr ul-belâd ed. Wüstenfeld p. 418, hvor Jura nævnes i Forbindelse med Wisu.

dem for Zobelskind. Indbyggerne af dette Land tage da hine Klinger og kaste dem ud i Havet, hvorpaa Herren sender dem en Fisk saa stor som et Bjerg, der bliver forfulgt af en endnu större Fisk, som vil opsluge den förste. Den flygter ganske nær til Strandbredden, hvor Vandet er saa lavt, at den ikke kan vende sig, hvorpaa de gaae ud med Baade og skjære Dage og Maaneder af dens Kjöd; hermed fylde de deres Huse og erhverve en stor Rigdom af dens Kjöd og Fedt. Naar derpaa Vandet er höit, flyder den bort igjen med Strömmen, efterat de undertiden have fyldt 100,000 Huse med dens Kjöd. Naar det er en lille Fisk, frygte de for at den, naar de ved at afskjære Kjödet komme til Benet, skal udstöde et höit Skrig, hvorved Börn og Qvinder flygte til et bortliggende Sted, for ikke at höre det". — Enhver ser let, at vi i den sidste Del af dette Stykke have en Beskrivelse af en Hvalfiskefangst; vi ville nu ganske kortelig söge at bestemme de heri omtalte Steders Beliggenhed, hvilket er os saameget lettere, som Hovedsagen, nemlig Landet Wisus Plads, allerede er afgjort i Frähns udmærkede Afhandling: „Versuch über das von Arabern in den Norden Ruslands gesetzte, bisher räthselhaft gebliebene Land und Volk Wisu"[1]. Wisu som Navn paa et Land eller Folk forekommer hos flere arabiske Geographer, skjöndt under mer eller mindre forvansket Form, som Isu, Aisu, Walsu, Disu og Dalsu, hvilke Former imidlertid alle meget let lade sig forklare, som Feiltagelser af uvidende Afskrivere. At Formen Wisu er den oprindelige, fremgaaer dels af det overveiende Antal Steder, hvor dette Navn forekommer, dels af den Omstændighed, at Jaqut i sit oftere omtalte geographiske Lexicon angiver nöiagtig dets Bogstavering. I Udtoget af dette Værk, hvis Titel er *Merasid el-ittilâ'*, finde vi under Ar-

---

[1] Beilage III, Ibn Fozzlan's u. a. Ar. Berichte über die Russen.

tikelen ويسو[1] Fölgende: „Wisu, i en Afstand af 3 Maaneders Reise fra Bulgar, har om Sommeren en saa kort Nat, at der næsten ikke gives noget Mörke, og om Vinteren en saa lang Nat, at der ikke er nogen Dag". Paa et andet Sted siger Jaqut under Artikelen Bulgar[2]: „Kongen af Bulgar fortalte, at bagved hans Land i en Afstand af 3 Maaneder gaves et Folk, kaldet Wisu, hos hvem Natten neppe varer een Time". Under Artikelen Itil siger den samme Forfatter endvidere[3]: „paa denne Flod reise Kjöbmændene til Wisu og hente sig derfra Pelsværk af Bævere, Zobel og Egern". — Endelig beskriver Qazwini i sit Værk *atsâr ul-belâdi* den stumme Handel, Bulgarerne dreve med dette Folk[4]: „Bulgarerne bringe deres Varer til dem (Wisu) for at handle, idet hver lægger sine Varer paa et Sted under et bestemt Mærke og lader dem ligge der. Derpaa vender han tilbage og finder en Art Vare, han kan bruge i sit Land; naar han da er tilfreds, tager han det til Bytte, og er han ikke tilfreds, tager han sin egen Vare og lader det andet ligge. Paa den Maade ser hverken Kjöberen eller Sælgeren hinanden, saaledes som det finder Sted i Negerstaterne imod Syd. Folket Wisu kommer ikke til Bulgarernes Lande, fordi, naar de komme til dem, forandres Luften, og der indtræder Kulde, selv om det er om Sommeren, hvorved deres Sæd da vilde fordærves. Bulgarerne vide dette og tillade dem derfor ikke at komme ind i deres Land". — Iblandt de i Noten p. 106 efter Dimasqi opregnede Folk, der boe bagved det 7de Klima, menes rimeligen ved en Feilskrift med Ordene سواد يرى Folkene Jura og Wisu. Af alle disse Steder fremgaaer, at Landet Wisu henlagdes höit imod Nord bag det 7de Klima eller nær det Sted, hvor ogsaa Folkene Jura ɔ:

---

[1] S. Merasid el-ittila' ed. Juynboll t. III p. 300. [2] Meddelt af Frähn a. V. p. 207. [3] Cod. Arab. XCIX p. 65v. [4] S. Wüstenfelds Udg. t. II. p. 416.

Jugrien, Ouigur og Wareng findes, under en nordlig Brede, hvor der om Sommeren kun er en meget kort Nat og om Vinteren en ubetydelig Dag, noget borte fra Havet (formodentlig Warenger-Havet eller det nordlige Ocean) og i en Afstand af 3 Maaneders Reise fra Bulgarerne, som seile herhen paa Volga. Efter Hâmid fra Granada hente disse Folk Zobelskind fra et endnu nordligere Land, beliggende ved Havet, hvorimod efter Jaqut Zobel, Bævere og Egern have deres Hjem bos Wisu. Vi antage ganske i Overensstemmelse med Frähns fortræffelige Undersögelse, at dette Folk er det i russiske Annaler oftere omtalte Folk Wes, nord for Nowgorod ved den hvide Sö (bielo Osero). At dette Navn Wisu imidlertid skulde være ensbetydende med bielo osero og ved at forklares efter en eller anden nordisk Dialekt indeholde Ordene „hvide Sö", anse vi dog höist usikkert. Beliggenheden passer særdeles vel, idet vi have Östersöen eller Warengerhavet imod Vest og det selv beliggende Nordvest for Bulgarerne; seilede man fra disse op ad Volga og ind i Floden Scheksna ved dennes Sammenlöb med Volga til Bielosöen, var en Tid af 3 Maaneder ikke for lang til denne Seilads. Det Land nær Mörkets Grændse, hvorhen Wisu efter Hamid fra Granada solgte Sabelklingerne for Pelsværk af Zobel, maae vi da rimeligen söge ved det nærværende hvide Hav, idet Zobelen tilforn var udbredt over hele det nordlige Rusland fra Grændsen af Lapland, og hvor vi ogsaa passende kunne antage Hvalfiskefangst. Byen Saqsin er efter Abulfeda beliggende under 67° Længde og 53° n. B. og maa söges i Chazarernes Land; dens Navn tyder hen paa Gother eller Saxer, der endnu i det 13de Aarh. fandtes ved Siden af Chazarerne[1]. Den af Jaqut beskrevne stumme Handel var ikke usædvanlig i Middelalderen med Folk, hvis Sprog man ikke forstod, og omtales ogsaa af Abul-

[1] S. Lelewel géographie du moyen âge t. III et IV p. 173.

feda[1]: „Nord for Russerne er et Folk, der handle uden at se, med hvem de handle. En, som har bereist disse Lande, siger, at dette Folk grændser til det nordlige Hav; naar Karavaner komme til deres Land, gjöre de Ankomsten bekjendt og begive sig derpaa til et Sted, der er bestemt for Kjöb og Salg; derpaa lægger hver sin Vare efter at have mærket den og begiver sig til sin Bolig; de Indfödte komme da og lægge ved hver Vare Pelsværk af Zobel, Ræve, Lodser og lignende, og gaae bort. Kjöbmændene komme derpaa, og ere de tilfredse, tage de disse Varer, men efterlade dem i modsat Fald. Handelen fortsættes saaledes, indtil begge Parter tilfredsstilles". — Vi skulle endnu tilföie en lignende Beskrivelse af disse Egne og den Art Handel, som dreves her, efter den berömte Reisende Ibn-Bathuta, der gik fra Sinope over det sorte Hav til Krim, hvor dengang Sulthan Usbek Chan herskede; herfra gjorde han en Udflugt til Bulgarernes Lande, der laae 10 Dages Reise fjernet fra Sulthanens Hovedstad, for at være Vidne til Nætternes og Dagenes Korthed paa de forskjellige Aarstider. Efterat have opholdt sig her i 3 Dage, fortsætter han sin Beskrivelse saaledes[2]: „Jeg havde i Sinde at reise fra Bulgar til Mörkets Land, men opgav min Plan, da man kun har liden Nytte af denne Reise. Dette Land ligger 40 Dage fjernet fra Bulgar, og Reisen derhen gjör man paa smaa Araba, som trækkes af store Hunde. Denne Örken har nemlig en frossen Jordbund, hvorpaa hverken Mennesker eller Heste kunne staae, men nok Hunde, som have Klöer og holde sig hermed fast i Isen. Denne Reise foretages kun af velhavende Kjöbmænd, af hvilke mangen En har henved 100 Vogne med sig, forsynede med Spise, Drikke og Brænde, thi man finder her hverken Træ, Sten eller Boliger. Til Veiviser tjener en Hund, som flere Gange

[1] Ab. Géogr. Text p. 201. [2] Voyages d'Ibn Bathouta par Defremery et Sanguinetti t. II p. 398 flg.

har gjort Reisen, og som bliver saa höit vurderet, at den betales med 1000 Dinarer. Denne bliver forspændt ved Halsen med 3 andre Hunde, saa at den er Forlöber, og de övrige fölge; naar den gjör Holdt, standse ogsaa de andre. Aldrig slaaer eller udskjælder dens Herre den, men giver den endog Mad för Folkene; iagttager han ikke dette, bliver Hunden ondskabsfuld og löber bort, hvorved da Menneskene udsættes for at omkomme. Naar de Reisende have tilbagelagt 40 Dage i denne Örken, saa gjöre de Holdt ved Mörkets Land, efterlade der de medbragte Varer og gaae tilbage i deres Telte. Den fölgende Morgen begive de sig igjen hen til hint Sted for at se efter Varerne, og de finde ved disse henlagt Zobel, Egern og Hermelin. Er den Fremmede da tilfreds med Tuskhandelen, tager han dette med sig, i modsat Fald lader han det ligge ved sine Varer. Dagen derpaa bliver da Prisen forhöiet; men undertiden tage de deres Varer tilbage og efterlade, hvad Kjöbmændene have henlagt i Bytte. Paa den Maade foregaaer Kjöb og Salg. De, som reise derhen, vide ikke, med hvem de drive Handel, om det er Genier eller Mennesker, idet de Ingen faae at se". — Vi have her naaet hen til de yderste Lande og Folkeslag i Norden, der vare Araberne bekjendte og som ogsaa i Almindelighed benævnedes med det mythiske Fælledsnavn Jagog og Magog, imod hvis Indfald Du-l-Qarnain siges at have opfört den store Mur, hvorved uden Tvivl fra Begyndelsen forstodes Caucasus og de af Sassaniderne i dette Bjergland opförte Fæstninger; iblandt disse behöve vi blot at nævne det berömte Pas Derbend, der endnu for Öieblikket förer fra de russiske Provindser ind i Persien[1]. Abu Hamid Andalusi beskriver omstæn-

[1] S. en nærmere Beskrivelse af disse Forter hos Edrisi t. II p. 329 par Jaubert; Walckenaer har givet et Kort over disse Pas s. Mémoires de l'Institut 1824, VII, 2 p. 210; Navnet Caucasus er en Forvanskning af det Persiske Koh-kâf, Bjerget Kâf; Om Alexandersagnet s. d. anf. Værk af Aithikos p. LXI.

deligen dette Befæstningsværk og nævner udtrykkelig som det Sted, hvor det anlagdes, Bjerget Qabq (Caucasus), der beskrives saaledes[1]: „Det er et höit Bjerg, der omfatter 72 forskjellige Folkeslag, hvoraf hvert har sit Sprog, saa at det ene ikke forstaaer det andet; det har Floder og Skove og strækker sig i Længden og Breden henimod 2 Maaneder. Den omtalte Mur kan ses fra Chazarer-Havet (det caspiske Hav) i en Mils Afstand, strækker sig ind i Landet, og naaer hen til Fæstningen Thabaristan. Man siger, at Grunden til denne Murs Bygning var, at Chazarerne gjorde Indfald i Persien og hjemsögte Hamadan og Mosul, hvorved Landet blev plyndret og ödelagt". — Efter Abulfeda benævnes Caucasus (Cabac eller Caytac) formedelst den store Mængde forskjellige Sprog, der findes her, og hvis Antal angives at være 300, „Sprogenes Bjerg" („Gebel al-alsun")[2]. Efterat arabiske Horder imidlertid oftere havde passeret Caucasus og sat sig fast i Georgien og Armenien, tabte disse Egne deres mythiske Betydning, og Alexandermuren med de nordlige Barbarer flyttedes længere imod Nord og Öst til Ural og Altai; til disse Egne sendtes den p. 11 omtalte Sallâm at-targemân paa Chalifen Wâtiq-billahs Befaling i det 9de Aarh. efter Ch., for at undersöge Murens Tilstand og berolige Chalifen i hans Frygt for et Indfald af de nordlige Barbarer. Sallams Beskrivelse af disse Egne er os bevaret af Edrisi[3] i VI Klima IX Section, efter hvem vi her i Korthed ville meddele Indholdet. Toget gik ud fra Byen Surra-men-raa omtrent 20 Mile nord for Bagdad over Tiflis til Alanernes Land; efter 27 Dages Reise ankom de til Baschkirerne og gjennemreiste derpaa i 10 Dage et Land, der var opfyldt af stinkende Dunster, hvis Virkning de forebyggede ved forskjellige Arter vellugtende Ting; efter en Maaneds Reise igjennem Örkener og

[1] Cod. XCII fol. 11v. [2] Ab. Geogr. Reinauds Overs. t. II p. 93. [3] Jauberts Overs. t. II p. 416.

uveisomme Steder, der bare Spor af Jagogs og Magogs Ödelæggelser, ankom de til Fæstningsværkerne ved Foden af et Bjerg, i Nærheden af hvilket Muren befandt sig. Her fandt de et Folk, som talte Arabisk og Persisk og vare Muselmænd; for mange Aar siden var der nemlig, efter deres Udsagn, kommen ridende til dem paa en Kamel en Mand, der havde lært dem Islam, hvilken Tro de fra den Tid havde antaget. Efterat de havde erfaret de Ankomnes Fædreland og havde hört om Tilværelsen af Chalifen af Bagdad, viste de dem Veien til nærmere Iagttagelse af deres Reises Maal, den omtalte Mur, der laa omtrent 2 Parasanger fra dette Folk. Paa Midten af denne Mur var en uhyre Jernport, befæstet med Taarne; paa denne Port blev der slaaet 3 Gange daglig med en stor Hammer, for at Jagog og Magog, der befinde sig paa den anden Side, kunde höre, at Muren var godt forsvaret. Paa det Spörgsmaal, om man nogensinde havde set nogen af disse Jagog, svarede Folket, at man oftere saae dem paa Muren, og at ved en stærk Storm 3 Personer vare styrtede ned, hvis Længde man havde fundet at være $2^1/_2$ Schubra (= $22^1/_2$ Tomme). Efter denne Undersögelse tiltraadte derpaa Sallâm Tilbagereisen igjennem Chorasan og ankom efter en Fraværelse af 28 Maaneder til Surra-men-Raa, hvor han beroligede Chalifen for hans Frygt. — Af denne eventyrlige Fortælliug, der, hvad Beskrivelsen af Muren og dens Fæstningsværker angaaer, vistnok er ældre end Sallâm og kun indeholder en Opfriskning af gamle Sagn, fremgaaer imidlertid som et historisk Factum, at Araberne i det 9de Aarh. vare bekjendte med Egnen ved Ural, og at de havde henflyttet til de nord og öst for Ural beliggende Egne, altsaa omtrent til de nærværende Gouvernementer Simbirsk og Tobolsk, de saakaldte Jagog og Magog. Af andre, men som det synes senere Forfattere, gjöres ved en meget tilgivelig Forvexling endeligen denne Mur til den chinesiske Mur, og det synes,

som om Abulfeda har antaget denne Mening, naar han ved Beskrivelsen af det östlige Ocean lader dette strække sig imod Nord forbi China indtil Höiden af Muren mod Jagog og Magog[1]. At disse Folk betragtes af arabiske Geographer som Beboere af den nordöstligste Del af Jorden i Almindelighed, fremgaaer af den Omstændighed, at de beskrives som levende af Havets Fiske og Jagt, idet de ikke drive Agerdyrkning, men have et Land rigt paa store Skove; da Araberne nemlig gjennem Normannerne havde lært at kjende de nordvestlige Dele af Europa, vare endnu de nordlige og östlige Egne af Asien hinsides Ural bestandigen indhyllede i Mörke, hvorhen de da kunde forflytte disse fra deres ældste Sagnkreds bekjendte Folk. De omtales derfor undertiden ogsaa af arabiske Forfattere som tilforn beboede af det gamle ugudelige Kjæmpefolk Aditer, der skulle være dragne imod Nord for at forfölge Propheten Huds Tilhængere, som vare udvandrede til Bulgarernes og Baschkirernes Lande for at undgaae Tyrannen Scheddad b. Ads Forfölgelser; hine Aditer skulle da have sat sig fast i disse Lande, og i deres Grave fandtes Ben af en overmenneskelig Störrelse. Abu Hâmid omtaler et Par endnu dengang levende Exemplarer af denne Kjæmperace og tilföier en saa levende Skildring, at vi næsten ikke kunne tvivle om, at han virkelig har set et Par saadanne Kjæmpemennesker[2]: „Jeg saae iblandt Bulgarerne Aar 530 en Mand af Aditernes Slægt, som havde en Höide af 7 Alen, ved Navn Wanekni. Han tog en Hest under Armen, som man ellers tager et Kamelföl, og med sin store Styrke kunde han knuse et Hestelaar og flaae Huden og Lemmerne fra hinanden, saa let, som Qvæg afgnaver Græs. Bulgarernes Konge havde ladet ham forfærdige Pantser og Hjelm, hvoraf den sidste var som en stor

[1] Smlgn. S. 156 i denne Afhandling og Ab. Overs. t. II p. 24.
[2] Cod. XCII fol. 26r. og Qazwini Atsâr ul-belâd t. II p. 412.

Kjedel. Han stred med en Egetræes Kölle, som han holdt i sin Haand som en Stok; hvis han havde slaaet en Elefant dermed, vilde den være bleven dræbt. Med alt dette var han godmodig og beskeden; naar han mödte mig, hilste han mig og viste sig höflig og ærbödig; mit Hoved naaede ham kun til Hoften. Der var kun et eneste Badekammer i Bulgar, hvis Döre vare store nok til, at han kunde gaae ind ad dem; han var det vidunderligste Menneske, hvis Lige jeg ikke nogensinde har set. Han havde en Söster af samme Störrelse. Jeg saae ogsaa en Pige i Bulgar af lignende Legemsbygning, om hvem Qadien fortalte mig, at hun hörte til Aditernes Slægt og havde dræbt sin Mand, hvis Navn var Adam, og som var en af de stærkeste blandt sit Folk. Hun havde nemlig trykket ham til sig, saa at hans Ribben knustes, og han var strax död deraf". Anledningen til at befolke disse Egne med en eiendommelig Kjæmperace gave mulig de oftere fundne Mammutsknokler, hvormed der endog dreves en vis Handel, idet de sendtes til Chowaresm og forarbeidedes her til forskjellige Gjenstande. At Jagog og Magog udtrykker en Samling af forskjellige Folkefærd i det yderste Norden, hvis Navne senere ved nöiagtigere Kundskaber nærmere bestemtes, bekræfter Abu Hâmid fra Granada i Begyndelsen af det nylig citerede Arbeide[1]. Idet han taler om Jordens Klima, fortsætter han Beskrivelsen af de nordlige Egne saaledes: „Dernæst satte Herren Jagog og Magog, som ere Sönner af Japhet, Noahs Sön, til at beboe det yderste Norden, der grændser til det mörke Hav. Disse Lande have en Strækning af 80 Aars Reise, og imellem dem og Sems Lande er den af Du-l-Qarnain opförte Mur, som af Herren er omtalt i Koranen og bygget af Jern og Kobber. De ere en Mængde Folkeslag, hvem kun Gud kjender, i det Hele taget lig Dyr, stærke og kraftige; de kaste med Pile og kunne

---

[1] Fol. 2 v.

löbe som vilde Dyr; men have hverken Forstand eller fölge nogen Lov".

Efter at have betragtet ArabernesForestillinger om Middelhavet og de tilgrændsendeHave, det sorte og det caspiske Hav, tilmed have omfattet de yderste Egne af Fastlandet imod Nord, der vare Araberne bekjendte, vende vi nu tilbage til vort oprindelige Udgangspunkt, det vestlige Ocean, for nærmere at gjennemgaae de i dette Hav beliggende Öer, der omtales af arabiske Geographer, dets Kyster fra Indlöbet til Middelhavet, og de af samme dannede Bugter.

c. Öer i det vestlige Ocean. Vest for Indlöbet i Middelhavet omtaler Dimasqi de saakaldte evige Öer, der af nogle Geographer ogsaa kaldes de lykkelige. Andre derimod, som Ibn Saʿid, give de evige Öer en sydligere Beliggenhed og lade de lykkelige Öer ligge imellem disse og Fastlandet og være adspredte i det förste, andet og tredie Klima, 24 i Tallet. Efter denne Beskrivelse synes de evige Öer at svare til de capoverdiske, de lykkelige til de canariske og azoriske, hvortil endog af Flere henregnes de britanniske Öer; i Maqqaris Beskrivelse af Spanien læse vi fölgende Beskrivelse[1]: „I det vestlige Ocean ligge de evige Öer, 7 i Tallet, vest for Byen Sala (imellem Marocco og Ceuta, de Gamles Sale), hvorfra de kunne ses paa en solklar og skyfri Dag; paa dem findes 7 Statuer af menneskelig Skikkelse, der advare ved deres Stilling imod at vove sig videre ud paa Havet. I samme Hav imod Nord ligge de lykkelige Öer, paa hvilke findes en utallig Mængde Byer og Stæder; de ere beboede af de saakaldte Magus ɔ: Mager, der bekjende sig til Christendommen. Den förste af disse er Britannien, som ligger midt i Havet, nord for Spanien; den har hverken Bjerge eller Kilder, men Indbyggerne drikke Regnvand og dyrke derved Markerne". Idet vi

[1] Analectes sur l'histoire et la littérature des Arabes d'Espagne par al-Maqqari t. I par W. Wright, Leyde 1855, p. 104.

nylig have nævnt de azoriske Öer, skulle vi dog bemærke, at de kun vare Araberne meget dunkelt bekjendte, og at disse neppe mer end en Gang havde vovet sig ud paa Havet til disse Öer. Denne Seilads siges at være foretagen af de saakaldte Magrurin eller „Vildfarende" og fortælles af Edrisi paa fölgende Maade[1]: „For at undersöge Oceanet og dets Grændser forenede 8 Personer sig af samme Familie, og efter at have forsynet sig med Levnetsmidler og Vand for flere Maaneder, gik de under Seil fra deres Födeby Lissabon med förste Östenvind. Efter at have seilet omtrent 11 Dage, kom de til et Hav, hvis Bölger vare tykke og uddampede en stinkende Luft, og som desuden var fuldt af talrige Klipper. Af Frygt for at omkomme styrede de imod Syd og naaede efter 12 Dages Forlöb Faare-Öen, saaledes kaldet, fordi talrige Hjorde af Faar græssede her uden Hyrde. Efter at være gaaede i Land fandt de Vandkilder og vilde Figentræer: de slagtede ogsaa nogle Faar, men fandt deres Kjöd saa bittert, at det ikke var muligt at nyde det, og de bevarede derfor kun Huden. Derpaa seilede de igjen i 12 Dage og opdagede en beboet Ö, til hvilken de nærmede sig; men snart efter bleve de omringede af Baade og förte som Fanger til en By ved Havet. Indbyggerne af denne vare höie, med röde og ukröllede Haar, og Qvinderne besade en sjælden Skjönhed; de bleve i tre Dage indesluttede i et Hus, og den fjerde Dag kom en Mand til dem, der talede Arabisk, og spurgte dem, hvo de vare, hvorfra de kom, og om deres Reises Hensigt. Denne Mand var nemlig Kongens Tolk. Efter at have svaret Kongen ved denne, at de havde vovet sig

[1] Jauberts Oversættelse t. II p. 27; den samme Begivenhed er fortalt af Ibn-ul-Vardi, s. Cap. Ium de regionibus et oris ed. Hylander, Lundæ 1823, p. 25 fig., og Not. et extr. t. II p. 25 par de Guignes; smlgn. Santarem recherches sur la priorité de la découverte des pays situés sur la côte occidentale d'Afrique au delà du cap Bojador, Paris 1842, p. XI, 56, 269.

ud paa Havet for at undersöge dets yderste Grændser, lo Kongen og underrettede dem om, at hans Fader havde udsendt Folk i lignende Ærinde, men at disse efter at være flakkede om i rum Sö en Maaned, indtil Himmelen var bleven aldeles mörk, vare vendte tilbage med uforrettet Sag. De opholdt sig da hos denne Konge, indtil en Vestenvind reiste sig, hvorpaa de igjen indskibede sig, og efter at have seilet omtrent 3 Dögn, naaede de Fastlandet, hvor en Race af Berberfolk boede ved Byen Asafi, der er Maroccos Havn. Efter Sagnet skal nemlig dette Sted have erholdt dette Navn ved samme Leilighed; da de nemlig af Stedets Beboere bleve underrettede om, at de endnu havde en Reise af 2 Maaneder tilbage til deres Hjem, Lissabon, udbröde de i Smerteskriget „*wa asafi!*" (ɔ: o Ulykke!). I Lissabon var endnu paa Edrisis Tid en Gade benævnt efter disse Söfarere med Navnet *darbu-l-magrurina*, „de Vildfarendes Gade". Skjöndt Flere have troet heri at finde et Spor af, at America kunde have været Araberne bekjendt, antage vi dette dog höist usandsynligt, hvorimod Indholdet af denne Fortælling kun viser, at engang enkelte Söfarende ere blevne drevne ud paa Havet til Azorerne, og at Erindringen om disse Öer kun meget dunkelt er bleven bevaret for Efterkommerne; af denne sidste Grund regnede de den förste Meridian ved det imaginære Punkt Khobbet Arins vestlige Horizont, idet de sandsynligen ellers havde valgt en af Azorerne som dennes Gjennemgangspunkt. At den i det Foregaaende omtalte Faareö *(geziret ul-Ganem)* skulde være Færöerne, antage vi ogsaa meget usandsynligt, uagtet enkelte Geographer, som Malte Brun, med Hensyn til Overensstemmelsen i Navnet, have fremsat denne Mening. En Del andre Öer omtales af Ibn-ul-Vardi[1] og Edrisi, der, saafremt de ellers ikke höre til de fabelagtige Lande,

---

[1] S. Tornberg, fragmentum libri Ibn-ul-Vardi, Upsaliæ 1835. p. 13 flg. arab. Text.

maa söges omtrent paa dette Sted eller höiere imod Nord. Af saadanne skulle vi her blot efter Edrisi[1] nævne Öen Hasarat eller Hasran, der har et höit Bjerg og er beboet af gulbrune Mennesker, som have et til Knæerne naaende Skjæg, brede Ansigter og store Ören. Öen, der har en lille Bæk med fersk Vand, identificeres af Malte Brun med Teneriffa[2]. Slangeöen *(geziret et-tanîn)* har faaet dette Navn af en Drage, der i lang Tid hjemsögte Öen, indtil Du-l-Qarnain befriede Indbyggerne for denne Plage; dette minder om det af Carthagerne besögte Ophiusa, der sædvanlig antages at være Irland. Fugleöen eller Falkeöen omtales af Ibn-ul-Vardi[3], Dimasqi[4] og Ibn Saʿid hos Abulfeda[5]; den har en Brede af 4 Dage og en Længde fra Öst til Vest af 7 Dage. Da der fra denne Ö bringes Falke, som sælges til Sulthanen af Ægypten, og paa samme den hvide Björn lever, maae vi söge den höit imod Nord, idet Falke udförtes til Orienten fra Norge, Skotland og Rusland[6]. Edrisi bestemmer dens Beliggenhed ganske nær den nyligen omtalte Faareö, Abulfeda ved Irland. Endelig nævnes af Edrisi Öen Schaslend, hvis Navn skrives meget forskjelligt, som i den latinske Oversættelse Sahelia, af Ibn-ul-Vardi Dhâdhil; herfra hentedes Ambra, formodentlig den gule Ambra eller Rav, og forskjellige Ædelstene. Den har en Længde af 15 Dage og en Brede af 10 Dage, og omfattede 3 store velbefolkede Byer; men ved Krige og Revolutioner omkom en Del af Beboerne, Andre udvandrede og bosatte sig paa Fastlandet i Europa, hvor deres Efterkommere endnu existerede paa Edrisis Tid. I det 7de Klima[7] benævnes

[1] S. Jaubert. Edrisi t. I p. 198. [2] Géogr. éd. par Huot t. I p. 186. [3] Ibn-ul-Vardi ed. Tornberg p. 16 arab. Text. [4] Cod. Arab. No. XCVI fol. 111v. [5] Géogr. d'Ab. t. II p. 266. [6] Om denne Jagtfugl, kaldet paa Arabisk Sonkor, s. en vidtlöftig Beskrivelse af Quatremère i l'histoire des Sulthans mamloukes t. I p. 90. [7] S. Edrisi par Jaubert t. II p. 422

denne forladte Ö Skosia, og den samme Bemærkning gjentages, at en Del af Indbyggerne formedelst Borgerkrige udvandrede til Fastlandet. Ifölge disse Angivelser kan denne Ögruppe ikke være nogen anden end Skotland, og vi see altsaa, at Araberne havde erhvervet sig taalelige Kundskaber om Landene indtil nord for de britiske Öer. I Havet ved Bardyl ɔ: Bordeaux, der beskyller den nordlige Del af Spanien og strækker sig imod Öst bag Gebel al-bortat ɔ: Pyrenæerne og imod Nord til Havet ved England, nævnes Öen eller rettere Halvöen (begge Begreber betegnes paa Arabisk med samme Navn) Berthanya ɔ: Bretagne, nord for hvis vestligste Del i en Afstand af 3½ Dags Reise vi have Irland. Dette Hav beskrives af Edrisi saaledes[1]: „Dets Vand er tykt og mörkt af Farve. Bölgerne hæve sig skrækkeligt, og dets Dybde er betydelig. Da her bestandig hersker Mörke, er Seiladsen farlig ved voldsomme Storme; mod Vest er dets Grændser ubekjendte. En Del ubeboede Öer findes i dette Hav, men kun faa Sömænd vove sig ud herpaa, og de, som udrustede med Kundskaber og Dristighed, gjöre det, seile da langsmed Kysterne, uden at fjerne sig fra Land; desuden indskrænker den gunstige Aarstid sig kun til Maanederne August og September. De bedste Söfolk paa dette Hav ere de, der ere bekjendte under Navnet Englændere eller Beboere af England, en stor Ö, der omfatter mange Byer, beboede Steder, frugtbare Marker og Strömme". Hos Abulfeda og især Edrisi finde vi en temmelig nöiagtig Beskrivelse af dette Land, hvilken i höi Grad, navnlig hos den sidste, maa overraske os, og som vi neppe kunne forklare anderledes, end at Normannerne havde bragt Araberne paa Sicilien Kundskaber om disse Egne, hvilke igjen bleve udbredte videre ved Edrisi og hans Efterfölgere. Abulfeda[2] angiver An-

---

[1] T. II p. 355. [2] S. Géogr. d'Abulfeda par Reinaud Overs. t. II p. 266 og Text p. 188.

tallet af de britiske Öer til 11, hvoraf den vigtigste har Navnet Ankelthere, og hvis Hovedstad er Londeres (ↄ: London). Længden af denne Ö fra Nord til Syd er med en ubetydelig Böining 430 Mile, Breden 200 Mile; den har Guld, Sölv, Kobber og Tin (paa Arabisk Qasdîr, formodentligen afledet af Cassiterides insulæ hos de Gamle), men ikke Vinranker paa Grund af den stærke Kulde, hvorfor Indbyggerne for forskjellige Metaller tilhandle sig dette Produkt i Frankrig. I England forfærdiges Skarlagenklæde af Faareuld, der er blöd som Silke, idet de bedække Faarene med Tepper og beskytte dem herved imod Regn, Sol og Stöv. Uagtet Englands Rigdom og dets Udstrækning er det dog Kongen af Frankrig undergivet, til hvem de ved store Forsamlinger bringe som Tegn paa Undergivelse en Vase, fyldt med forskjellige Retter, hvilket er en fra Aar til Aar nedarvet Skik". Edrisi[1], der sammenligner Englands Figur med Hovedet af en Struds, angiver en stor Del Byer, hvoraf det maa være os tilladt at nævne nogle af de vigtigste, hvis Beliggenhed kan eftervises:

„Först nævnes en By Sahsenar eller Sahsetar, beliggende 12 Mile fra Havet ved en Flod, som kommer fra Nord og löber ud i Havet öst for denne. Det er muligt, at hermed menes Byen Chichester, idet den næste Stad er Garham (ↄ: Wareham), beliggende ved Kysten i en Afstand af 60 Mile fra hin; fra Sahsenar til det vestligste Punkt af Öen, Cornwalia (ↄ: Cornwallis og Cap Landsend), er 300 Mile; fra samme By til Salaburs, beliggende oppe i Landet imod Nord, (Salisbury) ved den samme Flod, der löber forbi Sahsenar, er 60 Mile. Oppe i Landet ligger Byen Bunster ↄ: Winchester ved en Flod, der udspringer fra Bjerge midt i Landet, i en Afstand af 40 Mile vest for Salaburs. Endvidere nævnes Hastings, en anselig Stad med levende

[1] 7de Klima 2den Afdeling, Jauberts Overs. t. II p. 423.

Handel, hvorfra man kommer til Dobers ɔ: Dover, beliggende ved Kanalen, som adskiller England fra Fastlandet, i en Afstand fra denne sidste By af 70 Mile. Fra Dover til London, der ligger ved en stor Flod 20 Mile fra dennes Udlöb, regnes 40 Mile; denne Flod kaldes Rothaida eller Rothanda (ɔ: Thems), udspringer inde i Landet og löber ud i Havet. Videre paa Östkysten have vi fra Barghik[1], formodentlig Ipswick, til Agrimes ɔ: Grimsby, 80 Mile; fra denne sidste til Afardik ɔ: Berwick, der ligger noget fra det mörke Ocean paa Grændsen af Öen Skotland, som er forbunden med England, er ligeledes 80 Mile. Scosia (Skotland) strækker sig 150 Mile imod Nord og har hverken Byer eller beboede Steder. Fra Agrimes (ɔ: Grimsby) til Nicola (Lincoln) inde i Landet er 100 Mile, idet begge Byer ligge ved samme Flod, der löber i Oceanet syd for Agrimes, og fra Nicola til Durhalma ɔ: Durham, beliggende inde i Landet imod Nord, 80 Mile. Imellem Skotlands Vestkyst og Kysten af Irland regnes 2 Dages Seilads imod Vest; denne sidste Ö omtales ogsaa af Abulfeda[2], der angiver dens Beliggenhed nord for England; dens Længde fra Nord til Syd er 12 Dages Reise, og Brede paa Midten omtrent 4 Dage; den er bekjendt ved sine indre Borgerkrige, og Indbyggerne vare Mager, indtil de for at efterligne deres Naboer bleve Christne. Der udföres herfra Kobber og Tin i Mængde". — Om denne Ö tillade vi os at meddele en temmelig udförlig Beskrivelse, der læses hos Qazwini[3]: Öen Irland ligger i den nordvestlige Del af det 6te Klima og er Magernes vigtigste Sæde; dens Omkreds er 1000 Mile, og dens Indbyggere ere Mager; disses Klædedragt bestaaer i en Burnus ɔ: en

---

[1] Vi kunne ogsaa læse Narghik, idet b og n kun adskilles ved et Punkt; denne By bliver da efter Lelewel géogr. du moyen âge t. III p. 84 Norwick. [2] Géogr. d'Abulfeda t. I p. 188 texte Ar. [3] S. Atsâr ul-belâd ed. Wüstenfeld p. 388.

Art Kappe, hvis Værdi er 100 Dinarer, og de Fornemme bære saadanne broderede med Perler. Man fortæller, at ved dens Kyster fanges en Art unge Hvaler, hvormed de ernære sig; disse unge Hvaler fødes i Maaneden Ilul ɔ: August—September, og fanges derpaa i 1ste og 2den Teschrin og 1ste og 2den Kanun ɔ: fra October—Januar; men efter disse 4 Maaneder bliver Kjödet haardt og kan ikke spises. Angaaende den Maade, hvorpaa de fanges, berettes der, at Fiskerne komme sammen i Skibe og före med sig store Jernharpuner med skarpe Tænder, hvori er fastgjort en stor Ring med et stærkt Toug. Naar de da see en ung Hval, slaae de i Hænderne og skrige, saa at Hvalen bliver forvirret ved Stöien og svömmer hen til Skibene for at söge Beskyttelse. En af Söfolkene nærmer sig den og klöer den stærkt paa Panden, hvorved Hvalen bliver rolig; dernæst lægger han Harpunen midt paa dens Hoved og slaaer af alle Kræfter med en Jernhammer paa Harpunen tre Slag; det förste og andet Slag mærker den ikke, men ved det tredie bliver den aldeles forstyrret og slaaer ofte med Halen imod Skibene, saa at den ödelægger dem. Den ophörer ikke med at slaa omkring sig, förend den bliver mat, hvorpaa Söfolkene indbyrdes hjælpe hinanden med at hale den op paa Strandbredden. Undertiden mærker Hvalens Moder dens Slag i Vandet og forfölger da Skibsfolkene, som for at redde sig hakke et Lög og kaste i Vandet; naar den lugter dette, vender den om af Modbydelighed herfor. De afskjære derpaa den unge Hvals Kjöd og salte det; det er hvidt som Sne, og Skindet sort som Blæk". — Idet vi fortsætte vor Opregning af de vigtigste Öer, der omtales af arabiske Geographer som beliggende i det vestlige Ocean, komme vi efter Edrisi fra Kysten af England til Öen Danes, der ligger i en Afstand af en Dags Reise. Maaske staaer dette Navn ved en Skrivfeil for Manes (ɔ: Öen Man), paa hvis Beliggenhed den angivne Afstand ret vel kunde passe. Fra Nordspidsen af Skotland naaer man

efter 3 Dages Reise til Reslandeh, der uden Tvivl er Island, idet Begyndelsesbogstavet ا rimeligen ved en Skrivfeil er gaaet over til ر. Det kunde maaske synes rimeligere at identificere dette Navn med det i Brödrene Zenos Reiser forekommende Friesland, der skulde ligge Nordost for Skotland imellem dette Land og Island; da imidlertid dette Navn ikke forekommer i europæiske Reisebeskrivelser förend i det anförte Værk fra det 14de Aarh., altsaa henved 200 Aar efter Edrisi, tör vi ikke herfra söge nogen Oplysning; thi at ville med Lelewel[1] af denne Benævnelse antage, at Friesland har været omtalt för Zeno, forekommer os en altfor usikker Slutning. Denne Ö Reslandehs Længde angives til 400 Mile, og Brede 150 Mile; herfra har man efter Edrisi en Dags Reise til det saakaldte Stor-Irland, en Efterretning, der aabenbar har en normannisk Oprindelse, idet ifölge Rafns[2] bekjendte Undersögelser om Americas förste Opdagelse ved Islændere, dette Navn, lydende paa Islandsk Írland it mikla, betegner den östlige Kyst af Nord-America, rimeligen det nordlige Virginia og Carolina, hvilken opdagedes Aar 983—86, og som noget nordligere havde erholdt Navnet Vinland. Fra Island angives 12 Mile til Norge. Endnu have vi at omtale to fabelagtige Öer, der henlægges af orientalske Geographer, som Dimasqi[3], Edrisi[4], Qazwini[5], Baquwi[6] o. a. i det nordlige Ocean: nemlig de to Öer Irmianus er-rigâl og Ir-

---

[1] Géogr. du moyen âge t. IV p. 101; smlgn. de forskjellige Meninger om Landet Friesland hos Malte Brun ed. par Huot t. I p. 207. [2] Antiquitates Americanæ, Hafniæ 1837, p. 163, 211, 447—50. [3] Cod. XCVI fol. 111 v. [4] Géogr. t II p. 433. [5] Atsâr ul-belâd ed. Wüstenfeld t. II p. 408. [6] Not. et extr. t. II p. 539. En lignende Ö eller Land omtales af Adam fra Bremen under Navnet „Qvindernes Land" (terra feminarum og Amazonum patria), der ligger hinsides de Svenskes Land. S. Suhms Danm. Hist. t. IV p. 506, 510, 514; smlgn. Rafn, Antiquités Russes t. II p. 405, 441 og Ant. Amer. p. 290.

mianus en nesâ ɔ: Mændenes og Qvindernes Ö, idet den förste kun beboes af Mænd, den anden af Qvinder. Da det nærmeste Punkt paa Fastlandet af Edrisi angives at være Staden Anhu, hörende til Esthland, og man desuden seiler fra Calmar og Daghwada (Dagö) til dem, synes de efter Arabernes Forestilling, at maatte söges i den bothniske Bugt. Dette Sagn har en normannisk Oprindelse, idet Kysterne om det hvide Hav benævnedes Queenland; da Queen betegner Qvinde, dannedes i Middelalderen af dette Navn en Fabel om et Amazonland, hvortil da Araberne formodentligen af egen Phantasi for Modsætningens Skyld opdigtede et Mændenes Land. Hos Qazwini læse vi fölgende Beskrivelse af Qvindeöen og den derpaa liggende Qvindeby: „Det er en Ö i det vestlige Ocean der kun beboes af Qvinder, som ikke staae under Mænd; de ride paa Heste, deltage i Krig og ere begavede med stor Kraft. De have Slaver, med hvem de have Samleie og vexle hver Nat; naar de föde et mandligt Barn, dræbe de det strax, men et qvindeligt lade de leve".

d. Det vestlige Oceans Kyster. Idet vi have angivet de Öer, der af Araberne tænktes beliggende i det vestlige Ocean indtil dets yderste Grændse imod Nord, vende vi nu tilbage til det vestlige Oceans Kyster, for at fölge disse, indtil de tabe sig hos de arabiske Geographer i de nordlige ubekjendte Egne. Det vestligste Punkt af Spanien kaldes keniset el-gorâb ɔ: „Ravnekirken", og svarer til Cap St. Vincent (promontorium sacrum); dette Navn er opstaaet af det christelige Sagn om Helgenen Vincent, hvis Lig, efter at han havde lidt Martyrdöden i Valencia, var henkastet i en Sump, men her bevogtedes og opdagedes af to Ravne, hvorfor disse Dyr endnu for Öieblikket betragtes som hellige. Nord for dette Forbjerg i en Afstand af 40 Mile have vi Budânes ved en Flod af samme Navn, der ved denne By löber ud i den

saakaldte Ambra Bugt. Det samme Sted omtales af Isztachri[1] under Navnet Sirir med den Bemærkning, at det er det eneste Sted ved Oceanet, hvor man finder Ambra; kun ubetydelige Stykker findes ogsaa paa Kysterne af Syrien og lille Asien. Da Abulfeda omtaler Tayos Munding (Floden ved Lissabon) beliggende 40 Mile nord for denne By, der er Islams nordlige Grændse, synes den at være Setuval; Tage eller Floden ved Toledo, under hvilket Navn den forekommer hos Edrisi, har ved Udlöbet i Oceanet en Brede af 6 til 10 Mile. Nord for Oschbuna (Lissabon) komme vi da efter Abulfeda til Hovedstaden i Djalalike (Galicien), Samora, beliggende ved Floden Duero; Galicier benævnes nemlig de christne Beboere af den nordlige Del af Spanien, fraregnet Catalonien, der ansaaes af Araberne som hörende til Frankrig. Deres Land er efter Abulfeda fladt og sandigt, og deres vigtigste Næringsmidler bestaae i Hirse; de ere meget smudsige og vadske sig kun en eller to Gange om Aaret med koldt Vand, ligesom de heller ikke vadske deres Klæder, men bære dem, til de falde i Pjalter. De ere tappre, flygte ikke i Kamp, men foretrække Döden. I Galicien nævnes fremdeles Byen Santjacu ɔ: Santjago, efter Nogle beliggende ved Oceanet, efter Andre en Dags Reise herfra inde i Landet; den er berömt ved sin prægtige Kirke med Apostelen Jacobs Gravsted. Fra Colimria, Grændsestad i Portugal ɔ: Coimbra, til denne By meddeler Edrisi[2] os ret omstændelig et Itinerarie langs med Kysten; vi finde her Portugal omtalt som et blomstrende Land, med udmærkede Heste og en krigersk Befolkning, gjennemströmmet af Floden Duero, der udmærker sig ved sin Dybde og rivende Ström; fra denne

---

[1] Das Buch der Länder, übers. von Mordtmann, Hamburg 1845, p. 25, smlgn. Atsâr ul-belâdi p. 364. Om Ambra smlgn. tilforn p. 162. [2] Jauberts Overs. t. II p. 228 og Descripcion de Espana de Xerif al-Edris con traduccion y notas de Don Jos. Ant. Conde, Madrid 1799, p. 105.

Flod til Minu (ɔ: Minho) har man 60 Mile; denne sidste er seilbar og besögt af Skibe, der löbe op til de forskjellige Byer ved dens Bredder; fra denne komme vi til Floden Taron (rio de Castropol) Aladra, Merâr, to smaae Kystfloder, der have bevaret deres Navne uforandrede, og naae endelig Udlöbet af Floden ved Santjago (rio de Santjago), hvorfra vi have 6 Mile op i Landet til Santjago. Nord for denne By danner Havet en Bugt, der strækker sig fra Vest til Öst med en lille Böining imod Syd indtil det yderste Punkt ved Biona (ɔ: Bayonne); det er denne, som ogsaa kaldes Havet ved Bardyl og i en mere udstrakt Betydning Havet ved Angilther (England). Paa denne Strækning imellem Santjago og Bayonne nævner Edrisi Floden Tamirka ɔ: Tambra, der er en stor Flod og seilbar for Skibe; herfra kommer man til Forbjerget Râs-et-tharf ɔ: den yderste Grændsespids, der synes at være Cap Finisterre, idet den næste By siges at være Calanbira ved en lille Flod af samme Navn ɔ: Coruña, der har et stort Fyrtaarn; efter denne fölger Wadi Sindria ɔ: rio de Cedeyra, med en ret god Havn. Paa Spaniens nordlige Kyst nævnes hos Edrisi endnu et Par Byer, vi forbigaae, da deres Beliggenhed er uvis; den hele Strækning fra Santjago til Bayonne tilbagelægges i omtrent 23 Dage; ved denne sidste By begynde Bjergene albortât (ɔ: Pyrenæerne), der skille Frankrig fra Spanien og strække sig i en Længde af 9 Dagsreiser imellem det mörke Hav eller Englændernes Hav og Bahr-esch-Scham (ɔ: Middelhavet) indtil Haiqal ez-zâhiret eller zahra (Venustemplet) ɔ: Cap Creuz. — Vi have nu at betragte den franske Kyst, der indtil Mundingen af Garonne af Araberne benævnes Gasconia ɔ: Gascogne, med den vigtigste By Bardyl (Bordeaux), beliggende 12 Mile fra Havet med alle tænkelige Erhvervskilder og især rig paa Frugter. Dens Beliggenhed er efter Ibn Saʿid paa den 44° Brede og 25° Længde og

efter Abulfeda[1] udenfor Spanien i det 6te Klima i Frankernes Land, nord for Barcelona. Dens Klingefabriker ere berömte; den ligger öst for en lille Indsö med fersk Vand, hvori Floden, der löber forbi Toulouse (Garonne), har sit Udlöb, og udgyder sig herfra i Oceanet. Vi tillade os endnu at föie hertil fölgende Beskrivelse af Qazwini[2]: „Bardyl, en By paa den franske Kyst, er rig paa Vand, Træer og alle Arter Frugter. Störstedelen af dens Indbyggere ere Christne, og dens Bygninger ere opförte med höie Mure. Paa Kysterne om denne By findes god Ambra (formodentlig den gule Ambra eller Rav). Man fortæller, at naar om Vinteren Kulden hindrer Indbyggerne i at beseile Havet, seile de til en Ö i Nærheden, der kaldes Anwâti, hvor der voxer en Art Træ ved Navn „Mâdikat"; ere de da hungrige, tage de Barken af dette Træ og finde imellem Barken og Træet en hvid Substants, hvormed de ernære sig en Maaned eller to, indtil Luften bliver mild. Ved denne By ligger et höit Bjerg, der rager ud over Havet, og har et Afgudsbillede, som synes at advare Mennesker imod at vove sig ud paa Havet, naar de forlade Bardyl". — Idet vi have omtalt Toulouse, ville vi tillade os at meddele Abulfedas Beskrivelse af denne By[3]: „Öst for Bardyl ligger Byen Toulouse, i hvis Omegn imod Nord og Syd siges at ligge henved 1000 Fæstninger, der tilhöre dens Fyrste af fransk Herkomst og Nabo til den franske Konge. Opad Floden (Garonne) seile Skibe fra Oceanet, ladede med Tin og Kobber, som bringes fra England og Irland og herfra föres videre paa Mulæsler til Narbonne, hvorfra de overföres til Skibs til Alexandrien". Ved Bordeaux nævnes af Edrisi Byen Iblaqia ɔ: Blaye, i en Afstand af 40 Mile og hörende til Poitou; den er mindre betydelig, men dog en blomstrende Handelsstad

[1] Geogr. Overs. ved Reinaud t. II p. 307, Text p. 208. [2] Atsâr ul-belâd p. 389 ed. Wüstenfeld. [3] S. Text p. 218.

og beliggende ved samme Flod som Bordeaux. I Poitou finde vi af Söstæder Ragala ɔ: la Rochelle, og en Dags Reise herfra Staden Balqîr, hvis Beliggenhed er uvis, men efter Edrisi ved Orleans Flodens (ɔ: Loire) Munding i det mörke Ocean; man driver Fiskeri, og Skibe seile herfra til Santjago. Vi komme da til Bretagnes Kyster, der efter Ibn Saʿid ligger paa den $50^1/_2$ ° Brede og 9 ° Længde. Idet Ordet Gezirah i det arabiske Sprog baade udtrykker en Ö og en Halvö, omtales Bretagne af Abulfeda iblandt Öerne i det vestlige Ocean saaledes[1]: „Bretagne er efter Ibn Saʿid det förste Land, man kommer til, naar man kommer fra Vesten og har passeret det 7de Klima. Den ligger i Oceanet, i den Del heraf, der kaldes Havet ved Britannia eller Havet ved Bardyl, som omgiver den paa alle Sider; dog er en Vei aaben til Andalusien imod Sydost over Land; Landets Længde er 18 Dage langs Sydkysten, og dets Brede paa Midten omtrent 11 Dage. Det danner et selvstændigt Rige". Efter Ibn Saʿid kaldes kun Havet paa den sydlige Kyst, Havet ved Bretagne, hvorimod Oceanet omgiver det paa de andre Sider. De vigtigste Stæder, der nævnes af Edrisi, ere: Nantes, St. Michel, Dol, Dinân, St. Malo, Kirembin (Quimper) Faines (Vannes). Nantes beskrives saaledes af Edrisi: „Det er den förste By i Bretagne, stor, smuk, velbygget og velbefolket. Skibe ankomme der og seile ud herfra. Fra denne By böier Kysten sig stærkt ud imod Nord, saaledes at man fra Nantes til St. Michel, der er den sidste By i Bretagne, til Lands kun har 110 Mile, men til Söes 830. Reiser man til Lands til St. Michel, kommer man igjennem Rennes, der er en betydelig By, omgiven af stærke Mure, og en vigtig Handelsstad; til Sös kommer man fra Nantes til Redon, beliggende ved en Bugt i en frugtbar Egn, derfra til Faines ɔ: Vannes, beliggende

---

[1] Ab. Text p. 194 og Overs. p. 270.

paa et Forbjerg ved Enden af en Bugt, der afgiver en god Havn; derfra til Kinberlin ɔ: Quimberle, en lille By, beliggende ved en Bugt og bekjendt ved sin Industri; derfra til Kerenbim ɔ: Quimber, paa et Forbjerg, der gaaer ud i Havet; den er en Handelsstad; derfra til Lainos ɔ: Lannion, Sant-Matha (St. Mathieu[1]), hvor Bugten ved Bretagne ender, og som har en god Havn og megen Handel, Sant-Mahlo (Malo), Dinan og Dol og herfra til Sant Midgal (Saint-Michel), en berömt og velbefolket By af Middelstörrelse, med Vinland og Frugthaver, og som har en besögt og rig Kirke. Disse Lande, tilföier Edrisi, ligne hinanden indbyrdes med Hensyn til Produkter og Befolkningens Tilstand; Husene grændse til hinanden, og Landets Hjælpekilder ere mangfoldige, men Uvidenhed er fremherskende blandt Indbyggerne. Disse Lande beskylles imod Vest af Oceanet eller det mörke Hav, hvorfra der bestandig opstaaer Taage og Regn, og Himmelen er især langs med Kysten bestandig bedækket. Idet vi fölge Kysten, komme vi nu med Edrisi til Normandiet, hvor vi iblandt Söstæderne gjenfinde Bayeux, beliggende i en frugtbar Egn; 15 Mile öst for denne have vi Evreux, og 30 Mile imod Öst Rothomagos ɔ: Rouen[2], en berömt By paa den östlige Flodbred; om denne meddeler Qazwini[3] os fölgende Beskrivelse: „Rodhum, en Stad i Frankernes Land, smukt bygget med tilhugne Stene, ligger ved Seine-Floden; her trives hverken Vinranken eller andre Træer, men den har Overflødighed af Hvede og Byg. I Floden fanges en stor Fisk, der kaldes „Salman" ɔ: Lax, og en mindre, hvis Smag og Lugt er som af en

---

[1] St. Mathieu nævnes i de ældste nordiske Reisebeskrivelser, s. Nordens Geographi ved N. M. Petersen p. 101; dens Beliggenhed angives rigtignok i Nærheden af Brest, som ikke passer her. [2] Rouen forekommer i de ældste nordiske Reisebeskrivelser under Navnet Rudo eller Rudoborg, s. N. M. Petersen Nord. Geogr. p. 87. 121. [3] Qazwini, Atsâr ul-belâd ed. Wüstenfeld p. 396.

Agurk; den samme Fisk skal ogsaa findes i Nilen. Thorthusi fortæller, at han saae i Rodhum et ungt Menneske, hvis Skjæg naaede til Knæerne, og, da det blev redet, faldt 4 Tommer endnu længere ned. Om Vinteren i streng Kulde viser sig ved denne Stad en Art hvide Gjæs med röde Ben og Næb, der kaldes Aaisch (ɔ: Oies paa Fransk), og som lægge Æg paa en ubeboet Klippeö; naar undertiden Skibe lide Skibbrud her, ernæres Söfolkene af denne Fugls Æg; deres Udrugning varer en til to Maaneder". — Fra Tongues til Dieppe, en Havn, hvor der bygges Skibe, angives Afstanden til 30 Mile. I det egentlige Frankrig, der grændser til Normandiet, og det samme, der senere benævnedes Isle de France, finde vi hos Edrisi af Byer, der ligge ved seilbare Floder eller nær Havet, fölgende omtalte: Abariz ɔ: Paris, ved Sinu (Seine), omgiven af Vinbjerge og Skove, ligger paa en Ö i denne Flod og er af Middelstörrelse. En lignende Beskrivelse giver Abulfeda[1]: „Denne By er bygget midt i en Flod og ved begge dens Bredder; den er Hovedstaden i Frankernes Land og bestaaer af 3 Dele ligesom Medinat el-Bâb eller Portbyen ɔ: Itil, omtrent det nuværende Astrachan ved Volga; paa den midterste Del, der ligger paa en Ö, boer de Franskes Sulthan; den sydlige Del er bestemt for Soldater og den nordlige Del beboet af Grever, Kjöbmænd og Folket". Ifölge Qazwini[2] omtales Byen Paris allerede af Masudi beliggende i Ifrandge i den vestlige Del af det 6te Klima, et stort Land, der har henimod 150 Byer; dets Længde er en Maaned og Breden endnu större. Det er ikke meget frugtbart, idet det ikke egner sig til Korndyrkning, og har lidt Vinland og Skove. Dets Indbyggere, kaldte Ifrendje, ere Christne og dygtige Krigere til Lands og Söes, der besidde Udholdenhed og Kraft; de foretrække Döden for

---

[1] Géogr. d'Aboulfède Text p. 202, Overs. p. 284. [2] Atsâr ul-belâd ed. Wüstenfeld t. II. p. 388.

Flugt og leve af Handel og Industri. Af Edrisi omtales fremdeles som hörende til dette Land: Bort-Itriz ɔ: Treport, og Wadi Sant ɔ: St. Valery, en lille By ved Bredden af Havet, hvorfra man gaaer over til England, en Ö i det mörke Ocean og adskilt fra Fastlandet ved et Stræde, som er 25 Mile bredt. Fra St. Valery til Wadi Ewe (Eu), Floden ved Eu, er 60 Mile til Söes. Vi komme nu til Kysten af Flandern, der grændser imod Öst til Ifrisia ɔ: Frisland, og imod Syd til Lorinka ɔ: Lothringen; af Byer nær Havet finde vi nævnede: Sant-Mir (St. Omer), Gant paa den östlige Bredde af Floden Luiz (Lys), beliggende i en Afstand af 35 Mile fra Havet, forsynet med prægtige Bygninger og omgiven af Vinbjerge og Kornmarker; fra denne By til Atringhos ved Floden Luiz ɔ: Courtray, imod Syd, 50 Mile, og til Ibruges ɔ: Brügge, en Stad af Middelstörrelse, velbefolket og omgiven af Vinbjerge og frugtbare Marker, imod Vest 15 Mile. Fra Brügge til Sancola ɔ: Saint Nicolas, en By ved Bredderne af en Flod, der löber ud i en Havbugt, som kaldes Bugten ved Saint-Nicolas, angives en Afstand af 30 Mile. Vi komme herfra til Staden Ostrik ɔ: Utrecht, beliggende paa den vestlige Rhinbredde, med smukke Bygninger, store Torve og en betydelig Handel. Dens Omegn er rig paa Vinbjerge og Græsgange, og frembringer udmærkede Qvæg og Heste. Beboerne af denne Grændsestad, som nemlig henregnes til Allemania (Tydskland) eller Landet Lubanos, der strækker sig fra den övre Rhin til dennes Udlöb og imod Öst grændser til Sachsen, ere et tappert, kraftigt og stolt Folkefærd. Idet vi fölge langs Kysten, komme vi nu til Ifrisia, der af Edrisi snart henregnes til Frankrig, snart og rigtigere til Tydskland; men da Fremstillingen hos Edrisi herfra bestandig bliver dunklere, og Angivelserne af Stæderne höist usikkre, er det kun med stor Nöd, at man enten ved Lighed i Navn eller Angivelse af Afstanden fra en bekjendt Stad kan komme til noget sikkert Resultat. Idet

allerede Lelewel har forsögt en Del Bestemmelser af Stædernes Beliggenhed, tillade vi os at henvise til dette Arbeide[1]. I Friesland nævnes saaledes Staden Siqlah, en vigtig Handelstad omtrent midt i Landet, beliggende 80 Mile öst for Utrecht, 70 Mile fra Byen Akarulinga, 80 Mile fra Schwars. Akarulinga eller Krolinga og Grolinga er vistnok Gröeningen; fra denne siges at være 7 Mile til Staden Berna, en folkerig By, omgiven af Vinbjerge og Kornmarker, beliggende 80 Mile öst for Udlöbet af Rhinen ved Havet. Imellem hver af denne Flods Arme regner man 80 Mile; vi kunne neppe tænke paa nogen anden By saa höit imod Nord med et lignende Navn end Bremen. Fra denne siges at være 100 Mile imod Öst til Wurze[2], en By i Sachsen, der ligger 15 Mile fra Havet og 25 Mile fra Niezburg. Denne sidste By antage vi for at være Nienburg ved Weser, der omtales i de ældste nordiske Reisebeskrivelser[3] tilligemed Verden, og idet vi maae erindre, at baade de af os tilsatte Vocaler ere ganske vilkaarlige, og de diakritiske Punkter meget ubestemte, kunne vi med ligesaa stor Ret læse Wazere som Wurze, hvorved vi maae tænke paa Floden Weseren; maaske er da Byen Verden ment hermed, skjöndt Angivelserne af dens Afstand til 25 Mile fra Nienburg og 15 Mile fra Havet, ere overdrevne, saafremt vi regne tydske Mile; de 100 Mile fra Bremen maae vi vel betragte som en Skrivfeil, der muligen er opstaaet ved at udtrykke Tal med Bogstaver. Denne sidste Forklaring have vi optaget som rimelig efter Lelewel, hvorimod Jaubert gjör Byen Niewborg eller Niezborg til Nyborg ved Beltet og Warze til Odense. Hvor Byen Schwars, der er en betydelig og befolket By, som har Torve, Vinbjerge og Kornmarker, skal söges, maae

---

[1] S. Géogr. du moyen âge t. III—IV. [2] S. Edrisi par Jaubert t. II 374, 381, 427. [3] N. M. Petersen, Nordisk Geographie p. 94; Werlauff symbolæ ad geogr. med. ævi p. 16, 37.

vi imidlertid lade ganske uafgjort, ligesom vi heller Intet formaae at bestemme om Siqla, der maaske kan være Brüssel eller Aachen, den sidste da ved en Fordreielse af Navnet Aix-la-chapelle. Vi komme fra Bremen til Mundingen af Elben (Alba), der siges at være 100 Mile fra Warze (Verden), og ere altsaa naaede, ved at fölge langs med Kysterne af det vestlige Ocean, indtil Begyndelsen af de skandinaviske Lande: Danmark, Norge og Sverrig. Vi skulle nu nærmere betragte, hvilke Kundskaber arabiske Geographer havde om disse, idet vi forinden om de sidste af os gjennemgaaede Lande bemærke, at det hele Land imod Vest hinsides Pyrenæerne sædvanlig benævnes „det store Land eller Rige", som er delt imellem Allemanner og Franker[1]; 15 Provinser staae under Allemannernes Fyrste, der kaldes Imperator, nemlig: Sasonia, Bolonia (Polen), Boemia, Kalantaria (Kärnthen), Aquelia (Aquileia), Albernesia (Venedig), Doscana (Toscana), Afransia (Franken), Bayern, Suaba (Schwaben), Lohrinke (Lothringen), Lubania (fra den övre Rhin til dens Udlöb, omfattende Francia rhenensis), Brabant, Hainaw, Burgund; desuden henregnes Ifrisia paa et andet Sted hos Edrisi til dette Land, hvorimod det her[2] henföres til Frankernes Lande, der ere 13: Iflanders (Flandern), Ifrisia, de Franskes Burgund, Normandi, Bretagne, Maine, Anjou, Touraine, Berry, Albarnia (Auvergne), Poitou, Gascogne og Provence.

Alle disse Lande benævnes af Qazwini med Fællesnavnet Rum, der er beliggende i den vestlige Del af det 5te, 6te og 7de Klima; under alle 3 Klimaer gives derfor en Beskrivelse af disse Lande, hvoraf vi tillade os at meddele nogle Bemærkninger, der ikke synes at være uden Interesse[3].

---

[1] S. Ab. Geogr. ved Reinaud, t. II p. 85 Anm. 6 og al-Makkari analectes sur l'histoire et la littérature des Arabes d'Espagne . I p. 84 Lin. 11 infr. [2] Edrisi par Jaubert t. II p. 368. [3] Atsâr tul-belâd p. 356, 394, 410.

„Rum er en Samling af Lande i den vestlige Del af det 5te, 6te og 7de Klima, og hörer til de sundeste, behageligste og frugtbareste Egne paa Jorden, idet de især have en rig Qvægavl; de höre under Rom og Constantinopel; Beboerne, der nedstamme fra Esau, Isacs Sön, bekjendte sig för til Philosophernes Lære, ɔ: vare Hedninger, men ere senere blevne Muhammedaner og Christne; deres Ansigtsfarve er paa Grund af Kulden og den nordlige Beliggenhed for det Meste lys, og deres Haar röde; de have haardföre Legemer, og ere for det meste tilböielige til Munterhed og Spög, hvorfor Astronomerne henföre dem under Planeten Venus's Indflydelse. Vinteren hos disse Folk beskrives af en Digter saaledes: „Vinteren her er en Ulykke, en Straf og en Plage; da bliver Luften tyk, Vandet haardt som Sten; den gjör Ansigtet magert, blænder Öinene, bringer Næsen til at rinde, forandrer Hudfarven, gjör Legemet smudsigt og dræber mange Dyr. Jorden er da saa haard som blankt Krystal, Luften stikkende som en Vespe, om Natten höres Hundens Gjöen, Lövens Brölen, Fuglenes Piben og Vandets Larm; Folk önske da istedetfor den bidende Kulde Helvedes Ild". I denne Tid, der varer 8 Maaneder og er forbunden med megen Sne, ere for de Reisende ved hver Parasange Værtshuse indrettede, hvor der forefindes Levnetsmidler, Foder, Brænde, Korn, Sadler o. a., en Indretning, der ikke gives i noget andet Land. Man finder ikke Kamelen her, og naar den bringes derhen, bliver den syg og döer. Der fortælles, at de ikke vælge Nogen til Fyrste undtagen den, der udmærker sig ved Forstand, Kundskaber og Legemssundhed; naar Nogen som Fyrste mangler disse Egenskaber, afsætte de ham og vælge en Anden; deres Fyrster kaldes Keisere. Man siger, at de male sig Billeder af deres Keisere, vise Mænd og Munke, for at bevare Erindringen efter deres Död; de ere særdeles dygtige i Malerkunsten og kunne fremstille et Menneske leende, grædende, glad og sörgmodig.

Iblandt deres Skikke er den, at de ikke pludselig overfalde deres Fjende med Krig, men udstede forinden en Krigserklæring, at han kan være forberedt. Naar En siger et falskt Vidnesbyrd om en Anden, underkaste Begge sig Pröven ved Sværdet; denne bestaaer deri, at Begge gaae ud, ledsagede af deres Slægtninge, hvorpaa hver erholder 2 Sværd, det ene af disse bæres i Bæltet, det andet tages i Haanden. Den Anklagede sværger en Ed, at han er uskyldig, det samme gjör Anklageren, og Begge fjerne sig fra hinanden for at forrette en Bön imod Östen; herpaa komme de igjen sammen for at kjæmpe, indtil en af dem bliver dræbt eller overvunden. En anden Pröve er Ildpröven, der bestaaer deri at, naar En er anklaget for at have tilvendt sig Penge eller for Mord, da glödes et Stykke Jern i Ilden, og der læses herover et Stykke af Thora eller Evangelium; det gloende Jern lægges paa to i Jorden nedslagne Pæle, hvorpaa den Anklagede kommer, vadsker sine Hænder og griber om Jernet, som han bærer 3 Skridt og derpaa kaster. Hans Hænder blive da ombundne og forseglede, og man passer paa ham Dag og Nat; findes der den 3die Dag nogen Vandblære, da er han skyldig, ellers fri. En anden Pröve er endelig Vandpröven, hvorved den Anklagedes Hænder og Födder sammenbindes, og han knyttes til et Toug; en Præst gaaer med ham til et dybt Vand og kaster ham ned, idet han holder ved Touget. Svömmer han da ovenpaa, er han skyldig, synker han, er han uskyldig; Ild- og Vandpröven underkaste sig kun Slaver, hvorimod Frie Sværdpröven".

e. De nordlige Araberne bekjendte Lande ved Varengerhavet. Med Hensyn til de skandinaviske Lande maae vi först i Almindelighed gjöre opmærksom paa, at Danmark antoges at grændse imod Öst til Polen, hvorved maa forstaaes Kysten af Pommern og Rügen, der i det 12te Aarh. bleve erobrede af Polen, og da

Danmark ved samme Tid havde erobret Obotriternes Rige paa Fastlandet, kan altsaa denne Forestilling have en vis Berettigelse. Pommern[1] og Preussen blive aldeles ikke omtalte af Edrisi, og med Hensyn til Beliggenheden af Sverrig forekommer en fuldstændig Forvirring, idet dette Land ikke forestilledes ved Siden af Norge, men derimod beliggende ligeoverfor paa Fastlandet og grændsende imod Öst til Finland og Lifland, hvorved der forekommer imod Syd en hel sammenhængende Kyst af Östersöen uden nogen Havbugt. Sverrig ligger efter dette omtrent paa samme Sted som Preussen, nordvest for en Del af Rusland, og gjennemströmmes af Floden Qathlu eller Qatherlu, der löber fra Vest til Öst og falder igjennem to Arme, der ere 300 Mile adskilte fra hinanden i Oceanet. Denne Flod er vistnok Weichsel, hvormed Navnet ved nöiere Betragtning har betydelig Lighed; vi kunne nemlig ved at give det förste Bogstav et Punkt for to Punkter over sig (ف for ق) lettelig læse Fathlu, hvorved vi komme temmelig nær det latinske Vistula. Norge er efter Edrisi en i det nordlige Hav beliggende Ö nord for Danmark, og dette sidste Land er en stor Halvö, der ved en lille Strimmel Land hænger sammen med Fastlandet. Det Hav, der beskyller dets Kyster og gaaer rundt om det, er det af Dimasqi (s. p. 157) omtalte Varengerhav, der ogsaa nævnes af Abulfeda[2]; denne meddeler nemlig efter Albyruni Fölgende herom: „Varengerhavet er en Del af det store Verdenshav imod Nord, og strækker sig imod Syd; dets Længde og Brede ere betydelige; Vareng er Navnet paa et Folk, der boer ved dets Kyster; dette Folk er nemlig det samme, der hos byzantinske og nordiske Skribenter benævnes Normanner eller

---

[1] Læsemaaden برانيه (Berania) hos Edrisi p. 368 maa vistnok rettes til بواميه (Boemia), som p. 371 ogsaa angives. [2] S. Oversættelsen p. 42.

Vareger. Qazwini[1] omtaler omtrent paa samme Maade dette Folk: „Det boer ved Kysten af det nordlige Hav, hvorfra en Bugt udgaaer imod Syd, der benævnes efter dette Folk Varengerhavet. Det er det yderste Sted i Nord, hvor Kulden er stor, Luften tyk, og der hersker bestandig Sne, saa at hverken Dyr eller Planter kunne trives. Det er sjeldent, at Nogen kommer herhen paa Grund af den stærke Kulde, Mörke og Sne". I Værket *agâib-el-maqhluqât*[2] omtaler samme Forfattter under Beskrivelsen af det vestlige Ocean dette Hav, der udgaaer fra det vestlige Ocean, hvor dette naaer Slavestaterne, og gaaer nord om disse, indtil det strækker sig til et Land, som ligger nær de muhammedanske Bulgarer. Det kaldes derfor ogsaa af Ibn Ajjâs[3] Slavehavet og siges at strække sig fra Vest imellem det 6te og 7de Klima; det har en stor Udstrækning og indeholder en Mængde Öer, hvoraf nogle hænge sammen med Fastlandet. Forfatteren til det geographiske Lexicon *merasid el-ittila*[4] og Masudi[5] benævne dette Hav Havet ved Thuleh, et Land i det yderste Nord under Nordpolen, bag hvilket der ikke gives noget beboeligt Land; det er beboet af en ussel Menneskerace, og aldrig nærmer sig noget Skib dets Kyst; derimod finde vi Varengerhavet omtalt i Jaquts geographiske Lexicon ved Beskrivelsen af det vestlige Ocean[6], idet denne Forfatter anförer Albyruni: „Det vestlige Ocean strækker sig fra de sydlige Egne imod Nord ligefor Slavernes Land, og herfra udgaaer en stor Bugt nord omkring dette Land, hvilken gaaer henimod de muhammedanske Bulgarers Land, og er bekjendt under Navnet Varengerhavet; Va-

---

[1] Atsâr ul-belâd t. II p. 416 og Udtoget af dette Værk ved Bakuwi i Not. et extr. t. II p. 543. [2] Wüstenfelds Udg. t. I p. 104. [3] Not. et extr. t. VIII p. 16. [4] Juyenbolls Udg. t. I p. 128. [5] Meadows of gold t. I p. 299. [6] Cod. XCIX fol. 14v., smlgn. i det Foreg. p. 41.

rengerne ere nemlig et Folk, der boer ved dets Kyster". At denne Bugt eller det saakaldte Varengerhav, der skjærer sig ind fra det nordlige Ocean og nærmer sig de muhammedanske Bulgarers Land ved det sorte Hav, af mange Geographer tænktes at staae i Forbindelse med dette Hav og derved med Middelhavet, fremgaaer af flere i det Foregaaende meddelte Steder[1], og, som allerede anfört, se vi derfor paa det Kort, der ledsager Ibn ul-Vardis Cosmographi, det sorte Hav fuldkommen forsvinde til en lang Kanal, der forbinder Middelhavet med det nordlige Ocean; noget öst for denne finde vi imidlertid paa samme Kort en anden Arm af Oceanet, der förstgaaer fra Nord imod Syd, derpaa tager en östlig Retning, og beskrives af Ibn ul-Wardi uden Angivelse af Navn saaledes[2]: „Oceanet strækker sig efter at have dannet en Bugt, der kaldes Nitasch (Pontus), Havet ved Trapezunt eller Havet ved Krim, og som bestandig bliver smallere indtil sit Udlöb i Middelhavet, imod Nord forbi Slavernes Land, og herfra udgaaer en ny Bugt nord om Slavestaterne; efter at have naaet Muhammedanernes Lande og Stater, böier den sig imod Öst, og imellem dens Bredder og Tyrkernes Land ere ukjendte Bjerge og uveisomme Örkener". Det er fuldkommen klart, uagtet Ibn ul-Vardi ikke angiver Navnet, at han har med denne Bugt eller Arm ment det af Jaqut omtrent paa samme Maade omtalte Varengerhav. Da Undersögelsen af dette Folks og det derefter benævnte Havs Beliggenhed har en ikke ringe historisk Interesse, tillade vi os endnu at meddele efter Frähn[3] to Citater af orientalske Geographer; det ene tilhörer Gorgâni fra det 15de Aarh., der skrev en Commentar til Nasir ed-din Thusis geographiske Værk, og lyder saaledes: „Dette Hav, der kaldes Va-

[1] S. p. 159 flg. [2] Tornberg, fragmentum libri Ibn ul-Vardi p. 49. [3] Die Warenger und das Warengermeer der arab. Geographen als Anhang zum Ibn Fozzlan p. 185.

rengerhavet, er en Bugt af det vestlige Ocean, og gaaer ud fra dette nord for Spanien, strækker sig derpaa nord om Slavernes Land, og, naar det er kommen i östlig Retning forbi Varengernes Lande, der ere et höit og krigersk Folk, passerer det uveisomme Bjerge og ubeboede Lande indtil henimod Chinas Grændser; det strækker sig til den 180° Længde og 5° n. Brede". Den persiske Geograph Mustawfi Qazwini[1] beskriver dette Hav i sin Geographi, *nozhet-ul-qulub*, paa fölgende Maade: „Det 6te Hav er Havet ved Ghalaticon (det galatiske Hav ɔ: Havet ved Gallicien), der ogsaa kaldes Varengerhavet; ved dets östlige Bredder ligger Bulgarernes Land, Jura og en Del af Varengernes Land; imod Syd er Chazarernes Land, kaldet Sletten ved Captschaq; imod Vest Frankerne, Castilia o .a.; imod Nord er Verdenshavet". Herved maae vi imidlertid bemærke, at Navnene have i det af Frähn benyttede Haandskrift været meget utydeligen skrevne, og at derfor Navnet „Galaticon" muligen kan læses paa en anden end den af os angivne Maade. Foruden de af os efter Dimasqi anförte Steder[2], ville vi endnu meddele et, hvor samme Forfatter omtaler dette Folk ved at beskrive en Bjergkjæde i Spanien[3]: „Bjergkjæden Beschare eller Gebel-el-Fath ɔ: Sierra[4], skiller Spanien i to Dele: en östlig og en vestlig; fra denne udgaaer en Kjæde, der strækker sig indtil det nordlige Hav, eller Varengerhavet, hvor Slaver og Kelabier boe". Hvilket Folk dette sidste Navn betegner, formaae vi ikke nærmere at bestemme. At dette Hav, hvis Navn muligen er bevaret ved en ubetydelig Fjord i det nordlige Norge (Varengerfjord), skjöndt dette maaske rigtigere forklares efter en anden Oprindelse (af Ordet „Angr" = snæver Bugt), svarer til Östersöen, hvorom Araberne, som det af de meddelte Steder fremgaaer, omtrent fra Masudis Tid begyndte at

---

[1] S. i det Foreg. p. 63. [2] S. p. 157, 160. [3] Cod. Arab. XCVI fol. 26v. [4] Smlgn. Ab. Geogr. Overs. t. II p. 85, 238.

have en dunkel Forestilling, angiver endelig Hagi Chalfa i sit Værk *Gihân numa*, hvor han beskriver dette Hav[1]: „Det alamanniske Hav bliver i vore astronomiske og geographiske Værker kaldet Varengerhavet; ved dettes Kyster, siger Schirasi i sit Værk *tohfet*, boer et höit og krigersk Folk, der efter denne Forfatter forklares ved det svenske Folk. For Öieblikket kaldes dette Hav i de Omboendes Sprog det baltiske Hav, der omgiver Pommern, Danmark, Sverrig, Lifland og Preussen; da det til Germania hörende Alamania ɔ: det nordlige Tydskland, ligger nær ved dette Hav, benævnes det hos os (i Tyrkiet) herefter". — Efterat have betragtet Havet, der beskyller de nordiske Landes Kyster, skulle vi nu meddele, hvorvidt disse vare Araberne bekjendte, og begynde med Danmark. Det förste efter Edrisi os bekjendte Sted, hvor Danmark synes at være omtalt, er i en Beskrivelse af Rusland hos Ibn ul-Vardi[2]. Efter nemlig heri at have skildret Russerne paa fölgende Maade: — „De beboe et vidtudstrakt Land, som ikke overalt er beboet, men hvor der gives en stor Afstand imellem de forskjellige opdyrkede Dele; det er rigt paa Guldminer, hvorfor ingen Fremmed tilstedes Adgang til Landet; omgivet af Bjerge, hvorfra mange Kilder udspringe, der have deres Sammenlöb i en stor Sö kaldet Tûhi[3], hvori findes et höit Bjerg, som har Gemser i stor Mængde, og hvorfra Floden Dianus (Dnieper) udspringer" — fortsætter Ibn ul-Vardi saaledes: „Vest for Rusland ligger Öen eller Halvöen D a r a m u s c h a, der har ældgamle og store Træer, hvoraf nogle have et saadant Omfang, at 20 Mænd med udstrakte

---

[1] S. Frähn l. c. p. 196. [2] Ibn ul Vardi ed. Hylander p. 248.
[3] Rasmussen i sin Afhandling De Orientis commercio cum Russia et Scandinavia, Hauniæ 1825 p. 27 forklarer denne Sö ved det nordlige Ishav eller det bothniske Hav; hos Abulfeda kaldes den Thouma, hos Edrisi Therma, og efter begge udspringer Dnieper fra denne Sö, s. Ab. Geogr. Overs. t. II p. 288 og Edrisi ved Jaubert t. II p. 405 og 434.

Arme ikke formaae at omfatte deres Stamme. Denne Öes Beboere antænde Ild i deres Boliger om Dagen formedelst Solens Afstand fra dem og dens ringe Lys; paa denne Ö er et vildt Folkefærd, der kaldes Berâri, hvis Hoveder sidde umiddelbart fast ved Skuldrene, idet de ingen Hals have. De have den Sædvane, at udhule store Træer og gjöre sig dem til Boliger, hvorhen de söge Ly. Deres Spise er Agern; af Dyr findes hos dem Bæveren". — Navnet Daramuscha kan meget let være en Skrivfeil ved en Forvexling af Bogstaverne و og ر for Darmarscha, der synes at være den rette Form for dette Navn, og under hvilken det forekommer hos Edrisi[1], som bemærker, at fra Elben til Halvöen eller Öen Darmarschas yderste Grændse er 60 Mile; denne Ö er rund, og Jordbunden sandet; den har 4 Hovedstæder og mange Smaastæder og Havne, der ere bekjendte og beboede: den förste er Sila, der ligger tilvenstre for den, som kommer forbi Öens Spidse, 25 Mile fra dette Punkt; det er kun en ubetydelig By, men vel befolket og bebygget, har stadige Markeder og ligger ved Kysten af Havet. Fra denne By langs Kysten til Havnen Thorzida eller Thordira, der er sikkret imod alle Vinde og vel bebygget, er 50 Mile; fra denne Havn til Havnen Hadwa 100 Mile; denne er ogsaa en sikker Havn og har mange Brönde med ferskt Vand; herfra til Havnen Wendiscada er 200 Mile; fra denne seiler man til Öen Norfaga (Norge), hvorhen man har $1^{1}/_{2}$ Dags Reise. Foruden disse 4 större Stæder nævner Edrisi endnu Byen Horschhend eller Horschmend, en ubetydelig men smuk By, der ligger 200 Mile fra Vendiscada; herfra til Fæstningen Lundwinat har man 80 Mile, og fra denne 100 Mile til Sisaboli, der ligger 12 Mile fra Öens yderste Spidse.

[1] Jauberts Overs. t. II p. 427. I Texten af Udtoget, trykt i Rom, i 7de Klima 3die Afd. staaer et Sted Darmuscha, et andet kort efter Darmarscha.

Omkredsen af hele Öen er 750 Mile. Inden vi gaae videre, skulle vi forsöge, da Beskrivelsen af Öen Darmarscha hermed synes at være endt, at bestemme disse Stæders Beliggenhed, skjöndt Angivelserne, som det ses, ere meget unöiagtige, og Afstandene i höi Grad overdrevne.

Sila eller Silat, den förste store Stad, kunde synes at være en Fordreielse af Sjælland, der her er gjort til en Stad, idet hele Danmark tænktes at udgjöre en stor Ö; da Forfatteren imidlertid, som det fremgaaer af Beskrivelsen, kun lader til, at have indhentet Kundskaber om Slesvig og Jylland, foretrække vi med Lelewel[1] at forklare dette Navn ved Öen Sylt, hvormed Navnet stemmer fuldkommen overens, saavidt det lader sig udtrykke med arabiske Bogstaver. Fra denne komme vi til Staden Thordira eller, som den i den arabiske Text i Udtoget skrives Thorzida, beliggende 50 Mile fra Silat; Navnet frembyder en meget stor Lighed med Töndern, hvis Handel og Skibsfart var bekjendt i det 11te og 12te Aarh. Havnen Hadwa eller, som den efter en anden Læsemaade ogsaa kaldes, Chaw, beliggende 100 Mile fra den foregaaende, bliver os noget vanskeligere at bestemme, idet vi ikke finde os tilfredsstillede ved Lelewels Forklaring, hvorefter Chaw skulde være den rette Læsemaade og en Fordreining af Kof = Kob = Köb, der da skulde være en Afkortning af Ringkjöbing. Denne By kan desuden neppe have været bekjendt som en Havn, da Ringkjöbingfjord kun vanskeligen kan beseiles, og vi antage derfor, at Hadwa er den sande Læsemaade, og have paa den Maade et Navn, der ligner meget Hedeby[2], hvormed enten

---

[1] Géogr. du moyen âge t. III p. 175. [2] Om Hethby eller Hedeby, et Navn for Slesvig, s. Adam af Bremens Beskrivelse af Danmark i Suhms Danmarks Historie t. IV p. 493 Der siges her om Slesvig, at den ligger ved en Arm af det barbariske Hav, der kaldes Slia, og hvoraf Staden har Navn; fra denne Havn pleiede

Byen Slesvig i den ældste Tid benævnedes og som var bekjendt ved Handel og Markeder. At Slesvig senere forekommer under Navnet Sisboli er af mindre Betydning, da vi enten kunne antage, at begge Navne have været brugte, eller at Edrisi har kjendt Navnet for hele Hertugdömmet og heraf dannet en ny Stad ved Siden af Hedeby. Den sidste store By er endelig Wendiscada, der med en arabiseret Form hos Jaubert forekommer under Navnet Wadi Lescada (Floden Lescada), hvorfra Overfarten foretages til Öen Norge. Vi have her en fuldkommen Sikkerhed baade i Navnet Wendiscada og i dens Beskrivelse, at hermed er ment Skagen, hvis ældste Navn Wendiscada eller Vendilscagi endnu forekommer i den danske Historie[1]. Et saa vigtigt Punkts rigtige Angivelse giver os ogsaa nogenlunde Haab om, at vi ikke uden Berettigelse have forsögt at bevare de af Edrisi angivne Navne og identificere dem med Byer, der i Benævnelser komme hine temmelig nær. Fra Wendiscada angives en Afstand af 200 Mile til Horschhend eller Horschmend, der frembyder en betydelig Lighed med Horsens; hvor derimod den 80 Mile herfra beliggende Fæstning Landwinat er at söge, bliver vanskeligt at afgjöre; vi kunne meget let antage en Forvexling af ل og ك (l og k), hvorved vi erholdt Formen Kandwinat eller Kandwint, der har nogen Lighed med Kolding, hvis gamle Slot kunde have givet Anledning til at benævne Byen et Kastel eller Fæstning. Efterat Edrisi altsaa har gjennemgaaet Halvöens Vestkyst fra Sylt til Skagen og Östkysten til Kolding, ender han sin Beskrivelse med Byen Sisboli, der

Skibe at udgaae til Slavien, Sverrige, Semland (ɔ: Preussen) og Grækenland, smlgn. Rafn, Ant. Russes p. 467. [1] Navnet Vandilskagi forekommer allerede i Gange Hrolfs Saga, Rafns Fornaldar Sögur Norðrlanda III p. 361, hvor Jotland, Danmarks största Del, siges at strække sig „frá Vandilskaga til Rípa". S. Suhms Danm. Hist. t. IV p. 491 Anm. Herfra til Norge siges p. 504 at være en Dag. I Norges Konge-Sagaer og Knytlinga Saga kaldes den Vendilskagi. Fornm. Sögur III p. 211; VI p. 258; VII p. 282; XI p. 230.

kun kan være Byen Slesvig. Denne By har været en langt betydeligere Stad end for Öieblikket og som bekjendt for en Tid Biresidents for de danske Konger i det 11te Aarh. samt Sædet for en Biskop; vi kunne af denne Grund forklare os, hvorledes den ved Reisendes Beretninger er bleven Araberne bekjendt, saa at Qazwini[1] endog meddeler en ret vidtlöftig Beskrivelse: „Sleswig, en meget stor By ved Kysten af det store Ocean, har rigelige Vandkilder; dens Beboere ere Stjernedyrkere (eg. Siriusdyrkere) undtagen en lille Del, der ere Christne, som have en Kirke. Torthusi beretter, at de holde en Fest, hvortil de komme sammen for at lovprise Herren, spise og drikke; den, som da slagter et Offerdyr, henstiller ved sin Husdör et Trætrug, hvori han lægger som Offer en Ko, Vædder, Buk eller Svin, for at Folk kan vide, at han bringer dette Offer til Herrens Lovprisning. Byen er forövrigt kun fattig og frembyder ikke mange af Jordens Goder. Indbyggerne leve for det Meste af Fisk, hvoraf der findes en stor Mængde. Naar der födes Börn, kastes de i Havet for at spare Udgifterne. Der fortælles ogsaa om dem, at Skilsmisse finder Sted hos dem, og at en Qvinde kan skille sig ved sin Mand, naar hun vil. De bruge en Art Öiensminke, som er varig og foröger Skjönheden hos Mænd og Qvinder. Den samme Forfatter (Thorthusi) siger fremdeles, at han ikke har hört nogen styggere Sang, end den hos Beboerne af Slesvig; den bestaaer nemlig i en Mumlen, der kommer fra Struben og ligner en Hunds Gjøen, men er endnu vildere".

Idet vi komme til Sverrige, möde vi hos Edrisi större Vanskeligheder i at bestemme de enkelte Steder, end ved Danmark, idet han, som anfört, havde en fuldkommen falsk Mening om Beliggenheden af hele Landet, der nemlig efter ham skulde söges paa Fastlandet öst

---

[1] Atsâr ul-belâdi ed. Wüstenfeld p. 404, og det samme Sted i Udtog af Bakuwi Not. et extr. t. II p. 537.

for Pommern, henimod Weichselens Bredder. Fra den yderste Spidse af Öen Darmarscha ɔ: Danmark kommer man langsmed Kysten til Byen Herta eller efter en anden Skrivemaade Djerta; Afstanden imellem begge er 100 Mile; herfra har man 200 Mile til Landschuden, der er en betydelig og blomstrende Stad; herfra til Mundingen af Floden Qatlu, ved hvilken den smukke By Siqtun ligger, er 190 Mile, og fra denne til Byen Kalmar 200 Mile. Idet Edrisi endnu engang vender tilbage til en nærmere Betragtning af disse Steder, siger han, at fra Söstaden Djerta, Herta eller Djezta, forskjellige Former, der alle opstaae ved Tilsætning eller Borttagelse af et diakritisk Punkt, har man 100 Mile imod Öst til Byen Zwadah, som er en betydelig og befolket Stad; efter denne benævnes et stort Land, der er mærkeligt ved sin ringe Befolkning og sit Klimas Strenghed. Fra Zuada til Elba er 100 Mile imod Öst, og herfra i samme Retning til Fimia, der ligger 100 Mile fra Havet, er en Afstand af 100 Mile. Elba ligger ligeoverfor Landschouden, idet man tager Retning imod Nord og det mörke Ocean. Fra Mundingen af Qatlu eller, som den ogsaa kaldes, Qaterlu til Kalmar regner man 200 Mile; Qaterlu er ligeledes Navnet paa en By, der ligger ved Bredderne af denne Ström, som efter at have löbet fra Vest til Öst falder ud i det mörke Hav igjennem to Mundinger, der ere i en Afstand af 300 Mile fra hinanden.

Idet vi ville forsöge at angive disse Stæders Beliggenhed, möde vi altsaa först Staden Djerta, naar man kommer fra den yderste Spidse af den danske Ö, Vendilscada eller Skagen. Vi foreslaae at læse med en ubetydelig Forandring جوتة for جرتة, hvorved vi erholde Navnet Guta, der synes at minde om Gother og Gothland; om dens Beliggenhed formaae vi intet videre at afgjöre. Herfra komme vi til Byen Landschouden, en blomstrende Stad; vi se, Navnet er aldeles nordisk, og

dets förste Del ganske rigtigen bevaret; med den sidste Del kunde vi muligen tillade os en ubetydelig Forandring, hvorved vi da erholdt لندا شقرون Landskrone, en Mening, der er fremsat af Frähn[1], og som vi vilde antage, saafremt denne By blev omtalt af samtidige Skribenter i den nordiske Historie. Da vi endnu ikke kjende noget saadant Sted, ere vi for Öieblikket tilböielige til at antage den for Lund, idet Endelsen Schuden kan være en Fordreining af Svedia eller Suedorum[2]; Lund kunde nemlig med Rette være betegnet Lundinum Svedorum til Forskjel fra Leiden og London, der oprindeligen have det samme Navn. Siqtun er den gamle By Sigtuna, der omtales af Adam fra Bremen; iflölge den allerede omtalte Feiltagelse med Hensyn til Sverrigs Beliggenhed paa Fastlandet ved den preussiske Kyst siges den af Edrisi at ligge ved Floden Qatlus (ɔ: Weichselen) ene Arm, idet Kalmar ligger herfra i en Afstand af 200 Mile nærmere den anden. Zuada er kun Suedia eller Sverrig, der her af Edrisi tillige er gjort til en Stad, og Elba, der ligger 100 Mile öst for denne, er Byen Elbing. Inden vi gaae videre imod Öst, skulle vi nu tillade os at anföre Edrisis Beskrivelse af Norge, der betragtes som usammenhængende med Sverrig og en selvstændig Ö, der strækker sig fra Vest til Öst[3]. Norge (نرباغه Norbagah) er en meget betydelig Ö, men for störste Delen öde. Denne Ö har to Forbjerge, hvoraf det ene imod Vest gaaer nær til Öen Darmardja og ligger ligefor Havnen Vendilscada (Skagen), en halv Dags Reise herfra; det andet grændser til den finske Kyst. Man bemærker i Norge tre blomstrende Byer, hvoraf to grændse til Finmarken, den 3die

---

[1] Ibn Fozzlan ved Frähn p. 54. [2] N. M. Petersen, Nordens Geogr. p. 113. [3] Efter ældre nordiske Jordbeskrivelser omtales Sverrigs og Norges Beliggenhed omtrent paa lignende Maade: „Sverrig ligger öst for Danmark, men Norge nordenfor", smlgn. Rafn, Antiqu. Americ. p. 288, 293.

til Danmark; disse Byer have alle samme Udseende, ere lidet befolkede og fattige, thi det regner meget i dette Land, og der hersker en bestandig Taage. Normændene höste derfor deres Sæd, medens den endnu er grön, og bringe den i Hus for at lade den törre ved Ilden, thi Solen skinner kun meget sjelden. Man finder i dette Land mange Træer, hvis Stammer have en uhyre Tykkelse og ere overordentlig stærke. Man siger, at der existerer en Race vilde Mennesker [1], hvis Hoveder sidde umiddelbart paa Skuldrene, saa at de aldeles ingen Hals have. De leve i Skovene, hvor de gjöre sig Boliger og nære sig med Olden og Kastanier. Man finder ogsaa der en Art Maarer, der ere mindre end de russiske". Hos Abulfeda [2], der i det Hele taget kun har meget unöiagtige Kundskaber om Norden, ved hvis yderste Grændse han omtaler Öen Tule [3] beliggende, finde vi efter Ibn Saᶜid en lignende Beskrivelse af et Land eller en Ö, kaldet Barghadema, under den $65^1/_2{}^0$ Længde og 57^0 Brede i det 7de Klima: „Den store Slavernes Ö eller Halvö, öst og nord for hvilken den beboede Del af Jorden ophörer, ligger i Verdenshavet; dens Længde er henved 700 Mile og Brede paa Midten henved 300 Mile; den har Floder, Bjerge, Byer, Boliger og mange Beboere, der siges at være Mager og Ildtilbedere, idet de anse Ilden for at være det nyttigste af Alt. Man siger, at der findes Folk, hvis Hoveder sidde umiddelbart paa Skuldrene; for det Meste boe de i store Træer, som de udhule og gaae ind i. Hovedstaden paa denne Ö er Berghadema, hvorefter Folket benævnes Bâghâr, som efter Sigende have deres Udspring herfra". Denne store Halvö antages af Reinaud, maaske ikke med Urette, at være Landet imellem Oder og Dnie-

---

[1] Smlgn. Ibn-ul-Vardis Beskrivelse af Danmark i det Foreg. p. 204. [2] Ab. Geogr. t. I p. 188, 220 og Overs. t. II p. 267, 314. [3] Smlgn. Suhms Danm. Hist. t. IV p. 536 og Rafn, Ant. Russes t. II p. 394 og tab. IIII.

per, men hvortil ogsaa henregnes, ved de arabiske Geographers Ukyndighed om disse Egne, den skandinaviske Halvö eller Sverrig, Norge og Finmarken, idet, som vi nyligen have set, Edrisi giver en lignende Beskrivelse af Norbaga ɔ: Norge, som Ibn-ul-Vardi af Öen Daramuscha ɔ: Danmark; at de nordlige Folkeslag i Almindelighed betegnedes med Navnet Mager, have vi allerede tilforn set et Exempel paa i vort Citat af Masudi, hvor et normannisk Sörövertog omtales ved Aaret 912[1]. Umiddelbart efter denne Artikel fölger hos Ibn Saʿid en Beskrivelse af Preusserne, der forestilles i en ganske vild Tilstand[2]: „Paa samme Kyst, siges der, er Preussernes (Alborus) By; de ere et usselt og endnu vildere Folk end Russerne; Russernes Land ligger sydost for Preussernes. Man læser i nogle Skrifter, at Preusserne have Hundehoveder, hvormed kun menes, at de ere tappre". Det er muligt, at Navnet Berghadema kan komme af det nordiske Navn Berca, idet nemlig den östlige og sydlige Del af Sverrig benævnedes saaledes; samme Oprindelse giver Rasmussen det af Edrisi efter sin Læsemaade udtalte Berkagha, som vi dog tro at læse rigtigere Norfaga; Sagnet om Mennesker med Hundehoveder og uden Hals forekommer i den ældste nordiske Historie og er gjennem Normannerne meddelt til Araberne[3]. Af Stæder i Norge nævner Edrisi ingen i sin Beskrivelse, hvorimod vi finde paa det af Lelewel efter den Asselinske Codex udgivne Kort 3 Stæder, af hvilke den ene, kaldet Berkna, synes

---

[1] S. i det Foreg. p. 163. [2] Reinauds Overs. af Ab. t. II p. 314 Anm. 6. [3] Dette Sagn om Folk med Hundehoveder, de saakaldte cynocephali, vedligeholdt sig fra Oldtiden i næsten alle Middelalderens Kosmographier, og hermed menes formodentlig Finner, der beboede den nordlige Del af Sverrig og Norge; om Folk, der bare Hovedet paa Brystet, beretter ogsaa Adam fra Bremen, s. die Kosmographie des Istrier Aithicos herausgegeb. von H. Wutke 1853 p. XVIII og XXII; Suhms. Danm. Hist. t. IV p. 514; Rasmussen de orientis commercio cum Russia et Scandinavia p. 46.

at maatte betegne Bergen. Det samme Navn, skrevet paa lidt forskjellig Maade, forekommer hos Qazwini under Artikelen Bergân (برجان), der beskrives paa fölgende Maade[1]: „Bergân ere nogle Lande imod Nord, hvor Dagens Korthed naaer 4 Timer, og Natten er 20, og omvendt i den modsatte Aarstid; Indbyggerne ere Mager og Hedninger, der före Krig med Slaverne, og ligne i de fleste Henseender Frankerne, idet de forstaae Haandværk og Skibsbygning". De to andre paa Kortet angivne Byer kaldes Ghinu (maaske af Qvænerne) og Schaschuna, om hvis Beliggenhed vi dog Intet videre ere istand til at angive, saameget mere, som vi kun kjende disse Navne paa anden Haand ved Lelewel. Inden vi slutte denne vor Beskrivelse af Arabernes Kundskaber om de 3 skandinaviske Riger, skulle vi endnu bemærke, at enkelte Lærde, deriblandt Frähn, have troet, i et Citat af Muqaddesi hos Jaqut i dennes Beskrivelse af Russerne at finde Navnet „Dania" omtalt. Efterat Jaqut nemlig har angivet Ruslands Beliggenhed som grændsende til Slaver og Tyrker, anförer han Fölgende efter en foregaaende Geograph, Muqaddesi, rimelig fra det 10de Aarh: „Russerne boe paa en Ö (Wabia), der er rundt omgivet af en lille Sö, som tjener dem til en Borg imod deres Fjender". For وبية, som de fleste Haandskrifter have, har Frähn foreslaaet at læse دنية, Dania, hvormed Danmark skulde være ment; herimod strider imidlertid baade de fleste Haandskrifters Læsemaade og tillige den Omstændighed, at, som vi have set, Danmark aldrig benævnes af nogen arabisk Geograph med det latinske Navn, men derimod med det nordiske Darmarscha eller en lignende Form. Ordet „Wabia" betyder ganske simpelt „usund", og Stedets Oversættelse bliver da: „Russerne boe paa en usund Ö", hvilket ogsaa Qazwini giver i sin Meddelelse

[1] Qazwini, Atsâr ul-belâd ed. Wüstenfeld t. II p. 412 og Bakuwis Udtog i Not. et extr. t. II p. 541.

af samme Sted[1]. Vi gaae nu videre med Edrisi og finde hos ham omtalt Finmark, der omfatter mange Landsbyer, Boliger og Qvæghjorde, men hvor man ikke finder andre Byer end Abreza eller, som det ogsaa skrives, Abûra og det allerede omtalte Calmar, der ligger 200 Mile öst for Sigtuna. Kongen af Finmark, bemærkes der, besidder ogsaa beboede Steder af Norge. Idet vi se, at Edrisi sammenblander begge Sider af den bothniske Bugt, maae vi forklare dette Land ved Finland og norsk Finmarken, hvorefter Staden Abura kan svare til Åbo i Finland, og vi komme da efter Edrisi videre til „Landet Tabast (Tawaste, Tawastehus i den sydlige Del af Finland), hvor man finder mange Landsbyer og beboede Strækninger, men faa Stæder[2]; Kulden er her stærkere end i Finmark, og hörer næsten til ingen Tid af Aaret op. Dâgwâda (ɔ: Dagden eller Dagö), udenfor hvilken de omtalte Amazonöer[3] ligge i det mörke Ocean, er en betydelig og folkerig Stad, beliggende ved Bredderne af Havet i dette Land. Fra denne By have vi 200 Mile til Anhu eller Anho, en smuk, blomstrende og velbygget Stad, der hörer til Esthlanda (Esthland)[4]; foruden denne findes i dette Land ogsaa Belawri eller Qalawri, der er en lille By og velbefæstet, hvis Indbyggere dels ere Agerdyrkere, dels have deres Erhverv i store Qvæghjorde; den ligger 6 Dagsreiser sydost for Anhu. Fra denne sidste har man 50 Mile langs Kysten til Floden Bernaw, hvorfra man kommer til Fæstningen Falmus, der ligger noget fjernet fra Kysten; herfra til Madsuna, en betydelig og befolket Stad, hvis Indbyg-

---

[1] Qazwini, Atsâr-ul-belâd ed. Wüstenfeld p. 393. [2] Iblandt Ruslands tilgrændsende Lande nævnes af islandske Geographer Tafeistaland = Tawaste og Kirjáler, smlgn. Rafn, Antiq. Russes t. II p. 438. [3] Det arabiske Navn Irmianus eller Amrainus (s. p. 187) er vistnok kun en let Fordreining af „Amazones". [4] Esthland omtales af nordiske Geographer som et meget stort Land, hvis östlige Grændse er Ilfing ɔ: Floden Elba; s. Antiq. Russes t. II p. 469.

gere ere Mager, har man 300 Mile; herfra til Sunu i Magernes Land ved Kysten 70 Mile. Iblandt Byer i dette sidste Land, der ligge fjernt fra Havet, nævnes Kabi eller efter den arabiske Text i Udtoget Nâi, 6 Dagsreiser fra Havet og 4 Dage fra den omtalte Qalawri, fra hvilken man kommer efter 7 Dages Reise imod Syd til Djintiar, der er en betydelig By paa Toppen af et ubestigeligt Bjerg, hvor Indbyggerne forsvare sig mod de russiske Troldmænds Angreb; den er nemlig ikke afhængig af nogen Konge". — Skjöndt den nærmere Bestemmelse af disse Stæders Beliggenhed er meget vanskelig, ville vi dog forsöge saavidt mulig at gjenkjende enkelte indtil Nutiden bevarede Navne. Den förste Stad, Anhu i Esthland, formaae vi af Mangel paa en passende Sammenligning med noget andet Navn ikke nærmere at bestemme, skjöndt den omtales som en betydelig Stad; da der imidlertid siges at være 6 Dagsreiser herfra til Fæstningen Qalawri, hvis Navn tyder hen paa en af Karelernes Byer ved Ladoga, turde vi maaske söge Anhu i Nærheden af Reval, som har fört flere forskjellige Navne; Floden Pernowa har bevaret samme Navn indtil Nutiden. Fæstningen Falmus, der paa et andet Sted af Edrisi ogsaa kaldes Fimia og siges at ligge 100 Mile fra Havet, öst for Elba, er sandsynligen Fellin, hvorfra man kommer til Medsuna eller med en lille Forandring Mesuta, der svarer i Navnet til Mesothen i Kurland, det nuværende Mietau. De övrige Stæder i det saakaldte Magernes Land: Sunu, Kabi og Djintiar maae vi lade henstaae ubestemte. — Vi ere nu i vor Beskrivelse naaede til de Lande, der beboes af Slaver og Russer; de Sidstes Lande omgives imod Nord efter Edrisi af det vestlige Ocean; men der findes ikke noget Sted, hvortil det er muligt at seile hen, og det er derfor næsten ubekjendt. Da en meget udförlig og interessant Skildring af de nordlige Russers Sæder er udgiven af Rasmussen og Frähn efter Ibn Fozzlans Beskrivelse, maa det være til-

strækkeligt her at henvise fornemmelig til det sidste Arbeide[1], og efterat vi allerede i det Foregaaende have betragtet de ved Volgas Bredder boende Folk fra denne Flods Udlöb i det caspiske Hav til de nordligste Egne: Chazarer, Bulgarer og Wes, tillade vi os endnu her kun at meddele de af Abulfeda og Qazwini om Slaverne samlede Efterretninger. Slavernes Land ligger efter Masudi, Abulfeda og Qazwini i det 6te og tildels 7de Klima og grændser til Chazarernes Stat imod Öst; at Isztachri[2] lader deres Land strække sig til henimod Chinas Grændser maae vi tilskrive den paa hans Tid almindelige Ubekjendtskab med de nordlige og östlige Dele af Jorden. Abulfeda omtaler Landene og Bjergene i Eschkafonia (ɔ: Slavonia), beliggende vest for det adriatiske Hav, og med Hensyn til dets vestlige Grændse have vi allerede set i den af os meddelte Beskrivelse af Landet Berghadema, at Landet imellem Oder og Dnieper i Forbindelse med den skandinaviske Halvö ofte regnedes med til Slavernes Lande; Albyruni og Ibn Aijas lade det vestlige Ocean beskylle dette Land og her danne det för omtalte Varengerhav, der derfor af Nogle ogsaa benævnes Slavehavet. Sammenholde vi disse forskjellige Beskrivelser over Slavefolkets Udbredelse, se vi, at de arabiske Geographer med mer eller mindre Nöiagtighed tænkte sig den hele Strækning fra Volga til henimod Elben og Nordsöen befolket med forskjellige Nationer, der havde en slavisk Oprindelse, og hvortil ogsaa af Mange Germaner og Russer henförtes[3]. Hos Qazwini siges derfor, at Rum, Saqlab, Armen (ɔ: German) og Foreng ere Brödre, idet de tilsammen ere Sönner af Leithi, Sön af Kaluchim, Sön af

---

[1] Ibn Fozzlan's und anderer Araber Berichte über die Russen älterer Zeit. St. Petersburg 1823. [2] S. Das Buch der Länder von Mordtmann p. 2. [3] Hos islandske Geographer benævnes disse Lande Vindland ɔ: Vendernes Land, hvis Beliggenhed er langt henimod Vest, grændsende til Danmark („Vindland er vestast næst Danmörku"), s. Antiq. Russes par C. C. Rafn t. II p. 447, 468.

Junan, Sön af Jafet, Sön af Noah, og hvert af disse Folk beboer en Strækning Land, der benævnes efter dem. Paa samme Sted gives en temmelig nöiagtig Skildring af dette Land og Folk, hvoraf vi her ville meddele det Vigtigste[1]: „De have röde Haar, en röd Ansigtsfarve og ere meget tappre. Masudi siger, at Slaverne bestaae af mange forskjellige Folk, der leve i indbyrdes Krig; thi hvis ikke denne Forskjel fandt Sted imellem dem, vilde intet Folk kunne stilles ved Siden af dem i Tapperhed og Dristighed. Hvert Folk har sin egen Konge og anerkjender ingen anden; Nogle af dem bekjende sig til den christelige Religion og ere Jacobiter, Andre Nestorianer, Andre derimod have aldeles ingen Religion; Andre tilbede Ilden og have paa et höit Bjerg et Tempel, hvorom man fortæller forunderlige Ting med Hensyn til dets Bygningsmaade, Sammenföiningen af dets Stene, disses forskjellige Farve, den Skat af Ædelstene, det indeslutter, de forskjellige Iagttagelser, man foretager med Himmellegemerne for at forudsige tilkommende Begivenheder o. s. v.[2]. Ahmed b. Fozzlân, hvem Chalifen Muqtadir-billah havde sendt med Foræringer til Slavernes Konge, der havde antaget Islam, beretter forskjellige forunderlige Skikke og Sædvaner hos dette Folk: Vi gik ind, siger han, hos Kongen, der sad paa en med Silke overtrukken Throne med sin Dronning ved Siden, imedens Fyrsterne og de Store stode paa höire Side, og hans Börn foran ham; han lod et Bord hente, der blev sat foran ham, og hvorpaa befandtes stegt Kjöd; Kongen begyndte da med at tage en Kniv og afskjære et Stykke, som han spiste, hvilket han gjorde gjentagne Gange; derpaa afskjar han et Stykke og gav det til mig, og efterat jeg havde faaet det, bragte de et lille Bord, der blev stillet foran mig; det Samme skete med

[1] Qazwini, Atsâr-ul-belâd ed. Wüstenfeld t. II p. 413 og Not. et extr. t. II p. 542 i Udtoget af Bakuwi, smlgn. Lelewel, géogr. du moyen âge t. III p. 47 flg., 51. [2] Smlgn. Lelewel, géogr. du moyen âge t. III p. 52.

hver af de Tilstedeværende, saa at hver fik sit lille Bord for sig selv, og da de vare færdige, tog Enhver sit Bord med sig hjem. Iblandt deres Skikke hörer ogsaa, at, saasnart en træder ind til Kongen, Fornem eller Ringe, ja endog hans egne Börn og Brödre, og de faae ham at se, tage de deres Hovedbedækning af og bære den under Armen; naar de gaae ud, sætte de den igjen paa; naar Kongen viser sig ude paa Torve eller Gader, bliver Enhver staaende og aftager Huen, indtil han er gaaet forbi. De gaae bestandig bevæbnede, og Ingen tör lægge sine Vaaben fra sig. Jeg saae, siger Ibn Fozzlan, Mænd og Qvinder gaae ned i en Flod og bade sig nögne, uden at det ene Kjön bedækkede sig for det andet, idet nemlig Utugt hörer til de störste Forbrydelser; den, som gjör sig skyldig heri, korsfæste de uden Forskjel til 4 Træpæle, idet de binde hans Hænder og Födder og gjennemskjære ham fra Nakken til Laarene; det samme gjöres ved Qvinder og Tyve. De ere nestorianske Christne. Hvert tyvende Aar udöves hos dem Trolddomskunster af gamle Qvinder, hvorved der opstaaer megen Ulykke iblandt Menneskene; de tage derfor hver gammel Qvinde, de finde i Landet, binde hendes Hænder og Födder og kaste hende i en stor Flod; den, som da flyder ovenpaa Vandet, antage de for en Hex og brænde hende, men den, som synker, frikjende de for Hexeri og trække hende op. Naar en Mand har en Sön, da sörger han for ham, indtil han bliver mandbar; men naar han har opnaaet denne Alder, giver han ham Bue og Pile og siger, „gaa og sörg for Dig selv", hvorefter han betragter ham som Fremmed. Deres Jomfruer gaae utilslörede, og naar Nogen seer dem og faaer Lyst til en af dem, kaster han et Slör over hendes Hoved, og hun er da uden nogen Indsigelse hans Ægtefælle; paa denne Maade tage de 20 og flere Hustruer, hvorfor deres Folkemængde er meget stor. I deres Land er en Flod, hvis Vand er sort som i det mörke Ocean, men ferskt; dog findes ingen Fisk

heri, men store sorte Slanger, som dog ikke gjöre Skade. Ved denne Flod findes Odderen, der er noget mindre end en Kat; dens Haar ere yderst fine, og den benævnes ogsaa Vandkatten; af dem findes her en stor Mængde, hvis Skind bringes til Saqsîn og Bulgar, og hvormed de drive Handel, idet det er et fint Pelsværk. Iblandt Byer i dette Land nævner Qazwini og Abulfeda[1] Byen Maschqa, der ligger ved Havet i en skovrig og sumpig Egn, hvorhen det er umuligt for Armeer at trænge frem, efter Ibn-Saʿid paa den 63° Længde og 58° 20′ Brede. Kongens Navn er Maschqa, og herefter har Byen Navn. Det er en stor Stad, rig paa Födemidler, Honning, Kjöd og Fisk. Kongen holder Fodfolk, fordi Rytteri ikke kan bruges i dette Land; af de indkomne Skatter udbetales Soldaterne maanedlig deres Underhold, og naar det behöves, giver han dem Heste, Sadler, Bidsler, Vaaben og Alt, hvad de have nödig. Kongen bestemmer den tilkommende Stilling for ethvert Barn, der födes, af hvilket Kjön det end er; er det en Dreng, bortgifter han ham, naar han er bleven voxen, idet han tager en Medgift af hans Fader og giver den til Brudens Fader; Medgiften er betydelig hos dem, saa at, naar en Mand faaer to eller tre Döttre, bliver han rig; men faaer han to eller tre Sönner, bliver han fattig. Et saadant Giftermaal sluttes efter Kongens Skjön, ikke efter eget Valg, idet han indestaaer for Familiens Underhold, besörger Bryllupet og er som en mild Fader for sine Undersaatter. Imidlertid er deres Skinsyge paa deres Qvinder stor i Modsætning til de övrige Tyrker (ɔ: Magyarer eller Ungarer, som kaldtes Tyrker af Byzantinerne)". — Det er muligt, at Moskau kan være ment hermed, hvad Navnet synes at antyde, og Qazwinis Angivelse af dens Beliggenhed ved Havet er da falsk. Foruden denne By forekomme to Fæstninger nævnte hos

[1] Atsâr-ul-belâd p. 415 og Ab. géogr. trad. par Reinaud t. II p. 314.

Qazwini[1], den ene kaldet Wâterburunah, den anden Schuschit, beliggende nær hinanden; „i den förste findes en Kilde, der kaldes Honningkilden og ligger paa et Bjerg ved en stor Skov. I Begyndelsen naar man smager paa dens Vand, har det en Honningsmag, men bliver derpaa bittert, naar man vedbliver at smage paa det; Vandet faaer denne Smag af Træer, der voxe deromkring. I den anden Fæstning Schuschit findes en Saltkilde, skjöndt der ikke ellers findes noget Salt i denne Egn. Naar man har Salt nödig, tager man da noget Vand af denne Kilde og fylder det i Potter, som sættes i en Stenbeholder, hvorunder man antænder et stort Baal; det bliver tykt ved Fordampning, hvorefter man lader det staae, til det bliver koldt, og det afgiver da et fast, hvidt Salt: paa denne Maade vindes det hvide Salt i alle Slaveegnene". Efter Ibn Saʿid omtales endnu hos Abulfeda[2] Byen Araz (عراز) beliggende i det 7de Klima under den $34^1/_2$ ⁰ Længde og 58⁰ 50′ Brede ved det store Ocean. „Den er en af Slavernes Hovedstæder i Vesten, skjöndt Allemaner, Ungarer og Baschkirer have bemægtiget sig den störste Del af Slavelandene. Denne Stad er meget bekjendt og befæstet ved sin Beliggenhed midt i en stor Saltsö, hvorfor man ikke kan komme ind i den undtagen over en Bro". Denne Byes virkelige Beliggenhed er ligesaa ubestemt som de to omtalte Fæstningers; Reinaud antager det som en Mulighed, at Hamborg kan være ment hermed, hvorimod Lelewel, der dog paa en falsk Maade har gjengivet dette Sted af Abulfeda, tænker paa et Rige i Serbien, hvis Fyrster i det 13de Aarh. tiltoge sig

---

[1] Atsâr-ul-belâd ed. Wüstenfeld t. II p. 413. 415. [2] S. Géogr. p. 220 og Reinauds Overs. p. 312; Lelewel, géogr. t. III p. 68. I nordiske Geographier nævnes Arinsborg = Marburg i Hessen, hvormed det arabiske Navn vel lod sig bringe i Forbindelse, naar ellers Beliggenheden passede. S. Werlauff, symbolæ ad geogr. medii ævi ex monumentis Islandicis Hauniæ 1821 p. 16, 38; N. M. Petersen, Nordens Geogr. p. 94.

Titelen „Ourosch". Denne Antagelse er i aabenbar Strid med den af Abulfeda angivne vestlige Beliggenhed. Inden vi forlade denne Arabernes Beskrivelse af Slavestaterne, skulle vi endnu bemærke, at Masudi i sin berömte Historie, „*murug ed-dhcheb*", har givet noget udförligere Beretninger i det 34te Capitel om de af Slaverne beboede Egne, deres Fyrster og Inddelingen af de slaviske Nationer; men denne Del er desværre endnu ikke udgivet, og da vi ikke besidde noget Haandskrift af dette Værk, er det Eneste, vi kjende heraf, en ubetydelig Anmærkning af Deguignes[1] i hans Udtog af dette Arbeide, hvori nogle höist fordreiede Navne paa slaviske Folk anföres. Af disse synes med stor Rimelighed Navnet Isthabuanah, der meget let i den arabiske Skrift ogsaa kan læses Isthabratah, at kunne forstaaes som Obotriterne ved Östersöens Kyster; desuden nævnes som en anden Stamme Namdgin, der er det slaviske og senere herfra i det Tyrkiske overförte Navn for Tydskere og Tydskland (Nemgid = Niemetz), idet, som vi have bemærket, Germaner ofte henregnedes til Slaverne af arabiske Geographer. Endelig omtales i et fölgende Afsnit ogsaa Landet Noukord eller Noukorod, der er det samme som det nærværende Nowgorod[2]; men Læsemaaden af Ordet er höist usikker og maaske givet rigtigere af Sprenger i Indholdsfortegnelsen over Masudis Værk ved Lungobard ɔ: Longobardernes Rige[3]; inden den Del af Værket, der indeholder dette Stykke, er udgivet, formaae vi Intet at afgjöre. Hos arabiske. Geographer henföres desuden snart Slaverne som en Race til Russerne, snart betragtes Russerne omvendt som en slavisk Stamme. Som Exempel paa det Förste ville vi anföre et Hovedsted

[1] Not. et extr. t. I p. 27; Frähn Ibn Fozzlan p. 175. [2] Nowgorods nordiske Navn er hos islandske Geographer Hólmgarðr, s. Rafn, Antiq. Russes t. II p. 455. [3] Sprenger, the meadows of gold p. 33.

hos Isztachri[1]: „Russerne inddeles i 3 Stammer, hvoraf den ene boer i Nærheden af Bulgarerne; deres Hovedstad er Kuthaba, som er större end Bulgar. Den anden Stamme hedder Slaver, og den tredie Arthanier, hvis Konge boer i Artha. Kjöbmændene komme kun til Kuthaba, til Artha kommer Ingen, fordi Indvaanerne dræbe enhver Fremmed; de gaae selv ned ad Floden for at drive Handel, men meddele Ingen Beretninger om deres Anliggender, og tillade ikke Nogen at ledsage sig. Fra Artha udföres sort Zobel og Bly. Russerne brænde deres Döde, og med de Rige brændes ogsaa Slavinder, som indvillige selv heri; deres Klædning bestaaer i korte Kjoler. Artha ligger imellem Chazarernes Land og Stor-Bulgarerne (ved Volga), som grændse imod Nord til Rum ɔ: de græske Provinser". Dette Sted er gjengivet med betydelige Forvanskninger i Navnene af Edrisi[2] og Ibn ul- Vardi[3], skjöndt vi dog meget let gjenkjende den samme Hovedkilde; kun har Edrisi den Bemærkning, der gjentages af Abulfeda[4], at Russerne oprindeligen ere Tyrker. Da de forskjellige Former, disse Navne med en let Forandring i den arabiske Skrivemaade kunne undergaae, ere meget vidtlöftigt opregnede af Frähn, maa det være os nok at fremstille her som et temmelig sikkert Resultat af de der anstillede Undersögelser, at Staden Kuthaba er Kiew, Arthani den finske Stamme Ersä, der boede i Gouvernementet Nischnei Nowgorod og med Stammen Mokscha hörte til Mordwinerne; Slaver (الصلاوية) ere de samme, der ellers benævnes af arabiske Geographer Siqlab, og Navnet paa den store slaviske Folkestamme, som efter denne Inddeling formodentligen maae söges i

---

[1] Das Buch der Länder von Mordtmann p. 106 og Texten meddelt af Frähn, Ibn Fozzlan p. 264, 257; optaget af Reinaud i hans Overs. af Abulfeda t. II p. 305. [2] Jauberts Overs. t. II p. 401. [3] Fragm. Ibn ul-Vardi ed. Hylander p. 250. [4] Ab. Geogr. Overs. p. 296.

den nordvestlige Del af Rusland. Dimasqi omtaler derimod paa et Sted, vi anföre efter Frähn[1], da i vort Haandskrift dette mangler, at efter Edrisi inddeltes Slaverne paa hans Tid (i det 12te Aarh.) i 4 Stammer: nemlig Slawia, Berasia (براصيه), Kerakertia og Arthânia, som alle have erholdt deres Navne efter de af dem beboede Lande med Undtagelse af Arthânia. Disse sidste fortære enhver Fremmed, som kommer til dem, thi de boe som vilde Dyr i Skove og Sumpe ved Verdenshavet. Om vi med Frähn tör rette det andet Navn til Berâmia, og forklare disse ved det i nordiske Skrifter[2] saa ofte omtalte Biarmar eller Biarmaland ved det hvide Hav, maae vi lade henstaae som usikkert; imidlertid skrives samme Navn paa det anförte Sted i Edrisis Geographi[3] ifölge Jauberts Oversættelse (براوس) Beraws, hvilket ikke bekræfter denne Rettelses Rigtighed. Reinaud har i Navnet Arthânia, der hos ham skrives Arba, troet at finde paa lignende Maade det bekjendte Biarmaland eller Permien[4]. Abulfeda omtaler forövrigt Rusland kun med et Par Ord og nævner fornemmelig en Stad Rusia[5], der efter Ibn Saʿid ligger under 57° 32′ Længde, 56° Brede og er Hovedstaden for Russerne, som ere et stort Folk; de ere vidt udbredte og have deres Boliger ved Nitasch ɔ: Pontus, men Navnene paa deres Stæder ere ubekjendte. Der omtales ogsaa Staden Kuthaba, der siges at ligge paa den 77° Længde og 58° Brede. Staden Rusia er vistnok den samme som den kort efter omtalte Stad Azof ved Udlöbet af Don, hvilken Flod af Edrisi benævnes Russernes Flod[6]. Idet det ligger udenfor vort nærværende Formaal at undersöge Arabernes Kundskaber til Egnene i det sydlige Rusland, vende vi altsaa tilbage til Betragt-

---

[1] Ibn Fozzlan p. 143. [2] Smlgn. f. Ex. Rafn, Antiq. Russes t. II p. 442, 445. [3] Jaubert, Edrisi p. 401. [4] Reinaud géogr. Overs. p. 306. [5] Reinaud, géogr. Text p. 222, Overs. p. 320. [6] Jaubert, Edrisi t. II p. 395.

ningen af de nordlige Lande og bemærke, at det nordöstlige Rusland tænktes at indeslutte en Mængde Söer, der benævnedes med forskjellige, tildels fabelagtige Navne. Vi have saaledes allerede[1] efter Ibn-ul-Vardi og Abulfeda omtalt Söen Thouma, der antages af Nogle at gjennemströmmes af Danâbers (Dnieper), og ved hvilken en By af samme Navn er beliggende paa 69° Længde og 53° 27′ Brede. Denne Sö siges paa et andet Sted[2] at ligge öst for den omtalte Stad Rusia og at have en Længde fra Öst til Vest af 630 Mile, og henimod 300 i Breden. I Midten af denne Sö ligger Beber ɔ: Bæver-Öen, som er omtrent 150 Mile lang og 70 Mile bred; i et paa et höit Bjerg beliggende Slot, kaldet Mânia, bevaredes fordum de Thumanernes Konge tilhörende Skatte, der paa Abulfedas Tid tilhörte Efterkommerne af Berka, en tatarisk Fyrstefamilie, som havde antaget Islam. Denne Sö siges at optage henimod 100 forskjellige Strömme. Lignende Söer omtales temmelig omstændeligt, men paa en fabelagtig Maade af Dimasqi[3], efter hvem vi ville meddele Fölgende som Pröve: „Ishavet (el-buheiret-el-gâmidet) ligger bag Sletterne ved Kipschaq, hvor Breden er 63°; dets Længde er henved 8 Dagsreiser og Brede 3; i dette Hav ligger en stor Ö, der er beboet af Mennesker med en höi Bygning, hvid Farve, lyse Haar, blaae Öine, der ikke forstaae noget fremmed Sprog. Det kaldes Ishavet, fordi det om Vinteren er aldeles tilfrosset, og omgivet af Isbjerge. Disse opstaae derved, at Vinden, naar det begynder at fryse, oprörer dets Bölger, som da kastes op imod det allerede Tilfrosne, og derved danne större og större Lag af Is, indtil det bliver ligesom Höie og Bjerge, der rundt omgive det. I Nærheden af dette Ishav eller omtrent 20 Dages Reise herfra imod Vest,

---

[1] S. p. 204 i det Foreg. [2] Reinaud, Ab. Overs. t. II p. 289, 322, smlgn. Edrisi t. II p. 405, 434. [3] Cod. XCVI fol. 102 r. et v.

Nord for Kelabiernes[1] Land, er et stort Hav, kaldet det lysende Hav (elbuheiret ennairet), hvis Kyster ere beboede af en slavisk Stamme. Her ses bestandig om Natten Lys som af Ild, uden at der dog findes nogen Ild eller noget lysende Legeme, eller Stjerner (vi have her en tydelig Beskrivelse af Nordlyset). Syd for Jagog og Magog findes en Menneskerace, hvis Hoveder sidde fast paa Skuldrene uden nogen Hals, og som leve af Planter og Lignende, lig vilde Dyr i Kraft, Vildhed og Uvidenhed. De have en Saltsö, hvis Længde er henimod 30 Parasanger og Brede 20, hvorhen de flygte, naar de frygte en Fjende; i den ligger nemlig en Ö, kaldet Zwaat (الزواعة). Öst for disse Folk er en stor Sö, hvori det östlige Ocean har sit Udlöb, og som kaldes Tuleh (تولي), hvor der er Öer og bebyggede Steder; Beboerne siges at være Kirghizer, skjöndt de efter Andre tilhöre et andet Folk; Nogle mene endog, at de ere et Afkom af Mennesker og Havets Dyr, og at de drikke baade salt og fersk Vand". — Ogsaa Abulfeda fortaber sig i en fabelagtig Beskrivelse af disse nordöstlige Egne, som vi efter Rimelighed maae söge öst for Petschora og Ural. Vi læse saaledes fölgende Beskrivelse af et Land, kaldet det Udgravede eller Dybe (elardh el-mahfurah)[2]: Öst for Baschkirerne er det „Dybe Land", der har en næsten rund Form, 4 Dagsreiser i Længde og Brede. Man siger, at der findes her et Folk, som ikke kan forlade dette Land formedelst dets Dybde, ligesom det ogsaa er umuligt for Nogen at stige derned. Landet er gjennemskaaret af et stort Bjerg, kaldet Jordens Kjæde (Salsalet el-ardh), hvis östlige Spids strækker sig til den $147\frac{1}{2}^{0}$ Længde, og hvis sydlige er ved Enden af det 7de Klima". Dette Bjerg er ifölge Reinaud vistnok den Kjæde af Ural, der strækker sig imod Ishavet, og af Russerne benævnes

---

[1] S. p. 203 i det Foreg. [2] Reinaud, Géogr. Text p. 206; smlgn. Edrisi par. Jaubert t. II p. 438.

„Jordens Bælte". Hinsides dette Bjerg er Landet, hvor Jagog og Magog boe, som vi allerede have omtalt i det Foregaaende, og de tilgrændsende Egne beskriver Abulfeda paa et andet Sted, hvor han siger, at öst for den bulgarske Stamme Merussiah og nord for Slavernes Land ere Örkener, der naae indtil Verdenshavet og formedelst Kulden ere ubeboelige for Mennesker[1]. Hermed menes nemlig Siberien, der omtales af arabiske Historieskrivere under Navnet Abir og Sabir. Inden vi slutte denne vor Afhandling, hvori vi nu have gjennemgaaet de af arabiske Geographer omtalte Kyster af den bekjendte Halvdel af Jorden, indtil vi ere naaede op til Egnene ved det nordlige Ocean og Siberiens ubeboede Landstrækninger, skulle vi endelig nævne Landet Jurah, der beskrives af Jaqut og senere temmelig udförlig af Qazwini. Hos den Förste forekommer dette Folk iblandt Beboerne af det 7de Klima; vi ville gjengive dette Sted i Oversættelse, som vi læse det i vort Haandskrift[2]: „I dette Klima findes kun lidt beboet Land, idet det imod Öst bestaaer af Sumpe og Bjerge, hvorhen Hobe af Tyrker lig vilde Dyr söge deres Tilflugt. Det strækker sig henover Bjergene ved Baschkird og Begmâkiahs Grændser, og omfatter beledi Serâr, Bulgarer, Russer og Slaver, indtil det ender ved Verdenshavet. Kun faa Folk boe hinsides dette Klima, som Susu, Rânek, Burah (eller Jurah) og lignende Stammer". Vi ville sammenligne dette Sted med Dimasqis[3] Gjengivelse heraf: „Der findes ikke meget beboet Land i dette Klima, idet det imod Östen omfatter Sumpe og Bjerge, hvorhen Tyrkestammer lig vilde Dyr söge Tilflugt; det omfatter Begfâkiah, de vantroe Bulgarer, Russer, Slaver, Aschkert, Berisuwar, Rânek og Bura. Dets Grændse er ved den 60° n. B., og den længste Dag er

---

[1] Ab. Géogr. Text. p. 207. [2] Cod. XCIX fol. 19v. [3] Cod. Ar. XCVI fol. 25r.

her 16 Timer; endnu til den $66^{5}/_{12}{}^{0}$ findes Jorden sparsomt beboet, men den övrige Del til 90^{0} er ubeboelig formedelst Kulde og Sne, og her findes intet bekjendt Dyr". — Vi se her et Exempel paa, at man for at bestemme Læsningen af fremmede Folkenavne kun ved at sammenligne flere Haandskrifter kan nærme sig den rette Læsemaade, da de som oftest ved Afskrivernes Uvidenhed ere meget forvanskede. Med Sikkerhed gjenkjende vi i disse Citater: först det bekjendte Navn paa en tyrkisk Stamme Baschkirer, der af Abulfeda ogsaa benævnes Baschkerd [1] og efter denne boe i det 7de Klima, hvilke hos Dimasqi er gjorte til Aschkert (اشكرت); endvidere Petschenekia eller Petscheneger, hos Abulfeda Begnâkia [2], der vare udbredte indtil henimod Donaus Mundinger; hos Jaqut er Navnet fordreiet til Begmâkia, hos Dimasqi til Begfâkia; Udtrykket baladi serar (بلدى سرار) svarer til Dimasqis Beri eller Jari Suwar, og indeholder muligen en Fordreielse af beled wisu [3] (بلد ويسو), det allerede omtalte Land Wisu eller Wes ved Bielo Osero, endskjöndt vi da komme til at antage, at Jaqut ved at fordreie Navnene har nævnt dette Folk anden Gang i Formen Susu, som ellers er fuldkommen dunkel. De to övrige Navne, Ranek og Burah eller Nurah, ere temmelig vist kun simple Skrivfeil for وورانك ويورة ɔ: og Warank og Jura, eller de allerede omtalte Warenger ɔ: Waræger og Jura, hvorefter vi altsaa have fölgende 3 Folkestammer som Beboere af de yderste Araberne bekjendte Lande i Nord: Wisu, Warenk og Jura. Jura er nemlig den eneste rigtige Form og betegner Landet Jugrien, öst for Perm i den nordlige Del af Ural imellem Petschora og Ob, hvilket endnu benævnes den jugriske Kyst, og hvorover vi meddele efter

---

[1] Géogr. trad. par Reinaud t. II p. 293. [2] S. ibid. p. 292.
[3] Muligen kunde man ogsaa læse بلد برارى ɔ: „Berarernes Land", s. p. 205 i det Foreg.

Qazwini[1] fölgende Beskrivelse: „Jura er et Land, der ligger nærved det mörke Hav ɔ: det nordlige Ocean. Efter Abu-Hâmid fra Andalusien er Dagen om Sommeren hos dem meget lang, idet Solen ikke gaaer ned i 40 Dögn. Man fortæller, at dette Folk trænger ved Lys ind i Mörkhedens Land, og finder der et Træ, saa stort som en By, hvorpaa der er Dyr, som skulle ligne Fugle. De saae ikke og have ingen Fædrift, men store Skove, og leve af Jagt og Fiskeri. Veien til dem er igjennem et bestandigen snebedækket Land". I det Fölgende omtales den Handel, Bulgarer-Kjöbmænd drive med disse Folk og Wisu, og som bestaaer i Sværdklinger, der kastes i Havet og tjene til at fange en Art Hvalfisk. Da vi allerede[2] have meddelt dette Stykke efter Abu-Hâmid ved Beskrivelsen af Folket Wisu, undlade vi her at gjentage det. Rasmussens Mening[3], at Formen Jura skulde læses Nura eller Nora, og dermed Norge være betegnet, mangler enhver Begrundelse, da dette Land, som vi have set, kaldes af Araberne „Öen Norbaga" og tænktes rundt omgivet af Havet; hvorimod Landet Jura efter alle Beretninger ligger paa Fastlandet imod Nordost i Nærheden af det nordlige Ocean. Ved blot at tage Hensyn til en ydre Lighed ved de ofte stærkt forvanskede Stednavne havde vi muligen ved Siden af Nora eller Norgė kunnet tænke os den fordreiede Form beri suwar eller beledi serar opstaaet af belad Suad, der unægteligen ligner Sued og Suerrig, og vi havde da faaet Vareng eller Varæger (Danske) Norge og Sverrig, de 3 skandinaviske Lande, opstillede af arabiske Geographer, et Resultat, som imidlertid enhver nöiagtigere Betragtning af disse Egne gjör meget betænkeligt.

Uagtet vi efter det Foregaaende finde hos arabiske Geographer adskillige Efterretninger om de skandinaviske

[1] Atsâr-ul-belâd ed. Wüstenfeld p. 418, og Not. et extr. t. II p. 544 i Bakuwis Udtog. [2] S. p. 169—70 i det Foreg. [3] De Orientis commercio p. 51.

Lande, maae vi dog vel vogte os for at antage, at Araberne umiddelbart ved Handelsreiser skulde have indhentet sig disse Kundskaber, en Formodning, der muligen kunde söge Bekræftelse ved de talrige Fund af kufiske Mönter, der endnu bestandig opgraves især paa Kysterne af det sydlige Sverrig, Öen Gulland, enkelte af de danske Öer og den preussiske Kyst. Deres geographiske Kundskaber i denne Retning beroede paa Efterretninger, samlede ved Beröring med normanniske Söfarere, hvoraf en Del opholdt sig i det sydlige Europa; hvad de i Norden fundne kufiske Mönter angaaer, da ere vistnok disse fra Egnene om det Sorte Hav, det Caspiske Hav og Wolga förte ved Handelsforbindelse op i de skandinaviske Lande, hvor de muligen for en Tid have været brugte som gangbar Mönt.

Denne Afhandling indeholder maaske en Del, der strengt taget ikke vedkommer nærværende Tidsskrifts sædvanlige Formaal, Nordens ældre Litteratur og Historie. Vi tillade os derfor at bemærke, at da denne sammentrængte Oversigt over Arabernes geographiske Kundskaber oprindelig var forfattet med en anden Bestemmelse, blev det vanskeligt, især da kun en ringe Del Læsere kan antages at være fortrolig med den hertilhörende Litteratur, at udrive enkelte Stykker, der angik Norden, af Forbindelsen med det Hele. Derfor skyldes den ærede Redactör af dette Tidsskrift Tak for hans Beredvillighed til at optage Arbeidet fuldstændigt, hvorved der er blevet givet Leilighed til at hendrage Opmærksomheden paa arabiske Skrifters Vigtighed i lignende Undersögelser. Vi slutte nu med det Haab, at, om vi end ofte have begrundet vor Fremstilling paa trykte og ikke fjerntliggende Kilder, dog ogsaa Fagkyndige ville finde ikke faa nye Oplysninger meddelte af det til vor Raadighed staaende, desværre ikke store Forraad paa arabiske Haandskrifter, der höre til denne Art Litteratur.

OM OPRINDELSEN TIL BENÆVNELSEN „KYLFINGAR" ELLER „KOLBÆGER" I DET GAMLE GARDARIKE. Af P. A. Munch.

Det berettes, som bekjendt, i Egils Saga, hvorledes den ædle Thorolf Kveldulfssön, der af Kong Harald Haarfagre var bleven forlenet med den saakaldte „Finneferd", eller den Eneret til at kræve Skat af Finnerne og drive Handel med dem, der udgjorde et kongeligt Regale, paa sin förste Skatkræver-Expedition hiinsides Fjeldet, sandsynligviis i Aaret 873, ogsaa stödte sammen med de saakaldte „Kylfingar", der fra Östen af havde taget sig til at drage om i Finmarken for at handle, eller, naar Leilighed dertil gaves, ogsaa at rane, men at han udspeidede deres Ferd, angreb dem, dræbte henved hundrede af dem, og tog alt det Gods, de havde samlet. Det er heller ikke ubekjendt, at Rusland eller Gardarike i en gammel islandsk geographisk Optegnelse kaldes Kylfingaland, Kylvingernes Land. Endvidere forekommer den samme Benævnelse, kun under den noget forskjellige Form „Kolbæg" (КОЛБЯГЪ) i den gamle russiske Pravda eller Samling af Lovoptegnelser, der synes at være affattede paa Kong Jaroslavs (Jarisleifs) Tider, eller omkring 1030[1].

Om dette Navns Betydning og Oprindelse har der været fremsat forskjellige Gjetninger, der dog alle have været mere eller mindre utilfredsstillende, især da man först nylig er bleven opmærksom paa Identiteten af Sagaens *Kylfingar* og den russiske Pravdas Kolbæger. Russiske Oldforskere synes at være bleven staaende ved den Formodning, at Navnet „Kolbæg" skulde betegne en Indbygger af Staden Kolberg, hvilken Gjetning dog idetmindste Evers, skjönt han fremsætter den, finder at have lidet for sig. I Antiquités Russes II S. 249, hvor jeg, saavidt vides, allerförst paapegede Identiteten af „*Kylfingar*" og

---

[1] Evers, das älteste Recht der Russen. S. 267, 268.

og *Kolbæg'*, fremsatte jeg den Formodning, at Navnet kunde staa i Sammenhæng med Staden Revals gamle Navn Kolyvan, hvilket dog neppe er mere rimeligt; jeg yttrede tillige, at Navnet kunde være beslægtet med Ordet *at kylfa*, stamme eller tale gebrokkent, og saaledes betegne dem, der talte et Blandingssprog af det egentlige Russisk, en nordgermanisk Dialect, og Slavisk, altsaa de gamle Russer, der paa den Tid ved Samliv med Slaverne havde ophört at tale deres Fædrenesprog ganske reent; denne Forklaring har jeg og gjentaget i det norske Folks Historie 1ste Deels I. B. S. 487. Nylig er dog en anden Forklaringsmaade falden mig ind, der forekommer mig at være langt mere tilfredsstillende.

Inden jeg fremsætter denne, torde det dog ikke være overflödigt, nærmere at godtgjöre Identiteten af *Kylfingr* og *Kolbæg'*. At „*Kylfingr*" ligesom alle Ord paa *-ingr*, er afledet, og at Roden er KULF eller KOLF, hvor Vocalen, formedelst det efterfölgende I, er omlydt til Y, sees ved förste Öjekast. Saaledes dannes ogsaa af Navnet *Holt* det afledede *hyltingr* (Indbyggerne af Gaarden *Stafaholt* paa Island kaldes t. Ex. *Stafhyltingar*), af *horn* dannes *hyrningr* og at *ingr* eller *lingr* altid fordrer Omlyd af Rodvocalen, hvor denne er modtagelig derfor, viser sig noksom af Former som *Íslendingr* af *Ísland* (*a*, oml. til *e*), *Svertingr* af *Svartr*, *Yrmlingr* af *Omr*, *hæringr* af *hár* o. s. v. I den ældre Runeskrift, hvor Omlyd, som bekjendt, ikke antydes, men Rodvocalen altid bliver uforandret, skulde *Kylfingr* saaledes skrives ᚴᚢᛚᚠᛁᚾᚴᛦ, eller, da Nasallyden *ng* i Regelen udtrykkes ved ᚴ alene, rettere ᚴᚢᛚᚠᛁᚴᛦ, KVLFIKr. Da man nu ogsaa i ældre Haandskrifter finder *lf* efter en Vocal skrevet *lb*, som *bjálbi* ved Siden af *bjálfi*, *kólbr* ved Siden af *kólfr*, og der ligeledes findes Exempler paa det samme i Runeskrift, hvoraf man maa slutte, at Udtalen af *alf* og *alb*, *olf* og *olb* omtrent har været eenslydende, kunde man ogsaa skrive ᚴᚢᛚᛒᛁᚴᛦ, KVLBIKr, eller *Kylbingr*, og under den ikke

usandsynlige Forudsætning, at Omlyden endnu ikke var brugelig saa langt tilbage i Tiden, som i det 9de eller 10de Aarhundrede, maatte man istedetfor *Kylbingr* skrive *Kulbingr* eller *Kolbingr*, hvor man saaledes ligefrem havde den förste Stavelse af den russiske Form. Hvad sidste Stavelse af denne, -**ЯГЪ**, udtalt *æg'*, egentl. *iag'* angaar, da er det tilstrækkeligt beviist af Kunik og andre, at den staar istedetfor den germaniske Lyd *ing*, hvilken Slaverne ej kunde udtrykke; man finder saaledes ogsaa „*Schelæg'*" istedetfor „*Skilling*", og det bekjendte **Варягъ**, *Varæg'* eller *Variag'* istedetfor „Væring". Denne Form „*Varæg*" bliver her ogsaa oplysende derved, at den viser, hvorledes Slaverne i at gjengive deslige omlydte Ord netop ingen Hensyn toge til Omlyden, men anvendte den uomlydte Rodvocal, enten nu fordi deres Organer ej kunde opfatte Omlyden, eller, hvad der maaskee er det sandsynligste, fordi Omlyden ej brugtes i den russisk-germaniske Dialect. Ordet *Væringr* af *vár*, Eedsforbund, skulde saaledes uomlydt, i Runer, skrives ᚢᚼᚱᛁᚴᛦ, VARIKr, og denne Form svarer paa samme Maade til *Varæg'*, som *Kolbingr* til *Kolbæg'*[1]. Endnu nærmere kommer man den russisk-slaviske Form ved at anvende Brydningsformen ᛁᚼ (IA), der i Runeskrift ofte staar for ᛁ eller ᚼ, hvorved man altsaa faar ᚴᚢᛚᛒᛁᚼᚴᛦ (KVLBIAKr).

Gjennemlæser man nu det Par Steder i den russiske Pravda, hvor Kylfingerne eller Kolbægerne omtales, saa seer man, at de sættes ved Siden af og omtales under

---

[1] Endnu et Exempel paa, hvorledes de gamle russiske Navnformer, ved ej at optage Omlyden, faa en mærkelig Lighed med Formerne i Runeskriften, frembyder det bekjendte Navn *Rurik*. Det svarer til Sagaernes Hrœrekr, hvor Hrœ er en Omlydsform af Hró: men da Runeskriften hverken kjender Omlyd, eller skjelner mellem *o* og *u*, ligesom den, förend den fik det punkterede ᛂ til at betegne E, heller ikke skjelnede mellem E og I, men til begge anvendte I, bliver Runeformen for Hrœrekr saaledes ᚼᚱᚢᚱᛁᚴᛦ, HRVRIKr, hvoraf Slaverne kun have udeladt den for deres Organer umulige Begyndelses-Aspiration, samt Endelsen.

samme Kategori som *Væringerne.* Da nu disse, som bekjendt, dannede et eget Livvagtscorps ved det russiske, saavelsom ved det byzantinske Hof, faar man Indtrykket af, at Kylfingerne ogsaa have indtaget en lignende Stilling, og at Navnet ikke betegner et heelt Folk eller en Klasse af Folket, som man hidtil har antaget, men snarere et eget Corps. Man kan her ikke indvende, at Benævnelsen *Væring*, *Varæg'* af Slaverne oftere brugtes til at betegne Skandinaviens Indbyggere i Almindelighed, og at Araberne antoge den (warenk) som en staaende Betegnelse for disse. Thi dette var dog kun en afledet Brug, fordi Væringecorpset altid recruteredes fra Egnene hiinsides Östersöen; og da Artiklerne i den russiske Pravda handler om Privilegier, tilstaaede Væringer og Kylfinger, er det aabenbart, at disse Privilegier dog ikke kunne være dem tilstaaede i Egenskab af Fremmede, men blot i Egenskab af et særegent Corps, der begunstigedes for at stötte Kongen og overholde Orden. Artikel 10 i Jaroslavs Pravda lyder i Oversættelse omtrent saaledes: „Hvis en Mand stöder til en anden eller drager ham til sig i vred Hu, böde ham tre Grivner, dersom denne har Vidner derpaa, men er det en Væring eller Kylfing, da kommer det kun an paa hans Eed". Artiklen er forsaavidt noget dunkel, som man ikke godt kan see, om det er den Fornærmede, eller Fornærmeren, hvis Eed er tilstrækkelig; men saa meget seer man dog, at en Værings eller Kylfings Eed skulde være nok, hvor andre behövede Vidner. Ja da det endog er sandsynligt, at man her har tænkt sig Væringens eller Kylfingens Eed tilstrækkelig i begge Tilfælde, fölger heraf, at han, som Fornærmer, ved sin blotte Eed kunde gjöre den Fornærmedes Sigtelse til intet, om denne end kunde före Vidner. Dette er altsaa det samme Lovbud, eller rettere den samme Politiforanstaltning, som man i Norge efter Kong Olaf den Helliges Fald tog den danske Regjering saa ilde op, og som man betegnede paa den odiöse Maade „at een dansk Mands

Vidnesbyrd skulde kunne fælde ti Nordmænds". Thi hvis man skulde tage dette i den bogstavelige Betydning af de Ord, krænket Nationalstolthed har lagt de förste Sagnfortællere i Munden, maatte den danske Regjering have begaaet en fuldkommen Afsindighed; her kan der ikke sigtes til Vidnesbyrd i Civilprocesser, men alene til Udsagn i Slagsmaalstilfælde, da det nemlig gjaldt at sikkre den danske Livvagt eller Troppestyrke, som Kongen og Hoffet nödvendigviis maatte omgive sig med og som umuligt kunde undgaa at blive upopulær, mod ethvert Udbrud af Folkehobens Uvillie, saaledes at naar en dansk Krigsmand kom i Klammeri med en af Landets Indbyggere, hiins blotte Eed skulde gjelde imod alle de, i de fleste Tilfælde naturligviis yderst partiske, Vidner, som denne kunde opstille, omtrent som naar Politimænds eller Gensd'armers Udsagn tillægges större Vægt, end de Individers, blandt hvilke de skulle holde Orden. Det er heller ikke tænkeligt, at hiin Forrettighed kunde gjelde mod andre end Folk af den ringere Klasse, eller kom danske Handelsmænd og andre, der ikke hörte til Krigercorpset, til Gode. Men man kan godt forstaa, hvorledes en saadan, i og for sig rimelig, Bestemmelse kunde blive opfattet og fremstillet i det odiöse Lys, hvorunder den fremtræder i Sagaerne. Rigtigt forstaaet afgiver den en fortrinlig Parallel til Artiklen i den russiske Pravda. Denne har ogsaa endnu en Artikel, hvor Væringer og Kylfinger nævnes, nemlig den 11te, der handler om naar en Træl löber bort. Da den er noget dunkel, anförer jeg den ikke her, men ogsaa af den seer man saa meget, at en Værings eller Kylfings Udsagn sattes over andres.

Heraf maa det nu saaledes antages godtgjort, at Navnet „Kylfing" egentlig ej betegnede et Folk, men derimod et Corps eller en Afdeling Krigere, og den Maade, hvorpaa Navnet forekommer i Egils Saga, bestyrker denne Forklaring. Thi det rimelige bliver jo visselig, at de Kylfinger, Thorolf mödte, vare sendte til Finmarken af den

russiske Konge i samme Egenskab, som han og hans Mænd vare sendte af den norske, eller at de gjennemstreifede Finmarken som Skatkrævere; det er nemlig en bekjendt Sag, at af Nomadestammerne i de store finske Ödemarker ansaa baade Nordmændene og Russerne sig berettigede til at kræve Skat, der i de fleste Tilfælde endog udpressedes i Form af Ran. Naar der staar at Thorolf og hans Mænd dræbte af dem henved 100, da behöver dette heller ikke at betyde, at allesammen vare Kylfinger, naar kun Anförerne hörte til disse. Thorolf havde en Skare af 90 Mænd, men kun han selv og nogle faa andre af disse vare kongelige Hirdmænd; alligevel maatte man, om Kylfingernes Ferd skulde beskrives, og disse havde sejret, have udtrykt sig saaledes: „de mödte den norske Konges Hirdmænd, overvandt dem og dræbte 60, 70 Mand". At Benævnelsen Kylfingaland etsteds bruges til at betegne Rusland, medförer ikke at „Kylfingar" er et Folkenavn anderledes end „Væringer", saaledes som vi have seet dette anvendt; man seer kun deraf, at Kylfinge-Corpset har været særegent og charakteristisk for det ældre Gardarike.

Naar man nu saaledes ved Navnet *Kylfingr* maa lade enhver Tanke om egentlig Folkebenævnelse ud af Betragtning, bortfalder da og hiin Forklaring af „*at kylfa*", ej at tale om Udledningen fra *Kolyvan*. Derimod maa man undersöge, om ikke et Ord som *kólfr* eller *kólf* kan indeholde nogen Hentydning paa Kylfingernes Stilling, ligesom *vár* paa Væringernes. Her frembyder sig nu den merkelige Omstændighed, at det sammensatte *hjúkólfr* bruges i Sagaerne om Kongernes Hofholdning. Der staar saaledes i Hák. Hákonss. Saga Cap. 194, at Kongen og Hertug Skule under deres Ophold tilsammen i Oslo 1238, havde hver sin *hjúkólf*, skjöndt de dog sædvanligviis drak tilsammen om Aftenen. I Sturlungasaga V, 11 fortælles der ligeledes om Islændingerne Jon Murtes og Gissur Thorvaldssöns Ophold ved Kong Haakons Hof om Vintren 1230—31, at de om Julen vare i „*hjúkólf*" (som her

skrives *hjúkólb*) i Kongsgaarden, og en Aften kom meget beskjenkede *or hjúkólbinum* (der staar urigtigt i Udgaven *hjúkólbino*), hvilket gav Anledning til et Slagsmaal, hvori Jon blev dödeligt saaret. Disse ere, saavidt vides, de eneste Steder i den ældre Literatur, hvor Ordet forekommer. Nutildags bruges det paa Island mest i Betydning af Drikkeselskab, Klub: men at denne Betydning neppe er den oprindelige, synes man at maatte slutte saavel af hine anförte Steder, som af det förste Sammensætningsled *hjú*, der collectivt betegner Huusfolk, angl. *híw*. Imidlertid er det her igjen merkeligt, at det engelske *club*, hvoraf vi have laant Benævnelsen „*Klub*", ej alene i sin afledede Betydning svarer til det nuværende islandske *hjúkólfr*, men ogsaa i sin oprindelige Betydning af „Klubbe", „Kölve", ganske svarer til *kólfr*, eller rettere sagt, at det engelske *club*, vort „*Kolv*" er eet og samme oldgermaniske Ord, hiint i den angliske, dette i den nordiske Form. Da det nu i Sammensætningen *hjúkólfr* egentlig er Ledet *hjú*, der giver Betydningen af „Huuspersonale", bliver der for det usammensatte *kólfr* alene Begrebet om „Kammeratsamfund", „Staldbroderskab" tilbage, eller med andre Ord, *kólfr* har ganske været brugt som den tilsvarende engelse Form *club*, oprindeligt i Betydningen „Kolv", „Kölle", siden i Betydning Kammeratlag, Gilde; og Medlemmerne af et saadant Gilde, i England kaldte *clubbists*, maatte hos os ligefrem hede *Kylfingar*. Ligesom nu Gardekongen og Myklegaardskeiseren havde hver sin Garde af *Væringer*, d. e. Eedsforbundne, ligesaavel er det tænkeligt at den förste ved Siden af disse, eller endog tidligere — thi om Væringer er der ikke Tale förend i Vladimirs Tid — har haft et Corps, der samlet kaldtes *kólfr* eller Klubben, og hvis Medlemmer kaldtes *Kylfingar*. d. e. egentlig „Klubmedlemmerne". Hvo veed ellers om ikke denne Benævnelse kan staa i nogen Forbindelse med det russiske Riges Stiftelse, nemlig saaledes, at de Krigere fra Skandinavien, der ifölge de gamle Annalers

Vidnesbyrd skulle have været indkaldte for at staa Russerne bi mod Slaverne, og hvis Hövdinger Rurik, Sineus og Truvor (Rörik, Signjut og Thorvard) skulle have stiftet tre Kongeriger, netop have udgjort et saadant Krigerforbund, kaldet *kólfr*, der fremdeles vedvarede, idetmindste af Navn, ogsaa efterat Vladimir havde været nödt til at tage Væringer i sin Tjeneste? Dette vilde allerbedst kunne forklare, hvorledes vore Forfædre kunde kalde Rusland Kylfingernes, d. e. Klubbrödrenes, Lagsmændenes, Land. I Jomsvikingesamfundet have vi et fuldkomment Sidestykke, kun med den Forskjel, at de ikke stiftede noget Rige, som under den her antagne Forudsætning Kylvingerne.

Det skulde ellers være af Interesse at anstille nærmere Undersögelser om alle deslige Krigersamfund, der i Vikingetiden synes at have bestaaet i Norden, og hvis Formaal synes deels at have været, at Medlemmerne i Fællesskab skulde udföre större Krigsforetagender, deels ogsaa, og maaskee fornemmelig, at danne Condottiere-Bander, der mod Betaling lode sig bruge i krigsförende Fyrsters Tjeneste. Adam af Bremen omtaler saaledes *Askmændene (Ascomanni)*; *Jomsvikingerne* lode sig under Thorkel höje leje eller „thinge" först af Ædhelred, siden af Knut, og kaldtes i denne Egenskab *Thingmænd;* deres strenge Love *(vikrlög)* optoges siden af Knut og hans Efterfölgere som Love for deres Hird, der betragtede sig som en Fortsættelse eller Gjenoplivelse af Thingmannalidet. *Væringerne* i Myklegaard, vel og i Holmgard, dannede et lignende Forbund; og den store Vikingeskare, der egentlig opstod i Sönderjylland, men under forskjellige Hövdinger, fornemmelig Sigfred, Godfred, og endelig *Gange-Rolf* herjede Nordfrankrig, indtil den endelig satte sig fast i Nordmandie, synes ligeledes at have dannet et afsluttet Krigersamfund, hvis Medlemmer, efter de förste Stiftere kaldtes *Nordmanner* (maaskee og Vestfoldinger) skjönt Nordmændene tilsidst kun synes at have udgjort den mindste Deel deraf.

BRUDSTYKKER AF DEN ISLANDSKE ELUCIDARIUS I OVERSÆTTELSE AF MAGNUS EIRIKSSON.

FORORD[1].

Elucidarius eller Elucidarium (ogsaa kaldet Lucid—), er oprindelig skreven paa Latin i 3 Böger (hvoraf den förste indeholder 33, den anden 31, den tredie 21 Capitler), og blev tidligere tillagt forskjellige — hyppigst Anselm, tilligemed hvis Skrifter den ogsaa flere Gange er udgiven — men skal i Virkeligheden være forfattet af Honorius Augustodunensis, der levede i den förste Halvdeel af det 12te Aarhundrede. Den haves deels oversat, deels omarbeidet paa forskjellige Sprog. See C. J. Brandts Indledning til hans Udgave af den danske Lucidarius, Kbh. 1849. 8. — Fölgende Fragmenter, som her findes i en dansk Oversættelse, höre til en old-islandsk Oversættelse af Originalen og synes at være det Eneste, der er tilovers af samme. Forholdet imellem den latinske Original og den islandske Oversættelse er for störste Delen temmelig frit, navnlig udelades ofte noget, hvor Oversætteren har fundet sin Original for vidtlöftig; paa nogle Steder har han misforstaaet Originalen eller havt en slet Text at holde sig til, medens Texten derimod, paa enkelte Steder har været bedre, end den findes i Udgaven: Anselmi Opera, Lutetiæ Parisiorum MDCCXXI, fol. S. 457—87.

Den islandske Oversættelse (Originalen til den nærværende danske) findes:

A, i AM Qvart. 674 A., en af de ældste islandske Skindböger, sikkert ikke yngre end fra Begyn-

---

[1] De Bemærkninger, som her forudskikkes selve Oversættelsen, ere hovedsaglig et Uddrag af Prof. K. Gislasons Indledning til hans paatænkte Udgave af de opbevarede Brudstykker af den old-islandske Oversættelse af Elucidarius.

delsen af det 13de Aarhundrede. Den er beskreven og Pröver deraf meddeelte i Konr. Gislasons Frumpartar íslenzkrar túngu (Kbh. 1846, 8. Fortalen, S. LXXXVII—XCIII, og bestaaer af 33 smaa Octav-Blade, med 17 Linier meget stor Skrift paa Siden. Disse 33 Blade danne ikke en uafbrudt fortlöbende Oversættelse, men indeholde 4 Brudstykker. Ved nöiagtig at sammenligne denne Skindbog med den latinske Original i Pariser-Udgaven af Anselmi Opera 1721 kommer man til det Resultat, at der her mangler henved $^2/_3$ af Skriftet, da Membranen, hvis den nogensinde har været fuldstændig, maa have bestaaet af omtrent 93 (i Stedet for 33) Blade.

B, i AM Qvart. 675, en Skindbog, der bestaaer af 16 Blade i temmelig stor Octav, med 23 til 31 Linier paa Siden og omfatter henimod $^2/_3$ af Elucidarius, nemlig fra Begyndelsen til noget over Midten af 2den Bogs Cap. 20. Denne Skindbog maa vistnok henföres til den sidste Halvdeel af det 13de Aarhundrede og, uagtet en Deel Besynderligheder (som f. Ex. den enkeltviis forekommende Sammenblanding af Indicativ og Conjunctiv), antages at være skreven i Island, hvorhen ogsaa de faa, rigtignok temmelig nye Marginalier vise.

C, i AM fol. 238, Brudstykkerne 20—22, tre usammenhængende Blade, der ere skrevne i Island, uden Tvivl i den förste Halvdeel af det 15de Aarhundrede, og som alle have hört til een Bog, hvori den hele Elucidarius maa have optaget omtrent 20 Blade.

Nærværende danske Oversættelse forholder sig saaledes til de tre ovennævnte Brudstykker: at A, som det ældste, er heelt oversat, og at B har leveret Udfyldning til Lacunerne i, samt Fortsættelsen af A. Endelig tilföies Oversættelsen af Brudstykkerne C.

Oversætteren har i den danske Oversættelse sögt at gjengive Originalen med den störst mulige Nöiagtighed; kun bemærkes, at de Ord, som findes i Parenthes ( ), ere, for en större Tydeligheds Skyld, tilföiede som nær-

mere Forklaring. Men skjöndt de ikke ligefrem findes i den islandske Text, maae de dog ansees som medhenhörende til den Mening, der indeholdes i de tilsvarende korte og concise islandske Sætninger. De Ord eller Sætninger derimod, som paa nogle faa Steder i de til A hörende Stykker findes i Klammer [ ], ere tagne af B. da A's Text paa disse Steder var ulæselig eller defect.

ELUCIDARIUS.

Ofte blev jeg af mine Meddisciple anmodet om at besvare nogle vanskelige Spörgsmaal, og syntes det mig ikke passende at nægte dem deres Önske, især fordi jeg frygtede for at blive fordömt, dersom jeg, ved at tie, nedgravede i Jorden det Pund, som Gud havde betroet mig, thi Gud tager Rigdomme fra den, som ene vil nyde dem og forholde de Trængende dem. Men i den Hensigt skrev og udgav jeg denne Bog, at dette mit Arbeide skulde blive til Gavn, ikke blot for dem, der leve i Nutiden, men ogsaa for Efterkommerne. Men hver den, som læser denne Bog, bede for mig! Denne Bog kalder jeg ELUCIDARIUM, som betyder Belysning (Forklaring), fordi i den belyses nogle mörke Ting. Men i den Hensigt fortaug jeg mit Navn, at Avind ikke skulde bevæge ulydige Mennesker til at forkaste et nyttigt Arbeide. Men den, som læser denne Bog, bede, at det Navn bliver indskrevet i Livets Bog i Himmelen! Men dette Arbeides Grundvold skal være bygget paa en Klippe, det er Christus, og hele Bygningen stöttet med fire Söiler. Den förste Söile opreises ved Propheternes Autoritet, den anden stöttes ved Apostlenes Værdighed, den tredie ved (Kirke-)Fædrenes Viisdom, men den fjerde befæstes ved (Kirke-)Lærernes vise Omsorg. Men hele denne Bog er gjort (affattet) under Form af Samtale mellem To, det er, en spörgende Discipel og en svarende Lærer. Denne Bog hedder ELUCIDARIUS.

Jeg beder dig, herlige Lærer, at du svarer paa det, hvorom jeg spörger dig til den hellige Christenheds Gavn.

Læreren: Det vil jeg gjöre, dersom Gud giver mig Kraft dertil, og vil dette Arbeide ikke falde mig besværligt (d. e. ikke blive mig ubehageligt).

Discipelen: Det siges, at ingen veed, hvad Gud er, men os synes utilbörligt, ikke at vide, hvad (det er) vi dyrke. Derfor skal det være Begyndelsen paa denne Samtale, at du siger mig först, hvad Gud er.

L.: Gud er en aandelig Ild, saavidt man kan forstaae, saa lys og uudsigelig i Skjönhed og Herlighed, at Englene, som ere syv Gange skjönnere end Solen, lyste bestandig at see ham og glædes ved hans Skjönhed.

D.: Hvorledes er een Gud i Treenighed (Trehed)?

L.: Saaledes, som du seer Treenighed (Trehed) i Solen, det er, Ild og Varme og Lys. Disse Ting ere saa uadskillelige, at ingen (af dem) kan adskilles fra de andre i Solen, saaledes som Gud er uadskillelig i Treenighed (Trehed). Faderen er i Ildens Væsen, men Sönnen i Lyset, men den hellige Aand i Varmen.

D.: Hvorfor kaldes Gud Fader?

L.: Fordi han er Ophav til alt og af ham ere alle Ting skabte, men hans Viisdom kaldes hans Sön.

D.: Hvorfor (kaldes han) Sön?

L.: Fordi han er saaledes avlet af Faderen som Lyset af Solen; men begges Kjærlighed kaldes Hellig Aand.

D.: Hvorfor Hellig Aand?

L.: Fordi den udgaaer af begge evindelig saaledes som Aanden udblæses af Munden. Den Kraft hos Guddommen, som skabte alle Ting, kaldes Fader; men den, som vedligeholder og styrer alt, forat det ikke skal forgaae, kaldes Sön, men den, som forskjönner og levendegjör alt ved sin Paavirken, kaldes Hellig Aand. Af Faderen ere alle Ting og ved Sönnen alle Ting, og i den hellige Aand alle Ting.

D.: Hvis Gud kaldes Herlighed og Naade, hvorfor hedder han (da) Fader hellere end Moder?

L.: Fordi at en Fader er Begyndelsen til al Avlen, saaledes som alle Tings Ophav er af Gud.

D.: Dersom Sönnen kaldes Kraft og Viisdom, hvorfor hedder han da hellere Sön end Datter?

L.: Fordi en Sön ligner Faderen mere end en Datter.

D.: Hvor boer Gud?

L.: Overalt er hans Rige, men dog er hans Væsen i Forstandens Himmel.

D.: Hvad er Forstands-Himmel?

L.: Der ere tre Himle, een legemlig, som vi kunne see, den anden aandelig, hvor der boe aandelige Væsener, det er Englene. Den tredje er Forstands-Himmelen, hvor den hellige Treenighed boer, og de hellige Engle kunne der see Gud.

D.: Hvorledes siges Gud at være heel paa alle Steder og bestandig tillige heel paa eet Sted?

L.: Paa alle Steder siges Gud at være heel, fordi han er lige mægtig paa alle Steder, lige stor (mægtig) i Helvede som i Himmerige. Heel siges han at være, fordi han styrer alle paa eengang i Öst og i Vest. Stedse synes han at være alle Steder, fordi han styrer alt i lige Grad paa enhver Tid. Paa intet Sted siges han at være, fordi han er ulegemlig, og intet legemligt Sted kan omfatte Gud; men han omfatter alle Ting, og i ham leve og ere vi.

D.: Veed Gud alt?

L.: Han forudseer alle Ting, de forbigangne og tilkommende ligesaavel som de nærværende, og vidste han, förend han skabte denne Verden, alle Engles og Menneskers Navne og Sæder, og Villie og Ord og Gjerninger og Tanker.

D.: Skulle vi antage, at Gud levede et eensomt Liv, inden han skabte Verden?

L.: Der staaer skrevet: Det som blev gjort (skabt), var Liv i ham selv. Ved disse Ord forklares (udtrykkes), at hele Skabningen, som först senere, da den var skabt, blev synlig for Skabningen selv, var stedse synlig i Guds Forudbestemmelse; saaledes som den Bygmester, der vil opföre et Huus, seer först, hvorledes han vil gjöre enhver Deel (deraf), og siden reiser den Bygning sig i Gjerningen (Virkeligheden), som för stod færdig i Bygmesterens Forestilling. Derfor siges Gud ikke at være forud for sin Skabning i Tid, men i Værdighed.

D.: Hvilken Grund var der til, at Verden blev skabt?

L.: Guds Godhed, forat de (Væsener) skulde være til, som han kunde vise sin Miskundhed.

D.: Hvorledes blev Verden skabt?

L.: Gud selv talede og strax vare alle Ting skabte.

D.: Udtalte Gud det med Ord?

L.: Da talede Gud Ord, der han skabte alle Ting ved Sönnen, som kaldes Faderens Ord, som skrevet staaer: „Alt gjorde du i Guds Viisdom".

D.: Tog det ham nogen Tid at skabe, eller skabte han alt i et Nu?

L.: I et Öjeblik skabte han alt paa eengang, som skrevet staaer: „Han, som lever evindelig, skabte alle Ting paa engang" (Sirach. 18, 1.). Men han adskilte alle Ting i Dele paa sex Dage, Elementerne paa tre Dage, men andre Ting, som ere indenfor Elementerne, i tre Dage. Den förste Dag skabte han Evighedens Dag, det er, aandeligt Lys og alle aandelige Skabninger. Den anden Dag skabte han den Himmel, som adskiller den legemlige Skabning fra den aandelige. Men den tredje Dag (skabte han) Söen og Landjorden. Den fjerde Dag skabte han den timelige Dag, det er, Sol og Maane og Stjerner paa det överste Element, det er, paa Himmelen. Den femte Dag skabte han Fugle og Fiske, og satte Fuglene i Luften, men Fiskene i Vandet Den sjette

Dag skabte han Dyr og Menneske af det nederste Element, det er, af Jord.

D.: Kjender Skabningen Gud?

L.: Intet skabte Gud uden at det kjender ham; thi livlöse Ting ere (vel) döde og ufornuftige for os, men alle Ting leve for Gud og kjende deres Skaber. Himmelen kjender ham, thi den dreier sig stedse efter hans Bud, som skrevet staaer: „Gud gjorde Himle med Forstand". Sol og Maane og Stjerner kjende Gud, fordi de fastholde deres Löbe-Baner efter hans Villie. Jorden kjender ham, fordi den giver Afgröde og Urter paa sin Tid. Floderne kjende ham, thi de vende stedse tilbage til de Steder, hvorfra de udgaae. Söen og Vindene kjende Gud, thi de lægge sig paa hans Bud. De Döde kjende ham, thi de staae op ifölge hans Villie. Helvede kjender ham, thi det gjengiver, som han befaler, dem som det slugte. Alle Dyr kjende Gud, thi de holde de Love, som han gav dem.

D.: Forklar alt dette nærmere.

L.: Gud den almægtige Konge, gjorde sig först en Hal af fuldendt Glands, som han kaldte Himlens Rige; siden gjorde han et Fængsel, det er denne Verden, men i dette Fængsel satte han Dödens Grav, det er Helvede. Til (at bevogte) sin Hal bestemte han et vist Antal udvalgte Krigere, hvilket Antal det var nödvendigt at fylde og ikke tilladt at overskride. Men dette Antal valgte han af Mennesker og Engle, og deelte det i ti Skarer, ni (Skarer) af Engle, men den tiende af Mennesker.

D.: Hvorfor ni Skarer Engle?

L.: Fordi 9 ere 3 Gange 3, det er trefoldig Treenighed.

D.: Hvorfor een Skare Mennesker?

L.: Forat een Gud kan blive æret i Treenighed og Treenighed i Enighed af Engle og Mennesker.

D.: Hvorfor vilde han ikke fylde det hele Antal med Engle?

L.: Gud gjorde tvende Hoved-Skabninger, den ene aandelig, men den anden legemlig, og vilde han prises af begge, af den aandelige, det er af Engle, og af den legemlige, det er af Mennesker.

D.: Naar bleve Englene skabte?

L.: Dengang Gud sagde: „Vorde Lys".

D.: Talede Gud disse Ord?

L.: Ikke talede han (disse Ord), men derved betegnes for os deres Naturs Fortrinlighed, idet de kaldes Lys.

D.: Hvorledes er Englenes Natur?

L.: Aandelig Ild, som skrevet staaer: „Den som dannede Englene af Ildsluer" (jfr. Ps. 104, 4.).

D.: Have Englene Navne?

L.: Saa stor er Englenes Indsigt, at de behöve ikke Navne.

D.: Michael, Gabriel, Raphael, er det ikke Navne paa Engle?

L.: (De ere) snarere Tilnavne, som Menneskene have givet dem ifölge en Væsensbeskaffenhed, saaledes som den förste Engel fik Navn af en Begivenhed, og blev kaldt Satael, det er Guds Modstander.

D.: Hvorfor var han Guds Modstander?

L.: Da han saae, at han overgik alle Englene i Herlighed og Skjönhed, saa forsmaaede han det Hele og vilde være Gud lig eller större (end Gud).

D.: Hvorledes (Gud) lig eller större (end Gud)?

L.: Han vilde fravriste Gud en större Værdighed, end Gud gav ham, (den nemlig, at herske over andre med Vold).

D.: Hvad skete da?

L.: Han blev jaget bort af Kongens Hal og sat i Fængsel, og han, som först var den skjönneste, blev nu den hæsligste, han, som för var prydet med al Ære, blev (nu) berövet al Ære.

D.: Vidste han sit Fald forud?

L.: Aldeles ikke.

D.: Hvorlænge var han i Himmelen?

L.: Ikke en heel Stund, thi han forvildede sig, saasnart han var bleven skabt og forlod det Sande.

D.: Hvorfor var han der ikke længer?

L.: Fordi han ikke maatte nyde af den himmelske Södme, thi han vendte sig, saasnart han var bleven skabt, bort fra det sande Lys, og opfyldtes med Ondskab.

D.: Hvori forsyndede de andre Engle sig?

L.: Deri, at de vare enige med ham i hans Hovmod, og troede at skulle blive höiere end andre Engle, dersom han formaaede mere end Gud.

D.: Hvorledes gik det dem?

L.: De bleve jagede bort tilligemed ham, nogle nedkastede i Helvedes Dyb, men nogle (hensatte) i Mörkets Luft, hvor de dog udstaae Pine, ligesom de, der brænde i Helvede.

D.: Hvorfor (bleve de) ikke alle (nedstyrtede) i Helvede?

L.: Forat de kunne pröve gode og onde Mennesker i deres Fristelse, saa at de Hellige derved kunne blive værdige til Herlighed, men de Onde til evige Pinsler.

D.: Hvorfor vendte de (faldne Engle) ikke tilbage?

L.: De kunde ikke, thi ingen hjalp dem til Opreisning, ligesom ingen lokkede dem til Fald. Derfor bleve de efter Fortjeneste berövede al god Villie, fordi at de valgte sig selv det Onde, og kunne de ikke vende tilbage, fordi de aldrig ville det Gode.

D.: Hvorfor forlöste Christus dem da ikke ligesom Menneskene?

L.: Englene bleve alle skabte paa eengang, ikke af een Engel, saaledes som Menneskene ere avlede af een Mand. Engle ere udödelige, og kunde de ikke blive forlöste paa Grund af, at Gud vilde ikke modtage andet end Döden til Forlösning, og han forlöste ikke Engle,

fordi han ikke kunde döe i Englenaturen (d. e. som Engel), om han end havde paataget sig samme.

D.: Hvorfor skabte Gud dem ikke saaledes, at de ikke kunde synde?

L.: Paa Grund af Retfærdighed, paa det at de kunde modtage Lön efter deres Værdighed. Dersom de vare blevne skabte saaledes, at de ikke kunde synde, da kunde de ikke have Fortjeneste hos (i deres Forhold til) Gud, thi da vilde de have gjort det Gode ligesom tvungne. Men han gav dem Frihed, paa det at de maatte kunne og ville vælge det Gode, og hvor de valgte det Gode, ifölge Retfærdighed modtage den Lön: at de aldrig mere kunde synde.

D.: Hvorfor skabte Gud de Engle, som han forud vidste vilde blive onde?

L.: Forat forskjönne sin Gjerning, thi en hvid eller röd Farve bliver lysere (tager sig bedre ud), naar en sort bliver malet ved Siden deraf, og saaledes blive ogsaa de Retfærdige herligere ved deres Modsætning til de Onde.

D.: Hvorfor skabte Gud da ikke andre Engle i deres Sted?

L.: Andre Engle burde ikke komme i deres Sted, medmindre de vare saadanne, som disse (vilde have været), dersom de vare blevne bestaaende (i Sandheden) uden at see de Syndiges Pine, men det kunde ikke finde Sted, thi disse faldt i Pinsler, saasnart de syndede.

D.: Vide Djævlene alle Ting?

L.: Ved deres Engle-Natur vide de meget, men ikke alt, og i samme Forhold, som deres Natur er mere klarsynet end Menneskenes, i samme Forhold ere de ogsaa i alle Rænker listigere end Mennesker. Men kun saadanne tilkommende Ting vide de, som de, ifölge Sandsynlighed, udlede af de forbigangne Ting, eller (saadanne) som Gud tillader dem at vide. Men ingen kjender Men-

neskenes Tanker undtagen Gud alene, og de, som han aabenbarer dem.

D.: Hvorfor skulle Djævlene ikke vide de onde Tanker, da de dog ofte betragtes som gjort Gjerning?

L.: De hæslige Billeder, som de kaste ind i Menneskenes Sjæl, kunne de see skabes i Tanken, thi etslags Synde-Mörke fordunkler strax Sjælens Lys, men de see ikke de Kræfters Aasyn, som Gud sender i Menneskenes Sjæle, thi de kunne ligesaalidt udholde Glandsen af Guds Retfærdighed, som vi kunne taale Solens Lys, thi de vilde ikke friste de Hellige, dersom de vidste, at de selv kunde overvindes.

D.: Formaae de alt, hvad de ville?

L.: (Intet Godt) formaae eller ville de, men de ville hvadsomhelst der er Ondt, og formaae kun det, som de gode Engle lade dem formaae.

D.: Hvad siger du om de gode (Engle)?

L.: Efter de onde Engles Fald, bleve de saaledes bestyrkede, at de aldrig mere kunde synde.

D.: Var hines Fald ikke Grunden til disses Bestyrkelse?

L.: Nei! men deres egen Fortjeneste, thi disse misbilligede, at hine valgte sig det Onde, men selv valgte de strax det Gode, og bleve, til Belönning derfor, strax bestyrkede af Gud og forvissede om deres Salighed, som de för vare i Uvished om.

D.: Hvorledes er Englenes Udseende?

L.: Ligesom et Billede dannes i Vox paa et Segl, saaledes er ogsaa Gudsbilledet udtrykt i dem, idet de ere ulegemligt Lys og prydede med al Skjönhed.

D.: Vide eller formaae de alt hvad de ville?

L.: Ingen Skabning er skjult for dem, thi de see alle Ting i Gud, og kunne de med Lethed gjöre alt hvad de ville.

D.: Formindskedes de Helliges Tal ved de onde Engles Fald.

L.: Mennesket blev skabt forat udfylde de Helliges Tal.

D.: Hvoraf blev det skabt?

L.: Af aandelig og legemlig Natur.

D.: Hvorfra var dets legemlige Natur?

L.: Af de fire Elementer, og kaldes det derfor den mindre (lille) Verden, fordi det fik Kjöd af Jord, men Blod af Vand, Aande af Luft, men Varme af Ild. Dets Hoved var kugleformet i Lighed med Verdenskuglen. Deri ere to Öine ligesom Sol og Maane paa Himmelen. I Brystet er Blæst (Aande) og Hoste ligesom Vinde og Tordener i Luften. Maven modtager Væde, ligesom Söen modtager Floder. Födderne holde hele Legemet oppe, ligesom Jorden bærer al Tyngde. Af himmelsk Ild har det Synet; men af den överste Luft Hörelsen, men Lugten af den nederste, Smagen af Vandet, men Hændernes Fölelse af Jorden; Benenes Haardhed af Stenene, men Lighed med Træer i Negle; Haarvæxt af Græsset; men det sandser som Dyrene, thi alt dette er Menneskets legemlige Natur.

D.: Hvorfra er dets aandelige Natur?

L.: Af aandelig Ild efter Guds Billede.

D.: Hvorledes er Guds Billede i Mennesket?

L.: Guddommen er (bestaaer) i Treenigheden, denne Form har Sjælen; thi den har Erindring (Bevidsthed) om forbigangne og tilkommende Ting, og den har Forstand paa de nærværende og synlige, og den har en Villie, hvormed den formaaer at gjöre Forskjel paa Godt og Ondt. I Gud ere alle Kræfter, saaledes kan ogsaa Sjælen nemme alle gode Ting. Og ligesom ingen Skabning kan omfatte Gud, men han omfatter alle Ting, saaledes kan heller ingen synlig Skabning fatte Sjælen, men den kan gjennemtrænge alle synlige Ting, thi Himmelen kan ikke skjule for den de himmelske Ting, og Jorden kan ikke skjule for den Helvedes Dyb.

D.: Skabte Gud Mennesket ved Hjælp af Hænder?

L.: Nei, men alene ved sit Bud; men dets Naturs Skröbelighed betegnes derved, at det siges at være skabt med Hænder af Jord.

D.: Hvorfor skabte Gud Mennesket af et saa usselt Stof?

L.: Til Vanære for Djævelen, paa det at han maatte skamme sig, naar det jordiske og skröbelige Menneske kom til den Herlighed, hvorfra han (Djævelen) blev bortdreven formedelst Hovmod.

D.: Hvoraf fik Adam sit Navn?

L.: Af de fire Verdenshjörner, det er, Öst og Vest, Nord og Syd, der i det græske Sprog kaldes anatole, dysis, arktos, mesembria, hvilke Ord, som etslags akrostichon, udtrykte Adams Navn. Men derfor fik han Navn af de fire Verdenshjörner, fordi hans Slægt skulde komme (udbrede sig) til alle Verdens Kanter. Deri havde han ogsaa Lighed med Gud, at han skulde herske over alt paa Jorden, saaledes som Gud (hersker over alt) i Himmelen.

D.: Hvorfor skabte Gud Dyrene, da man (Mennesket) ikke behövede dem?

L.: Gud vidste, at Mennesket vilde synde og behöve dem.

D.: Skabte Gud Myg og Klægger og andre skadelige Dyr?

L.: Med den samme Omhyggelighed skabte Gud Myg og Myrer som Engle.

D.: I hvilken Hensigt skabte han det (dem)?

L.: Alt til sin Herligheds Priis. Myg og (andre) skadelige Dyr ere skabte (som Middel) imod Menneskenes Hovmod, forat de skulle forstaae, hvor lidet de formaae, naar de (kunne) beskadiges (selv) af de mindste Dyr. Derfor plagede ikke Björne eller Löver Pharao og hans Folk, men Luus og Klægger. Men Myrer og Edderkopper og (andre) saadanne Dyr, som forrette et Arbeide, ere skabte, forat vi af deres Beskjæftigelse skal tage

et Forbillede paa nyttig Arbeidsomhed. Al Guds Skabning er meget værd, idet en Deel deraf har Skjönhed, som Blomsterne, men en Deel (indeholder) Lægedom, som Urterne, men en Deel Föde, som Sædarterne, men en Deel (afgiver) Tegn paa de vigtigere Ting, som Fugle eller Dyr. Alle Ting ere gode, og alle skabte til Menneskenes Nytte.

D.: Hvor blev Adam skabt?

L.: Paa det Sted, som hedder Ebron, hvor han senere döde og blev begravet, men det (Sted) var i Paradis.

D.: Hvad er Paradis?

L.: Det skjönneste Sted i Östen, der ere alleslags Træer og Frugter, som Lægedom for Menneskenes Meen (Svagheder). Dersom man spiser til rette Tid af et Træ, da hungrer man aldrig mere. Dersom man spiser af et andet Træ, da törster man aldrig. Dersom man spiser af et tredje, da bliver man aldrig træt. Men dersom man spiser af Livsens Træ, da ældes man ikke, eller bliver syg eller döer.

D.: Hvor blev Kvinden skabt?

L.: I Paradis af den sovende Mands Ribbeen.

D.: Hvorfor blev hun skabt af Manden?

L.: Forat de skulde være Eet i Kjærligheden, saaledes som de vare Eet i Legemet.

D.: Hvorledes var den Sövn?

L.: Guds Aand henrykte ham ind i det himmelske Paradis, og da saae han, at Christus og den hellige Christenhed skulde födes af hans Slægt, derfor spaaede han om dem, da han vaagnede.

D.: Hvorfor bleve ikke alle hellige Mænd skabte paa eengang ligesom Englene?

L.: Fordi Gud vilde, at Adam skulde ligne ham (Gud) ogsaa deri, at hele Menneskeslægten skulde nedstamme fra ham, ligesom alle Ting ere af Gud.

D.: Hvorfor skabte Gud dem (Mand og Kvinde) ikke saaledes, at de ikke kunde synde?

L.: Gud vilde, at de ved deres egen (fri) Villie skulde vælge det Gode, og modtage som Belönning: at hverken de selv eller deres Afkom kunde synde.

D.: Hvorledes kunde Menneskene formeres eller födes i Paradis?

L.: Legemets Lemmer vilde have forrettet sin Gjerning uden syndig Lyst ligesom naar Menneskene række hinanden Haanden eller see paa hverandre, men Börnene vilde have været fri for al Sygdom og for al Besmittelse. Ethvert Barn vilde strax have kunnet tale tydeligt og gaae, saasnart det var födt, og havde nydt Frugterne af de Træer, som ere der og som afgive Lægedom mod alle Sygdomme, og siden paa den bestemte Tid spist af Livets Træ.

D.: Hvor længe skulde Mennesket blive i Paradis?

L.: Indtil der fyldtes Antallet af de Engle, der faldt, og det Antal af Hellige, som skulde fyldes i Paradis, om end Englene ikke vare faldne. Og ligesom der nu fødes andre istedenfor naar andre döe, saaledes vilde da Fædrene være blevne optagne til de bedre (salige) Boliger, efterat have spist af Livets Træ, men siden den ene Slægt efter den anden paa den forud bestemte Tid, men tilsidst vilde alle være blevne som Engle i Himmelen.

D.: Bleve de förste Mennesker skabte nögne?

L.: Nögne vare de og skammede sig ligesaalidt ved noget af deres Lemmer som ved (deres) Öine.

D.: Hvorfor fortælles der om dem efter Syndefaldet, at de saae dem selv nögne, som om de ikke havde været det för?

L.: Efter Syndefaldet opstod Attraa til Vellyst i deres Legemer, og de skammede sig mest ved de Lemmer, som havde Lyst til Synden, thi de vidste da strax, at hele deres Afkom vilde ligge under for den samme Synd.

D.: Saae de Gud i Paradis?

L.: De saae ham i nogle Billeder, saaledes som han senere aabenbarede sig for Propheterne.

D.: Hvorfor forförte Djævelen dem?

L.: Fordi han misundte dem, at de skulde komme til den Herlighed, som han blev bortdreven fra paa Grund af Hovmod. Men ved (Hjælp af) det samme Hovmod forförte han dem; thi de hovmodede sig af deres Begavelse, og troede at de bestandig vilde leve.

D.: Hvorfor lod Gud dem friste, efterdi han saae, at de ikke vilde bestaae?

L.: Fordi han vidste, hvor megen Godhed han vilde vise efter deres Fald.

D.: Talede Slangen (virkelig) til dem?

L.: Ja, Djævelen igjennem Slangen, saaledes som han nu taler igjennem besatte Mennesker.

D.: Hvorfor hellere igjennem Slangen, end igjennem et andet Dyr?

L.: Slangen bugter sig og er glat, saaledes blive ogsaa alle de, som Djævelen forförer, glatte i Synderne, det er, tankelöse og snedige i Svig og have Gift i Munden, det er onde Ord.

D.: Var Kundskab om Godt og Ondt i det forbudne Æble (den forbudne Frugt)?

L.: Ikke i Æblet (Frugten) men i Overtrædelsen af Guds Lov, thi Mennesket kjendte baade Godt og Ondt, förend han syndede, skjöndt han da erfarede kun det Gode; men efter Syndefaldet erfarede han det Onde og erindrede kun det Gode.

D.: Vilde onde Mennesker have kunnet födes i Paradis?

L.: Kun gode.

D.: Hvorfor födes nu onde Mennesker?

L.: Til de Godes Prövelse og Forherligelse.

D.: Hvor længe vare de (förste Mennesker) i Paradis?

L.: Syv Timer.

D.: Hvorfor ikke længere?

L.: Fordi Kvinden forvildede sig, saasnart hun var bleven skabt. Ved Dagens Begyndelse (Klokken 9 Formiddag) blev Adam skabt, og da gav han alle Dyr Navne; men ved Middag (Klokken 12) blev Kvinden skabt, og aad hun da strax af det forbudne Træ og gav sin Mand og han aad, og om Aftenen drev Gud dem ud af Paradis.

D.: Hvad er Cherubin (Cherubim) og det flammende Sværd?

L.: Cherubin er Engle-Vagt, men det flammende Sværd er en Ildmuur, thi en Engel holdt Sjælene, men en Ild Legemerne borte fra Paradisets Dör efter Syndefaldet.

D.: Hvor gik Adam da hen?

L., Derhen, hvor han blev skabt, (nemlig) til Ebron og byggede der og avlede Sönner; men efter sin Sön Abels Mord, kom han ikke i samme Seng som hans Kone i 100 Aar. Men fordi Christus ikke vilde födes af Kains forbandede Afkom, saa paamindede en Engel Adam om, at han skulde have Omgang med sin Kone, og avlede de da en Sön i Abels Sted, som hed Seth; af hans Afkom lod Christus sig föde. Men fra Adams Tid til Noæ Flod kom ikke Regn paa Jorden og Regnbue saaes ikke, og man spiste ikke Kjöd eller drak Viin. hele den Tid var som Foraarstid, og af alle gode Ting var da Overflödighed, som siden forsvandt formedelst Menneskenes Synder.

D.: Hvori syndede [Mennesket, der det blev drevet bort fra] [1] Paradis?

L.: Det nöd af det forbudne Træ imod Guds Bud.

D.: Var det en stor Synd at æde et Æble?

L.: Saa svar var den Synd, at den ikke kunde forsones med hele Verden.

---

[1] *Taget af B.*

D.: Beviis det.

L.: Synes det dig rigtigt, at Mennesket adlyder Guds Villie?

D.: Intet var rigtigere, end at en fornuftig Skabning skulde adlyde sin Skabers Villie.

L.: Synes dig Guds Villie höiere end den ganske Verden?

D.: Visselig er det saa.

L.: Dersom du stod for Gud, og En sagde til dig, at du skulde vende dig bort fra ham, thi ellers vilde hele Verden forgaae, men Gud sagde, at du ikke skulde vende dig bort fra ham, skulde du da forsage Gud og redde den forgjængelige Verden?

D.; Aldeles ikke.

L.: Det gjorde Adam, han stod for Gud og saae bort fra ham og fulgte [Djævelen, og begik den Synd, som var sværere end][1] den ganske Verden. Sex Hovedsynder begik Adam i denne ene (Synd) og indviklede sex Verdensaldere i Döden.

D.: Hvilke vare de sex (Hovedsynder)?

L.: Först Hovmod, idet han vilde være Gud lig. Om den Synd siges der: ureen er den for Gud, som hovmoder sig i sit Hjerte (jfr. Luc. 16, 15). Den anden Synd var Ulydighed, idet han ikke adlöd Guds Bud, og bleve da alle Ting ham ulydige, som för vare ham lydige. Om den Synd siges der: „Saasom det er ondt at ville ikke adlyde Guds Bud". Den tredje Synd var Gjerrighed, thi han attraaede mere, end det var ham tilladt, og mistede han da alt det, som var ham givet. Om denne Synd siges der: „Gjerrighed er Afgudsdyrkelse" (Eph. 5, 5). Den fjerde Synd var den værste Art Tyveri, det er, (et Tyveri fra) et helligt Sted; thi han tog fra et helligt Sted, hvad der var ham forbudt, og blev han derfor uddreven af Paradis, som skrevet staaer: „Den, som

---

[1] *Taget af B.*

plyndrer hellige Steder, bliver bortjaget fra hellige Steder. Den femte Synd var aandeligt Hoer, thi hans Sjæl var formælet med Gud, men den forsmaaede ham, forenede sig med Djævelen, og tabte den sande Brudgoms Kjærlighed, som skrevet staaer: „Hvo som bedriver Hoer, fortabes fra Gud" (jfr. Psalm. 73, 27). Den sjette Synd var Manddrab, thi han styrtede sig selv og hele sit Afkom i Döden. Om denne Synd siges der: „Den, som begaaer et Drab, han vil döe Döden" (jfr. 3 Mosebog 24, 17). Derfor döde han strax det indre Menneskes Död og laae begraven i sit Legems Grav.

D.: Formindskede det ikke hans Synd, at han blev forfört af den snedigste Aands Lögn.

L.: Hvis nogen paalagde sin Træl et Arbeide og viste ham en farlig Grav, forat han ikke skulde falde, hvor han ikke kunde komme op, men han forlod Arbeidet ugjort og faldt med Villie i Graven, var han da ikke skyldig?

D.: Jo, endog dobbelt skyldig, fordi han foragtede sin Gud og gjorde sig uduelig til nyttigt Arbeide.

L.: Saaledes handlede Adam, han foragtede Gud, og foragtede Lydigheden og faldt i Dödens Grav.

D.: Hvorledes burde han vende tilbage?

L.: Ved at tilbagegive Gud den Ære, som han tog fra ham, og give Böder for den Synd, han havde begaaet. Det er ret, at man giver tilbage, hvad man tager fra andre og giver Böder for begaaet Uret.

D.: Hvad tog Mennesket fra Gud?

L.: Alt det, som han vilde gjöre hans Slægt til.

D.: Hvorledes skulde Adam tilbagegive Gud den borttagne Hæder [1].

L.: (Ved at) beseire Djævelen saaledes som han (Adam) selv alt var bleven beseiret (af ham), og gjöre

---

[1] *Her ender det förste Brudstykke af A, og det fölgende er derfor optaget af B.*

sig selv og alle Udvalgte saadanne, som de vilde have været, hvis han ikke havde syndet.

D.: Hvorledes skulde han gjöre Fyldest?

L.: Ved at betale Gud noget, (som var) bedre end Verden, thi hans Misgjerning var sværere end Verden; men derfor faldt han i Dödens Grav, fordi han ikke kunde gjöre det.

D.: Hvorfor gik han ikke ganske tilgrunde?

L.: Guds Forudbestemmelse kunde ikke tilintetgjöres, thi Gud havde besluttet, at fylde de Helliges Tal af hans Afkom; men da han ikke betalte Gud den Hæder, som han skyldte ham, saa tvang Gud ham dertil ved (at underkaste ham) Verdens Pinsler.

D.: Hvorledes kunne Menneskets Pinsler være (til) Guds Ære?

L.: Det var fortjent, at den flygtende (den, som vendte sig bort fra Gud) fölte Guds Vrede i Pinsler, da han ikke vilde elske ham som en Sön sin Fader i Herlighed.

D.: Da Gud er barmhjertig, hvorfor tilgav han ham da ikke alt, og förte ham til Salighed, eftersom han (Adam) vilde böde (for sin Misgjerning), om han havde kunnet, men kunde det ikke?

L.: Dersom Gud tilgav ikke, var han afmægtig, (skulde hedde: dersom Gud eftergav ham sin Hæder, fordi han ikke kunde beholde den, saa var han afmægtig); thi han hævdede ikke (d. e. formaaede ikke at hævde) sin Beslutnings Ære. Men dersom han optog en Synder ustraffet til den Herlighed, hvorfra han bortjog en Engel formedelst en Tanke, saa var han ikke retfærdig; men Synden burde straffes, forat ingen Uorden skulde finde Sted i Guds Rige, thi ingen vil lægge den Ædelsteen uvadsket ned i sin Skatkiste, som för har ligget i Skarnet.

D.: Til hvilket Endemaal skulde dette före?

L.: Den flygtende Træl sneg sig bort fra sin Gud med Tyvekoster til den grummeste Röver. Derfor blev

Kongens Sön sendt fra Himmerig til Fængslet, forat hente (befrie) Slaven, paa det at samme (Kongesön) skulde betvinge Röveren og före Slaven tilbage tilligemed de stjaalne Koster, og forlige ham med Kongen.

D.: Hvorfor kunde Mennesket ikke vende tilbage efter Synden?

L.: Ligesom en anden forlokkede ham til Fald, saa var det ogsaa tilbörligt, at en anden hjalp ham til at reise sig, hvilket han önskede, men ikke kunde.

D.: Hvorfor sendte Gud ikke en Engel for at udfrie Adam?

L.: Dersom en Engel havde udfriet Mennesket, da var Mennesket en Engels Træl, men en Engel kunde, i sit Væsen (som Engel), ikke udfrie Mennesket, thi han kunde ikke döe, men blev han Menneske, saa magtede han det (d. e. at udfrie Mennesket) endnu mindre.

D.: Hvorfor skabte Gud ikke et andet Menneske af Jord, og sendte det for at hente (befrie) den Tabte?

L.: Dersom Gud havde skabt et nyt Menneske og sendt det, da var den Forlösning, som forbedrer (opreiser) den hele Slægt, ikke kommen fra Adams Afkom.

D.: Hvorfor sendte Gud ikke sin Prophet (en af sine Propheter)?

L.: Propheterne vare undfangne i Synd, og derfor kunde de ikke forlöse Menneskeslægten fra Pinsler; derfor paatog Guds Sön sig fuld Manddom til hele Menneskeslægtens Forlösning, og blev een Person i to Naturer. I den Natur, ifölge hvilken han var Gud, beseirede han Djævelen, som havde bedraget Adam, og aabnede Himmelen for alle sine Mennesker og gjorde dem Englene lige; men det kunde Gud alene (gjöre). Men i den Natur, ifölge hvilken han var Menneske, tog han uskyldig Döden paa sig, og bödede for (afsonede) den Synd, som var sværere end den ganske Verden. Men det burde (netop) Mennesket gjöre.

D.: Lovet være din Munds Tale, thi du er Guds

sande Sön fra Himmelen. Hvorfor tog Guds Sön menneskeligt Legeme paa sig, men ikke Faderen eller den hellige Aand?

L.: Dersom Faderen eller den hellige Aand havde paataget sig Manddom, da vare der blevne to Sönner i Treenigheden, den ene Guds Sön, men den anden Menneskens Sön. Sönnen kaldes (er) Gud lig, men Englen og Mennesket vilde tilegne sig Navn af Lighed med Gud; derfor vilde Guds Sön blive Menneske, thi imod ham blev Fornærmelsen udövet; men han handlede ogsaa miskundelig imod dem, han kunde fordömme med Rette. Alle Ting ere gjorte ved Sönnen, og derfor burde ogsaa Forlösningen skee ved Sönnen.

D.: Hvorfor vilde han lade sig föde af en Mö?

L.: Paa fire Maader skabte Gud Menneskene: Paa den ene (förste) Maade foruden Fader og Moder, saaledes som Adam; paa den anden Maade af en Mand alene, saaledes som Eva; paa den tredje Maade, af Mand og Kvinde, som almindeligt er, og paa den fjerde Maade af en Mö alene, saaledes som Christus blev födt; og ligesom Döden kom ind i Verden ved en Mö, saaledes kom ogsaa ved en Mö det Liv, som udelukkede Döden.

D.: Hvorfor kom Gud (Christus) ikke för Noa Flod eller strax derefter?

L.: Dersom han var kommen för Flodet, (som var) paa den Tid, saa vilde man have sagt, at hans Komme ikke var nödvendig, da Menneskene (dengang) havde lært mange gode Ting af deres Fædre, som nylig vare udgangne fra Paradis. Men dersom han var kommen efter Flodet, da vilde man have sagt (indvendt), at Gud havde talt med Noa og Abraham, og paastaae, at han havde lært al Viisdom af dem. Dersom han var kommen paa Lovens Tid, da vilde Jöderne have meent at være tilstrækkelig oplærte i (burde hedde: ved) Loven, men Hedningerne af Viismænd.

D.: Hvorfor tövede han ikke lige til Verdens Ende med at komme?

L.: Faa vilde (da) fölge hans Fodspor og de Helliges Tal ikke fyldes; derfor var det nödvendigt, at Christus kom (paa den Tid), da han kom, (nemlig) dengang Jöderne tykkedes Loven var (bleven) dem til Besvær men ikke til Lettelse, men Hedningerne forlode de evige Love og levede imod Loven, og da Præster eller Propheter ikke kunde hjælpe Menneskene, var det nödvendigt at den Læge kom, som med sin Barmhjertigheds Salve lægede det halvdöde og i (af) Synder saarede Folk.

D.: Hvorledes kunde han lade sig föde syndfri af en i Synd undfangen Slægt?

L.: Gud udvalgte i Begyndelsen af de förste Nationer dem; som oprigtigst dyrkede ham; men af deres Slægt var den Mö, som uden Synd undfangede og födte Verdens Læge, saaledes som fordum en tör Stengel bar en fager Blomst foruden Vædske.

D.: Hvorledes undfangede og födte hun ham?

L.: Uden al Synd og Sot eller Smerte. Christus kom til hende gjennem lukkede Döre, for at forene sig med den menneskelige Natur, og lod sig föde af hende, i det hendes Liv var lukket.

D.: Hvorfor var han ni Maaneder i Modersliv?

L.: Paa det at han kunde forene med de ni Engleskarer dem, der vare indesluttede i denne Verdens Elendighed.

D.: I hvilken Stund blev han födt?

L.: Ved Midnat, som skrevet staaer (Viisd. Bog 18, 14—15): „Da det var Midnat, da kom Guds Ord fra den kongelige Throne."

D.: Hvorfor om Natten?

L.: Fordi han skjulte sin Guddom, og kom for at före dem til det sande Lys, som för vare i Vildfarelsens Nat.

D.: Vidste han noget, da han var Barn?

L.: Alting vidste han; thi i ham var Kundskab og Viisdom (Col. 2, 3).

D.: Kunde han strax tale eller gaae?

L.: Begge Dele kunde han, men han (efter)lignede i alt den menneskelige Natur med Undtagelse af Synden.

D.: Skete der nogen Mirakler ved hans Födsel?

L.: Syv udmærkede Begivenheder skete.

D.: Hvilke syv?

L.: En ny Stjerne viste sig, en guldfarvet Ring var omkring Solen, en Oliebrönd vældede op af Jorden, der blev den störste (dybeste) Fred, al Verden blev ordnet (skrevet) i Mandtal, tredive Tusinde af Guds Fjender bleve ihjelslagne paa een Dag, Dyr talede med menneskelig Stemme.

D.: Jeg önskede at vide disse Tings Betydning.

L.: Stjerner betyde de Helliges Liv; en klar Stjerne kom tilsyne, fordi den Helligste blandt de Hellige blev födt. En guldfarvet Ring skinnede omkring Solen, fordi Retfærdighedens Sol kom for at oplyse Christenheden med sin Guddoms Guld(glands) og sine Pinslers Herlighed. En Oliebrönd vældede op af Jorden, thi Miskundhedens Brönd lod sig föde af en Mö. Der blev en stor (dyb) Fred, fordi den sande Fred aabenbarede sig paa Jorden. Al Verden blev skreven i Mandtal, fordi alle Verdens Mennesker bleve udvalgte af Gud og bleve indskrevne i Livsens Bog. De bleve dræbte, som fornægtede Gud, thi de fortabes, som ikke ville Guds Rige over sig (d. e. ikke ville underkaste sig Guds Herredömme). Dyr talede, fordi de hedenske Nationers dyriske Skarer omvendtes til Guds Ords Fornuft (Indsigt?).

D.: Hvorfor kaldte Gud til sig de tre Österlands-Konger med Gaver?

L.: Fordi han vilde före til sig alle tre Dele af Verden: Asien og Africa og Evropa [ved Tro] og gode Gjerninger.

D.: Hvorfor flygtede han hellere til Ægypten end til et andet Sted?

L.: Forat vise sig som den sande Moses, at ligesom Moses udfriede Guds Folk fra Pharaos Herredömme og förte det fra Ægypten til det forjættede Land, saaledes udfriede Christus det samme Folk af Djævelens Vold og förte det (ud) fra Helvedes Pinsler og til evig Salighed. Derfor vendte han ogsaa tilbage efter syv Aar til Israels Land, thi (ved) syv Gaver af den hellige Aand förte han os ud af denne Verden til det himmelske Israel.

D.: Hvorfor lærte Gud (d. e. Christus) ikke, eller gjorde Mirakler i tredive Aar?

L.: Et Exempel gav han Menneskene, idet han gjorde först gode Gjerninger, men lærte siden efter, at ingen skal fordriste sig til för at lære, end han har lovlig Alder og Indsigt.

D.: Hvorfor blev Jesus Christus döbt, „da al Guddommens Fylde var i ham" (Col. 2, 9) og hans Kraft ikke kan foröges?

L.: Paa det at han helligede for os Vand til Daaben (Daabens Vand).

D.: Hvorfor blev han döbt i Vand?

L.: Vandet er Ilden modsat; men hvad er Synden undtagen Ild, ligesom Vreden er i Sindet eller sandselig Lyst i Kjödet. Derfor skal der döbes i Vand, paa det at Syndens Ild slukkes. Vandet aftoer Ureenhed og slukker Törst og viser et Billede, saaledes aftoer den hellige Aands Miskundhed Syndernes Ureenhed i Daaben, og slukker Aandens Törst med Guds Ord, og gjengiver Gudsbilledet, som vi tabte ved Synden [1].

D.: Var Christus væn (skjön) af Legeme, som der staaer skrevet om ham, at han er „deiligere af Udseende end Menneskenes Sönner" (Psalm. 45, 3).

L.: Af Naturen var han saaledes, som han aaben-

---

[1] *Her ender B, og A begynder med Ordene:* „Var Christus o. s. v".

barede sig for sine Disciple paa Bjerget; men han skjulte sig (sin Herlighed) for Mennesker, saa at han snarere var styg (uanseelig) end smuk af Udseende, saaledes som skrevet staaer: „Vi saae ham ikke have Skjönhed eller Anseelse" (Esaias 53, 2).

D.: Kunde han pines og dö?

L.: Pinsler og Död ere Syndernes Straf; men han kom hertil uden Synd, og levede uden Synd, og var han derfor af Naturen ophöiet over Pinsler og Död, men han kunde og vilde pines og dö.

D.: Hvorfor döde han?

L.: Af Lydighed, som skrevet staaer: „Christus var lydig indtil Döden" (Phil. 2, 8).

D.: Fordrede Faderen Döden af ham?

L.: Aldeles ikke.

D.: Hvorfor aflivede Jöderne ham?

L.: Fordi han holdt (bevarede) Retfærdighed i Livet og Sandhed i Læren. Denne Lydighed skylder Mennesket Gud, og fordrer Gud den af al fornuftig Skabning; men denne Lydighed regnede Jöderne ham til Bröde.

D.: Hvem vilde lade aflive sin eneste Sön, (som var) god og uskyldig, dersom han kunde forhindre det?

L.: Da Gud Fader saae, at hans Sön vilde gjöre saa god en Gjerning, at overvinde Djævelen og hjælpe Menneskeslægten, da gav han ham sit Samtykke til et saa herligt Værk og tillod ham at döe.

D.: Hvorledes var det retfærdigt for Gud, at sende (overantvorde) den Bedste til Döden for de Onde?

L.: Fordi den Værste (Djævelen) forförte det eenfoldige Menneske, saa var det ret, at den Bedste gik i Borgen for ham og overvandt den Værste, men förte den Eenfoldige tilbage til[1] Frihed. Paa denne Maade viste

---

[1] *Her ender det andet Brudstykke af A, og B begynder atter.*

Gud os sin Kjærlighed, idet han sendte Sönnen at frelse Slaven.

D.: Da Faderen overantvordede Sönnen eller Sönnen overantvordede sig selv til Döden formedelst Kjærlighed, hvori syndede da Judas, der han overantvordede Christum?

L.: Faderen og Sönnen overantvordede sig selv formedelst Kjærlighed, men Judas overantvordede ham formedelst Gjerrighed.

D.: Hvorfor vilde Christus döe paa et Træ?

L.: Paa det at han skulde overvinde den paa et Træ, som seirede ved et Træ, og befrie den paa et Træ, som syndede (forgreb sig) paa et Træ.

D.: Hvorfor paa et Kors?

L.: Paa det han kunde læge de fire Verdens Hjörner.

D.: Kunde hans Död böde for alle Synder?

L.: Uden Tvivl.

D.: Beviis det.

L.: Dersom Christus stod for dig og du vidste, at det var Gud den almægtige, om nogen (da) sagde, at du skulde ihjelslaae ham, ellers vilde hele Verden forgaae, vilde du da ihjelslaae ham?

D.: Ingenlunde, fordi hans Liv er ypperligere end den hele Verden, og om jeg ihjelslog ham, begik jeg den Forbrydelse, som man ikke kunde böde for (afsone), om end hele Verden forsögte derpaa.

L.: Dersom hans Liv er bedre end hele Verden, saa er hans Död dyrebarere end hele Verden og er tilstrækkelig til Forlösning.

D.: Hvad gav Faderen Sönnen for denne Fortjeneste.

L.: Hvad skulde han give ham, da han eiede alt i Forveien, som skrevet staaer: „Faderen sagde til Sönnen: alle mine Ting ere dine".

D.: Kunde han selv give sin Döds Fortjeneste til den, som han vilde?

L.: Han kunde det selv og gjorde saa, og gav den til de Mennesker, som han forlöste i sine Pinsler og gav dem evigt Liv i Stedet for Döden, men himmelsk Fædrenearv i Stedet for denne Verdens Udlændighed.

D.: Hvor mange Timer var han död?

L.: Fyrretyve.

D.: Hvi saa?

L.: Paa det at han kunde levendegjöre de fire Verdenshjörner, som vare döde formedelst de ti Lovens Bud.

D.: Hvem korsfæstede Christum?

L.: Jöderne besluttede hans Död, men hedenske Mænd aflivede og korsfæstede ham, thi han vilde döe for begge.

D.: Hvorfor laa han to Nætter og een Dag i Graven?

L.: To Nætter betyde dobbelt Död, den ene vort Legems Död, men den anden Sjælens; men Dagen betyder hans Död, thi den er vor Döds Lys; vor ene Död tog han bort, men den anden lod han (blive) til Prövelse for de Hellige, og vil han borttage den, naar han kommer anden Gang.

D.: Hvorhen kom hans Sjæl efter Döden?

L.: I Paradis, som han sagde til Tyven paa Korset: „I Dag skal du være med mig i Paradis".

D.: Naar nedsteg han til Helvede?

L.: Midt om [Opstandelses-]Dagens Nat, og plyndrede Helvede i den Stund (Tid af Dögnet), da Engelen dræbte Ægyptens Förstefödte, og gik han derfra med Seier og förte til Paradis den, som han tog bort fra Helvede, og besögte han Legemet i Graven og opreiste det fra Döden. Men nogle sige, at han var med (sine) Venner i Helvede, fra sin Död og til sin Opstandelses Tid, og at han stod op derfra tilligemed dem.

D.: Hvorfor stod han ikke strax op efter Döden?

L.: Dersom han var opstaaet strax efter Döden, da vilde Jöderne sige, at han havde ligget i Afmagt, men ikke været död, og dersom han var opstaaet noget

senere, da vilde man have tvivlet, om det var ham eller en anden. Snart stod han op, fordi han snart vilde tröste sine Venner, som begræd hans Död.

D.: Hvorfor stod han op paa den förste Dag i Ugen og den tredje Dag efter sin Pine?

L.: Paa det at han fornyede (Verden) paa den Dag, hvorpaa han skabte (den), og at han opreiste dem, som vare döde paa de Tider, det er för Loven og under Loven og under Naaden, og at vi skulde opstaae i Treenighedens Tro, (vi) som faldt i Synden i Ord og i Gjerninger og Tanker.

D.: Hvilket Udseende havde Christus efter Opstandelsen?

L.: Syv Gange lysere end Solen; men hans Venner saae ham slig som han var hos dem för sin Pine.

D.: Aabenbarede han sig paaklædt?

L.: Han tog Klæder af Luften, men de svandt i Luften, da han steg op (til Himmelen).

D.: Hvor ofte aabenbarede han sig?

L.: Tolv Gange; otte Gange aabenbarede han sig allerede den förste Dag; for Joseph af Arimatia, som var bleven sat i Fængsel, fordi han jordede Jesu Legeme, som Nicodemi Skrifter berette. Anden Gang aabenbarede han sig for sin Moder, som Sedulius siger. Tredje Gang for Maria Magdalena, som Marcus beretter. Fjerde Gang for to Kvinder, som gik fra hans Grav, som Matthæus bevidner. Den femte Dag (skal være: Gang) for Jacob, som paa hans Pinslers Dag svor, at han skulde ikke æde eller drikke, förend han saae Christus levende, som Apostelen Paulus bevidner. Sjette Gang aabenbarede han sig for Apostelen Petrus, som Lucas viser, der var adskilt fra de andre Disciple, og begræd det, at han fornægtede Christus. Syvende Gang aabenbarede han sig for to fortræffelige Mænd, som Lucas ogsaa siger, som droge til Castellet Emaus. Ottende Gang for alle Disciplene tilsammen, om Aftenen, gjennem lukkede Döre,

som Johannes forkynder. Niende Gang da Thomas fölte paa hans Saar, dog en Uge efter. Tiende Gang for syv Disciple ved Galilæa Sö. Ellevte Gang paa Galilæas Bjerg for elleve Apostle, da han steg til Himmels.

D.: Hvorfor sige Evangelierne at Gud aabenbarede sig först for Maria Magdalena?

L.: Evangelierne ere saa indrettede, at det alene er i dem skrevet, som alle er bekjendt og allerede kunde ikke skjules. Derfor sagde Johannes saa: „Mange Mirakler gjorde Gud, som ikke ere skrevne i denne Bog".

D.: Steg han alene op til Himmels?

L.: Med ham stege de op, som med ham stode op fra de Döde.

D.: Med hvilket Udseende steg han op?

L.: Med sligt som han havde för sin Pine og (som) han havde paa Bjerget, da han aabenbarede sig (forklaredes) for sine Apostle.

D.: Hvorfor steg han ikke strax op efter sin Opstandelse?

L.: Paa det at hans Disciple kunde erfare hans Opstandelse (at være) sand, idet de saae ham æde og drikke derefter (d. e. efter Opstandelsen). Efter fyrretyve Dage steg han op og viste det (derved), at de vilde opstige til Herlighed, for at fylde de ti Loves Ord og de fire Evangelisters Bud.

D.: Hvorledes sidder Gud ved sin Faders höire Haand?

L.: Manddommen hviler i Guddommens Herlighed.

D.: Hvorfor sendte Christus den hellige Aand efter ti Dage, hellere end strax da han steg op (til Himmels)?

L.: Forat Apostlene skulde gjöre sig ret værdige til hans Ankomst ved Faste og ved Bön. Det viste han ogsaa derved, at de vilde modtage den hellige Aand forat fylde de ti Loves Ord. Paa den 50de Dag fra sin Opstandelse sendte han den hellige Aand, paa det at christne Mennesker skulde modtage Kjærlighedens Lov

paa den 50de Dag efter deres Befrielse fra Djævelen, ligesom fordum Jödefolket modtog Frygtens Lov inden Udgangen af 50 Dage efter Udfrielsen af Ægypten, og modtog saaledes det christne Folk i de Dage Frelse og Paradisets Arv, ligesom Jödefolket modtog Frihed og det forjættede Lands Arv i det 50de Aar.

L.: Har Christus nu fuld Glæde?

L.: Fuld Glæde har han selv i sig, men hans Lemmer have ikke fuld Glæde, thi Jöderne forbande ham, men de hedenske Mennesker lee ad (bespotte) ham, men Kjætterne adsprede (tilintetgjöre) hans Bud, men andre christne Mennesker trodse hans Bud. Slige Fornærmelser taaler Christus hver Dag i sine Lemmer; men naar han samler (har samlet) Alting til sig, da har han fuld Glæde.

D.: Hvorledes kaldes de christne Mennesker Guds Legemer, men de hellige Mennesker hans Lemmer?

L.: Ligesom Lemmerne ere knyttede til Hovedet og styres af det, saaledes forenes Guds hellige Christenhed og bliver til eet Legeme med ham, formedelst hans Kjödpaatagelse, og af ham styres alle Retfærdige i sin (deres) Orden som Lemmerne af Hovedet. Dette Hoveds Öine ere Propheterne, som forudsaae uskete (tilkommende) Ting, og Apostlene eller andre (som) viste den rette Vei til det sande Lys. Hans Ören ere lydige Mennesker; men (hans) Næseborer (ere) fornuftige Mennesker, som adskille Godt fra Ondt, saaledes som Næseborerne fornemme Lugten. Men (det) Sliim, som gaaer udaf Næseborerne, er Kjættere, som fornuftige Mænds Dom rydder (driver) ud af Christi Hoved, ligesom Sliim (drives) udaf Næseborerne. Hans Mund er Lærere, som forkynde (foredrage) og forklare de hellige Skrifter. Hans Hænder ere mægtige Mænd, som kæmpe for de christne Mennesker imod (deres) Fjender. Hans Födder ere Arbeidere, som i sit (deres) Arbeide yde Ophold til hele Folket. Skarnet, som gaaer udaf Bugen, ere Synder og syndige og urene Mennesker, som besvære Christenhedens Bug. Dem gribe

Djævlene i Döden ligesom Sviin snappe Skarnet i (dets) Udgang. Men alle Christi Legemer forenes ved eet Kjærlighedsbaand.

D.: Hvorfor blev Kjöd af Bröd, men Blod af Viin?

L.: Hans Kjöd fremgaaer derfor af Bröd, at han sagde selv: „Jeg er det levende Liv"; hans Blod fremgaaer af Viin, thi han sagde: „Jeg er det sande Viinbær". Og ligesom Legemet födes (næres) af Bröd, saaledes födes (næres) Sjælen af Christi Blod. Og ligesom Bröd bages af mange Korn, saaledes formes (dannes) Christi Legeme af mange hellige Mennesker. Og ligesom Bröd bages ved Ild, saaledes stegtes Christi Legeme i Pinselens Ovn. Dette kaldes Kjöd, fordi at Christus er slagtet (offret) for os som et Lam. Ligesom Viin fremkommer af mange Viinbær og Presninger, saaledes sammenföies Christi Legeme af mange retfærdige Mennesker formedelst Menneskenes Forfölgelse.

D.: Hvorledes kaldes det Kjöd og Blod, som har Udseende af Viin?

L.: Det Kjöd, som Maria födte og det som hang paa Korset og opsteg til Himmelen, har desaarsag Udseende af Bröd og Viin, at ingen vilde vove at nyde deraf, om han saae (det) som det er, det er, i Sandhed Kjöd og Blod, og har den större Fortjeneste, som troer det han ikke seer.

D.: Hvilken Frelse er deri?

L.: Ligesom Föden bliver til dens Kjöd, som spiser (den), saaledes forvandles hver Troende til Christi Kjöd, som nyder (ved at nyde) Christi Blod. Formedelst Christi Tro (Troen paa Christus) korsfæstes vi med ham fra Verdens Lyster og Laster. Men i Daaben blive vi begravne med ham; men ved at nyde hans Kjöd blive vi Christi Legeme, og er (det) derfor nödvendigt, at vi komme derhen, hvor Christus er.

D.: Have de större Fortjeneste, som have (modtaget) mere af denne Sjæleföde?

L.: Saa siges der om det himmelske Bröd, at den havde (fik) ikke mere, som samlede mere, eller den mindre, som samlede mindre. Saaledes nyde alle denne Föde, og æder hver hele det Lam, som dog lever heelt i Guds Rige.

D.: Hvilken Lön have de, som behandle dette paa en Mennesket værdig Maade?

L.: De beæres med dobbelt Lön, den ene fordi de behandlede Herrens Legeme med en Mennesket værdig Tilbedelse, og den anden fordi de gjöre sig værdige til denne Tjeneste i (ved) gode Gjerninger.

D.: Hvad dömmer du om dem, som behandle det uværdig imod den rette Forskrift?

L.: De som indvikle sig i Hoer imod Guds Bud eller Love, eller de som for Penge kjöbe Vielser (Ordinationer) eller Kirker, og lemlæste (fordærve) Guds Folk i (ved) uretfærdige Ting, og gjöre alle disse Ting uden Sky, de forraade og korsfæste Gud, thi Præster skulle synge Messer formedelst Kjærlighed, og (til) sin Sjæls og hele Christenhedens Salighed. Men dersom I gjöre det for Pengefordeel og Menneskers Roes og sælge Christi Pines Mirakel, hvad er det da uden at de ere Guds Sælgere (forraade Christus). Men naar de behandle vor Herres Kjöd med syndige Hænder og ureen Hu, hvad gjöre de da uden (at de) korsfæste Christum?

D.: Kan Folket modtage Synd af dem (blive deelagtigt i deres Synd)?

L.: Den Gang Biskop Helis Sönner besmittede Gudstjenesten, da faldt en Mængde Folk med dem i Döden, formedelst Deeltagelsen i deres Synder, og alle dem, der ved Efterligning (ved at fölge deres Exempel) forenes med dem, og falde da begge i Graven, som naar en Blind förer en Blind.

D.: Have de Synd, som omgikkes med dem uvidende?

L.: Som den besmittes, der griber i Tjære, saaledes besmittes ogsaa de, der omgaaes dem, om de end ere

uvidende (om deres Synder); men denne Vildfarelse skader dem ikke, hvis de komme til Besindelse.

D.: Kunne de Syndige hellige Corpus (Christi Legeme)?

L.: Om de end ere de værste (Syndere), saa fremstaaer (dog) Corpus Domini formedelst de Ord, som de synge derover, thi Christus helliger (det), men ikke de, og hans Venner hilse sine Sönner (selv) igjennem Fjenders (Ugudeliges) Hænder, ligesom Solens Straale besmittes ikke af Skarn og bliver ikke lysere af et Alter.

D.: Dersom det Gode, som bevirkes ved dem, er af Christus men ikke af dem, kan det (da) ikke blive til det Gode for dem, som modtage det af deres Hænder imod Indstiftelserne?

L.: Ikke gavner det men skader og bliver ikke nyttigt, som modtages imod god Indstiftelse af den, der saaledes skal modtage.

D.: Beviis det.

L.: Intet Æble var ondt i Paradis, thi Gud skabte alt godt; men Mennesket forvandlede godt til ondt, da det modtog det (Æblet) af Slangen, eller rettere sagt af Djævelen. Den som af Kjærlighed til Retfærdighed modtager Corpus Domini (Herrens Legeme) af dem (Præsterne), og troer sig hver Dag at forenes med den almindelige Christenhed formedelst Præstens Bönner, han troer jeg kan blive salig formedelst sin Tro, om han end döer. Men den som modtager deres Gjerninger, som forbryde, og ærer Corpus Domini, og modtager Christi Tjeneste af dem, han antager jeg vil blive salig ved denne Tro, thi Joseph modtog Christi Legeme af Pilatus.

D.: Kunne de (Præsterne) forlige Folket med Gud?

L.: Snarere fortörne de Gud imod sig, naar de besmitte hellige Steder med sin Gang og fordærve viede Klæder ved sin Berörelse. Slige Præster (afskyes af) Engle og flygte selv som skrevet er: „Guds Sönner og Döttre gjorde ham fortörnet imod sig og ere ikke hans

Sönner formedelst Skjörlevnet. „Derfor vil jeg skjule mit Ansigt for dem", sagde Gud. Sönner kalder han dem formedelst Lærenavnet, men ikke Sönner formedelst Skjörlevnet. Deres Offer modtager Gud ikke, men han forkaster det som der siges: „Eders Offer hader min Sjæl, siger Christus, thi I bringe mig besmittet Bröd"! Guds Kjöd kan ikke besmittes; men de besmittes, som nyde deraf ufornuftigen, som (af) et andet Bröd. Deres Bön hörer Gud ikke, men (den) bliver enhver af dem til Synd, og deres Velsignelse forvandles til Forbandelse.

D.: Modtage de Corpus Domini (Herrens Legeme)?

L.: Alene Guds Sönner modtage hans Kjöd, de som skulle være hans Legemer; men de som ikke ere i Gud, om de end synes at modtage hans Kjöd og Blod med Munden, saa modtage de det (dog) ikke, men de æde sig selv Fordömmelsesdom, men Engle bære Christi Kjöd til Himlene, men Djævlene kaste Gift i hines Mund, som Cyprianus siger. Og de som (ɔ: naar de) modtage Christi Blod som anden Viin, saa forvandler det sig for dem til Orme, Galde og ubeskrivelig Gift.

D.: Modtog ikke Judas det samme Herrens Kjöd som Petrus?

L.: Visselig ikke, thi Peter elskede Gud og modtog han derfor et helligt Jertegn af Gud; men Judas hadede Gud og modtog han derfor Gift, men det hellige Kjöds Kraft og Mirakel blev tilbage hos Gud.

D.: Skal man adlyde slige (d. e. de onde Præster)?

L.: Det Gode som de paabyde (d. e. naar de befale det, som er godt), da er det Pligt at adlyde det Gode, men ikke dem, fordi de sige (det) men gjöre (det) ikke; men dersom de befale Ondt, da bör de foragtes, thi det bör sig at lyde Gud mere end Mennesker.

D.: Kunne de löse eller binde?

L.: Dersom de ikke ere ved aabenbar Dom adskilte fra Christenheden, om de end selv ere fast bundne, saa kunne de begge Dele, thi Christus binder og löser

formedelst deres Tjeneste, men ikke de selv; men de bör foragtes som hedenske Mænd, dersom de ere adskilte fra Christus. Medens Judas var med Apostlene, syntes han (kom han tilsyne) som Ven; han lærte og döbte og gjorde Mirakler ligesom de andre Apostle; men siden han forlod dem, viste han sig som aabenbar Fjende. Saaledes ere og disse, medens de ere i Forening med Christenheden, da er den Bygning brugelig, som de opföre; men hvis de ere adskilte derfra, saa er alt unyttigt, som de gjöre, de bör flyes af Christi Faar, thi de ere Ulve, som skrevet er: „Gaaer bort fra dem, mit Folk, at I ikke skulle tage Deel med dem i Pinsler". Skyes bör deres Selskab, helst i (med Hensyn til) Guds Tjeneste og Samliv, som skrevet er: „Ikke skulle I have Mad med dem eller Sövn eller hilse dem". Flye skal man dem i Hu og al Villie og ikke lade sig lokke af deres Gjerninger.

D.: Hvorledes kunne deres Gjerninger siges at bifaldes?

L.: Naar deres onde Gjerninger roses, eller de understöttes til Synd med Raad eller Gods, derfor have ikke de alene fortjent Döden som gjöre, men ogsaa hine, som have foraarsaget Misgjerninger. Men ikke skal man flye fra onde Lærere, medens de ikke ere adskilte fra Christus, med mindre lærde Mænd og ulærde blive saa samstemmende i det Onde, at ingen anklager den anden for Uretfærdighed, da bör man flye dem, thi da fordærve de Guds Folk.

D.: Skal man lære onde Mennesker Guds Ord?

L.: Ikke skal man lære dem Guds Ord, som ere Guds visse Fjender; thi den, som aabenbarer Guds hemmelige Ting for hans Fjender, [er en Forræder], som der siges: „Ikke skulle I give Hunde et helligt Tegn, eller kaste Perler for Sviin, at de ikke skulle træde dem under Födder". Men (naar) det ikke vides, at de ere Guds Fjender, da bör det gode Menneske at holde sig (til) Guds

Villie, og ikke vende sig bort, skjöndt der ere Onde tilstede, saaledes som Gud lærte Petrus Salighedens Ord eller alle dem, som kunde frelses, om han end vidste, at Judas og Jöderne bleve opbragte derover.

D.: Skal man taale Forurettelser af dem, som Christus taalte (Forurettelser) af Judas?

L.: De Onde bör man taale i Christenheden, men ikke at nogen efterligner dem.

D.: Hvor længe skal man taale deres Misgjerninger?

L.: Indtil den kommer, som adskiller Kornet fra Avnerne og kaster Halmen i Ild, men indsamler Hveden i sine Gjemmer.

D.: Gud adskille (fjerne) dig fra alle onde Ting, gode Lærefader, og stadfæste dig i det himmelske Sæde! Min Sjæl glædes i Gud, thi jeg oplyses af Viisdommens Straale formedelst dig, efterat Vildfarelsens Taage er bortdreven. Endnu beder jeg dig, gode Lærefader, at det maa være mig tilladt at spörge videre.

L.: Spörg om det, som du vil, og du vil (faae at) höre det, som du lyster.

D.: Saaledes er der skrevet, at intet er ondt, men dersom intet er ondt, saa undres jeg, hvorfor Gud fordömmer Mennesker eller Engle, dersom de gjöre intet Ondt. Men om der var noget Ondt skabt, da var det af Gud, thi af Gud ere alle Ting, og bliver det da, som (om) Gud havde skabt det Onde, eller (som om) han dömmer uretfærdigen dem, som gjöre det, han skabte.

L.: Af Gud ere alle Ting og al hans Skabning er god; men ondt kaldes af den Grund intet, fordi ingen Skabning er det, thi Gud skabte alle Ting gode, men intet ondt. Men intet andet (er) ondt, undtagen det der ikke (er) godt, og er det Skabningens Fordærvelse, men ikke Natur. Andet er Skabning, men andet Natur og andet Gjerning. Skabning kaldes alle Hovedskabninger (Elementer), men Natur det, som frembringes af dem og

[Godheden, som en lovbefalet [1]] Gjerning (det) man gjör. Menneskene gjör Synd og (lide) Pinsler derfor, men det skabte Gud ikke, men lod det blive til (tillod at det blev til), som skrevet er: Ikke gjorde Gud Döden; men Synd er ikke andet, end at gjöre ikke det, som befalet er, eller gjöre (det) anderledes, end befalet er, ligesom der ikke er andet ondt end at undvære det Gode, det er evig Fryd; men det bevirkes ikke af Gud, men af Guds Skabning. Men Gud dömmer dem efter Fortjeneste, idet han gav dem ikke Fryd, som ikke ville (komme) til ham, eller anderledes end befalet er.

D.: Hvo er Syndens Gjörer?

L.: Mennesket selv med Satans Tillokkelser.

D.: Er det tungt at begaae en Misgjerning (synde)?

L.: Den mindste Synd begaaet med Bevidsthed er sværere end hele Verden. Men hvadsomhelst der bliver begaaet af Synder eller Ondskab, saa vendes det (dog) alt til Guds Priis.

D.: Hvad siger du nu? Er ikke Manddrab eller Hoer ond?

L.: Manddrab er stundom godt, som da David dræbte Goliath eller Judith Holophernes; men det bliver da ondt, naar det udföres af vrang Hu. Ægteskab er godt, men Hoer ond og ikke andet end utilladt Ægteskab, og desaarsag ond, at der handles anderledes, end det sig bör og tilladt er. Men det vendes alt til Guds Priis idet han hævner det retteligen; thi ligesom en Konge er roesværdig, naar han giver sine Krigere Sold, (saaledes ogsaa) naar han fordömmer Tyve og Ildgjerningsmænd og Rövere; og ligesom Gud prises formedelst de Retfærdiges Frelse, saaledes bliver han og lovet i (formedelst) de Ugudeliges Hevn (Straf).

D.: Saaledes er skrevet, at Gud hader intet, som,

[1] *Da den islandske Text her er fordærvet, sættes den meningsforstyrrende Deel af Sætningen i Klammer.*

han gjorde. Hvorledes siges han da at hade de Onde men elske de Gode?

L.: Al sin Skabning elsker Gud, men han satte ikke alt paa eet Sted; ligesom en Maler elsker alle Ting paa sit Kunstværk, og elsker dog nogle mere end andre og sætter hver Farve paa et passende Sted; derfor siges han (Gud) at elske dem, som han tager til Himmelens Hal; men de andre hader han, som han nedsænker i Helvedes Dyb.

D.: Hvad er Frihed?

L.: Det at det staaer i Menneskets Magt at ville eller gjöre Godt eller Ondt; denne Frihed havde Mennesket i Paradis ubeskaaren, men nu er den ufri, thi han vil ikke det Gode, undtagen Guds Miskundhed gaaer forud, og han formaaer ikke at gjöre det, med mindre Guds Miskundhed fölger efter.

D.: Hvad siger du om dem, som forsagede Verden og toge sid (geistlig; — eller vel snarere: siden, derpaa) Dragt, men siden bortkastede den, og vendte tilbage til Synderne?

L.: Om dem siges der: underfundige Mennesker opægge Guds Vrede imod sig. Ofte drager (förer) en Træl en vildfarende Sön til sin Fader og vender tilbage til Trælle-Arbeidet. Saaledes före og stundom disse (andre) Mennesker til Gud, men vende tilbage til sin Ondskab. Ligesom Djævelen tjener Gud, saaledes tjene ogsaa hans Lemmer Guds Lemmer.

D.: Hvorledes tjener Djævelen Guds Lemmer?

L.: Fordi han foragtede at være Englenes Hövding i Himmelen, saa gjorde Gud ham til en arbeidsom Smed i Verden, at han skulde tjene nödtvungen med ondt Arbeide, da han ikke vilde uden Arbeide tjene Gud i Himmelen deroppe, som skrevet er: „Jeg vil gjöre ham til din evige Træl." Denne Smeds Esser ere Verdens Kvaler, hans Smedebælge ere Fristelsens Indskydelser, hans Hamre og Tænger ere Ufredsmænd, og Plagere, hans Trælle og

........[1] ere forbandende og bagtaleriske Tunger. I denne Esse og med disse Redskaber renses Himmelkongens Guldkar, det er hellige Mennesker, men de Onde pines i hans Fængsel, de som gjöre Himmelkongen imod. Paa denne Maade tjener Djævelen Gud.

D.: Hvorledes tjene hans Lemmer Guds Lemmer?

L.: Naar de före dem til Riget (Guds Rige) med tilsyneladende skjön Retfærdighed eller (ved) Forurettelser. Med tilsyneladende skjön Retfærdighed före de dem, naar de vise udvortes gode Gjerninger, som de ikke elske indvortes, og (an)tage Guds Sönner af de Exempler gode Gjerninger, som de elske af ganske Hjerte, og befæstes de ved det antagne Gode, medens hine forlade det, som de ikke elskede, ligesom Guds Engle styrkedes fordum, da de Onde faldt. Med Forudrettelser drage de dem til Guds Rige, naar de toge fra dem denne Verdens Gods, som de för elskede for höit, eller de modstaae dem, at de ikke kunne iværksætte (tilfredsstille) legemlige (sandselige) Lyster; derfor viser Satan sig unyttig, at hans Lemmer ...[2] meget mere nödvendig, thi de hellige Mennesker forherliges ved deres Fristelser og föres til Himmelens Rige.

D.: Hvi have onde Mennesker her Overflod .... gdomme og Magt og Sundhed, men gode Elendighed og Sygdomme og tage (taale) ... mpe af de Onde?

L.: I det Öiemed (ere) de Onde givne Rigdomme, at de Gode (skulle) fo... Rigdommen, naar de see de værste Mennesker have den största Rigdom. .... og Belönning for det Gode, som de gjöre, thi de onde Mennesker .... jordiske Ting, og modtage de derfor her al Be-

---

[1] *Det Ord, som her findes i Texten, udelades som meningsforstyrrende.* [2] *De her forekommende Lacuner ere fremkomne derved, at Hjörnet af det 14de Blad i den islandske Membran er bortrevet, og derved paa Bladets förste Side 10 Linier mutilerede, paa Bladets anden Side kun 8. Det er de dertil svarende 8 Lacuner, som findes strax nedenfor, Side 279.*

lön ..... paa det at de selv kunne udöve den Ondskab, og ..... dem til det Onde. Magt have de paa det at Guds V ...... og afholdes ved dem fra onde Gjerninger. Have de og .... tage desto tungere Kvaler i den anden Verden, da de blive ikke tugtede her blandt Mennesker. Men gode Mennesker have af den Grund Elendighed og Sygdomme og Forurettelser, at de ikke skulle attraae det Onde, eller at de skulle böde (for) det, som de misgjorde imod Gud, eller at de skulle forherliges i Taalmodighed.

D.: Hvi have somme Gode her Rigdomme og Magt og Sundhed men Onde trænges i (af) Elendighed og Forurettelser og Sygdomme?

L.: Somme gode Mennesker gives i den Hensigt Rigdom, at de kunne udöve (det Gode, som de elske), og blive de paamindede om, hvor behagelige de gode evige Ting monne være, naar denne Verdens Rigdomme tykkes at være skjönne. Magt have de, forat kunne foröge sin Godhed og forat de kunne styrke andre til det Gode eller standse onde Mennesker, at de ikke skulle kunne gjöre Ondt. Sundhed have de, forat de Retfærdige ikke skulle bedröves over deres Sygdomme, men fryde sig over deres Sundhed. Men somme Onde have her af den Grund Fattigdom og Legems Möie, at de deraf kunne lære, til hvor store onde Ting de fremture ved onde Ting eller Sæder.

D.: Hvi leve somme Onde længe men somme Gode döe snart, eller hvi have somme Gode langt Liv, men somme Onde döe snart?

L.: De Onde leve af den Grund længe, at de Gode skulle forherliges ved dem, og oplyses (og vende sig) fra det Onde; men for de Onde bliver det til Fordömmelse og Pinslers Forögelse. Men gode Mennesker döe af den Grund snart, at de skulle komme snart til evig Fryd og ikke være længer i Verdens Nöd. Men derimod nyde Retfærdige et langt Liv, forat mange Retfærdige skulle forbedres ved deres Exempler og deres (egen) Fortjeneste

forøges. Men de Onde vorde hurtigt .. til Kvaler, forat Guds Vidner og ikke uvalgte (skal være udvalgte) Mennesker, som endnu ere vil ... ved det og vende sig fra det Onde.

D.: Ere de salige, som her ere fa ... elendige, som her leve behagelig og have det som de (attraae), og er dem ... men siden blive de kastede i brændende Ild, som tör ..... imod ere de som her ikke naae (Gjenstandene for) sine Lyster og træn ...... mange .. er, thi de oplæres ved Tugtelser som Sönner ...... er: „Gud tugter hver sin Sön, som han antager sig". Men det er ...... re stedse afmægtige, om de end have et Kongerige, og ere de aldrig uden Kvaler. Men de Retfærdige ere bestandig uden Kval, og ere de bestandig mægtige og aldrig uden Herlighed, om de end her ere i (Gjenstand for) Had eller satte i Fængsel.

D.: Vis mig dette tydeligere.

L.: De Onde ere af den Grund afmægtige, at de ikke ville eller kunne det Gode, men de ville det Onde og kunne det, men det Onde viser sig at være intet, og deraf sees, at de formaae intet. De ere aldrig uden Kval, thi de pines af Grusomhed, og frygte stedse for sig, at de blive grebne eller plyndrede eller dræbte, som skrevet er: „Der er ikke Fred for de Ugudelige, sagde Gud." Men de Gode ere mægtige, thi Guds Miskundhed styrker dem til at ville det Gode og lære (det), men forkaste det Onde. De miste aldrig Herligheden, thi de ere trætte, og fryde sig ved Sikkerheden af den evige Herlighed og Salighed, som skrevet er: „De Retfærdige ere uden Frygt." Det vil jeg ogsaa sige (jeg paastaaer desuden overhoved), at intet Godt möder de Onde ei heller Ondt de Gode.

D.: I Guds Navn, hvad siger du nu? fryde ikke de Onde sig ved gode Ting, og leve efter Lyster og glædes ved Lækkerheder og skinne i herlige Klæder og fornöies ved Rigdomme og al Verdens Skjönhed. Men (ɔ: medens)

de Gode ere bundne i Fængsel og udmattede ved Hug og plagede af Hunger og Törst og alle Slags Pinsler?

L.: Naar Lykken smiler til de Onde og de Gode attraae slige Ting, som du opregnede, da ligne de den Fisk, som frydes ved liden Madding, og bliver da trukken op af Vandet; thi de fyldes med Bitterhed i Stedet for Lækkerheder og med Svovelstank i Stedet for Vellyst, men Skamfuldhed i Stedet for Klædernes Skjönhed, og modtage de mörke Helvedes Grave i Stedet for Husenes Skjönhed, og evig Fattigdom i Stedet for den Rigdom, som de (her) modtoge. De henleve deres Dage i gode Ting, men de nedstige i et Öieblik til Pinsler. Men naar de Gode modtage (lide) slige Meen, som du siger, saa ligne de den, som nyder Peber eller en anden bitter Urt, forat han bedre kan nyde Viindrikken. Saaledes modtage ogsaa Pinslerne (de her pinte Retfærdige) evige Pauluner i Stedet for Fængsel, og Fryd i Stedet for Hug, og ville de ikke siden törste eller hungre, og vil al Smerte flygte fra dem. Af disse Ting sees, at de Gode ere stedse salige og rige, men de Onde ere stedse elendige og fattige.

D.: Hvorfra kom Værdighed og Magt?

L.: Fra Gud er al Værdighed og Magt, de Godes og Ondes, som der siges: „Ikke er der Magt undtagen fra Gud".

D.: Hvad dömmer du om dem, som kjöbe eller sælge Æresposter?

L.: De, som kjöbe dem, fare til Döden med Simon Magus, men de som sælge dem, paadrage sig aandelig Spedalskhed.

D.: Have Hövdingerne (Prælater?) större Magt for Gud end andre?

L.: Lærerembeder eller Æresposter gavne Mennesket intet hos Gud, naar Fortjenesten mangler. Men Kirkernes Overhoveder, det er Biskopper og Præster, dersom de give gode Exempler i Ord eller Gjerninger, saa modtage de saameget mere Herlighed, som mange Sjæle frelses ved

deres Exempler, som skrevet er; men dersom de unddrage sit Folk Salighedens Ord eller före det i Dödens Grav ved onde Exempler, da modtage de saamange flere Pinsler end andre, som mange Sjæle fortabes ved deres Exempler, eller i Forhold til, hvor mange de forsömte at læge ved Læren, som skrevet er: „Af dem fordrer Gud mere, som han laaner mere", og modtage de derfor Kvaler. Men de som have verdslig Værdighed, som Konger eller Dommere, og forstaae mildelig at skaane sit Folk, de ville modtage större Miskundhed end andre Mennesker af Gud den retfærdige Dommer, thi de opnaae en god Plads hos Gud, som tjene ham vel. Men de, som fordömme med Grusomhed, de modtage större Kvaler end andre, thi de have (fældet) ubarmhjertige Domme.

D.: Dersom Gud vidste alting forud og forudsagde ved Propheterne, hvad der skulde skee, og han ikke kan skuffes i sin Forudvidenhed, og dersom Himmel og Jord forgaaer, förend Guds Ord kan forandres, da synes mig som alt, hvad skeet er og skee skal, bliver til af (med) Nödvendighed.

L.: Der ere tvende Nödvendigheder, den ene Naturnödvendighed, saasom at Solen staaer op i Östen eller at Dagen kommer ovenpaa Natten. Men den anden er Verdens Nödvendighed, som (det er) for Mennesket, at gaae eller sidde.

D.: Hvad er Aarsagen, naar der brænde Kirker eller Menneskers Huse?

L.: Intet skeer uden Grund paa Jorden, deraf sees, at ingen Kirke i Verden ödelægges eller brænder, med mindre den fordömmes (dertil) af Gud. Men det skeer paa Grund af tre Ting. Det förste: naar Kirker bygges af det Gods, som er erhvervet med Uretfærdighed; men det andet, naar de (Menneskene) selv besmitte dem med sine Synder; men det tredje, hvis Menneskene elske dem mere end himmelske Ting; og ikke döer eller sygner

for Menneskene det mindste Kreatur, med mindre det först dömmes af Gud.

D.: Sot eller Död er Syndernes Straf, hvorfor lide Dyrene det da, som ikke kunne synde?

L.: Derved pines Mennesket, idet han bedröves i Hu over deres Sot eller Död.

D.: Hvad siger du om Skovens Dyr?

L.: Naar de blive syge eller döe, da skeer det ved Luftens Urenhed.

D.: Intet er mig nödvendigere at vide end dette.

L.: Gud hevnede (straffede) Synderne i den förste Slægt, idet han tilintetgjorde det syndige Folk med Vands Oversvömmelse, (nemlig) dem, som forlode Naturens Love. Anden Gang nedsænkede han Afgudsdyrkerne i det röde Hav. I den tredje Slægt gjengjaldt han Synderne, idet han tilintetgjorde i Krige dem, som forlode de skrevne Love. I den fjerde Slægt fordömmer han Synderne, naar Verdens sidste Alder brænder de Syndige, som forlode Evangeliernes Bud. Derhos skeer det ofte, at Sönnnerne undgjælde for Fædrene, dersom de ligne dem i Ondskab. Der ere fire Arter af Synder, det er Tanke, Ord og Gjerning og Vane i onde Ting; Gud hevner (straffer) Synderne i tredje eller fjerde Slægt, idet han piner dem, der ere stadfaste (fremture) i onde Gjerninger eller Ord.

D.: Naar Mænd avle Börn — Frænder med deres Frænker — eller [naar de avles af] Kydskheds Mænd (Munke) med Nonner .....?

L.: Visselig ikke, dersom de faae Skrifte, saaledes som det ikke fordærver Hveden, om Tyven stjæler den og saaer den.

D.: Hvilket er Ægteskabets Tegn?

L.: .... formedelst legemligt Ægteskab, saaledes vorder Christenheden til eet Legeme med Christus formedelst hans Kjöds Tagelse (Nydelse), og er han eet Legeme med Christenheden, thi han er (har) menneskelig

Natur, som skrevet er: „To skulle være i eet Kjöd"; ligesom den Natur, som Christus forenede med sig, var af en anden Art end Guddommen, saaledes skal ogsaa den Kvinde, som Manden faaer efter Guds Love, være af en anden Slægt, end han er. Men med (ɔ: hvor der er) aandeligt Slægtskab, er Ægteskab forbudt, fordi det (aandelige Slægtskab) er en aandelig Forening, og det er uværdigt, at vende sig bort fra det aandelige og til legemlige Ting.

D.: Er det tilladt at have meer end een Kone?

L.: Ligesom Christus forenede sig med den ene almindelige Christenhed, saaledes er det ogsaa Guds Love, at Manden har een Kone, saaledes som vor Tids Mænd gjorde. Men det er ikke Guds Bud, men Apostlenes Tilladelse imod Hoer, at en Christen gifter sig anden Gang, naar hans Kone döer; men nogle kalde (regne) det lige med Hoer, naar man gifter sig oftere.

D.: Min Sjæl fryder sig over, at jeg opnaaer at höre det, som jeg attraaer. Giv du mig, gode Lærer, som (man giver) sin Træl, den hellige Aands Drik, og ligesom du fortalte mig om Christenhedens Hövdinger (Overhoveder), saaledes forklar (ogsaa) nogle Punkter om dens lavere Tjenere.

L.: Lærere ere satte i Verden for at give gode Exempler. Dersom de leve vel (christelig) ..... men de kaldes Jordens Salt, dersom de leve vel. Men andre (Kirkens) Tjenere ere Vinduer paa Guds Huus, gjennem dem skinner Viisdommens Lys for dem, som ere i Vankundighedens Mörke. Dersom de leve og ikke fryde sig, da ere de brændende Glöder, men ikke lysende. Men dersom de lære vel og leve ilde, da ere de som en brændende Kjerte, der lyser for andre, men forgaaer selv, idet Voxet brænder; eller som den Klokke, der giver skjön Lyd, men (medens) den slides selv af hyppige Ringninger. Men dersom de hverken leve eller lære vel, ere de som

den Rög, der fordunkler Ilden og besværer Öinenes Syn. Stjernerne [lyste] ikke, derfor faldt de ned fra Himlen.

D.; Hvad siger du om Verdens Forsagere?

L.: Dersom de holde sit Forsæt [vel] og sædelig til den yderste Dag, da vorde de Dommere med Gud; men hvis de fordömmes, da ere de elendigere end alle (andre) Mennesker, thi de holdt sig hverken til Gud eller denne Verden.

D.: Hvad mener du om Krigere?

L.: Lidet godt, thi de leve (af) Ran og berige sig af (ved) Krig, og yde deraf, hvad de yde. Om deres Dage siges der saaledes: deres Sjæle svandt hen i unyttige Ting, og stiger (kommer) Guds Vrede over dem.

D.: Hvilket Haab have Kjöbmænd?

L.: Ikke meget godt, thi de erhverve for det meste med Lögn og Meneder en stor Deel af det, som de have, og meddele (kun) lidet af sit Gods til den Trængende, og gaaer det dem derfor, som der siges: (de som) stole paa Mængde af Gods ...... til Pinsler, og fortærer Döden dem.

D.: Hvad siger du om alleslags Konstarbeidere?

L.: Flere (af dem) fordömmes end frelses, thi de bedrage meget i (ved) sine Rænker (Konstarbeider?)

D.: Have Göglere noget Haab?

L.: Intet, thi de ere Fandens Tjenere, og modtage de, som der siges, Forhaanelse, som öve Forhaanelse.

D.: Hvilket Haab have Fjollede?

L.: Sligt som Börn, og frelses de af den Grund, at de vidste ikke bedre.

D.: Hvad dömmer du om Arbeidere?

L.: En stor Deel af dem frelses, dersom de leve vel og retteligen, thi de leve af sine Hænders Arbeide og (nære) Guds Folk med (i) sin Sved.

D.: Hvad mener du om Börn?

L.: De frelses alle, som ere döbte, og kunne ikke

tale, treaarige eller yngre, men de, som blive fem Aar gamle, frelses somme men ikke alle.

D.: Saa synes mig som faa monne frelses?

L.: Snever er Veien til Gud, den som förer til Livet.

D.: Paa hvor mange Maader tilgives Synderne?

L.: Den förste Syndsforladelse er Daaben, den anden er Pinsler, den tredie er at gaae til Fortrydelse, den fjerde Bönnesuk og Taarefald (Taareflod), den femte er Almissegjerning, den sjette er at tilgive Fjender, den syvende er Kjærlighed og en hellig, god Villie.

D.: Da alle dyrkede vor Gud i Begyndelsen, hvoraf opstod (da) Afgudsdyrkelsen?

L.: Riserne (Jætterne) gjorde et höit Taarn, som blev kaldt Babel, men det var fire og tredsindstyve Stadier höit — men et Stadium er stundom femten Favne i Længden, men stundom tyve Favne —, paa det Sted, hvor det store Babilon nu er, paa det Sted var Nimrod den förste Konge, der herskede siden Dinus (for Ninus); han lod gjöre et Billede efter sin afdöde Fader; men denne hed Belus; og befalede han Almuen i sit Rige at dyrke Billedet, og toge andre udenfor Exempler deraf, saaledes som Romerne dyrkede Romulus; men Kretenserne Thor og ......[1]

.... dyrke dem, saaledes som Romerne dyrkede Romulus, Kretenserne Thor og Odin som skrevet er: „Frygten skabte först Guders Mængde i Verden". Men Djævle gik ind i Billederne og forförte Folket ved deres Svar.

D.: Hvor var Babel?

L.: Paa det Sted, hvor det store Babilon nu er, som Dronning Semiramis lod gjöre. Men den Stad var tredsindstyve Miil lang og ligesaa bred. I den Stad begyndte Afgudernes Dyrkelse og i den Stad vil Antichristen födes, som skrevet er: „Af Babilon skal udgaae den Orm (Slange), som skal sluge hele Verden".

---

[1] *Her ender B, og næste Linie begynder med förste Brudstykke af C.*

D.: Gavner det noget at gaae til Jerusalem eller at besöge hellige Steder?

L.: Bedre er at give arme Mennesker de Penge, som man behöver til Reisen. Men dog ere de roesværdige, som for Guds Skyld og af Kjærlighed til hellige Mænd gaae derhen med det Gods, som de tage i Arv eller (erhverve) ved sit Arbeide og (dersom) de i Forveien have gaaet til Skrifte og befale sig i hellige Mænds Hænder paa Veien, i Stederne og Munkeklostrene, med Bönner og Almisse-Gaver. Thi Dronning Helene og Evdoxia gjorde saaledes, og blive roste (derfor). Men dersom de opsöge hellige Steder af Nysgjerrighed eller sig til Berömmelse, saa faae de det til Belönning, at de see skjönne Steder og erholde den Roes, som de elskede. Men de som reise med (for) det Gods, som de tilegnede sig ved urigtig (ulovlig) Rente eller ved Svig eller fik de det paa en urigtig (uretfærdig) Maade, eller ved (uretfærdig) Retsforfölgelse, de ere saa forkastelige for Gud og hans hellige Mænd som den, der har dræbt en Sön for en Mand (eller i Faderens Paasyn) og kommer til ham (Faderen) med blodige Hænder.

D.: Hvorfor gav Gud ikke Mennesket det (den Egenskab), at han ikke behövede oftere Spise end een Gang om Ugen.

L.: Hungeren er en Ting (blandt) Syndernes Straffe. Mennesket var först skabt saaledes, at det kunde leve lyksalig uden Arbeide, dersom det vilde. Men da det faldt i Synd, saa kunde det ikke uden Arbeide reise sig. Men det vilde ikke have haft Lyst til at arbeide, hvis det ikke havde behövet Mad eller Klæder, og vilde det da bestandig have været (fjernet) fra Gud. Men Gud lod i den Hensigt Mennesket fryse og hungre, at den Nödvendighed skulde forpligte (tvinge) det til Arbeide, og at det ved (Hjælp af) det Arbeide kunde vende tilbage til Livet. Saaledes er det at forstaae (naar

Talen er) om de gode Mennesker, men for de Onde bliver alt sligt til Pinsler.

D.: Er der sat en vis Grændse for Menneskets Liv, eller kan det leve længere eller kortere?

L.: For ethvert Menneske er der sat en Grændse af Gud, hvor længe det skal leve her i Verden, og kan det ikke leve et Öieblik udover den, saaledes som skrevet er: „Du satte de Grændser, man ikke (eller: som intet) kan overskride". Men paa mange Maader kan man döe för, det er, hvis man löber ud i Vand eller ud i Ild eller paa Vaaben eller imod rasende Dyr, eller hænger sig eller döer af Gift. Ligesom en Leiesvend kan leve saa usædelig, at han mister sin Lön og bliver jaget bort fra sin Tjeneste för Skiftetid.

D.: Beviis det.

L.: Gud förte Israels Sönner udaf Ægypten forat give dem Forjættelsens Land; men de naaede det ikke formedelst deres Synder, og döde mange i Örkenen, förend de kom til Forjættelsens Land.

D.: Forbryder en Dommer, naar han fordömmer de Skyldige.

L.: Tvertimod, han forbryder, naar han ikke fordömmer dem, thi han er sat af Gud forat straffe Synderne.

D.: Forbryde Betjente, naar de dræbe Ildgjerningsmænd, som Dommerne fordömme?

L.: Ikke forbryde de, men de vadske deres Hænder i de Syndiges Blod.

D.: Have de noget Haab om Frelse, som blive grebne i Forbrydelse og dömte til Döden, men som fortryde deres Synder i selve Dödens Stund?

L.: De have meget Haab, thi somme renses formedelst Dödens Kval, som Tyven (Röveren) paa Korset; men somme löses fra Pinsler formedelst de Helliges Bönner.

D.: Hvad blev der af Guds Vidnesbyrds (Pagtens) Ark?

L.: Da Jerusalems Ödelæggelse ved Babilonierne nærmede sig, da skjulte Jeremias den i Moses's Grav efter Guds Bud. Men den vil blive funden i den sidste Tid af Enoch og Elias.

D.: ....[1] ge ikke gjöre Mirakler nu som fordum?

L.: Ingen af de Hellige gjorde selv Mirakler, men Gud formedelst dem, han som seer deres Hu, som skrevet er: „Du er i Gud, som gjör Miraklerne". Fordum gjorde han synlige Mirakler formedelst hellige Mænd, forat nedslaae Vantroen, da han helbredede syge Legemer; men nu gjör han större aandelige Mirakler formedelst dem, naar han helbreder de af Synderne syge Sjæle. Desuden gjör han stundom endnu formedelst sine Mænd de ydre Mirakler, naar det bliver (er) nödvendigt. Men af den Grund tages alle Mirakler fra Kirken i den sidste Tid, at de Retfærdige skulle helliggjöres desto mere, idet de modstaae en större Fristelse.

D.: Forstode Propheterne alt det, som de skreve?

L.: De forstode det altsammen.

D.: Hvorfor talede de saa dunkelt?

L.: Eet er at afsætte en Tomt, et andet at opföre Bygningen, og at male den. Patriarcherne afridsede Tomten for Christenheden, men Propheterne lagde Grundvolden, men Apostlene opförte dens Vægge med deres Lære, og de, som traadte i deres Fodspor, malede den med Forklaringer. Men den hellige Skrift er skreven alene for Guds Sönner. Men Moderen, den hellige Christenhed, oplukker for dem alle Skjul (Gjemmer) med Davids Nögle, det er Christus. Men de, som ikke ere Sönner, see de ydre Ting alene og forstaae (dem) ikke, thi de hverken elske eller troe.

D.: Have Menneskene Engles Bevogtning?

L.: Over hver Stad og hvert Folk raade Engle og

---

[1] *Her vare nogle Bogstaver (vel omtrent 3—4 Stavelser) i Membranen ulæselige.*

lære dem rette Love og rette Sæder. Hver Sjæl ledsages af en Engel, der stedse ansporer den til det Gode og behageliggjör alle dens Gjerninger for Gud og Englene i Himmelen.

D.: Dersom Gud veed alt og Englene see alle Ting i ham, hvad kan man da fortælle dem, som de ikke vide?

L.: For en Engel er det, at berette eller behageliggjöre vore Gjerninger for Gud, intet andet end at fryde sig over vor Forbedring, som skrevet er: „Der er Fryd for Guds Engle over en Synder, som angrer (sine Synder)". Ligesom det for dem er at bedröves, naar de vredes over vore onde Gjerninger.

D.: Ere de bestandig paa Jorden hos dem, som de beskytte?

L.: De komme (dem) til Hjelp, naar det behöves, og allerhelst naar de bedes derom. Men der er ingen Töven ved deres Komme, thi de fare i et Öieblik til Jorden fra Himmelen, og fra Jorden til Himmelen. Men naar de komme til os, saa miste de ikke det mindste af (den himmelske) Herlighed, thi de see bestandig Guds Aasyn, hvorhen de end blive sendte.

D.: Hvorledes aabenbare de sig for Menneskene?

L.: I menneskelig Skikkelse, thi det legemlige Menneske kan ikke see den aandelige Skabning; derfor tage de sig Legeme af Luften, som man kan see og höre, men ikke föle paa. Men et saadant Legeme er ikke synligt for alle, men kun for dem, for hvem de ville vise sig.

D.: Ere Djævlene bestandig sysselsatte med at bedrage Menneskene?

L.: Djævlene raade over enhver Synd og lokke bestandig Menneskenes Sjæle til at synde, og fortælle deres onde Gjerninger til deres Höv[ding[1]] med megen Latter.

---

[1] *Her var Hul i Membranen, men det mutilerede Ord antages at være: „höfðingja" (Gislason).*

Men dersom nogen af dem bliver overvunden af et godt Menneske, da kaster det Menneskes Skyts-Engel ham i Afgrunden, og kan han aldrig mere kæmpe imod Mennesker. Thi ligesom Mennesket, (efterat være bleven) overvundet af Djævelen, blev strax drevet ud af Paradis, saaledes bliver ogsaa den Djævel, som overvindes af et helligt Menneske, strax sendt til Helvede. Men dog sender Djævelens Hövding en anden i Stedet for den, som blev overvunden. Det maa endvidere bemærkes, at Djævlene tage sig ofte saadanne Legemer af den tykke Luft, som man kan föle paa.

D.: Kunne de forlokke hvem de ville?

L.: Dersom de ikke kunde besætte en Flok Sviin, uden det blev dem tilladt, saa kunne de meget mindre bedrage Mennesker. Stundom plage de et retfærdigt Menneskes Legeme, ham til Forherligelse, men sig til Pinsler; men bestandig pine de de Ondes Sjæle, og stundom deres Legemer, som skrevet er: „I selv ere Guds hellige Tempel." Men i dette Tempel bygger stedse enten spiritus sanctus (den hellige Aand) eller en ureen Aand.

D.: Hvad gavner Salvelsen den Syge?

L.: Formedelst denne Salvelse ......[1] ......[2] Velvillies Aar. De tolv Maaneder i dette Aar ere de tolv Apostle. Solens Löb forandrer (afslutter) sig een Gang om Aaret; men Maanens een Gang om Maaneden. Solen betyder Christus, men Maanen Christenheden; Aarsdagen feires, forat det skal tilgives, som Mennesket gjorde imod Retfærdighedens Sol, Christus, og imod de tolv Apostles Lære, som ere Maanederne i det sande Aar.

D.: Hvad er Skjærsilden?

L.: For nogle den Mishandling, som de modtage (taale) af onde Mennesker i Verden; men for somme

---

[1] *Her ender det förste Brudstykke af C.* [2] *Her begynder det andet Brudstykke af C, som ikke staaer i nogen Sammenhæng med det Foregaaende.*

de Lidelser, hvormed de udmatte sine Legemer ved Fester, ved Vaagen eller ved anden Besværlighed. For somme er Skjærsilden Tabet af Mennesker; men for somme Eiendomstab; for somme Sygdomme; men for somme Elendighed, og for somme en smertefuld Död. Men efter Döden er Renselsens Pinsel brændende Ild eller megen Frost eller en anden Pinsel; men den mindste af disse Pinsler er större end den störste her i Verden. I disse Pinsler aabenbare sig stundom for Menneskene Engle eller saadanne Hellige, til hvis Erindring de havde gjort noget i Verden, og yde dem nogen Tröst eller Hvile, indtil de forlöses fra Pinsler og gaae ind i Himlenes Hal.

D.: Hvilket Udseende have Sjælene i Pinsler?

L.: Det Legems Udseende, som de havde her. Saaledes siges ogsaa om Djævlene, at de pines i legemlig Form.

D.: Hvis Legemet ikke er sig bevidst og kan selv intet gjöre, undtagen det som Sjælen gjör formedelst det, hvorledes er det (da) ret, at det fordömmes?

L.: Naar man fanger sine Fjender, saa brænder man först eller nedbryder deres Huse, men förer dem siden selv til Döden, paa det at Fjendernes Sjæl skal sörge baade over Skaden og over sit Legems Pinsler. Legemet er Sjælens Huus eller Klædebon, som den elskede mere end sin Skaber, og derfor brænder det ......[1] at den skal sörge over sit Huses Brand, hvilket den elskede. Retteligen fordömmes Legemet med ......[1] ere saa forenede, at Legemet synes at gjöre alt det, som Sjælen gjör.

D.: Hvor mange Sjæle komme til Himmerige?

L.: Saa mange som der ere Engle i Forveien, og skulle Sjælene komme ind imellem (optages i) alle Engles Skarer, saaledes som Gud veed (at) deres Fortjeneste (er).

D.: Hvad siger du om de Ondes Död?

---

[1] *Her var et Hul i Pergamentet.*

L.: Naar de Ondes Död nærmer sig, da komme Djævlene med megen Larm, frygtelige af Udseende, og trække de Sjælen fra Legemet med megen Smerte til Helvedes Kvaler.

D.: Hvad er Helvede eller hvor er det?

L.: Der ere tvende Helveder, det ene det nederste, men det andet det överste. Det överste Helvede er den nederste Deel af denne Verden; men dette Sted er fuldt af Mörke og Meen, Ild og Frost, Hunger og Törst og andre Legems Kvaler, Slag og Hulken og Skræk, som skrevet er: „För du min Aand ud af Fængslet!" det er at forstaae fra Helvede. Det nederste Helvede er aandelig Kval, det er en uudslukkelig Ild, som skrevet er: „Du udlöste min Sjæl fra det nederste Helvede." Det Sted er under Jorden, paa det at de syndige Sjæle skulle være begravne i Pinsler ligesom Legemerne i Jorden. Paa det Sted ere ni Hovedpinsler. Den förste er en saa voldsom Ild, at den ikke vilde slukkes, om Havet og alle Vande faldt i den. Den Ild brænder og lyser ikke, og er i samme Forhold hedere end vor Ild, som om denne var et Billede malet efter hiin. Den anden (Plage) er Frost, saa stærk at et Ildbjerg vilde blive til Iis, om det faldt derhen. Om disse Pinsler er der skrevet: „Der er Graad og Tænders Gnidsel;" thi Rög af Ilden gjör Öinenes Graad, men Frosten Tændernes Gnidsel. Den tredje Kval er skrækkelige Orme og Drager, forfærdelige i (af) Udseende og i Röst, som leve saaledes i Ilden som Fiske i Vandet. Den fjerde Kval er en modbydelig Stank, den femte grusomme Hug, den sjette et saadant Mörke, som man kan föle paa, som skrevet er: „Mörkets og Menenes Land, der hvor der boer mangen (megen) Hede og evig Skræk". Den Syvende er Skamfuldheden over Synderne, thi der kan ingen styg Gjerning skjules. Den ottende er Rædsel over det forfærdelige Syn af Djævle og Drager, som udblæse Ild og Svovl, og ynkelig Hörelse (Lyd) af Graad

og Djævlelatter. Den niende Kval er Ildbaand, som trykke alle Lemmer.

D.: Hvorfor have de saa mange Kvaler?

L.: Thi de have fortjent ni Kvaler (derved), at de forsömte Samfundet med de ni Engleskarer; derfor brænde de der i Pinslers Ild, fordi de brændte her i Begjerlighedens Ild; ligesom de stivnede her af Ondskabs Frost, saa staaer og skrevet, at deres Tænder klappre der i Pinslers Frost. Ligesom de gloe (skinne) udvendig af Ild, som Jern i en Esse, saa gloe (glindse) de ogsaa indvendig af Frost, som Iis om Vinteren. De som tæredes indvortes af Avind og Had, de have fortjent at ædes af Orme; og ligesom de her fandt Behag i Syndernes Stank, saaledes er det fortjent, at de pines der i grusom Stank. De, som her ikke vilde modtage Tugtelsens Slag blandt Mennesker, have fortjent at modtage de evige Slag blandt Djævlene. De, som her elskede Vildfarelsens Mörke og vilde ikke komme til det sande Lys, have fortjent at pines i evigt Pinslers Mörke. De, som her skammede sig ved at bekjende de Synder, som de ikke skammede sig ved at gjöre, have fortjent at skamme sig der i alles Paasyn. De, som her ikke vilde see eller höre det Gode, have fortjent at pines der af at see og höre frygtelige Ting. De, som her bandt sig i Syndernes Baand, have fortjent at trykkes der .....[1]. De önske sig at döe, men Döden flyer dem, thi dem blev bud ..... de[1] de ikke. De vende Ryggen mod hinanden og Födderne op, men Hovederne ned, og ere bundne .....[1] Pinsler, fordi de her vendte Gud Ryggen og hævede sig op (ophöiede sig) i Hovmod.

D.: Elendig er den Mand, som er födt til slige Pinsler.

L.: Hvorfor græder du, eller hvorfor sörger du? Djævelen alene har (lider) disse Kvaler og hans Lemmer.

---

[1] *Her var atter et Hul i Pergamentet.*

D.: Hvilke ere hans Lemmer?

L.: Hovmodige og avindsyge Mennesker, underfundige og utroe Mennesker, Drankere og Skjödeslöse eller Grusomme, Manddrabere eller Tyve, Rövere og Ildgjerningsmænd, Urene og Gjerrige, Hoerkarle, Afgudsdyrkere og Meenedere, de som bande og lögnagtige Mennesker, Gudsbespottere, Troldkyndige og Bagtaleriske, Splidagtige og djævelske Bagvaskere. De, som döe i slige onde Ting, fare til disse Pinsler og komme aldrig derfra.

D.: See de retfærdige Mennesker dem?

L.: De Retfærdige see de Onde i Pinsler, forat de skulle frydes over, at de (selv) undgik slige Kvaler. De Onde see ogsaa de Gode i Herlighed för Dommedag, forat de skulle sörge over, at de have forsömt (at tragte efter) denne Herlighed. Men efter Dommen see de Gode bestandig de Onde i Pinsler, men de Onde see aldrig de Gode.

D.: Sörge ikke de Retfærdige, naar de see dem pines?

L.: Om end en Fader seer sin Sön eller Sönnen sin Fader, Moderen sin Datter eller Datteren sin Moder, eller (om) Manden seer sin Kone eller Konen sin Mand i Pinsler, saa sörge de ikke mere end vi, naar vi see Fiske lege i et Hul (dybt Sted i en Aa), som skrevet er: „Den Retfærdige skal glæde sig, naar han seer Synden hævnet (straffet)."

D.: Bede de da ikke for dem?

L.: Imod Gud handlede de, hvis de bade for dem, som han har bortjaget, Men de ere saa[1] ....

....

[2] ..... Man kan ogsaa antage, at han sidder som Dom-

---

[1] *Her ender det andet Brudstykke af C og her indtræder atter en stor Lacune.* [2] *Her begynder det tredje Brudstykke af A. Jævnsides med en stor Deel deraf gaaer det tredje og sidste Brudstykke af C, og er saaledes heller ikke blevet særskilt oversat.*

mer paa et Dommersæde, taget (dannet) i Luften, thi han kommer der tilsyne som Menneske.

D.: Have Apostlene der Sæder, som der siges, at „de skulle sidde paa tolv Dommersæder" (Matth. 19, 28)?

L.: Deres Sind er deres Sæde, deri tage de Hvile, ligesom paa et Sæde, efterat have overvundet alle Laster; de synes ogsaa at sidde i Dommen paa Dommersæder, tagne (dannede) af Luften.

D.: Hvorledes bliver den Dom?

L.: Nu ere gode og onde sammenblandede, og mange synes gode, som ere onde; men nogle af dem, som ere gode, (synes) onde: men da adskille Englene de Gode fra de Onde, som Korn fra Avner, og dele dem i fire Skarer. Den förste Skare ere (bestaaer af) de Fuldkomne, som dömme med Herren; den anden af de Retfærdige, som frelses i Dommen; den tredje bestaaer af de Ugudelige, som fortabes uden Dom; den fjerde af de Onde, som fortabes i Dommen (ved at fordömmes).

D.: Hvilke skulle dömme?

L.: Apostle og Martyrer og Munke og Möer.

D.: Hvorledes dömme de de Retfærdige?

L.: De vise, at de ere værdige til Herlighed, fordi de forbedredes ved deres Lære og Exempel.

D.: Hvilke frelses i Dommen?

L.: De, som udövede Barmhjertighedsgjerninger i lovligt Ægteskab, og de, som bödede for deres Synder med Anger og Almisse-Gaver; til dem vil der blive sagt: „Kommer hid, min Faders Velsignede, thi jeg var hungrig og I gave mig at æde" (Matth. 25, 34—35).

D.: Taler Christus disse Ord til dem?

L.: Ret er det at troe (man kan gjerne antage), at han taler, da han aabenbarede sig som Menneske for Menneskene; men da alle (paa Dommens Dag) vide, hvorved enhver har fortjent at frelses eller fordömmes, saa tilkjendegives forud ved disse Ord, ved hvilken Fortjeneste vi skulle frelses.

D.: Hvilke fortabes uden Dom?

L.: De som syndede foruden Lov, som Hedninger eller de Jöder, der levede efter Christi Lidelse, thi efter hans Lidelse lignes den gamle Lov ved Afgudsdyrkelse.

D.: Ville de komme til at see Christum?

L.: See skulle de ham, (sig) til Fordömmelse, som skrevet er: „De skulle see den, som de [have gjennemstukket]", thi alle Ugudelige vare enige om Christi Död.

D.: Hvorfor siges der om dem, at de Ugudelige opstaae ikke i Dommen?

L.: Det tilfalder dem ikke at dömme om andre som her, om dem siges der: „Du vil sætte dem i en Ild-ovn paa din Vredes Tid."

D.: Hvilke fortabes i Dommen?

L.: Jöderne, som syndede under Loven för Christi Pine (Död), og andre Christne, som fornægtede Guds Gjerninger; til dem bliver der sagt: „Gaaer I fra mig, I forbandede, i evig Ild; thi jeg hungrede, og I gave mig ikke at æde eller drikke" (Matth. 25, 41. 42). Ved disse Ord vises, at de fordömmes, fordi de vilde ikke böde for deres Synder med Almissegaver. Ikke siger han saaledes: „Kommer! jeg velsigner eder!" men „Kommer! thi I ere velsignede"; og ikke siger han saaledes: „Gaaer bort, jeg forbander eder", men „fordi I ere forbandede!"

D.: Hvem velsignede disse eller forbandede hine?

L.: Den hellige Aand velsigner hver Dag de gode Mennesker, som skrevet er: „Velsignede ere I af Gud", og „Guds Velsignelse er over eder"; men han forbandede de Onde gjennem alles Mund, som der er bleven sagt: „Forbandede ere de, som afvige fra Guds Bud."

D.: Hvorledes dömme de Hellige dem?

L.: De vise, at de have fortjent Pinsler, fordi de levede ikke efter deres (de Helliges) Ord og Gjerninger. Gud forfærder dem i sin Vrede og Ild vil opsluge dem.

D.: Har Gud Vrede eller Forbittrelse?

L.: Ikke er slig Sindets Bevægelse i Gud, men han

dömmer alt med Rolighed; men han synes dem vred, som fordömmes af ham.

D.: Hvad er de Gode til Forsvar eller de Onde til Anklage?

L.: Deres eget Sind (egen Samvittighed), thi ved Glandsen af Guds Kors blive alle Sind der ligesaa aabenbare for alle som Solen her.

D.: Hvad er (betyder) det, som der er bleven sagt, at Böger skulle lukkes op, ogsaa Livsens Bog, og de Döde dömmes efter de Ting, som ere skrevne i Böger?

L.: Bögerne ere Propheter og Apostle og de Fuldkomne. Disse Böger lukkes da op, naar (idet) deres Exempel og Lære bliver viist alle. Af de Exempler kunne alle see, ligesom i Böger, hvad de skulle gjöre, og hvad de skulle vogte sig for. Livsens Bog er Jesu Liv, thi i ham læse alle, som i en Bog, det som de undlode eller gjorde af hans Bud. Livsens Bog er ogsaa Guddommens Kraft, men i den see alle sit Sind som Skrift i en Bog.

D.: Hvad skeer der saa?

L.: Naar Dommen er færdig, styrter Djævelen ned i et Fængsel med Ild og Svovl, tilligemed alle sine Lemmer, d. e. onde Mennesker. Men Christus gaaer, med Herlighed og Seier, ind i sin Faders Borg, det himmelske Jerusalem, tilligemed sin Brud, det er alle hellige Mennesker. Da vil han vise sig for sine Venner saaledes som han er, med Bortfjernelse af Tjenerskikkelsen.

D.: Hvorledes skal det forstaaes, som er bleven sagt: „At han skal overantvorde Gud Fader Riget" og (at) „Gud skal være alt i alle" (1 Cor. 15, 24. 28).

L.: Christi Manddom og hele Christenheden regjerer i Guddommen, og er Gud Fryd for alle tilsammen og hver især, fordi enhver har Fryd i sig og de frydes allesammen ved Synet af Gud.

D.: Hvad bliver der siden af Verden?

L.: Som Floden fordum gik over Verden femten Favne

höiere end Bjergene, saaledes vil da Ild lue höiere end Bjerge.

D.: Skal Verden forgaae tilfulde?

L.: Al Forandring (Foranderlighed) og Syndsstraf og Sneestorme og Hagelbyger og Lyn og Tordener og andre skadelige Ting ville ophöre, men Elementerne forandres til det bedre og renses. Ligesom vore Legemer forandres til en större Herlighed og blive ulige det, som de nu ere, saaledes forgaaer Verdens nærværende Udseende, men et andet og bedre kommer i Stedet, som skrevet er: „Gud vil gjöre en ny Himmel og en ny Jord" (Aab. 21, 1). Himmel og Sol og Maane og Stjerner og de Vande, som nu stedse rinde, som om de skyndte sig til en bedre Tilstand, staae da stille og faste i uforanderlig Herlighed. Himmelen skal iföres Solens Glands, og Solen skinner (da) syv Gange klarere end nu, som skrevet er: „Solen skal have syv Dages Lys" (Esajas 30, 26). Maanen og Stjernerne skulle iföres uudsigelig Glands. Det Vand, som toede hellige Mænd i Daaben, bliver fagrere end Ædelstene. Den Jord, som modtog Guds Legeme og blev bedugget med de Helliges Blod, skal vorde som Paradis, og blive bestandig fager med uvisnede (uvisnelige) Blomster. Denne Forandring er en Forandring (som skeer) ved Guds höire Haand; thi den Jord, som var forbandet, og frembragte Torne og Tidsler, den bliver evig velsignet af Gud, og der er (bliver) ikke mere Sorg eller Möie.

D.: Du opfyldte mig med himmelsk Fryd. Sig mig, hvad Slags Legemer skulle de Hellige have?

L.: Syv Gange lysere end Solen og hurtigere end Tanken.

D.: I hvilken Alder eller Störrelse (skulle de) være?

L.: Dersom det er behageligt her, at see Unge blandt Gamle, eller Mænd blandt Kvinder, (eller) Höie blandt Lave (af Væxt), da kan man antage, at det vil

være allerbehageligst, der at see hver især med sin Væxt og Alder, saaledes som det er behageligt at höre Harpestrengenes forskjellige Lyd. Derfor er det ret at troe, at enhver opstaaer i den Alder og Legemsstörrelse, hvori han forlod Verden.

D.: Ere de klædte eller nögne?

L.: De ere nögne og prydede med al Skjönhed, og skamme sig ikke ved noget Lem, ligesaalidt som ved Öinene. Glæde og Sundhed er deres Klædning. Gud prydede (vil pryde) deres Legemer med Sundheds Klædebon, men deres Sjæl med Glædes Dragt, og ligesom her ere forskjellige Farver i Blomsternes Skjönhed, saa blive ogsaa der forskjellige Farver paa de Helliges Legemer, saa Martyrer (ville) have en Farve, Möer en anden (Farve), og er det da deres Klæder.

D.: Kunne de gjöre hvad de ville?

L.: De ville intet uden godt, derfor gjöre de alt hvad de ville, og ere der, hvor de ville, uden Ophold.

D.: Hvad gjöre de?

L.: De skue Gud bestandig og prise ham i Evighed.

D.: Hvilken er deres Priis?

L.: Den Fryd, hvormed de glæde sig ved Guds Beskuelse.

D.: Erindre de de Onder, som de havde (lede) her i deres Legemer?

L.: De erindre dem alle.

D.: Bedröver det dem ikke?

L.: Tvertimod frydes de over, at de overvandt alle Onder, saaledes som man med Fryd fortæller sine Venner, at man fordum slap ud af en stor Fare.

D.: Din Veltalenhed hævede (har hævet) mig op over Jorden. Sig mig da ogsaa deres Fryd.

L.: Deres Fryd er en saadan som „(at) ɔ: Menneneskes Öie ikke kan see, eller (Öre) höre, eller Tanke tænke det, som Gud forjættede sine Venner" (1 Cor. 2, 9).

D.: Hvad er det?

L.: Evigt Liv og evig Salighed, og Overflödighed af alt Godt.

D.: Sig mig det tydeligere.

L.: De have syv Legems- og syv Sjæls-Herligheder. I Legemet have de Legems-Skjönhed og Hurtighed, Styrke og Frihed, (salig) Lyst og Sundhed og Udödelighed. I Aanden have de Viisdom og Venskab, Samdrægtighed og Magt, Ære og Tryghed og Fryd.

D.: Disse Ting attraaer min Sjæl at höre; kan du gjöre (det) klarere ved nogle Exempler.

L.: Hvorledes vilde det behage dig, at være saa skjön som Absalon, paa hvis Legeme der ingen Plet af Lyde var, og blev hans Haar kjöbt for Guld.

D.: Hvilken Herlighed!

L.: Men da, om du, tilligemed (foruden) denne Skjönhed, var ligesaa hurtig som Asael, der var hurtigere end ethvert (noget) Dyr?

D.: Hvilken Naade!

L.: Men dersom du, tillige med disse tvende Ting, var saa stærk som Samson, der ene slog Tusind Mand med et Æsels Kjævebeen?

D.: Hvilken stor Pryd!

L.: Men om du havde disse trende Ting, og var (desuden) saa fri som Augustus, hvem hele Verden tjente (adlöd).

D.: Hvor ophöiet!

L.: Men om du, tilligemed disse fire Ting, nöd en saadan Lyst som Salomon, der aldrig nægtede sig det han lystede?

D.: Hvilken Salighed!

L.: Men om du, tilligemed disse fem Ting, var saa sund, som man har sagt om Moses, at aldrig lösnedes hans Tænder eller formörkedes hans Öine?

D.: Hvilken Lyst!

L.: Men om du, tilligemed disse sex Ting, blev saa

gammel som Methusalem, der levede næsten Tusind Vintre (Aar)?

D.: Hvor storartet! Saaledes synes mig, som enhver hellere maatte önske sig een af disse Ting end et Kongedömme; men den synes mig herligere end alle, som har alle disse Ting.

L.: Hör det, som er endnu bedre. Men dersom, tilligemed alle disse Ting, alle vare dig slige Venner, som David var Jonathan, idet hver af dem elskede den anden som sig selv.

D.: Hvilken Lyksalighed!

L.: Hvad dömmer du om den, der, tilligemed alle disse Ting, var saa viis som Salomon, for hvem mange skjulte Ting bleve aabenbarede.

D.: Han vilde være en Gud.

L.: Men dersom alle vare saa enige med dig som de to romerske Hövdinger vare, Lælius og Scipio, af hvilke ingen vilde andet end den anden.

D.: Det er uudsigeligt!

L.: Men om du foruden disse Ting var saa mægtig som Kong Alexander, der ved sin Magt underkastede sig hele Verden.

D.: Hvor ophöiet!

L.: Men om du havde alt dette, og var saa hædret af alle, som Joseph af Ægyptens Mænd, der ærede ham som en Gud?

D.: O hvilken Majestæt!

L.: Men om du, tilligemed alle disse Ting, var saa tryg (nöd en saadau Tryghed) som Enoch og Elias?

D.: O hvor höi en Hæder!

L.: Men om du havde en Ven, der elskede dig som sig selv, og som havde al den samme Herlighed som du, vilde det da ikke være dig en dobbelt Fryd?

D.: O hvilken Lyst!

L.: Men om du havde mange Venner i den samme

Herlighed, vilde det ikke være dig en Forögelse af din Fryd?

D.: Saaledes fryder jeg mig ved din Tale som ved store Skatte. Herligere end hele Verden synes mig den at være, som har nogle af disse Ting, om han end ikke har dem alle; men om nogen kunde have dem alle, saa var han snarere Gud end Menneske.

L.: Du forstaaer dette rigtigt; langt höiere Herlighed have de, end alt dette er. Absalons Skjönhed vilde der være Hæslighed, thi deres Glands er som Solen, der da er (vil blive) syv Gange lysere end nu, som skrevet er: „Gud gjenskaber (forvandler) vor Fornedrelses Legeme til Lighed med sin Legems-Klarhed" (Phil. 3, 21). Utvivlsomt er det, at Christi Legeme er lysere end Solen, thi Skaberens Legeme er lysere end Skabningen. Menneskene kaldes Guds Tempel, men Solen kaldes ikke saaledes. Dersom nu de Helliges Legemer skabes efter Christi Legems-Klarhed, som er lysere end Solen, men Gud bygger i dem, som i et Tempel, da er det en Nödvendighed, at de ere lysere end Solen. Slig er de Helliges Skjönhed. Asaels Hurtighed vilde der være langsom Tungfærdighed, thi de Hellige fare ligesaa hurtigt fra Öst til Vest, som Solen rinder op i Östen og lyser strax i Vesten, og kunne de gaae ligesaa hurtigt ....[1] .... Klæder og gode Huse, og at höre fager Sang og Harpeleg, og nyde Vellugt af Rögelse og andre herlige vellugtende Ting, eller spise söde Væxter, og besidde store Skatte. Alle disse Ting komme de Hellige i Besiddelse af uden Ende. De have (nyde) et lysteligt Syn, thi de see ligefuldt med lukkede som med aabne Öine; de som see Herlighedens Konge i hans Skjönhed, og see udvendig og indvendig Guds Herlighed og alle Helliges, Patriarchernes og Propheternes Herlighed, Apostlenes og

---

[1] *Her ender det tredje, og det fjerde og sidste Brudstykke af A, der tillige udgjör Slutningen af det Hele, begynder,*

de Pintes (Martyrernes), Munkes og Möers, og alle de Helliges Herlighed; og de see alle sine Lemmer fagre udvendig og indvendig og tillige andres, og deres Tanker; og de see alt det, som foregaaer i Himmelen og paa Jorden, og de see deres Fjender i Kvaler, dem som fordum reiste sig imod dem, og de fryde sig over alt dette. Hörelsens Lyst have de, thi for dem lyde Englenes og alle Helliges fagre Lovsange og alle himmelske Röster. En lystelig Lugt have de, som de modtage af Gud selv, Södhedens Kilde, og af Engle, og alle Hellige. Smagens Salighed have de, fordi de smage af Guds Södhed og mættes da, naar Guds Herlighed aabenbares, og for dem ere alle Ting söde og blide. Overflödighed af Rigdom have de, thi de ere satte over allegode Ting i sin Guds Fryd; dette er de Helliges Salighed og Lyst. Moses's Sundhed vilde der være Sygdom, thi de Retfærdiges Helsen (Sundhed) er af Gud, saa at intet kan skade dem, ligesaalidt som man kan skære Solens Straale med Jern. Slig er deres Sundhed. Methusalems höie Alder vilde der være en Dödsfrist, thi Smerte og Död flyer fra dem, som stedse leve med Gud, og tage i Arv det uendelige Livs Salighed. Dette er kun legemlige Ting.

D.: Som en söd Kilde glæder en törstig Mand, saaledes nærer den Honning flydende Tale af din Mund min Aand, thi de ere fuldkommen salige, som ere bestemte til saameget Godt af Gud.

L.: Sandelig ere de salige, som bygge i Guds Huus og leve i alle disse Ting i Evighed. Dem vilde synes Salomons Viisdom stor Daarskab, thi de skinne i al Viisdom, og have Viden af Gud selv, Viisdommens Kilde, thi de vide alle Ting, forbigangne og nærværende og tilkommende, og de kjende alle Menneskers Navne i Himmelen og paa Jorden og i Helvede, og deres Gjerninger, baade gode og onde, og der skjules intet for dem, thi de see alt i Guds Retfærdigheds Sol.

D.: Din Veltalenheds Kilde tvinger mig til at fælde Taarer. Vide alle Hellige det, som jeg har gjort?

L.: Ikke blot det, som du har gjort, men ogsaa alt det, som du har tænkt og talt, godt og ondt.

D.: Hvad nytter da Skriftegang og Anger, naar de skulle vide vore hæslige Synder, som vi skamme os ved, om de end ene og alene ere opkomne i vor Tanke.

L.: Hvorledes frygter du eller er bange for, at du der vil skamme dig ved dine Gjerninger? (Selv) ved dine hæsligste Synder, som ere bekjendte, og ved Anger forsonede, skal du ikke skamme dig mere, end om nogen fortalte dig det, som du har gjort i Vuggen, og ikke mere end ved heelt lægede Saar, som du har faaet i et Slag. At tilgive Synder er ikke andet end ikke at straffe dem. Ved Anger og Bekjendelse tilgives Synderne, men borttages ikke af Guds eller de Helliges Hukommelse.

D.: Beviis det.

L.: Veed du at David begik Hoer og Mord, men Maria Magdalena var syndig, og Peter fornægtede Christus?

D.: Det veed jeg.

L.: Troer du, at de ere i Himmelen?

D.: Ja, det troer jeg.

L.: Dersom du veed dette (du som er endnu) jordisk og (befindende dig i) al Skröbelighed, [hvor meget mere ville de ikke vide, som ere fri for al Fordærvelse og Skröbelighed?]. Men de skamme sig ikke derved, men fryde sig over sin Frelse i Gud.

D.: Tykkes ikke Guds Engle slige (Mennesker) værre end de som lidet forbröd?

L.: Visselig ikke, thi ligesom Venner frydes mest over dem, der undkomme fra et Skibbrud eller fra en stor Fare, saaledes frydes Engle og hellige Mænd mest ved deres Salighed, som befries fra Synderne; og ligesom den Læge bliver mest rost, som helbreder en vanskelig

Sygdom, saaledes bliver ogsaa Christus mest priset formedelst slige Menneskers Frelse.

D.: Det er en stor Glæde!

L.: Davids og Jonathans Venskab forener dem, thi Gud elsker dem som Sönner, men de elske ham höiere end sig selv, og alle Engle og Hellige elske dem som sig selv. Lælius's og Scipios's Enighed vilde der ansees for Uenighed, thi deres (de Saliges) Enighed er som Öinenes, af hvilke det ene seer strax derhen, hvor det andet seer hen. Det som den ene af dem vil, det vil strax Gud, og det ville alle Engle og alle Hellige.

D.: Dersom Gud og alle Hellige ville som jeg, da vil jeg være lig Petrus.

L.: Dersom du vilde det, saa var du det strax. Ikke siger jeg, at du var Petrus, men lig Petrus. Dersom du önskede at være Petrus, da var du ikke (længer) til, fordi du da önskede at være andet, end du er. Men der vil (önsker) ingen (at) have större Herlighed, end han fortjener, ligesom en Fod her ikke vil være Haand, eller Öret vil være Öie. Men om de önskede noget mere, da vilde de ikke have fuldkommen Fryd. Men de have fuldkommen Fryd og attraae intet mere, end de have, og kan intet lægges til deres Fryd eller tages fra den, thi enhver fryder sig over det hos andre, som han ikke har selv i sig. Petrus fryder sig over Johannes's Kydskhed, men Johannes fryder sig over Petri Martyrdom, og bliver hver enkelts (den enkeltes) Herlighed saaledes, at den bliver alles Herlighed, og alles Herlighed bliver til Herlighed for hver enkelt. Hvad kunne de da attraae mere end at være lig Engle, og have alle disse gode Ting, som jeg nu opregnede, og mange andre? Kong Alexanders Vælde vilde der være et snævert Fængsel, thi deres Vælde er saa stor, at de kunne skabe en anden Verden, om de ville, thi de ere Guds Sönner og Christi Medarvinger, som skrevet er: „Jeg sagde, I ere Guder" (Psalm. 82, 6), (men) ere de Guder, saa formaae de alt det, som de ville.

D.: Hvorfor skabe de ikke en anden Himmel, naar de kunne det?

L.: Gud efterlod intet ufuldendt og skabte alt fuldkomment; derfor vilde en anden Verden være upassende og overflödig, om den blev skabt, men de Hellige ville intet upassende ... u(nyttigt), saaledes som vi ikke gjöre alt ... som vi kunne gjöre.

D.: Dette siges (gjælder) vel kun om Apostlene eller om de störste Guds Venner. Men mod os forfares der allerede vel, naar vi ere (blive) deres Trælle.

L.: Om alle Retfærdige siges (gjælder) dette, thi alle vorde lige med Guds Engle. Ligesom om en Konge saae en Syg ligge i Skarnet, og lod toe og bade ham, og iföre ham sine (Kongens) Klæder, og gav ham sit Navn og gjorde ham til sin udkaarede Sön og gav ham Arveret til sit Rige, saaledes saae Gud os ligge i Syndernes Skarn, og toede os ved Troen i Daaben og gav os christent Navn og gjorde os til sine udkaarede Sönner, som skrevet er: „Alle dem, som modtage ham (Christum), gav han Magt til at vorde Guds Sönner" (Joh. 1, 12). Skjönt en anden ... der en höiere Herlighed (end en anden) efter ... sine Fortjenester, da modtage dog alle i eet og samme Faders Huus een Glædens Penning af Guds Syn (Beskuelse) og Engles Samfund. Josephs Ære vilde der ikke være nogen Ære, thi de have der en sand Ære, idet Gud ærer dem som Sönner, og alle Engle og alle Hellige ære dem som Hövdinger (Prælater). Gud er deres Skyldner, thi de gjorde sig værdige til det, som Gud havde bestemt for dem. Englene og alle Hellige ere deres Skyldnere, thi de lagde Vind paa, som de bedst kunde, at fylde deres Tal og forögе deres Fryd[1]. Himmel og Jord og al Skabningen priser dem, thi de frem-

[1] *Da Membranens sidste Blad var saa beskadiget, at en större eller mindre Deel af de fleste Linier manglede (var afreven), bestaaer Resten af Oversættelsen, som Fölge deraf, for det meste kun af usammenhængende, afbrudte og ufuldstændige Sætninger.*

skyndte det ved deres Opförsel, at hele Skabningen forandredes til det Bedre. Enochs Tryghed og .... de ..... i Fryd ..... Sönnen og Kjærlighed ..... begges saaledes som ..... de frydes ved Samfund ..... Helliges frydes de ..... Guds, udvortes og indvortes, over sig og under sig, og omkring sig. De frydes og derved, at alle ..... lige .... Skjönhed ..... hæsligste ..... ere lette i alle .... ere hine tunge i stor ..... hed. Ligesom disse ere styrkede af den höieste Kraft, saaledes ere alle hine lammede af stor Afmagt. Ligesom disse nyde kongelig Frihed, saaledes ..... gaae hine i slavisk Ufrihed. ..... som disse frydes i stor Vellyst ..... bedröves hine i mangen ..... som disse frydes ved salig Udödelighed, ... saaledes begræde hine et usselt og lan(gt (Liv?). Ligesom disse ere oplyste af al (Viisdom), saaledes formörkes hine af mörk .....; thi for dem bliver til Sorgs Forögelse det som de vide. Ligesom Venskab (forener) disse, saaledes piner (Fjendskab) hine. Ligesom disse blive ..... ærede af al Ska(bningen) ..... have hine Uenighed og ..... Skabningen. Ligesom disse ..... Vælde, saaledes nedtrykkes hine i den dyb(este) Afmagt. Ligesom disse iföres ..... störste Ære og Sikkerhed, saaledes ..... hine af den störste Frygt. (Ligesom) disse frydes i en uudsigelig Fryd, saaledes græde hine uden Ende i ... elig Sorg. Guds Had have de; (thi) de modsatte sig ham som de (kunde) og sögte at bevirke, at (Guds) Borg ikke blev (opfört). De have Englenes Had; thi de bestræbte sig for, som de kunde, (at) deres Tal (ikke) skulde fyldes. Alle Helliges Had (have de); thi de ..... deres, som de kunde.

D.: ..... Sammenligning: ligesom ..... ere de Retfærdiges Glæder, ..., uforlignelige og uudsigelige.

Red. havde efter Prof. K. Gislasons Önske bestemt her at optage dennes efter de ovennævnte Oldböger bearbeidede Udgave af den oldnordiske Oversættelse af Elucidarius med den danske Oversættelse ved Siden. I sin Afskrift havde

han paa samme Maade som i Skriftet „Um frumparta íslenzkrar túngu í fornöld" gjengivet de i Oldbögerne forekommende oldnordiske Skrifttegn og Abbreviaturer. Af en stor Deel af disse havde man imidlertid ikke de tilhörende Typer og det faldt vanskeligt at faae dem tilveiebragte. Dette er Grunden til at her forelöbig leveres alene den danske Oversættelse og henvises til Texten, naar Omstændighederne tilstede dens Udgivelse.

GEOGRAPHISKE OPLYSNINGER OM DE I SAGAERNE FOREKOMMENDE SKOTSKE OG IRSKE STEDSNAVNE; VED P. A. MUNCH.

(Fortsættelse; see nærværende Annaler for nordisk Oldk. og Hist. 1852 S. 44—103).

I. ORKNÖERNE.

ÖEN HOY, det gamle *Háey*, d. e. den höje Ö, svarer til sit Navn, da den er den eneste af alle Öerne, som har egentlige Fjelde, og disse tage sig blandt de lave Omgivelser endog ret anseeligt ud, skjönt de ikke ere meget höje. Det er allerede forhen (1852, S. 61) omtalt, at Navnet Hoy kun vedkommer den nordlige, höje Deel af Öen, og at den sydlige, lavere ansees som en Ö eller et Land for sig selv, under Navn af WALLS eller WAES (udtalt Waas), uagtet den ikke ved nogen dyb Fjord eller paa nogen anden markeret Maade er adskilt fra Hoy, thi den dybe Bugt, Longhope, der skærer sig ind sydligt paa Waes, danner ikke Grændsen mellem denne og Hoy. Det er ligeledes allerede omtalt, at den ældre norske Form af Navnet Waes (Vaagérne) var *Vágar* eller *Vágaland*. *Háey* og *Vágar* omtales just ikke synderlig ofte i Orkneyinga Saga. Den förste har vel ogsaa stedse været temmelig tyndt beboet, paa Grund af dens bjergige Beskaffenhed. I en mod Vesten nedgaaende Dal, ved Foden af

den höjeste Fjeldtop paa Öen, ligger Gaarden Rackwick, Sagaens *Rekavík*, hvor Thorljót, Ölver Rosta's Fader, boede. Paa denne Kant af Öen findes ogsaa den bekjendte saakaldte Dvergsteen *(dwarfie stone)*, afbildet og beskreven hos Barry, indeholdende trende ved Menneskehænder udhulede Klippekamre, hvis Bestemmelse dog ikke nu kjendes, men som dog vel sandsynligviis enten ere at henföre til Pictshusenes Tid, eller ogsaa have været Bolig for en Culdee eller „Pape", som Nordmændene kaldte disse Eneboere. Gaarden *Brebuster*, paa Öens nordligste Spids, maa, som man af Navnets Form tydeligt kan slutte, i ældre Tider have hedet *Breiðibólstaðr*.

Det er bekjendt, at det gamle Sagn om Hjadningekampen lader denne foregaae paa en Ö, kaldet *Háey*, og den temmelig sildige Bearbeidelse deraf, som findes i Flatöbogen, nævner her udtrykkeligt *Háey* i Orknöerne. Sagnet kan dog ifölge sin Natur ikke oprindeligt have været knyttet til nogen bestemt geographisk Localitet. Ved *Háey* har man snarest tænkt sig et mythisk, overjordisk Sted af samme Slags som Aasgaard, Vanaheim, Jötunheim, hvilke man först i sildigere Tider har sögt at give en bestemt Beliggenhed paa Jorden. Hvad nu *Háey* angaaer, da findes der saa mange Öer af dette Navn ved Norges Kyster, at man maa formode at idetmindste flere af dem have deelt den Ære med Hoy i Orknöerne, at nævnes som Hjadningernes Kampplads.

Grændsen mellem Hoy og Waas betegnes paa det nærmeste ved den lille Ö Risey, ved den östlige Kyst, der vel ikke nævnes i Sagaer eller Diplomer, men hvis Navneform dog noksom viser, at den i ældre Tider maa have hedet *Hrísey*, og formodentlig været bevoxet med Smaakrat. Det nærliggende *Farey* heed, som man af P. Clausöns Fortegnelse seer, *Færey*, og maa saaledes formodentlig have været fuld af Faar, da Nordmændene gave den Navn.

Paa Waas gjenkjende vi flere gamle Navnformer,

som Thurway — *þórðarvágr*, Air — *Eyri*, Longhope — *Langihópr*, saaledes benævnes den dybe Fjord, der gaar ind fra Östen og deler Waas i to Dele, North-Waas og South-Waas. Halvöen South-Waas forbindes kun ved et smalt Eid (Aith) med den övrige Deel af Öen. Yderst mod Öst paa South-Waas er Bugten Osmondwall, det gamle *Ásmundarvágr*, der ofte nævnes som en Havn, hvor forbiseilende Skibe lagde ind. Der laa f. Ex. Sigurd Jarl, da Olaf Tryggvessön i Aaret 995 paa sin Reise til Norge kom uforvarende over ham og tog ham til Fange. Da den aabner sig lige mod Ragnvaldsö eller South-Ronaldsey, nævnes den stundom i Sagaerne som beliggende ved Ragnvaldsö; og dette har formodentlig givet Anledning til, at den stundom forvexles med Ragnvaldsvaag eller Ronaldsvoe paa Ragnvaldsö. Undertiden er det vanskeligt nok at udfinde det Rette, thi begge Havne ligge paa det nærmeste lige overfor hinanden.

South-Ronaldsey har, som det allerede forhen er nævnt, faaet Tillægget „South", fordi ogsaa Rinansey i Tidens Löb forvanskedes til Ronaldsey, hvilket gjorde det nödvendigt at skjelne mellem den nordlige og den sydlige Ö af dette Navn. I ældre Tider vare „Rinarney" og „Rögnvaldsey" saa forskjellige Navne, at ingen nærmere Betegning udfordredes. Ragnvaldsö synes idetmindste i Fortiden at have været en af de bedst bebyggede og befolkede Öer. Dette, i Forbindelse med dens Beliggenhed lige overfor Skotlands Kyst, ved Pettlandsfjorden, er Aarsagen til, at den maaskee oftere end nogen anden Ö, næst Rossö, nævnes i Orkn. Saga. Imidlertid forekommer ogsaa der, idetmindste i Udgaven, hyppige Forvexlinger med Rinansö, aabenbart opstaaede derved, at Navnene i de ældste Haandskrifter kun vare betegnede med Begyndelsesbogstavet, og at senere Afskrivere, uden Kjendskab til Localforholdene, have udfyldt Navnene urigtigt. Dette er idetmindste Tilfældet S. 372, hvor det omtales, at Svein Asleifssön fra *Barðsvík*, nu Barswick

paa S. Ronaldsey, saa et Langskib sejle fra *Hrólfsey* til *Rinansey*. Dette var, som man let vil indsee, en fuldstændig Umulighed, og her er desuden en dobbelt Fejl tilstede, da der ogsaa, som ovenfor paaviist, staaer *Hrólfsey* istedetfor *Hrossey*. Derimod staaer der i Flatöbogens Text kun *R.ey*, ikke *Rinansey* fuldtud. Kort efter siges det udtrykkeligt, at Svein og Ragnvald Jarl fra Stranden nede ved samme *Barðsvík* saae Harald Jarl sejle over fra Katanes til *Vágaland* eller Waas. Hvorledes Ragnvaldsö S. 408 ogsaa er forvexlet med Rolfsö, er allerede berört. Fra Katanes kunde man ikke see Harald Jarls Flode stikke frem bag Rolfsö, men derimod, naar der skulde være Tale om en Ö, hvis Navn begyndte med R, alene bag Ragnvaldsö.

Det er forhen nævnt, at *Ásmundarvágr* paa *Vágaland* stundom forvexles med Rögnvaldsvágr, nu Ronaldsvoe, paa Ragnvaldsö. Ronaldsvoe er egentlig det indre Bassin af den store Bugt paa Nordvestsiden af Öen, der kaldes *Widewall Harbour*, og begrændses af Hoxa-Halvöen i Nord og Herston-Halvöen i Syd. *Widewall* er, som man lettelig seer, det gamle *Víðivágr*. *Rögnvaldsvágr* nævnes allersidst i Sagaerne ved Aaret 1263, da Kong Haakon Haakonsön paa sit Tog til Skotland laa der med sin Flode omtrent fra 1ste til 10de August, i hvilken Tid der indtraf en ringformig Solformörkelse den 5te August, hvilken Sagaen omtaler og beskriver, og som efter nyere Beregninger netop var ringformig i Ströget om Ragnvaldsö: et ypperligt Vidnesbyrd om Sagaens Troværdighed (Archæol. Scot. II. S. 363, 364, jfr. disse Annaler, B. f. 1846, S. 327).

Hoxa, som nys er omtalt, er en Fordrejelse af det gamle *Haugseið*, der udtrykkeligt omtales i Grevinde Katharinas Brev af 4de April 1329 (Dipl. Norv. II n° 170), blandt det Jordegods, hun i dette Aar kjöbte af Drottseten Hr. Erling Vidkunnssön. Men Stedet er især-deleshed mærkeligt som det, hvor Jarlen Thorfinn Hau-

sakljuv blev höjlagt omtrent 960. Her findes endnu en stor Höj, den saakaldte *How of Hoxa,* og man kan neppe tvivle om, at den i ældre Tider paaviistes som Thorfinnshöjen. Alligevel har det ved senere Undersögelser viist sig, at den i alle Fald oprindeligt ikke er nogen nordisk Gravhöj, men derimod en af de saakaldte Burghs eller Befæstninger fra Jernalderens ældste Tider. En nöjagtig Beskrivelse af den findes i Wilsons Archæology S. 425—427, saa at jeg derfor ikke her behöver at opholde mig derved; selve Navnet „Haugseið" viser aabenbart, at Höjen *(haugr)* maa have staaet der, förend Stedet, der er benævnt efter den, fik sit Navn; hvis man nu ikke vil antage, hvad der ej er synderligt rimeligt, at Navnet först er opstaaet efter Thorfinn Jarls Begravelse, men anseer dette, saavelsom de fleste övrige Stedsnavne paa Öen, for *örnefni,* som Nordmændene allerede ved deres Ankomst gave Stederne, maa fölgelig Höjen med dens indre Bygning have staaet der, forinden Öerne coloniseredes af Nordmænd. Vi stöde saaledes her paa det samme Phænomen, der ogsaa aabenbarer sig ved Harald Hildetands foregivne Gravhöj ved Leidre og ved det saakaldte Tryggverör paa Sotenes i Baahuuslehn, at en Grav eller Bygning fra en tidligere Befolkningsperiode udgives for og paavises som Gravsted for en bekjendt Hövding i Jernalderen. Harald Hildetands saakaldte Höj er nemlig (see Worsaae, Danmarks Oldtid o. s. v. S. 90) kun en sædvanlig Dysse fra Steenalderen, og Tryggverör, hvor Kong Tryggve Olafssön skal være höjlagt i 963, er en Begravelse fra Bronce-Alderen (s. Holmbergs Bohuslens beskr. III S. 11). Her opstaar nu det Spörgsmaal, hvis Besvarelse vil være vanskelig nok: anvendte vore hedenske Forfædre stundom slige Structurer fra en tidligere Befolkningsperiode, naar de laa bekvemt, til Begravelser, for derved at spare sig selv endeel Arbeide, eller skal man altid, hvor det her omtalte Phænomen indtreffer, slutte, at det senere Begravelsessagn er urigtigt, og kun har dannet sig i forholdsviis

sildigere Tider? Ved nærmere Overvejelse synes dog det förste at være rimeligst. Det var saa naturligt, at man, naar man allerede paa det til Begravelsen udseete Sted fandt en Structur, der bekvemt kunde benyttes, og som tilhörte en ældre Periode, om hvis Levninger og Mindesmerker ingen Pietet længer fredede, virkel g benyttede den for at spare Arbeide. Noget lignende er allerede ovenfor antydet (S. 87), hvor der handles om Steensætningen paa Steinsnes og Haavard Jarls, Thorfinns Söns, formodede Gravhöj, nemlig at ej alene den keltiske Steensætning benyttedes af Nordmændene til Forskandsning i en Strid, men at ogsaa enkelte af Stenene selv ere blevne borttagne og anvendte til Bautastene paa en Gravhöj, der opkastedes i Nærheden over de i Striden faldne Nordmænd.

Ogsaa paa South Ronaldsey findes et Sted, kaldet Papley, paa Östsiden, hvilket altsaa i ældre Tider maa have hedet Papuley, saa at det, som ovenfor berört, altid bliver noget tvivlsomt, om det er dette Papuley, eller Papuley paa Sydöstkanten af Rossö, der nævnes i Orkn. Saga, hvor Magnus Jarls Mödrenefrænder i Papuley omtales. Men rimeligst bliver det dog, at det er Papuley paa Rossö, som menes. Saa meget bliver dog vel vist, at Papuley paa Ragnvaldsö, som ethvert andet Papuley, navnlig paa Island, har faaet sit Navn deraf at de norske Nybyggere, der ved sin förste Ankomst forefandt Levninger fra Paperne eller de skotsk-irske Geistlige. En „Sigurðr af Pappley forekommer i Forliget mellem Biskop Villjalm af Orknö og Haakon Jonssön d. 25de Mai 1369, see Dipl. Norv. I No. 404, uden at det dog heller her kan bestemmes, hvilket Papuley der menes.

Ragnvaldsö er den af Orknöerne, paa hvilken vi kjende flest Stedsnavne i den oprindelige norske Form, forsaavidt de nemlig nævnes i det föromtalte Salgsbrev af 1329. Det er ikke uden Interesse, at anföre dem ved Siden af deres nuværende Form, forsaavidt denne kjendes, som Bidrag til at iagttage Overgangs-Analogien. De ere

Stufur, Kvíkobbi, Klet (Clet), Þórðarekra (Thurriger), Borg (Brough), Leikakví (Lykquoy), Hlíð, Haugseið (Hoxa), samt det udenfor Öen liggende Péttlandssker (Pentland Skerry). Formen Lykquoy, udtalt Leikkvoj, er ret merkelig, thi vi see i *quoy* = *kví* aabenbart den samme Egenhed i Udtalen, der nu findes i den færöiske Mundart, hvor *kví* ligeledes udtales *kvuj*; og heraf tör man maaskee slutte, hvad der i sig selv ogsaa er heel rimeligt, at Folkemundarten paa Orknöerne og Hjaltland lignede den paa Færöerne, indtil de skotsk-engelske Former altfor meget fortrængte de norske, og udslettede Dialektens Ejendommeligheder. Hertil finder man allerede Spor i Skrivemaaden Rognaldsey i det nysomtalte Diplom af 1329. End flere Anglicismer forekomme i Diplomet af 1369, og end flere i Klagebrevet over David Menyes af 1426 (Dipl. Norv. II n⁰ 691).

Den lave og flade Flotey, forhen *Flatey*, mellem Waas og S. Ronaldsey, svarer ganske til sit Navn. Om den söndenfor liggende *Swithey*, og Uvisheden af dens ældre Form, er ovenfor talt. *Swanay*, endnu længer sydligt, strax vestenfor Bardsvik paa Ragnvaldsö er Orkn. Sagas *Svíney*.

Til Ragnvaldsö regnedes, som vi allerede af Salgbrevet have seet, det lille Péttlandssker, nu Pentlandskerry midt i Pettlandsfjorden. Det kaldes i Brevet „utan bús", d. e. ubeboet, og det benyttes i det höjeste til Græsgang for Faar. Da det har sit Navn efter Pettlandsfjorden, bliver det ogsaa belejligst, her nærmere at beröre dette sidste Navn. Formen „Pentland" er en först i sildigere Tider opstaaet Forvanskning. Tidligere skrev man, hvad vel endog nuomstunder de nærmest omboende sige, *Pightland*, hvilket egentlig ikke vil sige andet end Picternes Land, i den ældre angliske Form *Pihtland* eller *Peohtland*, ligesom Picterne selv kaldtes *Pihte* eller *Peohte*, efter den samme Analogi, som lat. *rectus*, tydsk *recht* = angl. *riht*, engl. *right*; tydsk *recht*, opr. *rekt*, = angl. *riht*, eng. *right*;

lat. *tectus*, tydsk *dicht*, = angl. *þiht*, engl. *tight*. Da nu alle disse Former, der oprindelig skulde ende paa *akt*, *ikt* eller *ekt*, *ukt*, men i de tydske Mundarter sædvanligviis blive til *aht*, *iht* eller *eht*, *uht* (udt. acht, icht, echt, ucht), i vort Oldsprog assimileres til *átt*, *étt*, *ótt*, som *mátt(r)* = maht, Macht, *Þátt(r)* = Docht, *rétt* = riht, recht, *þéttr* = *þiht*, *dicht*, *sótt* = Sucht, o. s. v., er det klart, at Pihtland, Pightland egentlig ogsaa skulde skrives *Péttland*, og Fjorden *Péttlandsfjörðr*, ligesom og Pikterne selv maa have været kaldt *Péttir* eller *Péttar*. Imidlertid er Skrivemaaden *Petland* i vore Oldskrifter meget gammel, og Udtalen maa ogsaa have været derefter, siden Forfatteren af *Ystoria Norwegiæ* (s. A. S. 54,55) kalder Picterne, eller rettere det Folk, hvilket man paa Orknöerne tilskrev de saakaldte Pikts-Huse, og som, om det end ikke i Virkeligheden var Pikterne, dog troedes af Folket at være dem, *Peti*. Man burde dog vistnok i Saga-Udgaver med forbedret Orthographi optage Skrivemaaden *Péttlandsfjörðr*, da den utvivlsomt er den etymologisk rigtige. Forövrigt er denne Form, *Péttland* eller *Petland*, et tydeligt Beviis paa, at de saa meget omskrevne og omstridte Pikter endnu vare til i det nordlige Skotland, da vore Forfædre först kom til disse Egne. Thi saadanne Omdannelser af fremmede Navne efter de i Sproget egne Lydregler, hvorved Navneformen ligesom blev nationaliseret, höre hjemme i Sprogets tidligere Periode, da Analogi-Instinktet var mere levende, og hvad man kunde kalde Lydlærens Dynamik virkede sterkere; og dette var længe för Christendommens Indförelse, efter hvilken Tid man mere og mere optog fremmede Navne uden Forandring, eller i alle Fald uden at nationalisere dem. Vore Forfædre kunne saaledes ikke have lært Picternavnet at kjende af Böger, der först kom med den christne Geistlighed; de maa altsaa selv i tidligere Aarhundreder være komne i personlig Berörelse med dem, og derved med egne Ören have hört deres Navn, og givet det en med deres Lydsystem overeensstemmende Form. Da

man nu saavel af de irske, som de angliske Annaler veed, at Nordboerne ikke viste sig i de skotske Farvande förend omtrent 790, maa man heraf slutte, at Picterne af vore Forfædre kaldte *Péttir*, da de endnu vare til i det nordlige Skotland, med andre Ord, at Navnet „Skotland" da endnu ikke var udstrakt til de nordligere Dele. Dette stemmer ogsaa særdeles godt med, hvad vi andenstedsfra erfare, at Benævnelsen „Skoter" oprindelig betegnede Irlands Beboere og lige ned i det 11te Aarhundrede vedblev at bruges i denne Betydning, som f. Ex. naar den irske Munk Marianus kaldes Marianus Scotus, og at Navnet „Skoter" allerförst overförtes paa Sydskotland eller det saakaldte Albain, da nogle irske Stammer nedsatte sig i den sydvestlige Deel. Först eftersom disse irske Skoter, kaldte de dalriadiske, udbredede deres Herredömme, udvidede ogsaa Navnet Skotlands Omraade sig, og der maatte saaledes gaa en lang Periode hen, i hvilken det nuværende Skotland bestod af to Dele, Skotland i Syd og Piktland i Nord. Fra denne Periode hidrörer aabenbart Benævnelsen Pettlandsfjorden, d. e. Piktlands-Fjorden. Saxo har ligeledes kjendt Sagn fra samme Tid, idet han lader Ragnar Lodbrok krige saavel paa Skotland som paa Petland [1]. Man kan vist antage det som afgjort, at da Nordmændene besatte Orknöerne, heed endnu den nordlige Deel af Skotland kun *Péttland*, og at herunder ogsaa indbegrebes de af samme Slags Folk beboede Orknöer, saaat Benævnelsen *Péttlandsfjörðr* derved blev aldeles adæqvat. Skotlands hele fölgende Historie til temmelig langt ned i Tiden er egentlig kun en fortsat Kamp mellem den gamle piktiske Kongestamme i Moray og den skotske i den sydligere Deel af Landet om Herredömmet, indtil den sidste fik Overhaand, og med den ogsaa Navnet Skoter og Skotland. Alle de mægtige Maormors eller Jarler af Moray, om hvilke vi læse, deels i Sagaerne, deels i de skotske Oldskrifter, til-

[1] Saxo, 9de Bog, Müllers Udgave S. 448.

hörte en og samme Æt, hvis Led vi endogsaa næsten fuldstændigt kunne paavise, og kæmpede uophörligt mod den sydskotske, senere kaldet kennethske Stamme. I det 10de og 11te Aarhundrede var der næsten skifteviis morayske og kennethske Konger i Landet, og da Nordmændene havde faaet fast Fod i Orknöerne, gjorde sædvanligviis ogsaa de fælles Sag med hine mod de sidste, skjönt de i Begyndelsen krigede imod dem. Man kan neppe tvivle paa, at den Mælbrigde Jarl, som Sigurd, Orknöernes allerförste Jarl, dræbte omtrent 875, var Maormor af Moray; det samme veed man med Bestemthed om *Finnlaich* eller Finnleik, der blev overvunden af Sigurd Jarl digre paa Skidamyre, c. 980, thi Finnlaichs Sön var den bekjendte Macbeoth eller Macbeth, Maormor i Moray, hvis foregivne Oprör og Svig mod Kong Duncan alene bestod i at han fortsatte Familiefeiden om Overherredömmet, og var heldig. Allerede för ham havde hans Farbroder Mælbrigdes Sön Mælkolm vundet Skotlands Krone; hans Dattersön var Thorfinn Jarl paa Orknöerne, om hvilken det fortælles, at han vandt en stor Deel af Skotland, med andre Ord, at han hjalp sin Frænde Macbeth til at vinde Kongemagten, og selv til Lön fik store Besiddelser. Efter Macbeths Fald gjorde hans Frænde Lulach, Kong Mælkolms Brodersön, Forsög paa at holde sig som Konge; senere fremstod Mælsnechtan, Lulachs Sön, Maormor af Moray, med Kongetitel; Lulachs Dattersön Angus Mac Heth, ligeledes Jarl af Moray, gjorde Kong David Tronen stridig, hans virkelige eller foregivne Sön Mælkolm gjorde Opstand mod Kong William, og endelig nævnes Mælkolms Sön Kenneth Mac Heth, der döde i 1214. Saa længe vedvarede Pikternes Uafhængighedsforsög, og det fremgaaer da noksom heraf, at Pikterne ikke, som flere have paastaaet, er et germanisk Folk, men simpelthen Forfædrene til den nuværende skotske Nationalbefolkning, eller de saakaldte Höjlændere, der ere et med Irerne meget nærbeslægtet

keltisk Folk, ligesom ogsaa deres Sprog næsten er identisk med det irske.

Til Orknöerne regnes nu ikke længer den lille Ö Stroma, forhen *Straumsey*, der omtales i Orkn. S. p. 374, saavelsom i Njáls Saga Cap. 86, men som forresten i Udgaven af Orkn. Saga stundom forvexles med *Strjónsey*. En anden liden Ö, som derimod stundom findes regnet til Orknöerne, uagtet den ligger længere fra dem end Stroma, er Klippe-Öen eller rettere Skjæret *Sulisker*, fordum kaldet *Súlna-sker*, *Súlna-stapi*, der ligger flere Mile vestligt for Hoy, i det aabne Hav. Det omtales i Hák. Hák. S. Cap. 318, hvor der siges, at nogle Skibsstyrere, som skulde slutte sig til Kongens Hovedflaade, der allerede havde forladt Norge for at gaa til Skotland, sejlede hurtigt efter, og ikke saae Land, förend de kom ved Sulnastape vestenfor Orknöerne. Det lader til at Orknö-Jarlerne have benyttet Öen til Selver og Eggver, eller anden Slags Fordeel af Jagt og Fiskeri, thi i det foromtalte Klagebrev, som Orknöernes Indbyggere omtrent 1426 lode opsætte over David Menyes af Weems, der i 1423 havde faaet Orknöerne til Lehn, og siden tilladt sig de störste Voldsomheder, lyder en af Punkterne saaledes: „Item Willem Gra (Gray) kærde thet fornemnde David nödde honom til at thake sit schip oc sina mæn sænde til ena *Øø* ther ligger langt i hafuit oc kallas Soolsker æller han sculde ryma landit, oc tha sænde han af stad schipit med .ij. sina brødher oc .viij. andra mæn her af landit oc ther bliuo the alle, hulkit schip kostade honom med reskap oc annat gotz ther oppa .xv. mark engilsche".

I Forbindelse med Pettlandsfjorden maa vi ligeledes omtale den saakaldte *Svelgr* eller Malström, der nævnes paa flere Steder i Sagaerne, f. Ex. Orkn. S. S. 218 (Svein sejlede mellem Haaö og Grimsö og östenfor Svelg, samt derfra til Breidefjorden" m. m.), og i Haakon H. S. Cap. 327, hvor der berettes at et af de norske Skibe paa Tilbagetoget fra Skotland nær var drevet i Svelgen i Pett-

landsfjorden og forgaaet. Om denne Svelg meddeles i Indledningen til „Gruttusöngr", det Sagn, at det er Frodes Kvern Grotta, som der ligger paa Munden og maler Salt, og at Hvirvelen fremkommer, idet Söer skylles ind gjennem Kverne-Öjet. Den kjendes endnu under Navnet *Swelchie*, om den end deler den Skjebne med andre Malströmme, ej længer synderligt at frygtes.

KATANES MED NÆRMESTE OMGIVELSER.

Det er ovenfor omtalt, hvorledes den nordlige Deel af Skotland en Tidlang efter Nationalbefolkningen vedblev at kaldes Pikternes Land eller Piktland modsat den sydlige Deel, eller Skotland, d. e. de dalriadiske Skoters Land, indtil omtrent ved Udgangen af det 10de Aarhundrede Navnet Skotland maa antages at være blevet almindeligt for det hele Rige, skjönt Befolkningen ligefuldt vedblev at være piktisk, hvad den endnu er, og dens Hövdinger, fornemmelig de mægtige Maormors af Moray, gjorde den kennethske Æt Kongenavnet og Thronens Besiddelse stridig. Det var i dette Piktland, eller det nordlige Skotland, at Nordmændene satte sig fast paa forskjellige Steder langs Kysten samtidigt med deres Colonisation af Orknöerne, og efterhaanden udvidede sine Besiddelser saaledes, at et ikke ubetydeligt Parti af Kysten, baade paa Nordsiden, der vendte mod Pettlandsfjorden, og paa Östsiden, der vendte mod Morayfjorden, saagodtsom ganske var coloniseret af Nordmænd. Dette aabenbarer sig tydeligt nok af de norske Stedsnavne, vi finde i disse Egne saavel langs Kysterne, som nogle Mile opad enkelte af de store Dalstrækninger (Straths), hvor altsaa den oprindelige piktiske Befolkning enten maa være bleven ganske norvagiseret, eller trængt op til de höjere, indre Egne. Dette gjelder dog ikke det egentlige Katanes, eller den nordöstlige Deel, der danner en mellem Pettlandsfjorden i Nord og Morayfjorden i Öst fremragende Spids, thi her

er Afstanden fra Kyst til Kyst saa kort, at begge Kystbelterne, om man saa kan kalde dem, gribe over hinanden og derved danne en uafbrudt eensartet befolket Strækning. Men efterhaanden som Landet tiltager i Brede mod Vest og Syd, fjerne ej alene Kystbelterne sig fra hinanden, men de blive og selv smalere og smalere, indtil de omsider ganske ophöre. Dette hindrer imidlertid ikke, at der ogsaa paa de reenpiktiske Strög af Skotlands Kyst kan findes Stedsnavne af heel og halv norsk Form, thi her, som andensteds, pleiede Nordboerne saa vidt som muligt at norvagisere de Stedsnavne, de forefandt, enten ved at modificere dem, hvor dette lod sig gjöre, eller ved at ombytte dem med nye; og den Omstændighed, at Sagaerne have opbevaret os enkelte af de norske Benævnelser paa slige Steder, beviser saaledes ikke at Stedet selv var coloniseret af Nordmænd, men kun at disse havde givet Stedet et norskt Navn, som de brugte imellem sig, medens de piktiske Beboere selv brugte det gaeliske. En anden Sag er det derimod, naar man, som paa Katanes, finder udelukkende norske Stedsnavne endog den Dag idag.

Da Navnene Katanes og Suðrland (Sutherland), som man ved förste Öjekast seer, ere norske, kunne de saaledes ej have været til, förend Nordmændene besatte disse Kyster, og de Egne som de indbefatte, maa altsaa tidligere have haft andre Navne, eller været regnede som Dele af de nærmeste piktiske Landskaber. Disse vare, og ere, kan man sige, endnu, *Ross*, *Moray* og *Strathnaver*, til hvilke i ældre Tider hele den nordlige Deel af Skotland, eller det egentlige Piktland, synes at have været regnede. Der forekomme vistnok ogsaa flere andre Landskabs- eller Hereds-Benævnelser i det nordlige Skotland, uden at man kan see, hvorvidt de oprindelig vare sideordnede med de tre her anförte eller kun betegnede Underafdelinger f. Ex. Assynt Edderachyllis, Diurnes, m. fl.; men det er vist, at idetmindste nuomstunder Ross-Shire indbefatter den hele nordlige Deel af Skotland mellem Vesterhavet og Moray-

fjorden, paa Caithness og Sutherland, samt de smaa Enclaver, der regnes til Cromartyshire, nær, og at ligeledes vore Forfædre, naar de opregnede Nord-Skotland eller det egentlige Piktland, kun nævnte Katanes, Suðrland, Ross og Mœrævi (d. e. Moray); hvorved man altsaa havde regnet hele den Deel af Nordskotland, der ikke indbefattedes under Katanes, Suðrland og Mœrævi, til Ross i videre Forstand, saaledes da ogsaa Strathnaver, Diurnes, Assynt Edderachyllis, m. m. Fremdeles heder det og i det lille Stykke, med Overskrift *de situ Albaniæ*, der er aftrykt i Johnstons Antiquitates Celto-Normann. S. 135, at Skotland bestaaer oprindelig af syv Dele, nemlig 1) Enegus med Moerne (Angus med Mearns), 2) Adthehodle og Goverin (Athole), 3) Stradeern med Meneted (Stratherne med Menteith), 4) Fife med Fothreve, 5) Mar med Buchan, 6) Murref (Moray) og Ros, 7) Katanes dennesides og hiinsides „Mound," der deler det efter Midten. Her nævnes heller ikke noget om de mange Underafdelinger af Districtet Ross.

Det ligger i Sagens Natur, at Grændsen mellem det erobrede Distrikt Katanes med Suðrland, og de tilstödende oprindelige Landskaber, ikke kan have været nöje bestemt, förend i de senere Tider. Mod Syden, ved Kysten, havde man dog et naturligt Grændsepunkt, nemlig Udlöbet af Floden Ekkjal eller Ochiell, nu Oikel, og som fremdeles danner den sydlige Grændse for Sutherland. Ochiell udspringer i de indre Fjeldegne af Ross, og löber mod Östen, indtil den falder i den nordligste af de inderst i Morayfjorden paa begge Sider af Tarbet-Halvöen indgaaende dybe Fjorde. Ekkjal-Flodens Bred eller den saakaldte *Ekkjalsbakki (bakki* betegner nemlig altid en Flodbred, naar det sættes i Forbindelse med en Flods Navn) spiller derfor en vigtig Rolle i Beretningerne om de ældre Orknö-Jarler, som de faste norske Besiddelsers sydligste Grændsepunkt. Stundom kunde Nordmændene nok sætte sig i Besiddelse af noget mere, f. Ex., da den förste

Orknöjarl, Sigurd Eysteinssön, i Forbindelse med Thorstein, Olaf hvites Sön, underkastede sig baade Katanes, Suðrland, Ross og Mœrævi (Moray), men de to sidste Landskaber tilfaldt snarere Thorstein, end Sigurd, og tabtes vel for Nordmændene ved Thorsteins Död (c. 875). Sigurd Jarl blev selv, som der fortælles, höilagt paa Ekkjalsbakke, eller ved Floden Ekkjals Bred, sandsynligviis lige ved Udlöbet, da han efter at have overvundet og fældet den skotske Jarl Mælbrigde, samt bundet hans afhugne Hoved ved sin Stigrem, var död af et Saar, som en af Hovedet fremstaaende Tand havde bibragt ham i Benet. Sandsynligviis blev Sigurd netop höjlagt ved Ekkjal, for siden som Landvætte, efter de gamle hedenske Begreber, at vogte Grændsen; endog hans Gravhöj vilde i og for sig kunne tjene som et Merkepunkt og Vidnesbyrd om at Nordmændenes Besiddelser naaede did. Ekkjal nævnes ogsaa senere i et Vers af Arnor Jarlaskald om Thorfinn Jarls og den saakaldte skotske Kong Karls anden Kamp (Orkn. S. S. 38). I Arnors Vers heder det, at Kampen stod paa Torfnes söndenfor Ekkjal, i Sagaen selv derimod efter Flatobogens Text, at den stod paa Torfnes söndenfor Böfjord. Dette er forsaavidt unöiagtigt, som Böfjord ikke kan være nogen anden end Beaulyfirth, der löber ind til Beaufort Castle, Frasernes gamle Ættesæde, söndenfor Tarbet-Halvöen, forbi Inverness; og da Torfnes aabenbart ikke er andet end en norvagiseret Form af Tarbet-Nes, vilde deraf fölge, at Ekkjalsbakke, om den skulde ligge söndenfor Torfnes, maatte blive at söge ved Beaulyfirth. Men Feilen kan berigtiges ved en Variant, der har „Breidefjord," hvilket aabenbart er det rette, thi Breidefjord er, som man ogsaa andenstedsfra kan see, Navnet paa Morayfjorden, fornemmelig dens indre, nordlige Deel, der optager Ekkjal, nordenfor Tarbet. Dette sees bedst af Beskrivelsen over Svein Asleifssöns Reise med Paal Jarl til Atholl, i Orkn. S. S. 218: „de reiste östenfor Svelg (i Pettlandsfjorden) ad Breidefjorden (Morayfjord) og indefter den til Ekkjal,

samt videre til Atjöklar (Atholl). Hvad forresten Navnet Tarbet angaaer, da betyder det paa gaelisk, at der er saa smalt, at man kan drage Baade derover; men Nordmændene, som vel ikke i Förstningen kjendte denne Betydning, satte Navnet i Forbindelse med Ordet *torf*, fordi Einar Ragnvaldssön (Torf-Einar) netop her lod skære Törv til at bruge som Brændsel paa de skovlöse Orknöer. Af det nysanförte Sted seer man endvidere, at de, der fra Orknöerne eller de nordlige Egne af Skotland agtede sig ind til Atholl, sejlede ind til Ekkjalsbakke, hvor de forlode Skibene og toge Landvejen fat, sandsynligviis langs Loch Ness.

Hvad derimod den vestlige Deel af Katanes angaaer, da har Grændsen, som sagt, neppe været ganske bestemt, förend i de sildigere Tider. Den sikkreste Maade at udfinde, hvor det egentlige Katanes ophörte og hvor de skotske Maormorers Besiddelser, eller det saakaldte Strathnaver begyndte, er ved at iagttage Stedsnavnene, thi hvor den overvejende Deel af disse ere norske, kan man ogsaa være sikker paa at Befolkningen var norsk, eller regnedes til Katanes. Dette indtræder, naar man gaaer vestenfra, först ved Hallowdale, der ogsaa nu danner Grændsen mellem Ross og Caithness Shirer. Hallowdale er selv et norskt Navn, kun angliseret; dets ældre Form var rimeligviis *Holdalr* (den hule Dal, *hollow dale)* eller *Halladalr.* Strax östenfor kommer *Sandset* (Sandssetr), og en liden Dal, hvori vi finde Navnene Burrowstoun *(Borgstein* eller *Borgstofn)*, Fors, *(Fors*, Vandfald), Libuster *(Hlíðarbólstaðr)*, Lyth *(Hlíð)*; Skail *(Skáli)*, Broubuster *(Brúarbólstaðr*, Bro-Bostedet), og överst oppe Loch Oret (sandsynligviis *Aurriðavatn*, Öred-Söen.). Videre mod Östen fölger, ved Kysten, Brimne *(Brim)*, Thurseter *(Þórðarsetr)*, og Broom Ness, tidligere Hoburnhead (sandsynligviis *Hábjarnarhöfði* eller *Hallbjarnarhöfði).* Her gaaer der en temmelig dyb Bugt ind, til Byen *Thurso*, det gamle *Þórsá*, hvilket egentlig var den der udlöbende Flods Navn, (Thur-

sowater), efter hvilken ogsaa den hele Dal, den gjennemlöber, kaldes *þórsdalr*. Den Bugt, der gaaer ind til Thurso, har dog ikke sit Navn efter denne By, men kaldes Scrabster road efter det nærliggende Scrabster, fordum *Skarabólstaðr*, hvor Jarlerne ifölge Orkn. Saga S. 414 havde en Borg. Hele denne Dal opad indeholder lutter norske Navne, som Ormlee *(Ormhlid)*, Amster *(Amstr)*, Haukrig *(Haukahryggr)*, Caldell *(Kálfadalr)*, Dale *(Dalir)*. Om Kalfadalr siges det i Orkn. S. at den er en Sidedal, der gaaer op fra Thorsdal, dette passer ganske paa Caldell. Længer östligt i Scrabster-Bugten ligger Murkle, det gamle *Myrkhóll*, hvor Ragnhild, Erik Blodöxes Datter, lod sin Mand Arnfinn Jarl myrde. I Nærheden af Murkle ligger ogsaa Dunnet, der senere er udstrakt til hele den Halvö, som begrændser Bugten paa Östsiden, og nu kaldes Dunnethead; paa ældre Karter kaldtes den Windiknaphead *(Vindknappr?)* maaskee fordi man, ved at komme norden om Spidsen, fölte de Storme i deres hele Vælde, der sædvanligviis pleie at rase paa Pettlandsfjorden. Den her omtalte Bugt, Scrabster Road eller Thurso-Bugten, med opgaaende Dale, synes at have været Katanes's fornemste og folkerigeste Deel. Fra Windiknaphead til Duncansbyhead, eller den i Sagaerne saakaldte *Dungalsnýpa*, synes Befolkningen at have været heel ubetydelig. Et af de flere Klippe-Nes her var rimeligviis det *Rauðabjörg*, hvor Thorfinn Jarl og Kalf Arnessön overvandt Ragnvald Brusessön i Aaret 1046. Först söndenfor Duncansbyhead, paa Östkysten, blive atter Stedsnavnene noget hyppigere, som Setre (Setr), Okergil (Akragil), Myrland *(Mýrland)*, How *(Haugr)*, og Freswick, det gamle *þrasvík*, ved hvilket der i ældre Tider var en Borg, kaldet *Lambaborg*, som omtales i Orkn. Saga S. 340, hvor man seer, at den ikke laa langt fra Elvens Udlöb *(Árós)*. Længer söndenfor *the Nose* ligger Byen *Wick*, det gamle *Vík*, der allerede i ældre Tider synes at have været en By eller Flekke. Den ligger ved en Elv, som kommer fra to Söer ikke

langt fra Thorsdalen, af hvilke den överste kaldes Loch Scarmclat, den nederste Loch Vattin. Dette sidste Navn er simpelthen det gamle *Vatn*; Scarmclat er formodentlig *Skarfaklettr*, eller noget lignende. Længer nede ved Elven, i Nærheden af Wick, findes flere oprindelig norske Stedsnavne, som Skibuster *(Skíðabólstaðr)* Trumbuster *(Þróndarbólstaðr)*, Rosbuster *(Hrossabólstaðr)*, o. fl. Formodentlig skal man enten her eller længer nordvestlig, ved Loch Scister *(Skiðasetr)*, söge det *Skíðamýri*, hvor Sigurd Jarl digre overvandt den skotske Jarl eller Maormor af Moray, Finnlaich, den bekjendte Macbeaths Fader. Den hele Östkyst af Caithness er temmelig tæt befolket, og de fleste Navne, der forefindes paa Karterne, norske eller af norsk Oprindelse, f. Ex. Okbuster (*Eikibólstaðr)*, Lykseter (*Leikasetr)*, Fors *(Fors)*, Burrowgill *(Borgargil)*, Landhallow (*Landit helga)*, Langdale *(Langidalr)*, Berridale *(Bergdalr)*, o. s. v. Det eneste gaeliske Navn paa Kysten er Dunbeth, der maaskee kan være af senere Oprindelse, og *Ord* (Hammeren), saa kaldes det Forbjerg, der danner Grændsen mellem Caithness og Sutherland. Sutherlands Kyst synes at være mindre bebygget end Caithness's; ogsaa findes her flere gaeliske Navne, som Dunrobin, (saa heder Hertugens Residens), Dornoch, det gamle Biskopssæde, Pitgrudie, o. fl., fornemmelig i det Indre, eller Dalenes övre Dele, hvilket altsammen viser, at den norske Befolkning ej kan have været saa stærk, eller have naaet saa langt op, som paa Katanes; dog ere de norske Navne strax söndenfor Ord overvejende, f. Ex. Navidaill, fordum vistnok *Nafardalr*, *Helmsdale*, det gamle *Hjálmundalr* (Orkn. S. 232), hvor den intriguante Kvinde Frakark boede, Sletadel *(Slettadalr)*, Skelbo *(Skálabú)*, Durbol *Dýraból)*, Torbol *(Þórðarból)*, Spainidail *(Spennidalr)*, Sordel *(Saurdalr)*, Miggedal *(Mykidalr)*, o. fl. Det maa formodentlig være en Feiltagelse, naar Sagaen siger at *Hjalmundalr* ligger omtrent midt i Suðrland, thi Helmsdale ligger temmelig nær dets nordlige Grændse, ved Ord.

Derimod siges S. 416 Eysteinsdalr, hvor Harald Jarl i Aaret 1201 maatte gaa til Forlig med den skotske Konge, at ligge ved Sammenstödet af Katanes og Sutherland. Der findes virkelig et Sted i det nordlige Sutherland, kaldet Esteyndale, men dette ligger just ikke lige ved Grændsen, og Omgivelsen passer forsaavidt bedre paa Ousdail strax nedenfor Ord, i Caithness, thi Eystein findes i ældre Skrifter stundom uomlydt, Austein, og *Austeinsdalr* kunde let blive til *Austdalr.*

Skene opstiller i sit fortrinlige Skrift „The Highlanders in Scotland" den Mening (II. S. 295), at *Nes*, der stundom nævnes i Orkn. Saga, betyder noget andet end *Katanes*, og indbefattede den nordvestlige Deel af Skotland, altsaa Assynt Edderachyllis, Diurnes og Strathnaver. Han grunder denne Mening paa et Par Steder i Orkn. Saga; nemlig S. 74, hvor det heder „at Ragnvald Jarl, i sin Fejde med Thorfinn Jarl omtrent 1040, sendte Bud til Nes og Syderöerne, for at berette at han havde taget Thorfinns Rige i Besiddelse, men at Thorfinn paa samme Tid var paa Katanes:" og et andet Sted, hvor der som Sagaen siger, berettedes, at Svein Asleifssön, efterat være dragen over til Nes for at herje, underrettede Erlend Jarl, der da befandt sig paa Katanes, derom. Men ved nærmere Undersögelse af Texten saavelsom af mange andre Steder viser det sig, at dette er en Misforstaaelse, og at Nes er intet andet end Katanes, saaledes kaldet i daglig Tale, for Kortheds Skyld. Der staaer nemlig udtrykkeligt, S. 74, at Thorfinn, efterat være bleven overfaldt af Ragnvald Jarl om Natten, roede ene i en Baad over til Nes, og strax efter, at Ragnvald sendte Bud over til Nes og Syderöerne, medens Thorfinn opholdt sig hemmeligt (en Variant tilföjer „snart her snart der") paa Katanes hos sine Venner. Her er det aabenbart, at Nes og Katanes er eet og det samme, om end kun af den Grund, at Thorfinn umuligt kunde have roet alene i en aaben Baad over fra Orknöerne til en fjernere vestligere Deel af det

skotske Fastland. Det andet af Skene anförte Sted forekommer ikke paa den Maade i Orkn. Saga; sandsynligviis sigter han til hvad der fortælles S. 352, at Svein og Erlend Jarl besluttede at drage tilsammen over til Katanes, og derfra til Syderöerne, samt at de ogsaa strax droge over til Nes, hvor de toge Strandhug, og laa færdige til at sejle til Syderöerne, kun hindrede ved Storm og Modvind, da Svein sendte Bud over til Öerne og meldte at Erlend havde taget Strandhug paa Katanes. Dette Sted viser netop at Nes og Katanes ere identiske. Det samme sees S. 340, hvor det heder at Anakol og Thorstein Ragnarssön droge over til Nes en Nat og skjulte sig ved Thrasvik (Freswick) der, som vi have seet, ligger paa Katanes; saavelsom og af mange andre Steder, saaat der ikke engang kan være Skygge af Tvivl tilbage om begge Navnes Identitet. At Diurnes eller Durnish, Navnet paa Halvöen mellem Fjorden Loch Erikol og den strax östenfor Cap Wrath indgaaende Bugt, er af norsk Oprindelse *(Dýrnes)*, er vistnok utvivlsomt, men Beliggenheden viser dog, at det aldrig kan have været meent ved „Nes", i de Forbindelser, dette forekommer i Sagaen. Det forudsætter ikke engang nogen norsk Colonisation i disse Egne, thi af Haakon Haakonssöns Saga seer man at flere Steder her ved Kysten af Nordmændnne benævntes med norske Navne, uden derfor at være beboede af Nordmænd, som *Hvarf* (Cap Wrath), Goafjord (sandsynligviis Loch Eribol) omtrent paa samme Maade som flere Punkter paa den engelske og skotske Kyst endnu af vore Söfarende betegnes med særegne, for Indbyggerne selv ikke bekjendte, norske eller norvagiserede Navne. Forresten er det mærkeligt nok, at Diurnes i Tidens Löb har beholdt den norske Navneform. Aarsagen er vel den at det i ældre Tider især var Nordmænd fra Orknöerne, der besejlede disse Kyster. Ogsaa „Wrath" synes at være dannet af det gamle *Hvarf*, der egentlig kun betegner en pludselig Omdrejning eller Forsvinden, og var et al-

mindeligt Navn paa flere Forbjerge, hvor man maatte gjöre en skarp Vending i Coursen, eller hvor de Landtoninger, man hidtil havde, med eet skjultes, som f. Ex. Hvarven ved Bergen, eller Hvarf (Cap Farvel) sydligt paa Grönland. Det samme gjelder vel ogsaa *Staur*, der omtales i Orkn. S. 354, som et Forbjerg eller Punkt paa Kysten, man kom forbi efter at være draget vestover fra Thorsaa; sandsynligviis menes herved enten Strathyhead lidt vestenfor Hallowdale, eller det föromtalte Broomness.

Det har stundom været antaget, at Benævnelsen Sutherland först opstod, efterat Kong Alexander II havde straffet Jon Jarl for at have indebrændt Biskop Adam af Katanes ved at fratage ham Sutherland, som det heed, og give det i Lehn til William Freskyn. Men sikkert er det, at Suðrland var en brugelig Benævnelse blandt Nordmændene lige fra den förste Tid, de satte sig fast i Skotland. Imidlertid seer man dog noksom af Sagaen, at det i lang Tid kun betragtedes som en Underafdeling af Katanes, hvilket ogsaa Navnet selv (det sydlige Land) lægger for Dagen. Det var Nordmændenes „Mark" eller Grændse-Distrikt mod Skotland. Maaskee kan man betragte hiint tidligere anförte Udsagn, at Hjalmundal laa midt i Suðrland, alene som en Unöjagtighed og at Nedskriveren kun har meent, at det laa midt i det katanes-suðrlandske Distrikt, eller midt imellem Katanes og Sudrland. Begge Landskaber udgjorde ogsaa et eneste Bispedömme, hvis Kathedralkirke laa i Dornoch i Sutherland, medens Biskopperne dog kaldtes Biskop af Katanes. Der opbevares endnu i Archivet paa Dunrobin Castle et Par interessante Documenter, af hvilke det ældste er Fundation af det indtil da ikke oprettede Domkapitel ved Katanes Kathedralkirke, af Biskop Gilbert, Efterfölger af den bekjendte Adam, der blev indebrændt 1222 (s. Orkn. Saga S. 422); det andet er en Bekjendtgjörelse fra Biskop Archibald af Katanes dat. 27. Septbr. 1275, om et Forlig

mellem Bispestolen og Jarlerne i Sutherland. Disse Documenter have hidtil kun været aftrykte i sidste Bind af Banatyne-Miscellanies, som dog endnu ikke er udkommet, hvorfor de endnu kunne betragtes som ubekjendte; deshellere meddele vi dem her, da de ei alene kaste Lys paa Forholdene ved Collegiatkirker i Almindelighed, men ogsaa indeholde flere ikke uvigtige Hentydninger til de daværende historiske Forhold, samt nævne ikke faa egte norske Stedsnavne i en ældre Form end sædvanligt paa Karterne. Det förste, der mangler Datum, og hvis Udstedelse ei nærmere kan bestemmes end mellem Gilberts Tiltrædelse 1223 og hans Död 1245, lyder saaledes:

Universis Christi fidelibus hoc scriptum visuris vel audituris Gillebertus diuina miseracione episcopus Cathanensis eternam in Domino salutem. Cum in temporibus precedentibus tempus administracionis nostre in cathedrali ecclesia nostra non esset nisi vnicus sacerdos deo ministrans, tum propter loci paupertatem tum propter frequentem hostilitatem, nos ad honorem domini nostri Jesu Christi et beatissime Marie matris eius et omnium sanctorum desiderantes in eadem cultum divinum ampliare, habito super hoc diligenti tractatu et consilio virorum discretorum, decrevimus, ipsam cathedralem ecclesiam sumptibus propriis edificare [eandemque] in honorem suprememorate dei genitricis dedicatam, pro modulo paupertatis nostre conventualem erigere. Ordinamus itaque et prouidimus in eadem ecclesia decem esse canonicos episcopo qui pro tempore fuerit inter eos communiter per se vel suos vicarios iugiter ministrantes quibus episcopus quasi capud preminebit. ex reliquorum numero quinque creatis dignitatibus, videlicet decanatu, precentaria, cancellaria, thessauraria, et archidiaconatu: quorum quilibet, una cum episcopo et abbate de Scon, canonico in eadem ecclesia instituto, sacerdotem vicarium in sua absencia pro se inveniet singulis diebus in prefata ecclesia ministrantem. Tres vero reliqui canonici tres invenient diaconos predictis

sacerdotibus in ipsa ecclesia iugiter assistentes et seruientes. Ad sustentacionem igitur predictorum canonicorum et luminaribus ecclesie cathedralis quatuordecim parochialibus ecclesiis nostre diocesis deputatis sexque consimilibus episcopalibus usibus reseruatis, vnicuique ipsorum suam prebendam discretam et distinctam assignare curauimus. In primis decanatui ecclesiam de Clun cum omnibus prouentibus suis et pertinenciis, decimas garbarum ciuitatis de Durnach et uille de Ethenboll [1], cum quarta parte altaragii de Durnach, et tota terra de Methandurnach. Precentarie autem ecclesiam de Crech cum omnibus suis prouentibus et pertinentiis et capellis, decimas garbarum de Promci et de Auelech, de Stradormeli [2], Askesdale [3], et Rutheuerthar, quartam partem altaragii de Durnach, cum tota terra de Huctherhinche apud Durnach. Cancellarie autem ecclesiam de Rothegorth [4] cum suis prouentibus omnibus et pertinentiis, decimas garbarum de Scelleboll [5] scilicet de duodecim dawatis et quartam partem altaragii de Durnach. Tessaurarie uerò ecclesiam de Larg cum omnibus prouentibus suis et pertinentiis, decimas garbarum de Scitheboll et Sywardhoch [6], exceptis decimis precentarie apud Stradormeli preassignatis, ad predictas terras spectantibus et similiter quartam partem altaragii ecclesie de Durnaht, assignato nichilominus vnicuique premissarum quatuor prebendarum tofto et crofto liberis in ciuitate de Durnach. Et ut predictas optinentes dignitates ad residenciam facilius et melius inducantur, ipsis in ecclesia cathedrali residentibus aut in ejusdem vel episcopi negociis externis occupatis, ecclesiam de Far [7] cum omnibus suis prouentibus et pertinenciis in communi assignauimus, ex-

---

[1] Dette Navn er aabenbart norskt, maaskee *Auðunarból.* [2] Sammensat af Strath, d. e. Dal og *Ormeli*, der synes at være norskt (*Aurmel? Ormhlíð?*) [3] Askesdale er reen norsk; *Asksdalr.* [4] Rothegorth maa være *Rauðigarðr.* [5] Fordum rimeligviis *Skálaból.* [6] Fordum vistnok *Skíðaból* og *Sigurðarhaugr.* Det förste kaldes nu Skibo. [7] *Far*, et hyppigt i Norge forekommende Navn, betydende Overfartssted.

ceptis decimis et prouentibus de Helgedall[1] ecclesie de Ra prius a nobis propter ipsius ecclesie ad Helgedall propinquitatem et ecclesie de Far magnam distanciam deputatis, reseruataque nobis nichilominus potestate diuidendi predictam parochiam de Far in plures propter ipsius diffusionem, decernentes et statuentes ut residentes, ut premissum est, ejusdem ecclesie prouentus omnes et suarum capellarum pro equali percipiant porcione quando residenciam fecerint, absentes autem in sua nichil percipiant absencia. Qui cum sint eciam post episcopum in ecclesia cathedrali principales et precipui, ipsorum ecclesias ab omni onere archidiaconali officialium et decanorum ruralium liberas fore decreuimus et immunes, statuentes ut predictorum nullus jurisdictionem aliquam in eorum personas vel familias aut capellanos excercere presumat, ipsorum per nos et capitulum excessibus corrigendis. Archidiaconatui autem assignamus ecclesias de Bouer et de Watne[2] cum omnibus suis prouentibus et pertinenciis Insuper assignavimus cancellarie et thessaurarie et archidiaconatui totam terram de Pethgrudi et totam terram de duabus Herkhenys[3] equali porcione inter eos dividendas cum communi pastura dicte ciuitatis de Durnach. Prebende vero abbatis de Scon, ecclesiam de Kelduninach cum suis prouentibus omnibus et pertinenciis assignauimus, qui per sacerdotem vicarium in ecclesia cathedrali ministrabit ut superius est expressum. ipso et suis successoribus ad residenciam uel ad inueniendum vicarium in ecclesia sua prebendali nullatenus compellendis, eo tamen proviso quod eidem ecclesie per sacerdotem competentem nichilominus serviatur. Tribus autem reliquis prebendis tres ecclesias parochiales, videlicet Olrich, Donotf, Cananesbi[4], separatim adiunximus ecclesiam de Scynend[5] ipsorum communitati

---

[1] Reen norskt: *Helgidalr.* [2] Formodentlig *Búr* og *Vatn.* [3] Maaskee *Herkjunes.* [4] *Konansbær* eller *Konungbær?* [5] Maaskee *Skínandi.*

deputantes: cujus prouentus residentes tantum percipiant ut superius de ecclesia de Far ordinatum est et dispositum. Si vero nullum eorum residere contigerit, operacioni et ornatui ecclesie cedant cathedralis, salvis centum solidis Willelmo de Ros clerico nostro prius concessis et assignatis in vita sua de eadem ecclesia percipiendis, et similiter salvis tribus marcis Eudoni capellano nostro assignatis singulis annis de eadem ecclesia [quibus vero] cedentibus aut decedentibus predicta ecclesia de Scynend ad usus predictorum trium canonicorum [cedet] in equali porcione inter eos dividenda. Ecclesiam autem de Dyrnes[1] assignavimus ad inveniendum cathedrali ecclesie lumen et incensum. Ad sustentationem insuper vicarii pro nobis in dicta cathedrali ecclesia ministrantis ex consensu capituli nostri decimas garbarum de Thoroboll[2] et de Kynald et viginti acras terre apud Durnach cum tofto et crofto in eadem ciuitate assignauimus, nichilominus quinque prebendis superius proximo institutis et distinctis tofthis et croftis ibidem assignatis ne in absencijs suis exinde ualeant excusaciones assumere. Decreuimus igitur et constituimus ut premissas ecclesias et eas prebendas optinentes cum omnibus pertinenciis libere percipiant et quiete, salvis nobis episcopalibus de ecclesiis. Preterea per communem capituli consensum statuentes decreuimus ut decanus singulis annis saltem per medietatem cujuslibet anni moram contrahat in ecclesia cathedrali, et omnes alii canonici in dignitatibus vel extra constituti, excepto abbate de Scon, singulis annis residenciam faciant per tres menses simul vel singillatim nisi licentiatus fuerit ab episcopo vel capitulo: quam qui non fecerit qualibet ebdomada sue absencie operacioni et ornatui cathedralis Ecclesie duodecim denarios persolvat. Decernentes insuper statuimus quod si quis canonicorum canonice vocatus per episcopum vel capitulum ut veniat ad defensionem ecclesie, consilium et

---

[1] Ligefrem *Dýrnes*. [2] *Þóruból* eller *Þórðarból*.

auxilium eidem inpensurus, venire neglexerit, redditu sue priuetur prebende quousque veniat ad condignam satisfactionem nisi canonicam pretendere possit excusationem. Item ordinauimus et statuimus ut quilibet septem sacerdotum in premissa ecclesia cathedrali ministrantium singulis diebus celebret diuina nisi canonice fuerit prepeditus, et tam predicti sacerdotes omnes quam diaconi singulis horis intersint qualibet die, nisi aliquem abesse contigerit infirmitatis causa vel cum licencia episcopi si presens fuerit, vel decani. Qui vero se aliter absentaverit secundum consuetudinem super hoc in ecclesia optinendam puniatur. Cunctis igitur predicte cathedrali ecclesie et canonicis ac vicariis in ipsa deo ministrantibus sua jura servantibus, sit pax et gloria domini nostri Jesu Christi, quatinus et hic fructum bone actionis percipiant et apud districtum iudicem premia eterne pacis inveniant. Distrahentibus autem et injuriantibus ira et indignacio omnipotentis dei in perpetuam dampnacionem. Et ut premissa omnia rata permaneant et inconcussa ac robur optineant perpetue firmitatis, huic ordinacionis et constitucionis nostre pagine propria manu subscripsimus eidemque in indubitabile testimonium sigillum nostrum una cum sigillo capituli nostri fecimus apponi: postulantes ut quod nostra qualiscumque statuit discretio, successorum nostrorum nulla cassare presumat elacio. De qua ut evidencius in posterum constare possit, singuli canonicorum nostrorum propriis manibus roborantes, subscripserunt. Teste capitulo.

Det andet Brev, der tildeels indeholder nærmere Forklaring af det förste, lyder som fölger:

Omnibus Sancte matris Ecclesie filiis hoc scriptum visuris uel audituris, Archebaldus miseracione diuina episcopus Cathannie salutem eternam in Domino. Cum diutina controuersio quondam exorta fuit inter venerabiles patres predecessores nostros Gilebertum Willellmum et Walterum bone memorie episcopos Cathannie nomine dicte ecclesie ex una parte et nobiles viros Willellmum

clare memorie et Willellmum ejus filium comites Sutherlandie super castro de Schythebolle cum quibusdam aliis terris videlicet sex dauatis de Schytthebolle et sex dauatis de Syttheraw [1] cum passagio, et duabus dauatis terre cum dimidia de Miggewet, Swerdisdale [2], Creych cum piscaria de le Bunnach, de Cuttheldawach, de duabus dauatis de Mouimor, de duabus dauatis de Awelec, de tribus dauatis de Promsy, de una dauata de Roweherthar, de tribus quarteriis de Haskesdale, de dimidia davata de Hacchencossy, de tribus dauatis de Thorebolle, de duabus dauatis de Kynalde, et de quatuor dauatis de Largge: In quibus terris et castro dicti predecessores nostri nomine ecclesie Cathannie ius sui vendicabant a predictis comitibus: et dicta controuersio in non modicum dispendium ecclesie Cathannie et graves sumptus dictorum comitum diu fuit agitata et protelata usque ad tempus nostrum et Willellmi filii predicti comitis clare memorie. Tandem viri fideles et pacis zelatores, prelati ecclesiarum, nobiles viri, comites et barones et alii quam plures fide digni, pressuris et angustiis ecclesie Cathannie et laboribus et expensis predictorum comitum compacientes, zelo caritatis instincti, partes suas diligenter interposuerunt ut pacem et unitatem inter ecclesiam Cathannie nos et successores nostros, et predictum nobilem Willellmum comitem et ejus heredes, ordinarent et in perpetuum stabilirent. Tandem post multas ordinaciones et prelocutiones, dominus comes consilio dictorum prelatorum procerum et aliorum fide dignorum inclinatus, mera voluntate sua et spontanea, concessit ecclesie Cathannie nobis et successoribus nostris, castrum de Schythebolle cum sex dauatis terre adiacentibus et sex dauatis terre de Sytheraw, cum passagio et duabus dauatis cum dimidia de Miggeweth, Swerdel, et de Creych, cum piscatura de le Bunnach, et duabus dauatis de Mouimor, cum

[1] Nu Cyderhall; maaskee opr. simpelthen *Suðrhaugr.* [2] Fordum *Sverðsdalr.*

eorum pertinenciis: Tenendas et habendas et in perpetuum pacifice possidendas ecclesie Cathannie nobis et successoribus nostris, salvo forinseco seruicio domini Regis, sine aliqua controuersia de cetero motura ab ipso comite vel heredibus suis. Residue vero terre videlicet due dauate de Awelech, tres dauate de Promsy, una dauata de Rutherhard, tres quarterie de Haskesdale, dimidia dauata de Hachencosse, tres dauate de Thorebol, due dauate de Kynalde, quatuor dauate de Largge, et una dauata de Cuttheldawach, de mera voluntate nostra et consensu capituli nostri, residebunt penes predictum comitem et heredes suos in perpetuum plenarie hereditarie et pacifice sine contradictione vel inquietacione moturis a nobis vel successoribus nostris. Ad hoc vero ut ecclesie nostre, nobis et successoribus nostris securius esset prouisum, et ut plenariam possessionem dictarum terrarum ecclesie nostre, nobis et successoribus nostris a dicto comite concessarum poterimus nancissi, et pro utilitate et commodo nobis et successoribus nostris a dicto comite collatis, de voluntate et consensu capituli nostri dedimus et concessimus predicto comiti et heredibus suis unam dauatam de Owenes valentem dimidiam marcam, et quod dictus comes et sui heredes possint nobis et successoribus nostris qui pro tempore fuerint unum capellanum presentare, qui in perpetuum celebrabit in ecclesia de Durnach ad altare Sancti Jacobi pro animabus dicti comitis predecessorum et successorum suorum: quem quidem capellanum nos et successores nostri ad presentacionem predicti comitis et heredum suorum admittemus, et dicto capellano ad ejus sustentacionem quinque marcas annuas de bonis episcopalibus videlicet de firmis nostris de villa nostra de Durnach per manus baliuorum nostrorum qui pro tempore fuerint et successorum nostrorum ad duos anni terminos videlicet ad festum Sancti Martini in yeme duas marcas cum dimidia et duas marcas cum dimidia ad pentecostem in perpetuum administrabimus. Promisimus etiam de voluntate et consensu

capituli nostri pro nobis et successoribus nostris quod nos providebimus, faciemus pro dicto comite et ejus heredibus omnem securitatem ad istas ordinacionem concessiones in perpetuum inviolabiliter observandas quam ipse et consilium suum velint et poterint de jure ordinare vel petere. Et ad istam ordinacionem seu compositionem inviolabiliter in perpetuum observandam in omnibus et per omnia prout superius scriptum est, tam nos pro nobis et successoribus nostris, tam decanus, archideaconus, precentor et cancellarius, pro se et capitulo Cathannie; comes pro se et heredibus suis, fidem dedimus corporalem. In cuius rei testimonium et ad majorem hujus rei securitatem, huic scripto penes comitem et ejus heredes residenti sigillum nostrum una cum communi sigillo capituli Cathanie, et sigillum decani, archideaconi, precentoris, et cancellarij Cathannie est appensum. Consimili vero scripture penes nos et successores nostros et capitulum nostrum risidenti sigillum predicti comitis una cum sigillis domini Willelmi de Monte alto, domini Andree de Morauia, Domini Alexandri de Morauia et Domini Dauid de Ynverlunan est appensum. Actum in cathedrali ecclesia Cathannie x kalendas octobris Anno gratie M^{0}.CC. septuagesimo quinto."

Ogsaa i den Deel af Ross, der stödte til söndenfor Ekkjal saavelsom de nærmeste Dele af Moray spores endnu enkelte Levninger af norske Navne, fornemmelig *Dingwall* inderst ved Cromartyfjorden, fordum aabenbart *þingavöllr*, hvilket viser, at Nordmændene her maa have haft en Thingplads. Navnet *Bæfjörðr* nu Beaulyfirth eller Invernessfjorden viser, at der allerede tidligt maa have været en By paa dette Sted. Sandsynligviis er den fransk udseende Benævnelse paa Frasernes gamle Herresæde i denne Egn, Beaufort Castle, intet andet end en Fordrejelse af *Bæfjörðr*. Lidt östligere maa Sagaernes *Borgarfjörðr* söges, ved Burghead i Moray, og endnu östligere *Dufeyri*, d. e. Staden Banff, der ligger ved den lille Flod Doveran.

HJALTLAND.

Orknöerne og Hjaltland skilles fra hinanden ved den omtrent 15 geogr. Mile brede Havstrækning, som nu kaldes Sumburgh Roost, men som i ældre Tider kaldtes *Dynröst*, og stedse har været berygtet for höj Sögang og farlige Strömninger, hvilket ogsaa Navnet antyder, af *dynja*, d. e. dönne; den dönnende Röst eller Strömning. Hvad Hjaltland hed, förend det bebyggedes af Nordmændene, vides ikke; sandsynligviis var det ikke engang kjendt eller beboet uden maaskee af enkelte skotske Eremiter; dette maa man idetmindste slutte af Dicuils bekjendte og som det synes ganske paalidelige Udsagn: „der er en talrig Ögruppe i det nordlige britanniske Hav, der med gunstig Vind kan naaes ved to Dages og Nætters Sejlads fra de nordlige britanniske Öer, desforuden er der endnu en Ögruppe, bestaaende af smaa ved trange Sund adskilte Öer, paa hvilke der i henved 100 Aar boede Eremiter fra vort Fædreland Skotland (d. e. Irland); men ligesom disse Öer fra Verdens Skabelse indtil da stedse havde ligget öde, saaledes ere de nu for de nordmanniske Röveres Skyld forladte af hine Eneboere, men vrimle af utallige Faar og Söfugle." I den sidste Ögruppe kjender man Færöerne, i den förste Hjaltland; og uagtet det der siges om de irske Eremiters hundredaarige Ophold egentlig kun gjelder hine, kan man dog neppe antage at Eneboere vilde have draget det nærmere Hjaltland forbi uden ogsaa at bosætte sig der. Vi vide desuden af Landnamabogen, at man paa Island forefandt Spor af irske Eneboere, eller de saakaldte Paper, og at de Steder, hvor disse Spor fandtes, efter dem kaldtes Papey eller Papyli; da vi nu ogsaa paa Hjaltland, ligesom paa Orknöerne, finde flere Steder af Navnet Papey og Papyli, slutte vi med temmelig Vished, at Hjaltland ligesaavelsom Island, Færöerne og Orknöerne har været besögt og tildeels beboet af nogle faa Eneboere eller Paper. Men ligesaavist bliver det da og, at det ikke har haft nogen ordentlig fast Befolkning,

fõrend Nordmændene coloniserede det. Saaledes har det vel neppe engang haft noget Navn, fõrend de kaldte det Hjaltland. Naar Tacitus siger i Agricolas Levnetsbeskrivelse at *dispecta est Thule quadamtenus* paa den Omsejling af Britanniens Kyster, han foranstaltede, saa kunne vi ikke heraf slutte at Thule var Hjaltlands rette Navn, men alene at de videnskabeligt dannede Romere, der fra Skibene öjnede Hjaltlands Klipper i det Fjerne, troede at dette maatte være det dem fra Strabo bekjendte Thule. Formen *Hjalt* — der danner Navnets förste Deel, er ogsaa ganske norsk: den svarer til det tydske og angliske *hilt*, og betegner, som bekjendt, de tvende fremstaaende Dele af Haandtaget paa et Sverd, mellem hvilke man greb med Haanden og som sluttede foroven og forneden om denne, idet den omfattede det mellemliggende cylindriske Parti, kaldet *meðalkafli*, Mellemkavlen, Mellemstangen. Hvad der kan have bevæget vore Forfædre til at benævne Ögruppen derefter, vides nu ikke; maaskee var Anledningen ikke vigtigere end den, der omtrent et Aarhundrede senere skaffede et Nes paa Island Navnet *Kambsnes*, alene fordi Landnamskvinden, den mægtige Auðr djúpauðga, der tabte sin Kam. Paa lignende Maade kan en af de förste Opdagere have givet Hjaltland Navn, maaskee fordi han der tabte Hjaltet af sit Sverd. Der opstod senere paa Hjaltland et Sagn om at der i fordums Dage mellem Norge og Hjaltland skulde have ligget et stort Land, der forholdt sig til Hjaltland som Sverdet til Hjaltet, og derfor kaldtes „Sverdland", medens hiint kaldtes „Hjaltland". Dette Sagn, der beröres af Hjaltlendingen Fattig-Olaf i Beretningen om hans Skibbrud (Script. rer. Dan. VIII. p. 470) er et af de sædvanlige i sildigere Tider saa hyppigt opstaaede flaue og vildledende Lokalsagn om Anledningen til Stedsnavne, hentede fra en urigtig Forklaring af disse Navne selv. For övrigt blev det temmelig tidligt almindeligt, at udtale Navnet *Hjatland;* denne Form finder man allerede i de fleste

Haandskrifter af den gamle norske Farmannalov, hvor Hjaltland nævnes. Da ligeledes Brydningsformen *ja* i dette Navn, som i de fleste övrige, hvor den forekommer, langt ned i Tiden gik over til *je*, blev Hjaltland, Hjatland ogsaa til Hjeltland, Hjetland, og man finder alle fire Former om hinanden, de förste endog i temmelig gamle Skrifter. Tilsidst blev „Hjetland" til „Hetland", hvilket er den nu i Norden brugelige Form. Imidlertid ere dog Indbyggerne, fordum kaldte *Hjaltar*, vedblevne at kaldes „Hjelter", thi idetmindste indtil for ikke ret mange Aar siden plejede man paa Vestkanten af Norge at kalde de der byggede Baade, som vare bestemte til at föres over til Hjaltland og der sælges, „Hjeltebaade", og det nordlige Indlöb til Bergen, ad hvilket i sin Tid sædvanligviis Hjaltlendingerne plejede at komme, kaldes endnu „Hjeltefjord", hvilket Navn ikke, som man stundom finder det bogstaveret af Ukyndighed, maa skrives „Gjeltefjord." Da Udtalen af „Hj" i Norsk endnu i de fleste norske Mundarter nærmer sig *sh* eller *sch*, i enkelte endog ganske har denne Lyd (see Ivar Aasens Folkesprogets Grammatik); maatte ogsaa „Hjatland" eller „Hjetland" lyde for skotske eller engelske Ören som *Shatland* eller *Shetland*, og derved er da denne Skrivemaade fremkommen i engelsk-skotske Skrifter, paa samme Maade som *Hjalpandisey* blev til *Shapandsey*, *Shapensey*, saaledes som ovenfor viist (1852, S. 47). Man treffer forresten Skrivemaaden *Shetland* allerede meget tidligt i skotske eller for Skotland bestemte Diplomer, hvoraf man seer, at hiin Udtale af *hj* maa have været den sædvanlige i ældre Tider; saaledes kaldes Hr. Thorvald Thoressön, Hertug Haakons Befalingsmand paa Hjaltland omkring 1290—1300, allerede i et latinsk Brev af 1289 „Thorvaldus de Shetland" (see Rymeri foedera, nyeste Udgave I. 2. S. 706), og i et Brev af 1312, trykt saavel i Acts af Parliament af Scotland Vol. 1., som i Diplomatarium norvegicum II. No. 114, forekommer Formen *Syettelandia*. Heraf sees, at Skrivemaaden „Zetland", der

oftere findes anvendt i engelske og skotske Skrifter, er aldeles urigtig, trods enkelte om Sagens egentlige Forhold uvidende Personers Forsikring, at „Zetland" er det ene Rette, og at „Shetland" endog er en „vulgar corruption." De samme Mænd, der skrive „Zetland", vide sikkert ikke, at naar de bruge den gængse Benævnelse paa de smaa „Ponies", som man plejer at faa fra Hjetland, nemlig „Shelties", skrive dette Navn saaledes, begaa de en Inconseqvens, thi „Sheltie" er intet andet end den ovenanförte Form „Hjalte eller „Hjelte", det er Hjaltlending, brugt om de for Hjaltland egne Heste paa samme Maade, som man kalder de smaa norske Heste „Norbagger" d. e. egentlig „Nordmænd", eller som man overhoved taler om „Arabere", „Andalusere", dermed menende de fra disse Egne kommende Heste. Naar man altsaa skriver „Sheltie", maa man conseqvent skrive „Shetland". Forövrigt seer man af Formerne „Sheltie" — „Shetland", sammenholdte med „Hjelte" — „Hetland", at ogsaa i den skotske Udtale Bogstaven „l" blev bibeholdt i Folkebenævnelsen, og kun bortfaldt i Landets Navn.

Ögruppen Hjaltland er, som man ved et Blik paa Kartet strax seer, aldeles forskjellig fra Orknöerne baade i Öernes Beskaffenhed og deres indbyrdes Beliggenhed. Medens Orknöerne ere flade, cycladisk beliggende og saa temmeligt jevnstore, bestaaer derimod Hjaltland af et eneste stort, af höje Klipper opfyldt, Hovedland, omgivet af endeel mindre Öer, af hvilke kun tre kunne siges at være af nogen Betydenhed, og dog er Hovedöen större end alle de övrige tilsammentagne. Ögruppen slutter sig overhoved, med Hensyn til sin Naturbeskaffenhed, paa det nærmeste til Færöerne, fra hvilke den heller ikke ligger stort længere paa den ene Side, end den ligger fra Orknöerne paa den anden, og med hvilke den ogsaa har Vilkaar og Næringsveje, i ældre Tider vistnok endog Sprogform tilfælles, ikke at tale om, at i en stor Deel af den lange Tid, da Hjaltland i politisk Henseende var adskilt

fra Orknöerne, stod det i den nærmeste Forbindelse med Færöerne, og havde navnlig Lagmand fælles med disse, hvilket igjen ogsaa bragte Indbyggerne i langt mere umiddelbart Samkvem med Moderlandet Norge, fornemmelig Bergen. Desto besynderligere er det, at Peder Claussön i sin Beskrivelse over Norge ikke giver nogen Fortegnelse over disse Öer, ligesom over Orknöerne. Vi have derfor ingen Lejlighed til at lære deres Navnes ældre Former at kjende uden forsaavidt de en eller anden Gang omtales i Oldskrifter, Sagaer eller Diplomer, og dette er langtfra saa ofte, som vi kunde önske, heller ikke er Formen altid ganske tydeligt angiven. Enkelte af de övrige Navne have vistnok i deres nuværende Form bibeholdt saa meget af den gamle Form, at vi med Lethed og Sikkerhed kunne angive denne. Men alligevel kunne vi ikke ved disse Öer opstille en saa fuldstændig Fortegnelse paa sikkre Navnformer fra ældre Tider, som ved Orknöerne.

Hos den skotske Annalist Fordun findes heller ikke nogen Fortegnelse over Hjaltlands-Öerne i Lighed med den over Orknöerne. Buchanan meddeler en Liste over dem, men saa langtfra, hvad man skulde formode, at hans Navne, som ere nedskrevne for henved trehundrede Aar siden, komme de gamle Former nærmere, ere de hos ham saa aabenbart fordrejede, at vi ikke engang ansee det Umagen værd at meddele den i sin Heelhed, men indskrænke os til at anföre de merkeligste af ham angivne Navnformer, naar vedkommende Ö særskilt bliver omtalt. Endog de nuværende Navnformer, som de forekomme paa gode Karter, give bedre Oplysning. Vi give her en Fortegnelse, efter Öernes geographiske Beliggenhed:

Mainland.

I Nord og Öst for Mainland:

Yell. Unst. Uya. Fetlar. Baltey. Hunie. Haafgruney. Lingey. Hascosey. Mickle Skerry. Auskerries eller Outskerries. Housey. Gruney. Stourholm. Lambey. Brother

Island. Unarie. Biga. Samfrey. Urfasey. Fishholm. Lingey. Whalsey. Lingey. Eastlingey. Noss. Bressay. Mousey.

I Vest og Syd for Mainland:

Uya. Eagleshay. Mickle Rooe. Vemantrey. Papa little. Papa stour. Veskerries. Lingey. Vailey. Longey. Hildasey. Papa. Oxna. Trondra. Burra. Housey. Havera [1].

Langt adskilte fra de övrige ligger Uttrie eller Foul i Vest, og Fair isle eller Fairhill i Syd. Hvad den sidste angaar, der ligger saagodtsom nöjagtigt halvvejs til Orknöerne, da er det at merke, at den i tidligere Dage regnedes til disse.

Der findes ogsaa enddeel mindre Holme og Skær, som det her ikke ansees nödvendigt at omtale, og hvis Navne tildeels heller ikke findes anförte.

De Öer, hvis Navne forekomme i Oldskrifter eller Diplomer, ere fölgende:

Jala. Örnist eller Önist. Fœtilör. Hafgrœney. Lyngey. Hafskotsey. Sandfriðarey eller Sandfriarey. Grœney. Hvalsey. Nös. Brúsey. Mosey. Ey. Papey. Glúmsey. Valey. Barrey. Fugl. Friðarey.

Af disse Navne forekommer *Jala* temmelig ofte, saavelsom det derefter benævnte *Jalasund*, saavel i Orkn. Saga, som i Diplomer, og man gjenkjender deri noksom det nuværende *Yell* (udtalt *Jell)* og *Yellsound.* Navnet *Jala* gik allerede i den norske Tid, som de fleste lignende Brydningsformer, over til Jela eller Jæla, deraf

[1] Ved disse Navne er imidlertid at bemerke, at vi efter det paa Originalkartet over Orknöerne antydede Exempel, saavidt muligt have givet Navnenes Endelser en större Uniformitet, ved somoftest at sætte *-ey*, hvor man stundom finder *-a*, stundom *-ay*, eller *-oy*, eller endnu andre Former, der kun vise, at Skoterne have haft Vanskelighed ved at opfatte og gjengive det oprindelige *ey*, udtalt *øy*. Deraf den store Vaklen og Inconseqvens i Skrivemaaden, endog af eet og samme Navn. Fordrejelsen gaar endog saa vidt at man finder „Eagleshaw", „Hildazoo".

det ældre skotske *Yeale* (ogsaa stundom skrevet *Zeale*), som igjen blev til *Yell.* Af den Fortegnelse over Öers og Fjordes Navne i Skálda, der er meddeelt i nærværende Tidsskrift B. for 1846 S. 81—96, seer man, at Öens Navn var *Jala* (S. 86) med den besynderlige indeclinable Endelse paa *-a*, der ligeledes forekommer i „Gula", „Aga", og ikke maa forvexles med Femininendelsen *-a*, der faar i Genetiv *-u*; men at derimod Fjorden eller Sundet, *Yellfirth* eller *Yellsound*, kaldtes *Jali.* I det Diplom af 6 Juli 1538, som er aftrykt i Dipl. Norv. II. No. 1126, forekommer Formen „Jelle", der allerede ganske retter sig efter den skotske Udtale. Da man i ældre Skrifter ej brugte j, men skrev „iala", gav dette undertiden Anledning til Misforstaaelser, idet nemlig f. Ex. *i ialasund* blev opfattet som *i alasund*, og saaledes *Álasund* læst, hvor der skulde staa *Jalasund.* Oprindelsen til Navnet er vanskelig at angive. Saameget sees af Brydningsformen *ja*, der altid repræsenterer et tidligere *i*, at Navnet eller Ordet, om end længe förend det brugtes til en Benævnelse paa denne Ö, löd *ila*, og man har saaledes vel her den samme Rod *il*, der forekommer i Navnet *Jalsa*, nu *Jelse* i Ryfylke, oprindelig *Ilsa* og i *Jalund* eller *Jöl-und*, nu fordrejet til Jelöen eller Gjelöen, ved Moss. Men om dette *il* er det samme som Ordet *il*, Fodsaale, faar staa ved sit Verd.

Örnist eller *Önyst*, er en vanskelig og ikke engang ganske sikker Form. At det er det samme, som nu udtales *Unst*, er vist nok, men dette sikkrer dog ikke Rigtigheden af „Örnist". Denne Form forekommer paa det anförte Sted i Skálda (see l. c. 86), men kan ligesaa godt, eller ved förste Öjekast endog snarere, læses *Örnst.* Hvad der dog gjör det sandsynligere, at der skal læses *Örnist*, er at man finder Navnet skrevet *Onyst* i et paa nyere Dansk-Norsk forfattet Forliigsbrev af 1586 [1], thi da

[1] Da dette Brev er merkeligt som det yngste hidtil opdagede hjaltlandske Brev, der ej er forfattet paa Engelsk, meddele vi det her. Det viser, hvorledes man ogsaa paa Hjaltland, ligesom i Norge,

„*Örnist*" udtaltes som „*Ödnist*', „*Önnist*", ja vel endog skreves saaledes (ligesom *horn* udtaltes *hodn*, *honn)*, have vi deri paa det nærmeste endog samme Lyd, medens

havde forladt Brugen af det gamle Skriftsprog, og tildeels antaget det i det 15de og 16de Aarhundrede sædvanlige Danske, naturligviis med mange Norvagismer. Her er nu desuden tydelige Anglicismer kjendelige, hvilket heller ikke er besynderligt, naar man betænker, at Brevet er skrevet over 100 Aar efter Pantsættelsen til Skotland og at man allerede för Pantsættelsen, eller fra förste Halvdeel af 15de Aarhundrede, har Breve fra Hjaltland, skrevne paa Skotsk-Engelsk. Snarere maa man forundre sig over, at Sproget i 1586 endnu kunde skrives saa reent, især da de fleste forekommende Personer ere Skotter:

Anno 1586 paa thenn fierde dag December wore wy effther skriffne y Gerde y Redeførd sogenn thet er att sige Willom Monssønn till Gerde laurettis mand y Ønyst och wmbos-mand for efttherskriffne brødre Aassi och Gilbert Skott och medt honnom Salamon Schott och Lauffrens Schott fornemde Aassi och Gylberts Brøder paa faderside och medt them Peder Nysbitt til Kirckebusted och Jamis Burgar sergenn y Jella och Mons Nysbitt till Congnesaatther giøre witterligt for alle att oppaa forskriffne dag hørde wy och soge ein wenligh forligelse ymellom Aassi Schott och Gylbert Schott paa then enne side och Jamis Nysbitt theris støffader paa then andre side om cont och regenskab them y mellom y fraa thenn thime som fornemde Jamis Nysbitt giffte for^ne^ Aassi och Gilberts moder witt naffn Kathrina Mathisdaatter baade om landskyld och al andenn thingh som wor them ymellom och wor thette theris forligelse at forskriffne Aassi wnder mette och opbaar baade sinn egenn partt och sin broders Gylberts Scott paartt y fraa for^ne^ Jamis Nysbitt och effther thy att for^ne^ Jamis haffde byct en ny stoffue och andre huus huor ingen wor till forne, for^ne^ Aassi och Gilbert till gode Daa funne wy forskriffne mend ymellom gud och oss at for^ne^ Jamis haffde giörtt well och haffde mere wdlagt och kostidt paa forskriffne huus en hand them skyldigh wor menn efftherthy att the wenlige forligthis medt hand och mund, wilde fornemde Jamis icke recne thett dyriste menn att huert skulde stande paa andit hussene som hand haffde byct och skyldem *(sic)* som hand them wor skyldigh men for kornitt som for^ne^ Jamis wnder mette witt och opbaar medt theris moder och for^ne^ Aassi och Gilbert medt theris syster Besi Scott wore føde paa Daa funne vy for^ne^ mend saa att y huart aar heller stund att for^ne^ Jamis Nysbitt affløtther theris jord y forskriffne Gierde daa skall for^ne^ Jamis vd

derimod „Örmst" næsten vilde være en umulig Form, thi den maatte da betragtes som et Femin. Superlativ af *armr*, men da dette i Masc. Superl. har *armastr*, maatte Femininformen lyde *örmust.* Vi antage derfor, at der bör læses *Örnist.* Men andensteds forekommer det i höist forskjellige Skikkelser. I en Paategning fra det 16de Aarh. paa Diplomet Fasc. 100. 4. i den Arnamagn. Samling, aftrykt i Dipl. Norv. III. No. 310, synes det at være skrevet *Ønstr* eller *Ønsth.* I det föromtalte Diplom af 6 Juli 1538 kaldes det *Jemist;* endelig maa det vel være dette, der i Magnus Jarls Saga S. 524 skrives *Aumstr,* hvis forresten Læsemaaden her er rigtig, og der ikke snarere har staaet *Aunistr* eller *Aurnist,* hvad der vel kunde være muligt. I et norskt Brev af 1465, der forresten er temmelig skjödeslöst skrevet, lyder det *Anst*[1]. Ellers

---

winne thett helle tuun medt sitt egitt korn, folck och redskab och sidenn giffue forne Aassi och Gilbert och Besi then enne halffue part af kornitt och then andre halffue till sigh siellff att saa er y sandhedt her wnder woris handskrifter och insigler och mercker och efftherdi att forne Aassi och Gilbert Scott aager icke insigle aff theris egitt haffuer the beger(t) hederlige mand och gode wenn att besegle thette breff for thenn (*sic*) som er h. Mons Norsko minister y Jella aar och dag som forre siger. — Undersk.: Jegh Laurensz Skott metth min handtt. 4 Seglsteder. Brevet tilhörer nu Lord Neaves i Edinburgh. Anglicismer ere her Ordene Sergenn d. e. Serjeant; Cont, d. e. account, Regnskab; Minister d. e. presbyteriansk Prest, og Vendingen „insigle aff theris egitt d. e. „Seal of their own", eget Segl. — Navnet „Aassi" er Forkortning for Oswald.

[1] Brevet, paa Pergament, ligeledes i Lord Neaves's Samling, har aldrig været trykt og fortjener saaledes nok en Plads her:

Ollom monnom theim som thetta breff sæ ædher høra sendher Andres William son q. g. ok sina kunnikt giorandhe medh thesso mino vpno brefue at jak hafwir selth beskedelik man Symon Hognason eina mark brenda j jordh som ligher j Walol vndhan mek ok minom ærfvinghiom ondher fornemdhan Symon ok hans ærvinghia til æwerdelig æighnar fframdhelis kennist jak at ek hafwir opboret hin fyrsta pæningh ok hin sedhista ok alla thær j millom saa at mek wel at nøgher thet er at seghia .vj. gyllinne j lerefthe for thesse mark ok for then skuld at ek hafde enkit jnsigle siælfuer tha hafuer

kaldes det og i enkelte yngre norske Breve ligefrem *Unst.* Alle disse Afvigelser gjör det heel vanskeligt at bestemme Navnets Normalform og endnu mere dets Etymologi. Skulde man gjette paa noget, kunde det maaskee være en Sammensætning af *Örn* og *vist*, d. e. Tilhold; thi hvorvel *Örn* i Sammensætninger faar den uomlydte Rodform *Arn-*, vilde dog *Arnvist* ligefuldt blive *Örnvist*, fordi *v* i *vist* fordrede Omlyd; da det nu er bekjendt, at *vi* meget ofte bliver til *y*, som *Björg-vin* til *Björgyn*, og netop Ordet *vist* ved Sammensætniger til *yst*, som *foryst* istedetfor *forvist*, maatte ogsaa *Örnvist* blive *Ornyst.* At de höje Klipper paa Unst nok kunne have været fulde af Örnereder, og at de förste norske Colonister have givet Öen Navn derefter, er i og for sig heel sandsynligt. Vi skulde saaledes indtil videre helst antage *Örnyst* for Normalformen.

Fœtilör forekommer i den allerede oftere omtalte Fortegnelse i Skálda, og man seer ved förste Öjekast, at „*Fetlar*" hermed menes. I Skiftet efter Junker Hans Sigurdssön af 1490 skrives Navnet *Føtalar*, det vil sige Fœti er gjort til Fœta, og istedetfor Omlydsformen *lör* staaer det uomlydte *lar.* I et Brev af 16de August 1575, hvorved Marion Sigurdsdatter, „salig Hans Fosses Efterleverske og Borgerske i Bergen" sælger for sig, og sine, samt sin Syster Inger Sigurdsdatters Arvinger til sin kjære Frænde David Sandersön Skott, boende i Raefjord paa Hjetland, deres Odelsjord Serva samt to i Bjella, liggende i St. Bartholomæi Sogn i Fetlar, kaldes dette „*Fetelaa.*" Buchanan skriver i sin Fortegnelse *Fottara,* hvilket vistnok kun er Læse- eller Trykfeil for *Fotlara.* Det er saaledes klart, at den förste Deel af Ordet har oprindelig været udtalt *Føti*, eller som en Omlydsform af *ó*, og kun senere ved mere skjödeslös Udtale faaet Lyden

jak bidhet heskedelighe men som saa hetha Magnus Clausson ok Olaf Ornason hinghia thera jnsigle for min bønastadh skuld for thetta bref er giort var j Anst Anno domini m° cdxv. (To afrevne Segl).

Fet. Dette *føti* synes da igjen ikke at kunne komme af andet end *fótr* (Fod) og man skulde derfor være fristet til at antage, at dets sidste Deel ikke burde skrives *lör*, men *lær* (Laar), der ogsaa, fornemmelig i de senere Tider, da Indvirkningen af den danske Sprogform blev kjendelig, blev skrevet *lár* eller *laar*, ligesom *fær*- Faar, *igær*- *igaar*, *mær* (Pige) *Maar* (i Kæmpeviser) o. s. v. I islandske Haandskrifter, hvor der ej skjelnes mellem æ og œ, finder man meget hyppigt det förste betegnet ved ǫ, og da man nu i Haandskr. Skálda netop finder „fætilǫr", er det slet ikke usandsynligt, at en Normalform Fœtilær dermed er meent, og at Navnet er en Sammensætning af *fótr* (Fod) og *lær* (Laar). Aarsagen eller Anledningen dertil kan man naturligviis ikke angive, men lignende, temmelig bizarre Benævnelser efter Dele af det menneskelige Legeme forefindes ikke sjelden, og „føti" gjör her netop „lær" rimeligt, medens man neppe vilde kunne angive, hvad en Rodform som *lör* eller rettere *lar* skulde betyde.

Hafgrœney forekommer i et Brev af 1360 (Dipl. Arn. Fasc. 100 No. 4. Dipl. Norv. III. No. 310), skrevet Hafgrę̨ney; men at -grę̨n- her som sædvanligt staar for -grøn- sees, om det ellers behövede nogen Bestyrkelse, af den nuværende Form *Haafgruna* eller *Haafgruney*. Navnet betegner simpelt: „Hav- Grönö", den mod Havet liggende grönne Ö.

Lyngey forekommer under Formen *Liungøy* i det Diplom af 1485, der er aftrykt bag i „Grievances of Orkney and Shetland", og efter dette i „Samlinger til det norske Folks Sprog og Hist. VI. S. 510. Men det er bekjendt at det i den Tid var blevet almindeligt, ligeledes ved Paavirkning af Dansk eller Svensk, at oplöse *y*, selv om det kun er Omlyd af *u* eller sterk Omlyd af *i*, til *iu*, *ju*, f. Ex. at skrive *Djur* istf. „Dyr", *Gjurðr* f. *Gyrðr*, *sjunge* f. *synge* o. s. v. *Liungøy* forestiller altsaa, reduceret til Normal-Orthographie, *Lyngey*. Det Lyngey, som i det her nævnte Diplom omtales, er nu vistnok kun en af de

flere Smaaöer i Hjaltland, der nu kaldes *Linga*, *Lingey*, nemlig Linga ved Whalsey (Lyngey í Hvalseyjarsundi); men naar dette i ældre Tider heed *Lyngey*, er det ogsaa rimeligt at de övrige tre Öer af dette Navn (Lingey i Bluemullsund, Lingey i Yellsound, og East-Lingey östen for Whalsey) havde det samme Navn.

Hafskotsey forekommer under Formen *Hafskodzøy* i en Fortegnelse paa Munkeliv Klosters Ejendomme i Hjaltland, tilföjet Klosterets Brevbog, P. 167. Fortegnelsen synes at være fra 1480. Men i en senere Recapitulation fra c. 1530 (P. 169) skrives Navnet *Hafskogsöy*. Nu udtales det *Hascosea*, og Udtalen har vel tidligt været „Havskosöy", saaat man ikke godt kunde höre, om den mellemste Stavelse skulde lyde „skots" eller „skogs": deraf den vaklende Skrivemaade. Da der imidlertid neppe kan have været nogen Skov paa Öen, og *skots* meget lettere kunde blive til *skoz*, *skos*, end *skogs*, er vist „Hafskodzöy" rettere end *Hafskogsöy*, og den oprindelige Form *Hafskotsey*, af *hafskot*, Havets Opskydning.

Sandfridarey forekommer kun i to Diplomer af 1512, (Dipl. Arn. Magn. Fosc. 100 No. 6 og 7, Dipl. Norv. No. 1055 og 1056), hvor Navnet i Texten skrives „*Sandffriarøø*", „*Sandffryarøø*," men i samtidige Paategninger *Sandffridarey*, *Sandffrydarey*. At den sidste Form, med *fridar*, er den rigtige, derom kan der neppe være nogen Tvivl; vi have her Analogien fra „Friðarey", og „*friar*" vilde ikke give nogen Mening. Vi gjenkjende her strax det nuværende *Samfray*. Buchanan fordrejer Navnet til *Sanctiferri*.

Grœney, i hvilket vi strax gjenkjende *Gruney*, forekommer i den nysomtalte Fortegnelse i Munkelivsbogen.

Hvalsey, nu *Whalsey*, forekommer i det föromtalte Diplom af 1485.

Nös, der nævnes i den ovenomtalte Ö-Fortegnelse i Skálda, kan neppe være nogen anden, end det nuværende *Noss*. I Skiftet efter Hans Sigurdssön kaldes Öen *Nws*.

Buchanan kalder det *Nostunda*, hvorved man maa tænke paa Magnus-Sagaens *Hnotasand*, dog maa dette betegne et andet Sted. *Nös* er simpelt hen „Bjerghöjde" (bergsnös) en for det höje Noss noksom passende Benævnelse.

Brúsey, forekommer ligeledes i Skiftet efter Hans Sigurdssön. At det er det nuværende *Bressay* kan ikke betvivles, men her komme vi dog i Forlegenhed med „Breiðeyjarsund", der omtales i K. Hák. Hák. Saga Cap. 319, som det Sted hvor Kong Haakon anlöb Hjaltland paa sit Vesterhavstog 1263, og blev liggende næsten ½ Maaned. Thi der kan ikke være Tvivl om, at den gode, hyppigt besögte Havn Bressay Sound ved det nuværende Lerwick her menes; men isaafald skulde Öen, der dannede Sundet, hede Breiðey, ikke Brúsey. Her maa man tage sin Tilflugt til den Gjetning, at Öen virkelig har haft begge Navne, eller ogsaa, hvad der nok kunde være muligt, at der i det egentlige Original-Haandskrift af Sagaen har staaet *br. eyjarsund* forkortet, og at senere Afskrivere, der ikke kjendte Enkelthederne i Hjaltlands Topographie, have uden Videre læst dette som *Breiðeyjarsund* istedetfor *Brúseyjarsund*. *Brúsey* har ogsaa det for sig, at *Brúsi* forekommer som Navn for en af de ældre Jarler over Orknöerne og Hjaltland.

Mósey, det nuværende Mousa, Mousey, lære vi at kjende af Orkn. Saga, hvor den der staaende Borg, *Móseyjarborg*, af hvilken endnu betydelige Ruiner ere til, omtales.

Ey eller *Oy* forekommer i Dativformen *Eyiu* i det föromtalte Diplom af 1360. Man seer af Paategningen, at det laa ved Unst, altsaa maa herved menes det nuværende Uya strax söndenfor denne Ö. Men en anden Ö af samme Navn, der fölgelig vel ogsaa heed *Ey*, findes foran Mainlands nordvestlige Spids.

Af Navnet Papey findes to Öer, af hvilke den större, *Papey stour*, nævnes i Diplom af 1299, see Dipl. Norv. I. No. 89. (Dipl. Arnam. Fasc. 100. No. 3. a). Sand-

synligviis er det ogsaa denne „Papøy", der nævnes i Skiftebrevet. Den anden kaldes *Papa little.* Om Oprindelsen til dette Navn er forhen talt.

Mickle- eller Muckle Rooe inderst i den store saakaldte St. Magnus Bay, kaldes „muckle" eller den store til Forskjel fra *Little Rooe*, en langt mindre Ö paa Nordötssiden af Mainland, ved Indlöbet til Sulem eller Hagraseter Voe, der tilligemed den fra den modsatte Side, forbi Mickle Rooe indgaaende Busta Voe adskiller den store Halvö, der nu kaldes Northmavine Sogn, fra den övrige Deel af Öen, og kun levner et smalt, fladt Eid, det fordum saakaldte *Mæveið.* Det höjeste Punkt af denne Halvö kaldes Rooeness hill, ved hvis Side den saakaldte Roeness Voe skærer sig ind; paa den nordöstlige Side er et Sted, kaldet North Rooe. Man seer altsaa, at Ordet „Rooe" hyppigt anvendes om Stedsnavne paa disse Kanter. Men af Forklaringerne til det sidst udkomne Kart over Öerne seer man, at „Rooe" i den hjaltlandske Dialectudtale betyder „röd", eller rettere, siden det aabenbart bruges substantivisk, „rödt Skjær." Det er altsaa enten det gamle *roði*, Rödhed, eller brugt om Jordsmon og Steen, *rauði.* Hibbert anförer udtrykkeligt om Klipperne paa Mickle Rooe og Rooeness hill, at de have et rödligt Skjær. Altsaa kan man vel ikke tvivle paa, at Öerne Mickle og Little Rooe heed *Rauðey*, og at Rooeness heed *Rauðnes* eller *Rauðarnes.* Dette bestyrkes ogsaa derved, at Buchanan kalder Micke Rooe *Rottia,* og at der blandt de ældre Benævnelser paa Kirkesognene i Hjaltland forekommer et, kaldet *Rauðarþing* [1], der neppe kan være noget andet, end det nysnævnte Northmavine Sogn.

Den lille Eagleshay nordenfor Mickle Rooe, skrives ogsaa *Egalsha, Eglesha*; Navnet er aabenbart det samme som det orknöiske *Egilsha*, og fordrejet af *Egilsey.* Men

[1] Thorkelins Fragments of english and irish history; Norske Samlinger V 1. S. 502.

her opstaaer igjen det Spörgsmaal, om Öen har faaet sit Navn efter en Nordmand, *Egill*, eller om Navnet, ligesom Egilsey i Orknöerne, er dannet af det latinske „ecclesia", og minder om at en Kirke har staaet her i Papernes eller de skotske Eneboeres Tid, för Besættelsen ved Nordmændene.

Strax söndenfor Mickle Rooe ligger den lille VEMENTRY eller *Vemantray*, af Buchanan kaldet *Vonneda*, der aabenbart maa være Tryk- eller Skrivfejl. Öens ældre Navneform forekommer ingensteds i Diplomer eller Sagaer, men det kan neppe betvivles, at det maa have været *Vemundarey*, der, udtalt hurtigt, næsten ganske maatte lyde saaledes.

VAILEY eller *Vaila*, strax söndenfor den Halvö, der begrændser St. Magnus-Bay, kaldes i Skiftet efter Junker Hans Sigurdssön *Valoy*; dens ældre Navn maa saaledes have været *Valey*. Maaskee er det den samme, hvis Navn i det ovenfor meddeelte Diplom af 1465 fordrejes til *Walol*. Buchanan kalder den *Valla*.

At LONGA maa have hedet *Langey*, er utvivlsomt, ligesaa at OXNA maa have hedet *Yxney*. HILDASEY (ogsaa skrevet *Hildazoo*) strax nordenfor Oxna maa havet hedet *Hildisey*.

TRONDRA, der ligger strax indenfor Oxna, maa have hedet *þróndarey*.

BURRA, sydvestenfor Trondra, skulde efter Analogien fra Orknöerne have hedet *Borgarey*, men ikkedestomindre bliver det saagodtsom vist, at den i Oldtiden maa have hedet *Barrey*. Der siges nemlig i Haakon H. Saga Cap. 318, at Erling Ivarssön, Ragnvald Urka og Hallvard Raud, efterat de paa Sejladsen fra Norge til Skotland, havde passeret söndenfor Hjaltland, sejlede *vestr fyrir Barreyjarfjörð*, og saae ikke Land förend Sulnastape det föromtalte Sulesker) vestenfor Orknöerne. Vi holde os her til Flatöbogens Læsemaade, da den somoftest angiver Stedsnavnene rigtigt, medens derimod Cod. Frisianus,

der er lagt til Grund for Udgaven af Sagaen, fordetmeste angiver dem i en forvansket Form, og paa dette Sted har det aabenbart urigtige *þareyjarfjörðr*, hvilket enkelte vistnok have sögt at forklare som en Forkortning af *Friþareyjarfjörðr*, men uden at indsee, at dette efter alle etymologiske Regler var en Umulighed, da *þ* eller rettere ð i *Friðarey* hörer til den förste Stavelse, eller selve Roden. *Barreyjarfjörðr*, der altsaa bliver det rette, maa da være Navnet paa det Farvand, hvori man kom, saasnart man havde passeret Hjaltlands Sydspidse; Sammensætningen med *fjörðr* viser derhos, at man maa have tænkt sig dette Farvand som en Art af Fjord eller Havbugt. Dette kan umuligt være nogen anden, end den store Bugt, der gaaer ind til de nysnævnte Öer, Oxna, Burra, Trondra, m. m., og i sit indre deler sig i en Mængde Smaa-Arme. Den kaldes nu sædvanligviis *Bay of Scalloway*, efter den ligeoverfor Trondra beliggende Borg og Flekke Scalloway, hvorom mere siden; men intet er rimeligere, end at den tidligere har været benævnt efter *Burra*, der er den störste og en af de yderste blandt alle dens Öer, og hvis Navn nu endog er gaaet over paa den strax östenfor beliggende Housay, der sædvanligviis kaldes East-Burra. Kan det saaledes ansees som vist, at Scallowaybugten tidligere heed *Barreyjarfjörðr*, fölger ogsaa ligefrem heraf at Burra's rette Navn var *Barrey*. I Landnama, II. 19, V. 11 siges det, at Olaf Feilan, en af Landnamsmændene, Sön af Thorstein Raude, blev gift med en Datter af Alfdis den barröske (hann fékk Alfdísar hinnar barreysku), Datter af Konal Steinmodssön; at denne Alfdis havde været opdraget paa en Ö, kaldet *Barrey*[1], er saaledes utvivlsomt, og da man endvidere seer, at hverken hendes Fader Konal eller Farfader Steinmod vare Landnamsmænd, medens derimod

[1] Man finder ogsaa Læsemaaden *bareysku*, men Hauksbogen, der udmærker sig ved den bedste Orthographie, har *barreysku*.

Olafs Farmoder Auðr paa sin Reise fra Skotland til Island drog over Orknöerne og Færöerne, og paa hvert Sted bortgiftede en af Olafs voxne Systre, bliver det ogsaa höjst rimeligt, at hun har berört Hjaltland, og herfra har skaffet Olaf hans Hustru Alfdis, hvis Tilnavn „den barröiske" saaledes netop henpeger til det nuværende Burra.

Havera, en liden Ö strax söndenfor Burra, skrives af Buchanan *Haura*, men paa det sidste Sökart *Halvera*, hvor dog vistnok *l*, ligesom i Ordet *half*, *halves*, ikke höres i Udtalen. Endnu en anden „Halvera", meget liden, findes ogsaa langt inde i Scalloway-Bugten. Det kan vel neppe betvivles, at alle Öer af dette Navn oprindeligt have hedet *Hafrey*, d. e. Bukke-Ö.

Foul ligger, som det paa Kartet sees, langt ude mod Vest i Havet, for sig selv, og skal ifölge Hibbert tidligere have hedet *Uttrie*. Dette er dog en Fejltagelse; *Uttrie* er aabenbart *Ytri*, den ydre, intet egentlig Navn, kun en Betegnelse paa Öen formedelst dens fjerne Beliggenhed, medens det egentlige Navn dog bliver *Foul*, d. e. *Fugl* eller *Fugley*; „Fogl" forekommer allerede i Skiftebrevet efter Hans Sigurdssön. Dette Navn skyldes neppe saa meget de Söfugle, der vistnok forefindes der i Mængde, som dens eget Udseende og Beliggenhed; paa Norges Kyster have flere langt ud mod Havet liggende Klippe-Öer Navnet „Fuglen" (navnlig den höje, saakaldte Nord-Fuglen udenfor Arnöen, mellem Tromsö og Hammerfest). Sandsynligviis har man sammenlignet slige Öer med svömmende Fugle.

Glúmsey, der nævnes i Skiftet efter Junker Hans Sigurdssön, findes nu neppe paa Kartet, end ikke i forvansket Form, med mindre det skulde være den ved en ganske smal Tange med Fastlandet forbundne Halvö *Glus*, hörende til Northmavine-Districtet. En anden Ö, der idetmindste efter Navnet at dömme, og forsaavidt man kan see af Sökartet, stundom ved Ebbe eller

Lavvande paa det nærmeste bliver en Halvö, er den lille *Urfasey* sydligt ved Yell; thi dette Navn er aabenbart en Forvanskning af *Orfyrisey* (nu udtalt *Orfersö* eller *Offersö)*, der altid betegner en Ö, som ved Lavvande er landfast, see ovf. B. f. 1852 S. 89.

Opstille vi altsaa Navnene i deres nuværende Form med de tilsvarende oldnorske, blive begge Rækker fölgende:

Unst, med Balta, Haafgruna og Uya.	Örnist eller Örnyst med Baltey, Hafgrœney og Ey.
Yell med Linga, Hascosea, Urphasay, Samfray, Bigga, Unarie.	Jala eller Jali med Lyngey, Hafskotsey, Orfyrisey, Sandfriðarey, Bygðey (?) og Unarey (?).
Fetlar	Fœtilör eller Fœtalar
Lamma	Lambey
Little Rooe	Rauðey litla
Brother Island	Bróðurey (?)
Mainland	Meginland
Egalsha	Egilsey
Mickle Rooe	Rauðey mikla
Linga	Lyngey
Papa little,	Papey litla
Vementry,	Vémundarey
Papa stour med Veskerries	Papey stóra med Vestrsker
Whalsey med Linga og	Hvalsey med Lyngey og
Housay samt de övrige Outskerries	Húsey samt de övrige Austrsker
Vaila	Valey
Hildasay	Hildisey
Oxna	Yxney
Papa	Papey
Trondra	Þróndarey
Burra (Westburra)	Barrey
Housay (Eastburra)	Húsey
Havera	Hafrey

Foul	Fugl
Bressa	Brúsey
Noss	Nús
Mousa	Mósey.

Endelig maa vi nævne Fair isle, fordum Friðarey, der nu regnes til Shetland men fordum hörte til Orknöerne.

MAINLAND *(meginland)* fortjener med Rette dette Navn, da det er större end alle de övrige Öer tilsammentagne. Man kunde sige, at det egentlig var bestemt til at danne flere Öer, eftersom paa forskjellige Steder dybe Fjorde skære sig ind fra begge Sider, der næsten skærer Landet tversover, levnende kun smale og lave Eid, der alene ligesom ved et Tilfælde synes at hæve sig over Havfladen. Intet af disse Eid er mindre end det ovennævnte *Mæveið* (ɔ: Maage-Eidet), der afskærer den nordvestlige Deel af Öen, kaldet Northmavine, og som efter Kartet at dömme neppe er $^1/_{10}$ Meridianminut (d. e. $^1/_{40}$ geogr. Miil eller 600 Fod) bredt, samt ganske lavt. Northmavine kan saaledes paa det nærmeste betragtes som en egen Ö. Paa Hjatland betegnes forövrigt et Eid, der er saa smalt og lavt, at det kan lönne sig at slæbe Baade over fra den ene Side til den anden, ikke ved det i Norge brugelige *Drag*, men med *Hvarf*, nu skrevet *Quharf*.

Inddeler man nu Mainland i de Hovedpartier, der dannes ved slige corresponderende Fjorde med tilhörende Eid, blive hine fölgende:

1. Det föromtalte Northmavine.

2. Stykket östen- og söndenfor Mæveið indtil Aithsvoe og Bigsettervoe i Vest, samt Eastquharf og Westquharf i Syd. Dette er Central- eller Hovedmassen af Mainland.

3. Halvöen vestenfor Aithsvoe og Bigsettervoe, mellem St. Magnus Bay i Nord, og Bay of Scalloway eller Barreyjarfjörðr i Syd.

4. Den sydligste, langstrakte Deel, fra Eastquharf og Westquharf.

Disse Partier udgjöre fölgende Kirkesogn:

I det förste Hovedstykke: Northmavine, med St. Magnus Kirke, ved Sandwick.

I det andet: Scatsta eller Scatsby, nordligt, med Kirke ved Sulem Voe, Delting, med Kirke ved Olnafirth; paa Vestsiden, Lunzilsting, med Kirken inderst ved Vidlon Voe; paa Östsiden, Nesting, med Kirken ved Gruna Voe, en Arm af Doury Voe, ligeledes paa Östsiden, indenfor Whalsey; Westdale, med Kirken inderst ved den dybe Westdalevoe, der gaar ind fra Bay of Scalloway, paa Vestsiden; Whitness, noget sydligere, med Kirken ved det inderste af Stromness Voe, Gulberry, med Kirke ved Gulberwick, strax sydvestenfor Lerwick, og Tingwall, med Kirken paa den gamle Thingvold, midtvejs mellem Scalloway i Vest og Dalesvoe i Öst.

I det tredie: Aithsting, med Kirken paa Eidet mellem Bigsettervoe og Unziefirth; Walls eller Waes, med Kirken ved Bugten strax indenfor Vaila; Sandsting, med Kirken ved Bigsettervoe.

I det fjerde: Coningsburgh, med Kirken ved Quharf; Sandwick, med Kirken ved Sandwick strax indenfor Mousa, og Dunrossness, den sydligste Deel af Öen, med Kirken paa et Eid ved nogle Indsöer nordenfor Quendale Bay.

Flere af disse Kirkesogn have imidlertid fælles Prest, samt foruden de egentlige Kirker ogsaa enkelte Capeller; Prestegjeldene omfatte ogsaa flere nærliggende Öer, saaledes hörer, som det lader, Papa Stour, der har egen Kirke, under Walls, ligesaa Foul; Whalsey sandsynligviis under Nesting; Bressay har egen Kirke, hvortil ogsaa en Deel af Mainland hörer. Prestegjeldene paa Mainland angives saaledes i Cyclopædia Britannica for Aaret 1800: Bressay med Burra (altsaa og med den mellemliggende Deel af Mainland); Lerwick (d. e. Gulberry); Tingwall

(med Whiteness og Westdale); Nesting (med Lunziesting); Delting (med Scatsta); Sandsting (vistnok med Aithsting); Walls med Sandnes, Northmavine, Dunrossness (med Fairisle). Tidligere synes Inddelingen at have været noget forskjellig, ligesom ogsaa Navnene skrives noget anderledes: i nogle Skatteoptegnelser fra c. 1600 nævnes saaledes fölgende Sogne eller Hereder, og deres Navne skrives paa denne Maade: Dunrossnes, Golberwyk, Quharff, Burray, Brassay, Thingwall, Quhytnes, Weisdale eller Wysdall, Sandsting, Aisting eller Esting, Wawis, Nesting, Lunasting eller Lyniasting, Delting, Scatsta, Normaven.

Af disse Kirkesogn nævnes i Skiftebrevet efter Junker Hans Sigurdssön Tingwalda sokn, Dalating, Luneidesting og Næsting, hvoraf man kan see at de oprindelige Navne paa de tre sidste vare Dalaþing, Lundeiðsþing og Nesþing. Endvidere nævnes her *Vogafjorðwngh*, d. e. *Vágafjörðungr*, eller den Fjerding hvor det nuværende Walls ligger, samt „*Maweds Otting*," d. e. *Mæveiðs áttungr* (Northmavine). Dette viser, at Öen, eller maaskee hele Ögruppen var inddeelt i Fjerdinger og Aattinger. End tidligere, i det allerede omtalte Brev fra 1321, nævnes Kirkesognene *Þveitaþing* og *Rauðarþing*, af hvilke det sidste utvivlsomt betegner Northmavine, medens derimod Beliggenheden af det förste ej nu kan paapeges.

Vi ville nu nærmere gjennemgaa de enkelte Dele.

Northmavine er fordetmeste en vild Fjeldegn, hvis höjeste Top, Rooeness hill, 1476 Fod over Havfladen, tillige er det höjeste Fjeld paa hele Ögruppen. Navnets oprindelige Form var ganske vist Rauðanes, ligesom den ved Siden deraf indgaaende, dybe Rooeness Voe maa have hedet Rauðanessvágr. En af de störste Gaarde i dette District var *Hamarr*, nu kaldet Hammer, liggende ved Hammervoe *(Hamarvágr)*, der fra Hillswick- eller Urie-Firth gaar ind i Landet forbi Hammer Ness. Hamarr tilhörte Munkelivs Kloster i Bergen siden 26de April 1403, da Thjodhild, Datter af Presten Sira Helge, skjenkede det til Klostret (see

Munkelivs Brevbog, S. 97, 98). Gaarden kaldes her „*Hamar sem ligger fyrir nordhan Mæfeid*". I denne Deel af Öen hörte ogsaa flere Gaarde til Junker Hans Sigurdssöns store Jordegods; „alle iorder i Maweds otting" tilfaldt i Skiftet efter ham Hr. Otte Mattssön Römer med Syskende (Annaler f. n. Oldk. 1846 S. 94), med Undtagelse af „Nwtasæther for nordhan Mawid, Owanjord i Brækko, Prestuland, Owisgerde og Hökaland," der tilfaldt Hr. Alf Knutssön. I det ovenfor omtalte Skatteregister fra c. 1600 nævnes fölgende Gaarde i Northmavine: Hagrasettar, Ylisburgh, Mangosettar, Gunyesettar, Hammer, Crabuster, Awsettar, Collaquy, Oversvie, Findeland, Videfield, Vesterhouss, Tangweyk, Sandwyk, Stanehouss, Urisfirth, Borkown, Frangorde, Grethouledz, Stad, Lyastow, Vigginsgard, Vre, Awisgard, Bravehouland, Hamnavog, Okcratouw, Sonderhouss, Uyea, Sandvo, Breabuster, Seter, Usbister, Fluagard, Burravo, Howland, Caldsta, Colafjord, Hognasetter, Swynasetter, Lyen, Howen, Nwrweyk, Hugoland, Lunasettar, Fiblasettar, Nestasettar, Turvasettar, Bordasettar, Burroland, Clodasettar, Toft in Sowlim, Ulmosfirth, Tanguell. Flere af disse Navnes ældre Form kan med Bestemthed paapeges: *Magnússetr* (Gaarden skrives endnu Magnussetter, og Mangosetter er kun en Skjödeslöshedsfejl; *Gunnasetr* (nu Gunnastr), *Krakabólstaðr*, *Kollakví*, *Viðifjall*, *Vestrhús*, *Tangavík*, *Sandvík*, *Steinhús* eller *Steinnes*, nu kaldet Stenness, *Eyrafjörðr*, *Stofa*, *Hlíðarstofa*, *Eyri*, *Ásgerði* (Awisgard eller Ovisgerde) *Hafnarvágr*, *Akratún*, *Sandvágr*, *Breiðibólstaðr*, *Setr*, *Ossbólstaðr*, *Borgarvágr*, *Haugland*, *Kaldastaðir*, *Kollafjörðr*, *Högnasetr*, *Svínasetr*, *Hlíðin*, *Haugrinn*, *Norðvík*, *Lundarsetr*, *Fiflasetr*, *Neðstasetr*, *Torfasetr*, *Barðasetr*, *Sólheimr*, *Tangarvellir*.

Andre Gaarde i Northmavine ere Quyfirth (Kvífjörðr), Ollaberry, Nibon (Niðbœrinn). Ollaberry var for omtrent 100 Aar siden en liden Flekke med egen Kirke, og har endnu tildeels et flekkelignende Udseende,

men Kirken ligger i Ruiner. Stedets ældre Navn var sandsynligviis *Olafsberg.* I den vestlige Deel af Northmavine findes Ruiner af en gammel Kirke, kaldet Crosskirk eller Korskirken, og som rimeligviis var Sognets Hovedkirke. Paa dens Kirkegaard findes endnu flere Mindesmerker, og blandt dem en Runesteen, der findes kobberstukken hos Hibbert, men efter en Tegning der aabenbart er upaalidelig og vidner om at Tegneren ikke har ret forstaaet at opfatte Bogstavtrækkene. Man kan kun læse Ordene: BIÞI FYRIR SOL . . . Beder for Sjæl.

Den nordligste Spids af Northmavine kaldes *Fethaland*, maaskee det samme som det i nysanförte Fortegnelse forekommende „Findeland," der isaafald maa være urigtigt skrevet. Fethaland, der ogsaa skrives Feideland, er en smal græsklædt Tunge. Det kan vel neppe betvivles at dette „Feideland" oprindelig betegner det samme som „Feideland" paa Færöerne, ifölge Debes (Færoa reserata S. 106), nemlig et med fedt Græs rigeligt bevoxet Sted, hvor Öxne pleje at gaa for at opfedes baade Vinter og Sommer, og som altid plejer at vende ud mod Nord eller Nordöst. Det samme er netop Tilfældet med det hjaltlandske Fethaland, der ligeledes er græsbevoxet; man skulde altsaa formode, at det i tidligere Dage har været benyttet til samme Öjemed som de færöiske Feidelande. Imidlertid bruges det ifölge Hibbert nu kun til Sommerstation for Havfiskeriet paa den store, langt ud mod Havet liggende Fethalands Banke. Den egentlige Etymologi til Navnet er forövrigt ikke saa let at angive. Havde det været „Feitaland", kunde man simpelthen gjette paa *at feita*, at fede; men her synes Oldformen at have haft et þ eller ð, ikke t.

Andre Forbjerge i Northmavine ere Ockren Head(?); Point of the Burr og Eshaness (Esjunes?), paa Vestsiden. Hvad det förste oprindelig har været, vides ikke. *Burr* er vistnok Ordet „Bor" (Vridbor), der paa Norsk udtales „Borr", thi Bjerget kaldes ogsaa *Navir*, d. e.

„Naver" (et större Bor). Strax ved dette ligger en smal Vig, af det Slags, der her ligesom paa Færöerne kaldes *Grind;* den kaldes Grind of the Navir, i ældre Tider altsaa *Nafargrind.* Grind betegner, som bekjendt, egentlig kun Port eller Led i et Gjerde, og i denne Betydning bruges det endnu overalt i Norge; men paa Færöerne og Hjaltland overföres ogsaa Benævnelsen paa en trang Vig mellem Klipper, der ligesom danne en Port. Ogsaa ved selve Mæv-Eidet er en lignende Grind, kaldet Mavis Grind *(Mæveiðs Grind).*

Af Fjelde findes foruden den föromtalte Rooeness hill (Rauðarneshaugr) ogsaa „Bjergs" (Bjergene, i Nord), mellem Sandvoe (Sandvágr) og Colafirthvoe (Kollafjarðarvágr); Sulem hill (Sólheimahaugr) ved Sulem, Ukemanifield (. . . mannafjall) ved Gunnster og Flangnafield (Flagðafjall) lidt sydligere. Mellem „Bjergs" ere flere Indsöer, hvoriblandt „Roerwater" (Rauðárvatn). Udenfor Sandwick i Vest ligge de höje Klipper *Drongs* d. e. *Drangar*, med samme Navn og omtrent samme Udseende som *Drangar* paa Færöerne. Udenfor Uya ligge Uya Baas, d. e. Eyjar boðar; Ordet boði (Brænding) udtales nu baade i Norge og paa Hjaltland som *Baae.*

I Delting og Scatsta nævner den föromtalte Fortegnelse fölgende Gaarde: Howbiesettar, Voxsettar, Goefird, Barfensettar, Flett, Skewa, Voe, Back, Theon, Clovagard, Lie, Sorsettar, Southerhouss, Eisterstorde, Greting, Sandgard, Daill, Toft, Brek, Collafird, Outhallistoft, Quhom, Scattesta, Grawen, Laxvo, Noagar, Stenswall, Bordegar, Caldbak, Orquoy, Crogasettar, Burgh, Culaus, Nesthous, Burness, Fird, Swynasetter. Flere af disse Navne forekomme paa det sidste Sökart i en mere forkortet Form; saaledes Voxter istf. Voxsettar, hvor Prestegaarden er beliggende, Urka istf. Orquoy, ved Urka (Orquoy) Voe; Cruxter istf. Crogasettar, ved samme Vaag, Colbrack, aabenbart urigtigt istedetfor Caldbak, Scatsby f. Scattesta, Deal f. Daill. Flere Navnes oprindelige Form kan tyde-

ligt angives, saaledes: *Haugbæjarsetr, Vágssetr, Góafjörðr, Bergfinnssetr, Flet, Vágr, Bakki, Klaufagarðr, Hlíð, Saursetr. Suðrhús, Grýting, Sandgarðr, Dalir* (hvoraf Dalaþing) *Túpt, Brekka, Kollafjörðr, Oðalstúpt, Hvammr, Skartastaðir, Gröfin, Laxavágr, Nóagarðr, Steinsvellir, Bárðargarðr, Kaldbakr, Aurkví, Krókasetr, Borg, Neðsthús, Fjörðr, Svínasetr.* Andensteds nævnes *Veddrista, Busta, Trondavoe.* Af disse tre er Veddrista aabenbart det „*Vodrist*", der tilligemed „*Byrstada*" nævnes i Skiftebrevet efter Junker Hans Sigurdssön, som tilfaldende Herr Otte Mattsön Römer med Syskende; sandsynligviis er det den samme Gaard, der nu paa Kartet kaldes *Wethesta,* og ligger ved Busta Voe, ligesom „Byrstada" neppe er noget andet Sted end det nuværende *Busta,* en stor Gaard paa Vestsiden af nysnævnte Vaag, strax söndenfor Mæveid. Men hvad den oprindelige Form for „Vodrist" kan have været, er vanskeligt at sige. I det gamle Skiringasal, sydligt i Norge, fandtes flere Gaarde, sammensatte med „istra", som *Skalistra, Sævaristra,* der nu ende paa -ist, nemlig „Skalist", „Sörist"; muligt, at ogsaa „Vodrist" eller „Vedrist" har hedet *Veðristra.* „Byrstada" maa have hedet *Bæjarstaðr* eller *Býjarstaðir.* Stedet tilhörer nu Familien Gifford, der nedsatte sig her i det 16de Aarhundrede, og have gjort meget for at forskjönne deres Ejendom. Trondavoe maa have hedet *Þróndarvágr,* Af de ovenfor opregnede Stedsnavne forekommer *Grýting* i Dipl. Arn. Fasc. 100 No. 5 a. (Dipl. Norv. I. No. 109), ligeledes Kaldbakr, her skrevet Kallbak. Brekka er maaskee det „Brekka", hvis övre Gaard („owangord i Brækko") ved det föromtalt Skifte tilfaldt Hr. Alf Knutssön; dog var der andre Gaarde af dette Navn. *Toft* ligger paa Nordöstsiden af Öen, ved *Toftsvoe* (Túptarvágr), der stundom findes fordrejet til Taphsvoe, hvilket viser at Udtalen maa nærme sig denne Lyd. *Quhom* maa efter den sædvanlige Udtale lyde omtrent som „Hom", da nemlig *quh* kun er en i ældre Skotsk brugelig ortho-

graphisk Form til at betegne *wh*, og „*whom*", „*whose*"; som bekjendt, udtales omtrent som „hom", „huss". Derved bliver den hjaltlandske Udtale af dette Navn eller Ord saagodtsom eens med den setersdalske. Istedetfor „Hvamm", der ellers i Norge sædvanligviis udtales „Kvam", og desværre endog somoftest skrives af den ukyndige Fleerhed „Kvam" eller „Qvam", siger man i Setersdalen „Homm", ganske efter den samme Analogi, der gjör „kom" til den sædvanlige Præteritiform af „koma" istedetfor *kvam*; „svart", til „sort", „hvat", (hvilket) i enkelte Dialekter til „hot" [1]. Scattesta forekommer i et Brev af 1512, udstedt af Dr. Hans Eek" af Gestryaland" (Dipl. Arn. Fasc. 100 No. 7, Dipl. Norv. III. 1055), der her kalder sig „Vicarius j Skatzta." At Endelsen „sta" er en Forvanskning af det gamle *-staðir*, sees noksom af „Byrstada-Busta" foruden en Mængde andre Exempler, og den samme Udtale er nu ogsaa den brugelige i Norge. Det kan vel heller ikke betvivles, at „Scat" eller „Scatte" staaer istf. *Skarta*, ligesom man i Norge finder *Skartabœli*, nu Skatteböl, „*Skartheimr*, nu *Skattem* o. s. v. Olnasfirth, Navnet paa den Fjord ved hvilken Delting Kirke ligger, er maaskee en Forvanskning af det i Diplomet af 1307 forekommende *Arnafjörðr*.

Den nordligste Spids af den Deel af Öen, der ligger östenfor Northmavine, kaldes Mioness, hvori man strax gjenkjender *Mjóvanes*. Strax sydöstenfor er den föromtalte Toftsvoe, udenfor hvilken Öen Samphray, fordum Sandfriðarey, ligger. Halvdelen af Sandfriðarey blev af Hr. David Sinclar, Hövedsmand paa Kongsgaarden i Bergen og Landshövding paa Hjaltland, i dennes Testamente skjenket til den föromtalte Dr. Hans Eek, Vicarius i

[1] Man siger endnu altid i Setersdalen „til Homms" *(til Hvamms)* og „i Homme" *(í Hvammi)* samt i Nominativ eller Accusativ „Homm" eller „Hommen". *Hvammr* betyder, som bekjendt, et Sammenstöd af flere Dale (det lat. convallis), og anvendes altid som Stedsnavn paa slige Egne.

Scatsta og Kong Jacob af Skotlands Capellan, saaledes som Biskop Andoor af Bergen bevidnede i et Brev, udstedt 11te August 1512 (Dipl. Arn. Fasc. 100 No. 6, Dipl. Norv. III. 1056)[1]; Dr. Hans Eek havde da ved

[1] I dette Brev heder det udtrykkeligt: „wii haffwa seet oc læset her Dawid Syncklares Testamenty breff saa lwdandis i blandh annor oord at ffornemde her David Syncklar gaff hedherlighen man doctor Hans Eec i testæmenth halffwa Sandffryarõõ som liggher j Jala swndh j Hjæltlandh till æwerdhelig æghen." Originalen til samme David Sinklars Testament findes nu ikke, men en Oversættelse af den fra Latin paa Engelsk (det vil sige den skotske Dialekt) verificeret d. 6te August 1525 af Jacob Scuill, apostolisk autoriseret Notarius Publicus, er aftrykt i det fõromtalte endnu ikke udkomne 3die Bind af Bannatyne Miscellanies. I dette Testament, dateret Tingwall d. 9 Juli 1506, forordner han at hans Liig skal begraves i St. Magnus Kirke paa Tingwall. Til Testamentets Beskytter udnævner han Kong Jakob af Skotland, til Executores Richard Lesk og Thorrald af Brucht. Han testamenterer Lord Sinclar „Pensionen af Hjatland for det lõbende Aar, samt alt det Jordegods, han arvede efter sin Fader paa Hjatland, sit bedste Sõlv-Stõb (Siluer stoppe) med 12 mindre deri (til at passe inden i hinanden), sit Skib kaldet Caravellen, og to Sadler. Lady Sinclar faar ligeledes et Sõlvstõb med 12 mindre indeni; Lord Henrik Sinclars Sõn og Arving et Sõlvstõb med sex indeni, m. m. Til sin Broder William Jarl af Katnes giver han sine Huse (my innes) i Edinburgh. Sir William Sinclar faar hans „Doublet" af Guldklæde, og hans graa Atlaskes Kjortel, med tre Strudsfjedre. Allan Aitson faar hans sorte Damaskes Kjortel med Sõlvknapper, hans „graa Skarlagens"(?) Hoser, og hans „Doublet" af „carmoisin Doune". Gertrud (hvilken?) faar hans store Sõlvbelte og en flandersk Alen Guldklæde. William Flete og dennes Broder Criste Flete faar et lidet Skib og alle hans Godser i Orkney, med hans Huse i Kirkevaag, undtagen Setter og Vachtsequyr, der overlades Alexander Brothvik tilligemed „twa kye" i Kirkevaag og alt Lõsõre i Schalpandsaye (Hjalpandisey); Capt. James Sinclair, for Õjeblikket i Dingwall (ved Inverness, s. o.) faar al hans Lõsõre i Ross, undtagen hans rõde Flõiels Kappe, hvilken skjenkes til Kathedralkirken i Orkney. Hver af hans Sõnner faar 100 (fywe scoir) Merker Land, hver Datter 50. Thorrald af Brucht (der aabenbart ikke er nogen anden end den nedenfor nævnte Thorvald Henriksõn i Borg) med Kone og Arvinger faar 10 Mkr Land i Glaitness (nysnævnte Glitness), 15 Mkr. Land i Linggo (Lyngõ), 22 Mkr i Pappalo

det ovenfor omtalte Brev, dateret Bergen 21 Juli 1512, solgt 12 Markebol brændt, hvilket rimeligviis udgjorde hiin Halvpart, til Lagmanden i Bergen, Guthorm Nilssön.

(Papilia), 10 Mkr i Brucht (Borg). Richard Lesk faar 20 Mkr Land i Cwndistay(?) og hans engelske Skib med Tilbehör. William Spens faar alt hans Land i „Gloppa" og 15 Mkr i „Baltone" (maaskee Baltoue, Baltö). Alexander Smeythtone faar 12 Mkr i „Eistrud" m. m. John Mude de 20 Mkr, S. kjöbte fra ham i Scatness; St. Magnus Kirke i Tingwall de to Trediedele af hans sorte Flöjels Kaabe, den tredie Deel skjenkes til Korskirken i Dunrossnes. Kalken til St. Magnus-Kirken i Tingwall, der nu var paa Dingwall i Skotland, skulde tilbagegives. Magnus Sinclair faar hans blaa Doublet, med kostbare Stene paa Brystet, hans Hette (hude) besat med kostbare Stene og den Guldkjede, han dagligt bærer. John Aundowr faar 20 lette Gylden, Peter Merchell hans sorte Flöjls Doublet, hans röde Hoser, og hans korte röde ermelöse Flöjels Kappe. Hans Syster, opholdende sig i Orknö, faar alt hans Gods i „Pappay" og „Housbe". „Item efterlader jeg til Dr. Hans Eek (Navnet angliseres her til Ihone Oke) to Alen ypersk sort Klæde, to Rosenobler, en Sadel med Tilbehör, den ene Halvdeel af (her er et Hul, men der maa have staaet „Samfray") og en kort sort Flöjels Kappe." Sir Magnus Harrode faar to Nobler og „Bogen om Gode Manerer" (The book of good Manners, oversat fra Fransk, og trykt af Caxton 1487). Provsten af „Byrrone" (formodentlig Byrroue, Burra), faar hans Signet, Thomas Hou fire Mkr i „Morra" Norden Mæveid. „Item til de fattige Folk, der kom udaf Orknö med mig overlader jeg deres eget Land (som de hidtil kun forpagtede) eller andet ligesaa godt." Til „Segreit in Rorik" to Pakker Vadmaal og to Köer. Til det hell. Kors i „Stanebruch" to Rosenobler. „Item giver jeg til St. Georgs Altar i Roeskilde min Guldkjede, kaldet en „Collar" (Halskjede), hvilken Kjede Kongen af Danmark gav mig." „Item til Thomas Boswell min bedste . . . . ., der kom hjem til mig med mit Skib fra Norge." Til John of Veinde i Dysart 10 Pd. Guld. Item 15 Mkr „til den Engelsmand der solgte mig Skibet." Til John Boyd et Stykke flamsk Lerred; det indeværende Aars Afgröde til Fattige; til Brodersönnen Sander Sinclair 6 Alen grönt Klæde. Til Peter Kok og James Bager 10 Alen grönt Klæde. Til „Ingarcht" (Ingegerd) i Crausetter to Köer. Til Brodersönnen Henrik Sinclar alle Huusdyr i Oxvoe. Til John Glappayr 9 Mkr. — Testamentet er verificeret af Dr. Hans Eek (Doctor Johannes Oke de Gesterya). Det var aabenbart i Egenskab af Hövedsmand i Bergen, at David

I Nesting og Lunesting nævner Fortegnelsen: Utrabuster, Hammervoe, Colafird, Swendgar, Tronasettar, Vydlaw, Gillisbrek, Gard, Kirkabuster, Neip, Skalberie, Ketilgard, Fluagard, Grunyefird, Laxfird, Houssebuster, Brattabuster, Skeldesta, Aydzwyk, Glaitnes, Vaillisburgh, Vasser, Catfird, Crowind, Flamesta, Lynia. Af disse forekomme paa Kartet fölgende, med noget forandrede Navne: Colefirth, Vidlon, Skelberry, Laxfirth, Skellister, Eswick, Glitness, Catfirth, Lunna. Ved mange kunne de oprindelige Former let paapeges: *Ytribólstaðr*, *Hamarvágr*, *Kollafjörðr*, *Þróndarsetr*, *Gilsbrekka*, *Garðr*, *Kirkjubólstaðr*, *Nípa*, *Skálaberg*, *Ketilsgarðr*, *Flóagarðr*, *Grundarfjörðr*, *Laxafjörðr*, *Húsabólstaðr*, *Brattabólstaðr*, *Skjaldarstaðr*, *Eiðsvík*, *Glettunes*, *Kattarfjörðr*, *Lundeið*. Eswick svarer til sit Navn Eiðsvík, thi her er netop et Eid, der forbinder Eswick-Odden med Fastlandet; ligeledes *Lundeið*, hvorefter Lunestings Sogn har sit Navn; thi Gaarden, nu kaldet Lunna, ligger netop paa et smalt Eid, der forbinder en Halvö, hvis yderste Punkt kaldes Lunna Ness, med Fastlandet. Nærved Eswick eller Eiðsvík ligger den store Gaard *Brough*, forhen Borg, der i det 15de Aarhundrede tilhörte nysnævnte Thorvald Henrikssön, sandsynligviis Sön af Henrik Thorvaldssön, som formodentlig igjen var en Ætling af Hr. Thorvald Thoressön, der levede omtrent 1300. Siden blev den Munkeliv Klosters Ejendom, sandsynligviis skjenket af Thorvald Henrikssön; og efterat den som Klostergods var inddragen

---

Sinclair havde faaet hiin Guldkjede af Kongen af Danmark, hvilken han ved Testamentet skjænkede til St. Georgs Altar i Roeskilde Domkirke. I Testamentet kalder han sig David Sinclar of Swynbrocht (d. e. Sumburgh, sydligt paa Hjaltland) Knycht. I et Brev udstedt 11 Aug. 1496 i Bergen (Dipl. Norv. III. No. 999) kalder han sig David Scincklare riddare ok høuisman pa kongsgarden i Bergwen ok landz høfdinghie i Hjætland. Han var tredie Sön af William Jarl af Orknö og Katanes, under hvilken Öerne bleve pantsatte.

under Kronen, blev den med endeel tilliggende Gods af Kong Jacob VI i 1587 overdraget til Hugh Sinclair, der levede her med megen Glands, og byggede et Capel, hvoraf der endnu findes Ruiner, afbildede hos Hibbert S. 174.

Det fra Eswick udgaaende, höie Forbjerg, kaldes Mull of Eswick, d. e. *Eiðsvíkrmúli.* I Nærheden ligger et spidst opstaaende Skjær, kaldet Frow-Stack, d. e. Frue-Stakken (Skjörtet). Det samme Navn förer en anden „Stakk" nærved Papa Stour, hvortil et Sagn knytter sig, der nedenfor skal omtales; om et lignende Sagn fortælles om Frowstack" ved Eswick, vides ikke.

Til Nesting regnes Whalsey og Ouskerries, der bestaa af Öerne Housay med de mindre Gruna, Brury, Mioness, Benelips, Filla og Swabestack. Housay har vistnok faaet sit Navn, fordi den var den eneste Ö med Huse. *Brury* hed maaskee *Brúarey*, da det ikke er usandsynligt at den ved en Bro var forenet med Húsey. Gruna, hvor der nu staar et Fyrtaarn, maa have hedet *Grœney*; Mioness har vel hedet *Mjóvanesshólmr*, Benelips *Beinhleypishólmr*. Paa „Quhallsey and þe skarreis" nævnes i Fortegnelsen: Gardishouss, Levasettar, Clett, Sandwyk, Sumbuster, Morasettar, Neistehouss, Houle, Lie, Usbuster. Af disse gjenfindes, uagtet Forandringer, fölgende paa Kartet: Clett, Symbister, Isbister; desforuden forekomme Huxter, Brough, Challisettar og Skaw. Det sidste, der danner den nordöstligste Spids, er tydeligt nok forvansket af *Skagi*; den yderste Deel kaldes Skaw-Tang ɔ: *Skagatangi.* Isbister eller Usbister er vel *Austrbólstaðr*, Huxter maa være *Haugssetr*, Clett er Klettr, Symbister maa være *Sundbólstaðr* (ved Hvalsö Sund), Brough er *Borg*, Neistehouss, *Neðsthús*, Houle *Höll*, Lie *Hlíð*.

I Sandsting, Walls, Sandness og Aithsting, der udgjör den mod Vest fremspringende Deel af Öen, findes der flere Steder, som omtales i ældre endnu existerende Diplomer, hovedsagligt af den Grund, at de hörte til det betydelige

Jordegods, som oprindelig ejedes af Hr. Thorvald Thoressön c. 1300, og siden ved hans Datters Fru Herdis's Död 1364 arvedes af Hr. Sigurd Hafthorssön, gjennem hvilken det kom til denne Æt, og saaledes omsider til Hr. Jon Marteinssön, Sigurd Jonssön og Hans Sigurdssön, hvis Familie-Adkomstbreve tildeels endnu, paa forskjellige Steder, ere opbevarede. Til dette Gods hörte ogsaa i Tidens Löb Papö (Papa Stour), men i 1299 var Öen, eller den störste Deel deraf, endnu Krongods. Vi have nemlig fra dette Aar et Vidnesbyrd, som Hr. Thorvald Thoressön ved Lagthinget lod före over nogle Beskyldninger, som en vis Ragnhild Simonsdatter nogle Uger tidligere havde gjort ham for Svig og Underslæb med Hensyn til den Landskyld, han i Egenskab af Hertugens Sysselmand skulde oppebære (Dipl. Arn. Fasc. 100. 3. a. Dipl. Norv. I. No. 89). Disse Beskyldninger (hun sagde at han havde sveget Hertugen og kaldte ham en Judas) havde hun fremfört „i Hertugsgaarden paa Papö", og de drejede sig mest om Landskylden af *Brekasetr* (nu Bragaster) paa samme Ö; hvorhos der udtrykkeligt tales om Landskylden af den hele Ö. Men i Skiftebrevet efter Junker Hans Sigurdssön seer man, at Papö i 1498 heelt og holdent havde tilhört denne, og nu tilfaldt Hr. Otte Mattssön med Syskende. Blandt de Vidner, der föres i hiint Brev, nævnes Ivar paa *Eid* og Harald i *Borgarfjord.* Begge disse Steder ligge i Nærheden af Papö; *Eid* er det nuværende *Aith*, hvor Aithstings Kirke staar, og Borgarfjord er *Burrafirth* ved Burrafirth Voe, der har sit Navn efter en paa en Holm beliggende Borg, af hvilken Ruiner endnu findes, og vidne om höj Ælde. Hippert, der i sit Værk over Hjatland leverer en Grundplan af den, beskriver den (S. 544) saaledes: den er opfört af Stene uden Cement, Murene ere enkelte, 13 Fod tykke, indeholde 11 smaa runde Rum, hvert 5 Fod i Diameter, med særegne Indgange fra den indre Plads; Taget over Rummene er ikke hvelvet, men dannet af Stene, der ere lagte

over hinanden, saaledes at den övre altid række lidt ud over den nedre, indtil de löbe sammen; den indre Plads er 31 Fod i Diameter. Denne Borg var formodentlig ogsaa det Sted, hvor Jarlerne Haakon Paalssön og Magnus den hellige omkring 1100 dræbte den mægtige og anseete Thorbjörn i Borgarfjord (Orkn. Saga p. 122). Der nævnes vistnok ikke, hvorledes de toge ham af Dage, men da dette var en saa betydelig Sag, at begge Jarler maatte drage mod ham, er det aabenbart, at her maa have været fört en formelig Fejde, og at Thorbjörn i det længste har forsvaret sig imod dem; dette synes med störst Rimelighed at maatte have skeet i hiin Borg. Blandt Vidnerne i foranförte Brev nævnes endvidere en Halvdan paa Bruarsetr, hvilket Sted formodentlig maa være at söge i Nærheden af Papö, og heder vel nu Browsetter eller noget lignende, men findes ikke paa Karterne.

Blandt det Gods, som Fru Herdis ejede paa disse Kanter, var ogsaa *Fótaborg*, nu Foutaburgh i Walls, hvilket hun i 1355 kjöbte af en Kolbein Kolbeinssön, tilligemed *Skarpasetr* (Skarrasetter), *Vestkvíar* (Vesquoy) og *Vatnsnes* (Wassness). Kjöbebrevet, (Dipl. Arn. Fasc. 100 No. 3 b. Dipl. Norv. III No. 284) er udstedt paa Sand, rimeligviis enten ved Sandnes eller Sandsthing, den 14de April 1355; den förste af Udstederne eller Vidnerne er Sigurd Halfdanssön, Kirkeprest paa Papö; blandt de övrige nævnes Erlend Sigurdssön paa Kaldbak (i Skatsta, s. ovenf.), Harald paa Sand, og Björn paa Setr, ligeledes i Walls Sogn. Fotaborg tilligemed Valö, Fugl, Sandnes, og de övrige „Ejendomme, der vare beliggende i Vaagefjerdingen", kom ved Skiftet efter Hans Sigurdssön til at tilfalde Hr. Alf Knutssön med Syskende. At Valö ikke kan være nogen anden Ö end Vaila, er allerede forhen nævnt, saavelsom at den formodentlig menes med det i det ovenfor (S. 345) meddeelte Diplom af 1465 forekommende besynderlige Walol. Ligeoverfor Vaila ligge Ruinerne af en Borg, kaldet Cullswick (Kollsvík), om-

trent af samme Construction som den paa Mousa, hvorom nedenfor. Den var for nogle Tiaar siden endnu temmelig höj, men er nu saagodtsom ödelagt, da Indbyggerne i Nærheden have brugt Stenene til Opförelse af deres Hytter[1]. Cullswick ligger ikke langt fra *Gruting Voe*, der skærer sig temmelig dybt ind i Landet, og ved et temmelig smalt Eid adskilles fra den paa Nordsiden indgaaende *Onifirth* eller *Unzeafirth.* I denne Form skjuler sig upaatvivlelig det samme Navn, der nu findes paa Færöerne som „Ondafjord", thi vi have deels allerede seet, og ville i det fölgende endnu see flere Exempler paa, at et oprindeligt *nd* og *ll* eller *ld* ofte i den nyere hjatlandske Skrivemaade (neppe i Udtalen) er blevet til *nz* og *lz*, f. Ex. *Lundeiðsþing* = Lunziesting, *Kollavágr* = Culzeavoe (ogsaa skrevet Cullavoe), *Grundarfjörðr* = Grunziefirth, *Bollastaðir* = Bolcasta, o. s. v., deels vil man, ved at sammenligne Stedsnavnene paa Færöerne med de hjatlandske, finde saa mange af hine aldeles ligelydende med flere af disse (hvad der ogsaa er at vente af begge Ögruppers Overeensstemmelse i Beliggenhed og Naturforhold[2]), at man ogsaa er berettiget til at antage en saadan tidligere Identitet, hvor Analogie peger hen dertil, og hvor man tydeligt kan see, at den Forvanskning, der i det Hele taget er overgaaet de hjatlandske Navne, har været virksom. Da nu en Form som „Ondafjord" netop efter hjatlandsk Forvanskning vilde kunne skrives *Unziefirth* eller *Onziefirth*, og vi desuden have Varianten *Onifirth*, kan man næsten antage som sikkert, at dette er det samme Navn. Men det færöiske Ondafjord löd fordum *Öyndarfiordr*, altsaa egentlig *Eyndarfjörðr*, hvilket fölgelig bliver den rette Form for Unziefirth. Gruting Voe, der har sit Navn af Gaarden *Gruting (Grýtingr)*, til hvilken den löber ind, deler sig i sit

[1] En Afbildning af Cullswick Borg, som den var paa Hibberts Tid, findes i hans Verk. [2] Saaledes *Kaldbakr*, *Vágar*, *Funningr*, *Mykines*, o. s. v.

Indre i flere Arme, hvoriblandt Selievoe *(Sildavágr)*, Olasvoe *(Ólafsvágr)*; blandt de i dens Nærhed liggende Gaarde ere Bruland *(Brúland)*, Houland *(Haugland)*. I Nærheden af dette er formodentlig den Bjergtop, der ifölge Hibbert skal betragtes af Indbyggerne som et Troldehjem, og derfor kaldes *Trolhouland* *(Tröllahaugland)*. Formodentlig er det den Top ganske nær ved Bysetter Voe, der paa Sökartet betegnes som trigonometrisk Punkt.

Förend vi forlade denne Deel af Öen, maae vi ogsaa omtale den *Drang* (*Drangr*, opstaaende Klippe i Havet) nær ved Papö, som af Indbyggerne kaldes *Frawastack* *(Frúarstakkr)* med Ruiner af en liden Bygning. Om denne lyder et Sagn, at den blev opfört af en norsk Frue, der her vilde sikkre sig mod paatrængende Friere, men at desuagtet en ung Mand fra det nærliggende Ilesburg en Nat besteg Klippen, trængte ind i Borgen og vandt Fruens Haand. Et andet Sagn vil, at hendes Fader skulde have indestængt hende[1]. Dette faar nu staa ved sit Verd; sandsynligere er det at Navnet *Frúarstakkr* har været et almindeligt Navn paa Klipper af den Form; en saadan findes ogsaa, som vi have seet, paa Östsiden af Mainland, og i Finmarken, ved Ingö, er der ligeledes en „Fruholmen", om hvilken et lignende Sagn fortælles.

Om Westdale og Whiteness er intet merkeligt at berette; de ere desuden nu kun Dele af Tingwalls store Pastorat, og skulle ogsaa i Fortiden have ligget under dette, der altid var forbundet med Archidiaconatet. Tingwall, *Þingavöllr*, har naturligviis sit Navn deraf, at det var Hjaltlands Thingvold, eller Pladsen for Öernes Lagthing. Kirken staar ved en liden Sö; paa en Holme i denne, tilgængelig alene over nogle faa fremragende Stene, skal Lagretten have siddet; Thingboderne stode paa Sletten ved Söen. Da Thingvolden ikke laa umiddelbart ved Havet, men en halv Miils Vej derfra, maatte der ved det

[1] Hibbert, S. 550.

nærmeste Landingssted være Havn, Skibsnaust, Pakboder, maaskee og endeel Vaaningshuse, o. s. v., og derved opstod, vistnok langt tilbage i Tiden, etslags Flekke eller bymæssigt Anlæg, det samme, der nu kaldes *Scalloway*, der rimeligviis er en Fordrejelse af *Skálavágr* eller *Skálavegr* (Skaalens d. e. Thingskaalernes, Thinghusenes, Vaag eller Vej). At Navnet ikke forekommer i ældre Diplomer, daterede fra *Thingvall*, har maaskee sin Grund deri, at Scalloway selv ansaaes som hörende til dette, eller maaskee endog naaede med Huusrækken lige til Thingstedet. Forresten blev Thinget selv, som det heder, i senere Tider (det siges ej nöjagtigt, naar) flyttet til Scalloway [1], hvilket dog maaskee kun betyder, at det, istedetfor at holdes under aaben Himmel, holdtes inde i et Thinghuus. Naar der siges, at Archidiaconen paa Hjaltland residerede paa Thingvold, behöver dette ogsaa kun at tages i den Betydning, at hans Bolig var i Nærheden af Kirken, og at den har staaet i Scalloway, sandsynligviis paa det samme Sted, hvor Jarlen Patrick Stuart siden opbyggede den Borg, der endnu staar der, skjönt ubeboet. Archidiaconen paa Hjaltland udövede, som man af flere Diplomer seer, en temmelig uafhængig kirkelig Jurisdiction, da Biskopen vistnok temmelig sjelden var tilstede; og Thingvolds Kirke, indviet til St. Magnus, ligesom Domkirken i Orknöerne, betragtedes halv om halv som en Kathedralkirke. Saaledes seer man af Breve, udstedte af Jarlen Henrik I St. Clair i 1379 og 1389, at denne forpligter sig til at betale visse Pengesummer deels i Kirkevaag, deels „apud ecclesiam beati Magni Martyris de Tyngvale in Hiatlandia"; da nu slige Udbetalinger plejede at finde Sted i Kirker, kan man ikke tvivle paa, at ogsaa Udbetalingen i Kirkevaag skulde skee i den derværende St. Magnus-Kirke [2]. Begge Kirker sættes

---

[1] Hibbert, S. 269, 270. [2] Dipl. Norv. I. No. 458. II. No. 515. Navnlig var det tidligere bestemt, at den aarlige Skat fra Skotland til Norge ifölge Freden til Perth 1266 skulde betales i Magnuskirken i Kirkevaag.

derved paa en Maade som sideordnede. Af Brevet, der er meddeelt i Dipl. Norv. I. No. 109, udstedt af Lagmanden og den samlede Lagretto paa Thingvold d. 19 Mai 1307, sees det at Lagthinget her afholdtes ved denne Tid, og sandsynligviis tog sin Begyndelse Hallvardsmessedag, ej som ellers i Norge St. Botolfsdag den 17de Juni. Mellem Thingvolden og Scalloway, skal der, ifölge Hibbert, S. 268 og 458, staa en höj Steen, opreist til Mindesmerke om Hr. Malise Sperras Drab 1389. Denne Mand, en Frænde af Henrik Jarl, gjorde selv Fordring paa Jarldömmet, og havde tilrevet sig meget Gods, navnlig hvad der tilhörte de mægtige Hafthorssönner i Norge[1]. Han havde endog tidligere faaet Jarlen selv i sin Vold, og holdt ham fangen. Hvorledes Jarlen undkom, vides ikke, men Annalerne berette at det kom til en Kamp mellem ham og Malise, hvorved denne faldt selv 8de, medens syv andre undkom paa en aaben Baad til Norge. Formodentlig har Henrik Jarl med overlegen Styrke overrumplet Malise; det er rimeligviis ogsaa denne Begivenhed, der ligger til Grunden for et forvirret Sagn, anfört af Hibbert (S. 464) om en orknöisk Jarlesön, der var bleven uenig med sin Fader, og havde indsluttet sig i et Castel paa en Holme i en Sö kaldet Strom ikke langt fra Tingvolden, men siden, da Faderen havde udsendt Folk for at hente ham tilbage med Magt, mödte dem i Tingvold-Dalen, stred med dem og blev dræbt, hvorefter de hug

[1] Malise Sperra omtales i det bekjendte Document om Orknöjarlernes Descendens som Sön af en Götlænder, Guthorm Sperra, med en Datter af Jarlen, Malise af Stratherne, föd i dennes andet Ægteskab. Han blev opdragen i Skotland hos Hövdingen Duncan Anderson, der i 1357 fordrede Jarldömmet for ham (Dipl. Norv. II. No. 337); han fik det dog ikke og omtales siden som Ridder, og saaledes, at man ikke finder noget Spor til Uenighed mellem ham og Jarlen eller andre Magthavere, förend Drottseten Agmund Finnssön i et Brev af 1386 taler om hans ulovlige Ferd og Anmasselser (Dipl. Norv. I. No. 501). Formodentlig er han da bleven lyst fredlös.

hans Hoved af, og bragte det til Faderen, der oprört over denne Grumhed lod dem henrette. Den foregivne Fader er neppe nogen anden end Henrik Jarl, og Sönnen ingen anden end dennes Frænde, Hr. Malise. Castellet i hiin Sö, kaldet Strom, er maaskee netop det samme, hvori Henrik Jarl tidligere havde været holdt fangen. Skade, at vi ikke kjende de nærmere Omstændigheder ved disse Begivenheder.

Ved Lerwick By, der först fik sin egentlige Opkomst i det 17de Aarhundrede, ville vi her ikke dvæle, uden forsaavidt vi opstille den Formodning, at det var netop her, hvor de Skibe, der i ældre Tider laa, som det heed i *Breiðeyjarsund*, plejede at kaste Anker, saaledes og Kong Haakon Haakonssön paa Farten til Skotland. Stedets oprindelige Navn var rimeligviis *Leirvík*. Strax söndenfor kommer Wicksound, og derpaa *Gulberwick*, Sagaens bekjendte *Gullberuvík*, hvor Ragnvald Jarl om Hösten 1150 leed Skibbrud. Efter denne Bugt eller et nærliggende Sted kaldes hele Sognet endnu Gulberry. Et Stykke nordenfor Lerwick, paa Grændsen mod Nesting Sogn og maaskee tilhörende dette, ligger en Sö, kaldet Loch of *Girrelsta*; i dette Navn gjenkjender man tydeligt *Geirhildarstaðir*, og Söen bliver derfor ingen anden end det *Geirhildarvatn*, hvor Ravne-Flokes Datter Geirhild ifölge Landnámabók I. 2. druknede c. 870, da hun og Faderen var paa Vejen til Island.

Bressay, forhen *Brúsey*, er en betydelig Ö, der udgjör et eget Sogn. Ogsaa her havde Junker Hans Sigurdssön Ejendomme, der ved Skiftet i 1498 tilfaldt Hr. Arald Kane. Den fornemste Gaard, Gardie paa Vestsiden, tilhörte i lang Tid Familien Henderson, der skal nedstamme fra en Lagmand, som i det 15de Aarhundrede sendtes over til Öerne.

Paa Bressay blev der for nogle Aar siden fundet en merkelig Steen med udhugne Figurer og Indskrifter, der aabenbart tilhörer Papernes Tid. Den er beskreven

og afbildet i et eget lidet Skrift af Dr. Edward Charlton (On the Monumental Stone with Ogham Inscriptions from the Island of Bressay 1852, af hvilket vi her meddele dette Uddrag:

„The Bressay stone was found on the north-eastern side of the island of that name, at the ruined church of Cullensbro, which is remarkable as having been a cross kirk with transepts, a rare form among the humble religious edifices in Shetland. The stone is about 5 feet long by 2 feet broad at the top, and it gradually narrows to about 18 inches at the bottom. It is a slab of chlorite slate, about 2 inches in thickness. Being carved on both sides, it has evidently been a headstone, and was intended to be set upright in the churchyard. On the more elaborately sculptured side we observe, at the very top, the figure of two monsters, with a human body in their jaws, and below these is a cross, composed of interlacing tracery, of the kind that has been termed the Runic knot, but which is constantly observed on the Irish crosses, on the Anglo-Saxon monuments, and on the monoliths occurring in the eastern parts of Scotland. Beneath this cross are the figures of two bishops or abbots, with their crosiers, and a person on horseback between them. The figures of a lion and bear or wild boar are seen below. On the reverse we have a well formed interlaced cross with two animals below it with open mouths, and the figures of the bishops or abbots are repeated."

„We cannot pretend to interpret the inscription, for though we have not found much difficulty in tracing out sundry vowels and consonants, our ignorance of the old Irish language must effectually debar us from any attempt of the kind." Tegningen viser, at Indskriften, i det saakaldte Ogham, staar paa de smale Kanter.

Ved Siden af Bressay ligger den forhen omtalte Noss, i Skiftebrevet kaldet *Nws*, der ligeledes, med tilhörende Gods, tilfaldt Arald Kane. Udenfor Noss ligger den be-

kjendte höje og stejle „Holm of Noss", der alene er tilgængelig ved Hjelp af en Kurv eller „Vugge", fastgjort i en af flere Toug bestaaende Fletning, der er strammet over Sundet.

Söndenfor Gulberry Sogn, der begrændses af Indknibningen Quharf, ligger Coningsburgh, hvis Indbyggere tidligere havde Ord for Ugjestfrihed [1], dernæst fölger Sandwick *(Sandvík)*, med den lille Ö Mousa, forhen *Mósey*, hvor den allerede i Egils Saga Cap. 32, 33 omkring 900 omtalte Móseyjarborg endnu kneiser temmelig höjt i Vejret. Anledningen til at Móseyjarborg her omtales, er, som bekjendt den, at Björn Hauld fra Aurland i Sogn, der havde flygtet med Thora Hladhaand, Syster af Thore Herse fra Fjordene, leed Skibbrud i dens Nærhed og tilbragte nogen Tid der, indtil Skibet var udbedret, og han kunde fortsætte sin Reise til Island. Senere sögte ogsaa et andet elskende Par sin Tilflugt der, nemlig Erlend Junge, en anseet Hövding, rimeligviis paa Hjatland, der i 1154 flygtede med Harald Jarls Moder Margrete; Enke efter Madadh, Jarl af Athole, indsluttede sig med hende i Borgen, og forsvarede sig en Tidlang mod Harald, der belejrede den, indtil der blev mæglet Fred, saaledes at han fik hende til Egte [2].

Det sydligste Sogn paa Mainland kaldes nu DUNROSSNES. Naar man erindrer at Havet mellem Hjatland og Orknö, der nu kaldes Sumburgh Roost, i Oldtiden kaldtes *Dynröst* d. e. den dönende, brusende Strömning,

---

[1] Hibbert fortæller dette efter Lows haandskrevne Reise fra 1774. Det heed, siger Low, at naar Coningsburgheren havde huset en Fremmed en eneste Nat, kunde man være vis paa, at han allerede tidligt næste Morgen hilsede ham med fölgende Ord „Myrkin i liora: lurein i liunga, timin i guestin i geungna", (det vil sige: myrkt í ljóra, ljóst í lyngi, tími, at gestrinn sé genginn"; det er vel endnu mörkt i Ljoren, men lyst paa Lyngheden, og Tid at Gjesten skal være gaaet". Low, der ikke forstod et Ord af det gamle Sprog, nedskrev Ordene saaledes som han opfattede dem efter den engelske Udtale. [2] Orkneyingasaga S. 342.

vil man strax kunne skjönne, at Dunrossnes er en Forvanskning af *Dynrastarnes.* Sumburgh Roost har sit Navn efter Öens allersydligste Spidse, hvor nu Fyrtaarnet staar, og hvis Navn, Sumburgh, man ved förste Öiekast skulde antage for en Forvanskning af Sunnbœr, ligesom Sumbö sydligst paa Færöerne; dette er dog ikke saaledes, thi Sumburgh kaldes i David Sinclars Testament *Swynbrocht* (d. e. *Swynburgh*, ligesom *Burgh* skrives *Brocht)* og Navnets oprindelige Form maa derfor have været *Svínborg.* Strax vestenfor Sumburgh er det 929 Fod höje Fjeld *Fitfulhead*; hvilket Navn aabenbar er en Forvanskning af *Fitfuglahöfði* ɔ: det af Söfugle (— fitfuglar) besatte Forbjerg. Mellem Fitfulhead og Sumburgh-Forbjerget gaar Quendal Bay ind i Landet. Quendale synes at være det gamle *Kverndalr*, men om der er eller har været nogen Mölle her, vides ikke. Nordenfor Fitfulhead, paa Vestsiden, ligger den lille Holm Colsay (maaskee *Kolsey)*, og lidt nordligere den större *St. Ninians Isle*, med Ruiner af en gammel Kirke, der, siden Öen er helliget St. Ninian eller Ringan, maa skrive sig fra Papernes Tid, og have staaet förend Nordmændene nedsatte sig paa Hjatland. Ogsaa denne Ö har maaskee af vore Forfædre været kaldet *Rinansey*, dog vides intet med Vished derom.

Nordöstenfor Mainland, adskilt derfra ved det smale, og ved sine Strömninger farlige Yellsound (Jalasund), ligger Ögruppens næststörste Ö, *Yell* eller *Jali.* Ved de to fra hver Side indgaaende, dybe Fjorde, Whalefirth (Hvalfjörðr) i Vest og Reafirth (Reyðarfjörðr) i Öst deles den næsten i to Halvdele; lidt nordligere skærer Bastavoe sig ind fra Sydöst og Gloupvoe fra Nord, og afdele saaledes endnu en tredie, nordöstligere Deel af Öen. Af Brevskaber sees, at disse tre Dele have været kaldte Syd-Jale, Mid-Jale og Nord-Jale [1]. Den nordöstligste Spids

[1] Det vil sige, kun „Mid-Yell" nævnes, men deraf fölger at der og fandtes et Nord- og et Syd-Yell.

af Nord-Jale kaldes *Myggenes*, der skrives ganske som Myggenes paa Færöerne, og formodentlig ogsaa er det samme Navn, fordum *Mykines.* Tilfældet vil, at der haves flere ældre Brevskaber angaaende Gaarde paa Yell, end paa de övrige Öer, og at saaledes forholdsviis flere Navnes ældre Former her kjendes med Vished. Saaledes handler allerede det föromtalte Brev af 19 Mai 1307 om en Pantsættelse af Gaarden *Kollavágr*, nu kaldet *Cullavoe* nordöstligt paa Öen. Blandt de vidnende Lagmænd er en *Högni í Reydarfirði*; dette *Reyðarfjörðr* er aabenbar det förnævnte *Reafirth*, som tidligt, endog af de norsktalende, forkortedes eller rettere forvanskedes til „Rafjord"[1]. I et Brev af 1405 (Dipl. Norv. I. No. 605) omtales *Seter* (nu Setter), og Brevet selv er udstedt paa *Vindáss* (nu Windhouse); et andet Brev, udstedt samme Aar af Sognepresten i Jala, Lagmanden paa Hjatland og en Lagrettesmand (Dipl. Norv. I. 606), er dateret fra Papilia (nu Papil). Et Brev af 26de Nov. 1452, hvorved Henrik Soost sælger Guttorm Sigurdssön og Villjam Sigurdssön (Seordzson) $1^1/_2$ Mark brændt i Norvik i Thorahudal (paa Unst) er ligeledes dateret fra Vindaas (o Vendosse)[2]. I et Brev af 1485, meddeelt i Grievances of Orkney and Shetland og derfra i „Samlinger til det norske Folks og Sprogs Hist. 6te Bind" nævnes et Sted, kaldet Hedderokill. Endelig findes der mellem Aarene 1558 og 1585 en Række af Breve[3], baade paa Dansk og Engelsk, vedkommende en David Sanderson Scott i Rafjord (Reyðarfjörðr). Disse Breve, af hvilke et (af 1586) allerede ovenfor er meddeelt, ere ikke uden Interesse, og et kort

---

[1] Det passer særdeles godt at begge de mod hinanden indgaaende Fjorde kaldes, den ene *Hvalfjörðr*, den anden *Reyðarfjörðr*, thi *Reyðr* (nu i Norge kaldet *Röðr*, *Rör)* er ogsaa en Art af Hval, Rörhvalen, *Physeter Macrocephalus.* [2] Brevet er endnu utrykt, og findes i Lord Neaves's Samling. Det udmerker sig ved en höjst besynderlig Orthographie. [3] De fleste af disse ere nu i Lord Neaves's Samling.

Indhold af dem meddeles derfor her. Ved Brev udstedt Trinitatis Söndag 1558 sælge „Bærnard Thomassone og Petir Olaszone" en Deel af „Gaarth in Yell" til David Scot af „Rafurd". Ved Brev dat. Bergen 24de April 1567 gjör Olaf Peerssön, boende paa Fedje i Norge ved Bergen, vitterligt, at han har solgt en ham tilhörende Odelsjord, 2½ Mk brændt, i Næsthuus paa Borg i Hvalsö, skyldende aarlig 1 Lpd. Smör, 16 Mk. Smör og 10 Alen Vadmel, til David Sanderssön „paa Refjord i Jelle Sogen." Samme Aar, ved Brev ligeledes dateret fra Bergen 27de April sælger Nils Monssön, föd paa Hjetland, til David Sanderson en ham tilhörende Odelsjord ved Navn *Gerde*, liggende i St. Hans Kirkesogn i Jelle, hvoraf hans salig Broder Olaf Monssön allerede har solgt David sin Halvpart. Ved Brev, dateret Bergen 16 August 1575, bekjendtgjör Anna Sandersdatter, salig Hans Fynbos Efterleverske, boende i Bergen, at hun „i sin store Nöd og Trang" har solgt sin Broder David Sanderssön Schott al den Odelsjord i Raefjord, som hun der arvede efter sin salig Moder Maritte Olufsdatter. Ved Brev, dateret Bergen s. Dag, bekjendtgjör Marion Siursdatter sal. Hans Fosses Efterleverske og Borgerske i Bergen, at hun har solgt og skjöder fra sig og sin salig Syster Ingerds Arvinger, til sin kjære Frænde David Sanderssön Skott paa Raefjorden, sin og sin sal. Systers Odelsjord Serva i St. Bartholomæi Sogn i „Fetelaa". Ved et andet Brev af 1575, dateret Rafurd d. 10 Marts, forfattet paa Engelsk, bevidner Marion, Datter og Arving af Gervold, at hun i sin „urgent necessitie and extreme pouertie" har solgt noget Jordegods i Gort (vistnok det fornævnte Gerde) i Mid Yell til David Scott „with hows *(hús)*, houbit *(hábit)* eng and owthell *(eign ok óðal)*, ische and entress (ɔ: issue and entries, Udgang og Indgang), within þe dykis and without *(innan gerðis ok utan)* fra þe hiest off þe hill to þe lawest off þe ebbe *(til fjalls ok fjöru)* allss well on nominat ass nominat *(nefnt ok únefnt)* with all þat

better iss to hawe nor to want *(með öllu því er betra er at hafa en án at vera)*[1]. Brevet er bevidnet af Lawrence Sneldson af Awik, John Firsell af Hascassay (Hafskotsey) og Robert Firsell af Wassesor. Endelig fölger det ovenfor (S. 344) meddeelte Brev af 1586, hvoraf man maaskee kan slutte at David Scotts Enke havde egtet James Nysbitt, men i sit förste Egteskab havde Börnene Aassi (Oswald), Gilbert og Bessi Scott, samt at David Scotts Brödre heed Salomon og Laurents. Her forekommer og Peder Nysbitt til Kirkebostad, vistnok den samme Peder Nisbett, hvem Peder Simonssön, Sogneprest til Fare ved Bergen d. 16 Aug. 1580 gav det Skudsmaal, at han havde tjent ham en Tidlang som en tro og god Dreng; endvidere nævnes Mons Nysbitt til Congnesaatther (konungsetr), der vistnok, saavelsom Peder Nysbitt, var Broder af James Nysbitt. Da de her nævnte Gaarde, med Undtagelse af *Vindáss*, der ligger ved Whalefirth, ikke anföres paa Kartet, kan deres Beliggenhed ikke nöje betegnes. Dette kan man derimod ved *Hafnarvágr*, der nævnes blandt Munkeliv Klosters Gaarde; det er det nuværende Hamnavoe, sydligst paa Yell. Jorderne i Jale kom ved Skiftet efter Hans Sigurdssön paa Hr. Otte Mattssöns Part.

Om Fetlar er der ikke stort at tilföje til hvad der allerede ovenfor er nævnt. Af de nys meddeelte Brev-Uddrag sees det at den udgjorde et Kirkesogn, kaldet St. Bartholomæus's Sogn. Blandt dens Gaarde nævnes

---

[1] Man seer heraf, at Formularerne endnu tildeels vare de samme, som forekomme i norske Breve, kun tildeels oversatte og forvanskede. Endog Rimbogstaverne findes. En Talemaade, der ej vides at forekomme andensteds, er, at *gefast uppgestr*, d. e. give sig til Forsörgelse, fledföre sig; saaledes et Brev af 1581, hvorved Haylga Twrbernisdochter (Helga Thorbjörnsdatter) moder to Ihonne Mansonne (Jon Magnussön) jn Wphouss gayf her selff wpgester with hyr hwsband Manss Ollasonn father to þe sayde Ihone and father to Nicolas Symonsonis wyff callit Breta Manszdochter.

Funzie, der vistnok i ældre Tider kaldtes *Funningr*, ligesom Funning paa Færöerne. Lamhoga maa have hedet *Lambahaugr*. Hvor det föromtalte Serva skal söges, vides ej. Jordegodserne i Fetlar tilligemed Jordegodset i Unst faldt ved Skiftet efter Hans Sigurdssön paa Alf Knutssöns Part.

Unst eller Ornyst, den nordligste af Öerne, skilles fra Yell ved et Sund, kaldet Blue-Mull Sound, efter Blue-Mull (fordum vistnok *Blámúli)*, et Forbjerg ved Indlöbet til Sundet. Dens nordvestligste Forbjerg heder Hermaness, dens nordöstligste, langt fremstikkende, Pynt, *Skaw*, d. e. *Skagi*. Söndenfor den kommer Lambanes, som mod Nord begrændser en Bugt, der gaar ind til det i Dipl. af 1452 nævnte Norvík. Den næste Bugt paa Östsiden er Haroldswick *(Haraldsvík)*, om hvilken der er det Sagn, at Harald Haarfagre laa der med sin Flode, paa sit Tog til Syderöerne, og at Bugten deraf har faaet sit Navn, samt at han siden sejlede til Fetlar, og lagde sig ved Funning. Dette faar staa ved sit Verd. Söndenfor Haroldswick ligger Öen *Balta*, der, naar man erindrer at Navnet *Balti* forekom paa Hjatland, ikke kan antages at være andet end en Forkortning af *Baltö*. Den danner tilligemed en til Voesgarth indlöbende Bugt en ypperlig Havn, hvor det rigtignok er meget rimeligere at Harald laa for Anker, end i den aabne Haroldswick, især da man lige indenfor hiin Bugts Bund finder Gaarden *Baliasta* med Kirke, fordum Bollastaðir, hvor efter Sagnet Öernes almindelige Thing skal have staaet, förend det forlagdes til Thingvold.

Et Brev af 4 Marts 1360, udstedt i Sandvik paa Unst og trykt i Dipl. Norv. III. 310 samt Saml. VI. 520, indeholder flere Stedsnavne fra Unst. Markus Gudbrandssön slutter nemlig her en Overeenskomst med Fru Herdis Thorvaldsdatters Ombudsmand, Presten Sighvat Halfdanssön til Papö, hvorved han oplader hende *Ey* (Uya ved Unst) samt en Deel af Hafgrönö (Huafgruna)

og af Gaardene *Skagi*, *Kleberg*, *Papill*, *Krókudalir*, *Grjotjörð*, *Salland*, *Breiðasetr* ved *Bassagerði*, *Vallagerði* og *Kálfadalr*. Endvidere nævnes *Vík* og *Borg*. Flere af disse Navne gjenkjendes i den nyere Form: *Skagi* — Skaw, *Kleberg* med *Klebergsvík* — Cliberswick, *Papill*, *Salland* — Solland paa Nordsiden, *Kálfadalr* — Colvidale i S. O., *Vík* — Wick, paa Vestsiden, og *Borg* — Brough paa Östsiden. Munkelivs Kloster ejede *Hundagerði* (Hundegarth) og *Múnes*, nu Muness eller Monness, med Ruiner af en gammel Borg i Sydöst[1]. I Magnus Jarls Saga nævnes *Unustaðir*, nu Ungesta.

Om Friðarey, nu Fair Isle eller Fair hill, der nu er forenet under een Prest med Dunrossnes, er ikke stort at sige. Den spiller en ret betydelig Rolle ved Ragnvald Jarls Fremtræden; thi Jarlens Fjender havde oprettet en Varde der, for at signalisere til Orknöerne, om han eller hans Mænd saaes at komme nordenfra. Forresten nævnes ingensteds nogen af dens Stedsnavne, der heller ikke kunne have været ret gamle.

---

[1] Dette Múnes er formodentlig det samme som *Mowanes* i et Brev, udstedt 1569 af „Andro Hill" wiccar of Onst, Thomas Olasone of Bowanes, Gewald Bothulfsone, Brid (Brita) Williamisdogther, Mans Gray, hvorved de sælge Parter af Osterhous of Hamir (Østerhuus af Hamar paa Unst), ligeledes Westirhous in Hamir, Swannanes, Trowkisgartht og Mowanes, til en anden navngiven Person, with eing and awthewell (Odal), rycht and roitht, eissue and jntres, hous and harbro (her er det *hús ok herbergi)*, tofttis, thowne *(túptir ok tún)*, moillis, inpastor and owtpastor, og hjemle det under *„pain of mensverin" (meinsœri)*.

INDHOLD AF AARGANGEN

1857.

Side

